

СЛАВА УКРАЇНІ! ГЕРОЯМ СЛАВА!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ЕКОНОМІКА ФІНАНСИ ПРАВО

ЩОМІСЯЧНИЙ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИЙ ЖУРНАЛ

№ 3'2024

(видається з 1994 року)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2024.3>

Журнал включено до переліку наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата з економічних і юридичних наук

Наказ Міністерства освіти і науки України від 02 липня 2020 р. № 886 (економічні науки).

Наказ Міністерства освіти і науки України від 24 вересня 2020 р. № 1188 (юридичні науки).

Рішення Аудиторської палати України від 21.12.2017 р. № 353/10 (облік та аудит).

Реєстраційне свідоцтво КВ № 21620-11520ПР від 12 жовтня 2015 р.

Журналу присвоєно міжнародний ідентифікаційний номер ISSN 2409-1944 та включено до міжнародної наукометричної бази Index Copernicus.

Префікс doi журналу: 10.37634/efp.

Засновники:

Аудиторська фірма "Аналітик" спільно з Національною академією внутрішніх справ України

Статті обов'язково проходять

відбір, внутрішнє і зовнішнє рецензування

Рекомендовано до друку та до поширення через мережу Інтернет Вченою радою Національної академії внутрішніх справ України (Протокол № 3 від 20 березня 2024 р.).

Повний або частковий передрук матеріалів журналу допускається лише за згодою редакції.

Відповідальність за добір і викладення фактів несуть автори. За зміст та достовірність реклами несе відповідальність рекламодавець.

Підписано до друку 29.03.2024

Формат 60×84/8

Наклад – 250 прим.

Адреса редакції: вул. Хрещатик, 44, м. Київ, 01001

Телефони: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Факс: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Сайт: www.efp.in.ua

Суб'єкт видавничої справи

© "Аналітик", 2024
© "Економіка. Фінанси. Право",
2024

Типографія: ТОВ "Міжнародний бізнес центр"

GLORY TO UKRAINE! GLORY TO THE HEROES!

АНАЛІТИК
АУДИТОРСЬКА ФІРМА

ECONOMICS

FINANCES

LAW

MONTHLY INFORMATIONAL AND ANALYTICAL JOURNAL

№ 3'2024

(issued from 1994)

ISSN 2786-5517 (Online), ISSN 2409-1944 (Print)

<https://doi.org/10.37634/efp.2024.3>

Journal is included in the list of scientific professional editions of Ukraine, which can be published results of dissertations for the degree of doctor and candidate (PhD).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 886 of July 02, 2020 (economic sciences).

Order of Ministry of Education and Science of Ukraine № 1188 on September 24, 2020 (legal sciences).

Order of Audit Chamber of Ukraine № 353/10 on December 21, 2017 (accounting and audit).

Registration Certificate – KV № 21620-11520PR on October 12, 2015.

Journal is awarded the international identification number ISSN 2409-1944 and included in the international Scientometrics base Index Copernicus.

Journal's DOI: 10.37634/efp.

Founders:

Audit firm "Analytik" jointly with the National Academy of Internal Affairs of Ukraine

The papers must pass

selection, internal and external review

Recommended for publication and dissemination through the Internet by the Academic Council of the National Academy of Internal Affairs of Ukraine (Protocol № 3 of March 20, 2024). Full or partial reprint of the

materials of the journal is allowed only with the consent of the editorial office.

The authors are responsible for the selection and presentation of the facts. The content and authenticity of the advertisement is the responsibility of the advertiser.

Signed for print 29.03.2024

Format 60×84/8

Publication – 250 copies

Address of the editorial office:

Khreshchatyk str., 44, Kyiv, 01001

Phones: (050) 735-43-41, (096) 221-88-61

Fax: (044) 278-05-88

E-mail: efp.redaktor@gmail.com

Web: www.efp.in.ua

*The subject of
publishing*

© "Analytik", 2024
© "Economics. Finances. Law",
2024

Typography: LLC "International Business
Center"

РЕДКОЛЕГІЯ

Головний редактор

Валентина Левченко, д.е.н., член Ради нагляду за аудиторською діяльністю Органу суспільного нагляду за аудиторською діяльністю, директор ВПГО «Спілка аудиторів України» (Україна)

Шеф-редактор

Володимир Головач, к.ю.н., голова правління ПрАТ «Аудиторська фірма "Аналітик"»; Заслужений юрист України (Україна)

Заступник головного редактора

Тетяна Головач, д.е.н., професор, аудитор, заступник директора з наукової роботи Інституту аудиту (Україна)

Учасники редколегії

Антон Бойко, к.е.н., доцент кафедри економічної кібернетики, Сумський державний університет (Україна)

Олена Величко, к.е.н., доцент кафедри міжнародних фінансів, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Анатолій Герасимович, д.е.н., професор, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Тетяна Гільорме, д.е.н., доцент, п.н.с., Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара (Науково-дослідний інститут енергоефективних технологій та матеріалознавства) (Україна)

Любомира Кіндрацька, д.е.н., професор, професор кафедри податкового менеджменту та фінансового моніторингу, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Ірина Криштопа, д.е.н., професор, професор кафедри обліку і оподаткування, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Юрій Манцевич, д.е.н., доцент, вчений секретар, Державне підприємство «Науково-дослідний і проектний інститут містобудування» (Україна)

Олена Петрик, д.е.н., професор, завідувачка кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Петер Плавчин, доктор наук, проф. інж., ректор Академії Данубіус (Словацька Республіка)

Євгенія Полякова, к.е.н., доцент кафедри фінансів та банківської справи, проректор з науково-педагогічної роботи (навчальний процес). Вищий навчальний заклад «Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка» (Україна)

Олена Попишняк, д.е.н., професор, професор кафедри організації виробництва, бізнесу та менеджменту, Харківський національний технічний університет сільського господарства імені Петра Василенка (Україна)

Юлія Слободяник, д.е.н., професор, професор кафедри аудиту, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана (Україна)

Євангелос Сіскос, д.е.н., професор, Університет Західної Македонії (Ресія)

Сергій Ткаченко, д.е.н., професор, ректор, Вищий навчальний заклад "Міжнародний технологічний університет «Миколаївська політехніка»"; академік Академії економічних наук України (Україна)

Віктор Тринчук, к.е.н., доцент, професор кафедри фінансових ринків, Університет державної фіскальної служби України (Україна)

Людмила Чижевська, д.е.н., професор, професор кафедри інформаційних систем в управлінні та обліку, Державний університет «Житомирська політехніка» (Україна)

Гульнара Балгімбаєва, к.ю.н., зав. кафедри конституційного та міжнародного права, Карагандинський державний університет ім. Е.А. Букетова (Казахстан)

Олександр Бригинець, д.ю.н., професор, Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова; член Союзу юристів України (Україна)

Віктор Василичук, д.ю.н., професор, професор кафедри оперативно-розшукової діяльності, Національна академія внутрішніх справ; Заслужений юрист України, полковник поліції (Україна)

Сергій Конstantinov, д.ю.н., професор, зав. кафедри адміністративної діяльності, Національна академія внутрішніх справ (Україна)

Ігор Озерський, д.ю.н., професор, професор кафедри цивільного та кримінального права і процесу, Чорноморський національний університет імені Петра Могили; академік Національної академії наук вищої освіти України (Україна)

Малгожата Скоржевська-Амберг, доктор філософії, адвокат, кафедра теорії, філософії та історії права, юридичний коледж, Університет Козмінського (Польща)

Юрій Фрицький, д.ю.н., професор, професор кафедри конституційного, адміністративного права та соціально-гуманітарних дисциплін, Інститут права та суспільних відносин Університету «Україна»; Заслужений юрист України. Член Центральної виборчої комісії (Україна)

Анатолій Яровий, к.ю.н., доцент; суддя у відставці; член міжнародної поліцейської асоціації (українська секція) (Україна)

Комітет консультантів і мовних редакторів

Марі-Франс Кенуй-Казаль, доктор філософії з гуманітарних наук (Франція)

Лєся Поповецька-Демченко (Україна-Франція) – відповідальний редактор

Анна Туманян (Україна) – випусковий редактор

EDITORIAL BOARD

Editors-in-chief

Valentyna Levchenko, Doctor of Economics, member of the Supervisory Board for audit activity of the Authority public oversight for audit activity, Director of the All-Ukrainian Professional Non-Governmental Organization "Union of Auditors of Ukraine" (Ukraine)

Volodymyr Holovach, PhD in Legal Sciences, Head of the Board of the Audit Firm "Analytik"; Honored Lawyer of Ukraine (Ukraine)

Deputy Editor-in-Chief

Tetiana Holovach, Doctor of Economics, Professor, auditor, deputy director for scientific work of the Institute of Audit (Ukraine)

Members of the editorial board

Anton Boiko, PhD in Economics, Associate Professor of Economic Cybernetics department, Sumy State University (Ukraine)

Olena Velychko, PhD in Economics, Associate Professor of International Finances department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Anatolii Herasymovych, Doctor of Economics, Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Tetiana Hilorme, Doctor of Economics, Associate Professor, Leading Researcher, Oles Honchar Dnipro National University (Research Institute of Energy-Efficient Technologies and Materials Science) (Ukraine)

Liubomyra Kindratska, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Tax Management and Financial Monitoring, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Iryna Kryshstopa, Doctor of Economics, Professor, Professor of Accounting and Taxation department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Yurii Mantsevych, Doctor of Economics, Associate Professor, Scientific Secretary, State Enterprise "Research and Design Institute of Urban Development" (Ukraine)

Olena Petryk, Doctor of Economics, Professor, Head of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Peter Plavcan, Dr.h.c., prof. Ing., Rector, Vysoka skola Danubius (Slovakia)

Yevheniia Poliakova, PhD in Economics, Associate Professor of Finances and Banking department, vice-rector for scientific and pedagogical work, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"» (Ukraine)

Olena Potyshniak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the Organization of Production, Business and Management department, Kharkiv Petro Vasylenko National Technical University of Agriculture (Ukraine)

Yuliia Slobodnyak, Doctor of Economics, Professor, Professor of the auditing department, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman (Ukraine)

Evangelos Siskos, Doctor of Economics, Professor, University of Western Macedonia (Greece)

Serhii Tkachenko, Doctor of Economics, Professor, Rector, Higher Educational Institution «International Technology University "Mykolaiv Polytechnic"»; academician of Academy of Economic Sciences of Ukraine (Ukraine)

Viktor Trynchuk, PhD in Economics, Associate Professor, Professor of Financial Markets department, University of the State Fiscal Service of Ukraine (Ukraine)

Liudmyla Chyzhevska, Doctor of Economics, Professor, Professor of Information Systems in Management and Accounting department, State University "Zhytomyr Polytechnic" (Ukraine)

Gulnara Balgimbekova, PhD in Legal Sciences, Head of the constitutional and international law department, Karagandy State University named after E.A. Buketov (Kazakhstan)

Oleksandr Bryhinets, Doctor of Legal Sciences, Professor, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law; member of the Union of Lawyers of Ukraine (Ukraine)

Viktor Vasylchuk, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Operational and Investigating department, National Academy of Internal Affairs; Honored Lawyer of Ukraine, colonel of the Police (Ukraine)

Serhii Konstantinov, Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of the Administrative Activity department, National Academy of Internal Affairs (Ukraine)

Ihor Ozerskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Civil and Criminal Law and Process department, Petro Mohyla Black Sea National University; academician of the National Academy of Sciences of Higher Education of Ukraine (Ukraine)

Malgorzata Skorzevska-Amberg, PhD, DSc, Theory, Philosophy and History of Law department, College of Law, Kozminski University (Poland)

Yurii Frytskyi, Doctor of Legal Sciences, Professor, Professor of the Constitutional, Administrative Law and Social and Humanitarian disciplines department, Law and Public Relations Institute of the "Ukraine" University; Honored Lawyer of Ukraine, member of the Central Election Commission (Ukraine)

Anatolii Yarovyi, PhD in Legal Sciences; retired judge; member of the International Police Association (Ukrainian section) (Ukraine)

Committee of consultants and language editors

Marie-France Quenouille (Cazals), PhD in Human Science (France)

Lesia Popovetska-Demchenko (Ukraine-France) – Managing editor

Anna Tumanian (Ukraine) – Issue Editor

ЗМІСТ

<i>VATS I., KYRYLENKO O., NOVAK V.</i> Benefits of using artificial intelligence in core HR processes (Переваги застосування штучного інтелекту в основних HR-процесах)	8
<i>САЛОЇД С.В., ХЛЕБИНСЬКА О.І., ГОЛЬЦОВА І.Б.</i> Організаційно-правове забезпечення управлінської діяльності менеджерів	13
<i>ПОДРА О.П., ЛЕВЧУК Я.В.</i> Сучасні підходи до управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів на підприємствах	17
<i>КОВТУНЕНКО Ю.В., КОВТУНЕНКО Д.Ю., ГРИГОРЮК Г.І., КУЧЕРЕНКО Я.В.</i> Глобальні перетворення як підґрунтя виникнення загроз та можливостей для менеджменту	22
<i>ZIANKO V., NECHUPORENKO T., ZIANKO V.</i> Quintessence and imperatives of strengthening the financial security of the country in the conditions of the digital economy (Квінтесенція та імперативи зміцнення фінансової безпеки держави в умовах цифрової економіки)	26
<i>КОВТУНЕНКО Ю.В., КОВТУНЕНКО Н.М., ПОДОЛЯК Д.В., АЛІЄВ Ф.А.О.</i> Особливості управління міжнародним стратегічним партнерством виробничого підприємства в умовах глобальних зрушень	31
<i>АРТЮХ В.М.</i> Економічна сутність «інвестицій» та їх класифікація	35
<i>КУРИЛЮК Ю.Б.</i> Стратегічний розвиток економіки України до 2030 р.: аналіз можливостей і потенційних загроз	40
<i>ГОЛУБ М.В.</i> Ретроспективний аналіз розвитку факторингу в Україні: теоретико-правовий аспект	44
<i>МАМОНТЕНКО Н.С.</i> Розвиток міграційних процесів в умовах трансформації міжнародних відносин	48
<i>ЗВЕРЄВА К.С.</i> Як держави ділять доходи або податкове резидентство (на прикладі України)	51
<i>СМОЛИЧ Д.В.</i> Розвиток бізнесу в Україні за підтримки організацій роботодавців та їх об'єднань	56
<i>МАКАРЧУК В.В.</i> Стратегічні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони	63
<i>АДАМІВ М.Є., МИКИТЮК Р.П., БОБИЛЯК Р.Г., КОЗАК Ю.М.</i> Диверсифікація експортної діяльності: сутність, призначення та стан в Україні	68
<i>КРОЧАК О.І., БАГРІЙ К.Л., ЛЕВЧЕНКО О.Ф.</i> Майбутнє бухгалтерського обліку України: тренди та прогнози в умовах швидкої цифрової трансформації	73
<i>ЧЕРЕПАНОВА В.О., ПОДРЕЗ О.І., МАТРОСОВА В.О.</i> Роль міжнародного консалтингу у покращенні міжнародної інвестиційної діяльності ІТ-бізнесу	79
<i>АНТОНЮК О.Р.</i> Облік зовнішньоекономічної діяльності: вплив на актуальні аспекти валютного нагляду та фінансового моніторингу в період дії військового стану в Україні	83

ДАШКО І.М., МИХАЙЛІЧЕНКО Л.В. Вплив війни на розвиток вантажних перевезень України	87
МУЗИКА-СТЕФАНЧУК О.А. До питання про участь держави у міжнародних договірних відносинах у сфері торгівлі	91
КОСТЯШКІН І.О., НАВРОЦЬКИЙ В.А. Конституційно-правові гарантії набуття права приватної власності на землю в Україні	94
СТАРЧУК О.В., ЧУБОХА Н.Ф., АНДРОСОВИЧ А.В. Правові аспекти регулювання криптовалют та блокчейн-технологій в Україні	99
ЗАХАРЧЕНКО В.І., МЕРКУЛОВ Д.М. Оцінювання організаційно-економічної стійкості функціонування інтегрованих технологічних структур	103
ГАСЬВСЬКИЙ А.В. Деякі аспекти правового забезпечення приватних закупівель порівняно з публічними	110
ПАНКРАТОВА В.О. Принцип свободи слова під час дії воєнного стану в Україні: окремі правові аспекти	115
БУЛКОТ Г.В. Шахрайство та корупція як об'єкт внутрішнього аудиту у корпоративному управлінні	119
ЗАХАРЧУК Р.М. Міжнародно-правове регулювання реформування Збройних Сил України до стандартів НАТО. вивчення досвіду діяльності командних груп у арміях членів та країн-партнерів Альянсу	123
ЯРОЦЬКИЙ В., ЯСЮК Є., ЮХИМЮК О. Предмет договору міжнародного змішаного перевезення вантажу	128
МОРОЗ С.С. Правове регулювання зобов'язань у міжнародних угодах	134

ІНТЕРВ'Ю, АНАЛІТИКА, КОНСУЛЬТАЦІЇ

БОНДАР В.П. Різновиди шахрайств у сучасності	137
---	-----

CONTENTS

I. VATS, O. KYRYLENKO, V. NOVAK. Benefits of using artificial intelligence in core HR processes	8
S. SALOID, O. KHLEBYNSKA, I. HOLTSOVA. Organizational and legal ensuring the administrative activities of managers	13
O. PODRA, Y. LEVCHUK. Modern approaches to team management in the development and implementation of international projects at enterprises	17
Y. KOVTUNENKO, D. KOVTUNENKO, H. HRYHORIUK, Y. KUCHERENKO. Global transformations as the background of the emergence of threats and opportunities for management	22
V. ZIANKO, T. NECHYPORENKO, V. ZIANKO. Quintessence and imperatives of strengthening the financial security of the country in the conditions of the digital economy	26
Y. KOVTUNENKO, N. KOVTUNENKO, D. PODOLIAK, F. ALIIEV. Features of managing the international strategic partnership of a manufacturing enterprise in the conditions of global changes	31
V. ARTIUKH. Economic essence of "investments" and their classification	35
Y. KURYLIUK. Strategic development of Ukraine's economy until 2030: analysis of opportunities and potential threats	40
M. HOLUB. Retrospective analysis of factoring development in Ukraine: theoretical and legal aspect	44
N. MAMONTENKO. Development of migration processes in the context of transformation of international relations	48
K. ZVIERIEVA. How the states divide income or tax residence (on the example of Ukraine)	51
D. SMOLYCH. Business development in Ukraine with the support of employers' organizations and their associations	56
V. MAKARCHUK. Strategic directions for improving the administrative and legal regulation of the activities of law enforcement agencies as subjects of the formation and implementation of state policy in the field of national security and defense	63
M. ADAMIV, R. MYKYTIUK, R. BOBYLIAK, Y. KOZAK. Diversification of export activities: essence, purpose and state in Ukraine	68
O. KROCHAK, K. BAHRII, O. LEVCHENKO. The future of accounting in Ukraine: trends and forecasts in the conditions of rapid digital transformation	73
V. CHEREPANOVA, O. PODREZ, V. MATROSOVA. The role of international consulting in improving the international investment activity of the IT business	79
O. ANTONIUK. Accounting of foreign economic activities: impact on current aspects of currency operations supervision and financial monitoring during the period of martial state in Ukraine	83
I. DASHKO, L. MYKHAILICHENKO. The impact of the war on the development of freight transportation in Ukraine	87

O. MUZYKA-STEFANCHUK. On the issue of state participation in international contractual relations in the field of trade	91
I. KOSTIASHKIN, V. NAVROTSKYI. Constitutional and legal guarantees of the acquisition of private ownership rights to land in Ukraine	94
O. STARCHUK, N. CHUBOKHA, A. ANDROSOVYCH. Legal aspects of regulation of crypto currencies and blockchain technologies in Ukraine	99
V. ZAKHARCHENKO, D. MERKULOV. Assessment of the organizational and economic sustainability of the functioning of integrated technological structures	103
A. HAIEVSKYI. Some aspects of legal support for private procurement compared to public procurement	110
V. PANKRATOVA. The principle of freedom of speech during the effect of martial state in Ukraine: certain legal aspects	115
H. BULKOT. Fraud and corruption as an object of internal audit in corporate governance	119
R. ZAKHARCHUK. International legal regulation of reforming the Armed Forces of Ukraine to NATO standards. studying the experience of command groups' activities in the armies of NATO member states and partner countries	123
V. YAROTSKYI, E. JASIUK, O. YUKHYMIUK. The subject of the contract of international mixed cargo transportation	128
S. MOROZ. Legal regulation of obligations in international agreements	134

INTERVIEWS, ANALYTICS, CONSULTATIONS

V. BONDAR. Varieties of fraud in the current times	137
---	-----

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.1>
УДК 004.8:005.95(045)

Iryna VATS

student, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0336-2557>
e-mail: 6132319@stud.nau.edu.ua

Oksana KYRYLENKO

Doctor of Economics, Professor, Head of department, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2406-7050>
e-mail: ons@ua.fm

Valentyna NOVAK

PhD in Economics, Professor, National Aviation University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6899-2016>
e-mail: novak.nau@mail.ru

BENEFITS OF USING ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CORE HR PROCESSES

The paper examines the use of artificial intelligence (AI) in the main processes of human resource management. It is noted that in modern conditions, AI is considered an advanced tool that can optimize management processes in various sectors of the economy. The author discusses the new opportunities that AI opens up in human resource management, increasing the efficiency of actions at all levels and complementing human abilities. The main part of the paper is devoted to the advantages and potential opportunities of using AI at different stages of the employee's life cycle in a company. In particular, the author emphasizes the optimization of recruitment through analytical processing of large amounts of information rather than subjective judgment. The paper highlights such areas as operational efficiency, recruitment, onboarding, talent management, strategic planning, career development, and management changes where AI can make a significant contribution. The paper also highlights the issues related to the potential dangers of introducing AI technologies. The level of readiness and the degree of involvement of managers in the latest technologies in human resource management is indicated. The paper raises the issue of efficiency and solving various problems. In addition, examples of real software products are provided. The conclusions emphasize the general perspective of using AI in HR processes and identify areas for further research. In particular, there is a call for the development of mechanisms to protect employees from possible misuse of AI and the development of effective strategies for the implementation of technologies that would take into account ethical aspects. The final part of the paper sets the task for the business community and legislative bodies to actively work on standards for the use of AI in HR to create fair and effective HR management.

Keywords: human resource management, artificial intelligence, efficiency, recruitment, adaptation, training, motivation, new technologies, benefits, automation, chat bot

INTRODUCTION

Since the beginning of the last century, scientists have intensively studied and discussed the possibilities of practical implementation of artificial intelligence (AI). This technology is widely touted as an innovative tool that will change the world's work paradigm. The development of the economy and technology will require significant changes in the field of human resource (HR) management. The implementation and use of advanced technologies will determine the effectiveness of management activities and, in modern conditions, will be a key factor for maintaining the organization in a global environment of challenges. The development of AI, in general and in the field of personnel management, is one of the important priorities. In today's fast-changing world, finding truly talented people is becoming more difficult, but with the help of AI systems, organizations can quickly and easily optimize business processes.

Every day, AI is getting closer to actively influencing HR management in organizations, which can lead to significant changes in the field of work and the replacement of humans by AI in various industries. This, in turn, can lead to the reshaping of the labor market and increased competitiveness among specialists. However, the world is developing, so it is important to recognize the importance of the management mission in shaping the experience of implementing AI in organizations, as well as the readiness of managers to understand the practical benefits and conse-

quences of using AI.

The **PURPOSE** of the paper is to analyze the growth and influence of AI on the HR management and defining benefits of using it in core HR processes.

METHODS OF THE RESEARCH

In researching various methods of analysis were applied. Literature analysis was used to evaluate relevant sources on the impact of AI on human resources management. The content analysis method was used to systematize and classify information, in particular, to emphasize the benefits of using AI at different stages of HR management.

RESULTS

AI technology has been considered since the early 2000s, although its history goes back many years. The emergence of AI has significantly changed the routine activities of companies. In the field of human resources (HR), AI has long been an important technology, so the main task of modern leaders in this area is to combine human and software resources in a reasonable way [12].

The term "artificial intelligence" was coined in 1956 by Dartmouth College professor John McCarthy, who led a group of scientists to explore the possibility of teaching machines to learn like children by developing formal thinking through trial and errors [7, 10]. The goal of the project was to determine how to program a machine to use language, abstract forms, and problem-solving that are characteristic of human nature, and on this basis to achieve con-

tinuous improvement [10].

AI is a technology used to perform tasks that require intellectual effort. In other words, it is a tool that is trained by humans to perform intelligent operations specific to humans. This technology is used in driving cars, face recognition, and now in the field of hiring. The difference between AI and conventional software is the speed of computation and the ability to process a significant amount of new high-quality data through advanced algorithms [13].

The use of AI is becoming commonplace, especially for administrative and legal help desks. They have long been using AI in the form of virtual assistants and chatbots to automatically answer questions from employees and clients.

In this case, AI directs inquirers to the correct legal documentation or the appropriate expert. For example, the Ministry of Economy has created a legal chatbot @TrudEconBot to improve user experience. This chatbot allows users to find information on labor relations and get answers to various questions related to labor relations during the war. The service organizes answers by sections, providing information on vacation, pay and documentation during wartime events [9].

Thus, a chatbot can be responsible for the communication aspects of an organization's functioning, providing advice, replacing employees during their absence or vacation.

The development of AI opens up new opportunities for many areas. For example, the application of AI in HR can help automate many routine tasks and free up time for more important tasks.

HR professionals play an important role in modern business. They ensure the efficient operation of the organization by planning and managing the workforce. They are responsible for attracting and retaining talented employees, developing their potential, and creating a favorable work environment.

Human resources (HR) processes include four main components: recruitment, onboarding, training, and motivation (Fig. 1).

As shown in Fig. 1, recruiting is the first stage of HR management aimed at attracting talented and suitable candidates for the company. This process includes searching, selecting, interviewing, and making a decision on hiring new employees.

The next process is onboarding. It defines the ways in which new employees are introduced to the company's workflow and corporate culture. This process helps newcomers integrate into the team faster and more effectively, and understand organizational values and standards.

The training process includes the development of employees' skills and competencies to meet the requirements of a particular position and increase their productivity. This may include both internal training and the use of external training resources.

Motivation is the process of encouraging employees to achieve high results and make a meaningful contribution to the company's development. This may include reward systems, incentives, career development, and the creation of comfortable working conditions to stimulate efficiency and staff satisfaction.

HR professionals face a variety of challenges in their work, and one of the key problems is the large number of routine tasks that require considerable effort and time. These tasks include processing voluminous documentation, organi-

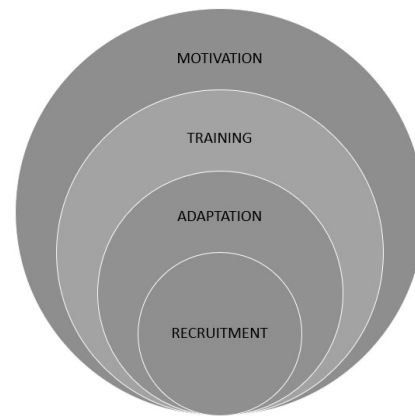

Fig. 1. Main human resources (HR) processes

zing work schedules, preparing reports, and so on.

In addition, HR professionals need to have the skills to effectively interact with employees, resolve conflicts, and implement training and development processes.

AI offers a variety of solutions for hiring managers, such as basic hiring tools, intermediate programs, and advanced AI solutions.

Integrated software products and well-thought-out algorithms for responding to users' actions and words allow you to create a "persona" that can effectively interact with job candidates, new employees undergoing adaptation training, and benefits and compensation specialists when calculating salaries and bonuses. HR managers and line managers use these tools to create analytical reports. This provides greater potential, saves time and budget, and provides more accurate information for human resource management. AI effectively automates many back-office functions for reliable HR transactions and service delivery through technologized chatbots [1].

AI is steadily gaining momentum and is becoming an assistant in many work processes. However, AI can dramatically change the approach to hiring personnel by automating and improving various stages of the recruitment process. Let us analyze what AI can do in the human resources industry [3].

The introduction of AI in recruitment allows automating and optimizing certain processes, making them more accurate and efficient. The main advantages of using AI in recruiting include [6]:

- *Increase the speed and volume of candidate searches.* AI helps to search for talented candidates in a large number of sources simultaneously. It can analyze massive amounts of data from professional networks, resumes, social media profiles, and other sources to find the most suitable candidates for job openings.

- *Labor market analysis.* AI is also able to automatically analyze various sources of salary information, which allows you to determine the appropriate salary level for a vacancy, and thus increase the chances of attracting talented employees.

- *Creating automated job postings.* One of the main AI tools for HR professionals is programs that automatically post jobs on various job platforms and websites. They are able to analyze the labor market and help select the most effective keywords that will attract the attention of candidates.

- *Optimization of candidate selection.* AI tools allow you to analyze professional skills, education, experience, and other criteria for selecting candidates. This helps to reduce the human factor and increase objectivity in the

selection of employees.

– *Automated interviews.* Interviewing candidates is a time-consuming process that requires a lot of effort from HR employees. The use of AI allows the first stages of interviews to be conducted automatically using chatbots. They can ask questions, analyze answers, evaluate the candidate's reaction, and determine their compatibility with the vacancy. This approach reduces the time and effort spent on interviews with unsuitable candidates.

– *Predicting the success of candidates.* The use of analytics and machine learning allows you to create models that help predict how successful a candidate can be in a particular position.

Taking into account all of the above, we can conclude that the spread of AI in HR management opens up the following opportunities and benefits for companies [9]:

1) Saving the search for qualified personnel and preventing the loss of intellectual capital as a result of the possible loss of qualified specialists. E.g., automation of training processes allows you to preserve the knowledge and technologies accumulated in the company, preventing their loss as a result of the turnover of specialists who possess this knowledge.

2) Increasing the confidentiality required of people who have access to personal data in the course of performing HR functions.

3) Reduction of time spent by HR personnel on administrative tasks (appointment and monitoring of training courses, payroll, initial selection of candidates, verification of their competencies, etc.), and accordingly significant savings in labor costs;

4) Increasing the accuracy of HR functions by reducing the number and frequency of human errors in administration, recruitment, training, remuneration calculation, etc;

5) Reduction of biasing in personnel decision-making.

The use of AI in human resource management (HR) introduces new requirements for companies and changes the way they perform various HR functions. To maximize the benefits of advanced technologies, HR competencies must be clearly defined, aligned with business requirements, and differentiated by function, role, and level. They should be regularly updated at regular intervals and adapted to fulfill any HR function.

Currently, AI tools can simplify and automate recruitment processes. Here are some of them [8]:

- resume screening (TalentBin by Monster);
- scanning networks to find candidates (Entelo, Hiretual);
- assessing the probability of a candidate's success;
- interaction with candidates through chatbots;
- creating unique job descriptions (Textio).

Technical and technological progress is constantly evolving, and the globalized world facilitates the rapid spread of innovative ideas. Today, it is important to determine the readiness and ability of a business to innovate quickly when implementing AI.

A group of Ukrainian scientists conducted an analytical study at the country's enterprises, assessing the degree of readiness to implement AI systems in management activities (Fig. 2) and the frequency of use of advanced digital technologies (Fig. 3).

Middle and senior managers were selected as respondents, who had to answer the questions of a specially designed questionnaire [10].

Fig. 2 shows that only 24% of respondents indicated that their companies have departments ready to implement innovative technologies. Another 32% identified this as a prospect for the future, and a significant number (44%) noted the absence of such units. Fig. 3 clearly shows that business managers are already using digital technologies, which indicates an understanding of the need to implement AI, although the motivations for their use may vary.

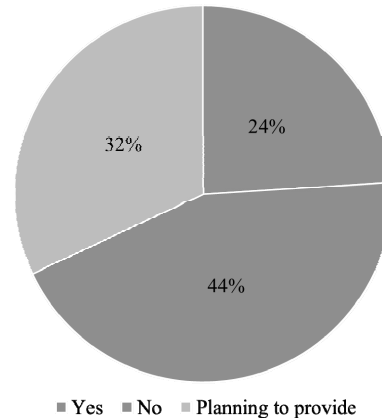

Fig. 2. Results of the survey on the presence of units (departments) responsible for technological innovations at enterprises

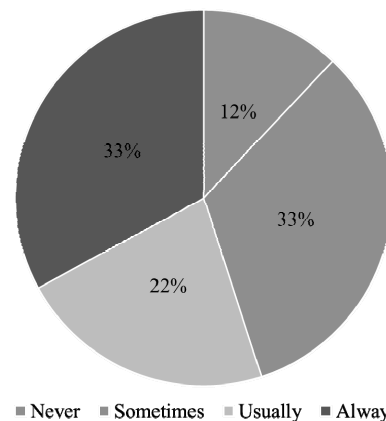

Fig. 3. Frequency of using digital technologies in the practical work of managers

The data shows that Ukraine is not yet sufficiently prepared for the rapid introduction of innovative technologies in full. However, this does not exclude the possibility of development through research, organizational, investment, and other measures.

Some developments in the field of AI already exist and are being implemented, but most researchers believe that the level of development of such technologies is still insufficient.

However, progress cannot be resisted. Despite the threats and concerns, assessing all the disadvantages and advantages, we can confidently state that AI can solve a significant number of problems in human resources management and human development in general.

CONCLUSION

Therefore, to ensure competitiveness, it is important for companies to properly manage the recruitment process, ensure employee motivation and retention for a long period of time without losing productivity. Timely response to employees' needs and understanding of their motivations (desire for career growth, improved working conditions,

etc.) will allow companies to strengthen their positions and maintain a high level of popularity, even during the crisis. Applications that use AI are best suited to solve this problem, simplifying routine tasks of companies, providing a wide range of information for consideration and identifying new opportunities. As AI systems in HR become smarter and more task-focused, we can expect significant improvements in employee productivity, efficiency, and well-being.

It will be difficult for AI to completely replace humans in HR, as a high level of EQ (emotional intelligence quotient) and deep personal contact are the key to working with

staff. It can only serve as a tool to support and help HR professionals make the right decisions. After all, it is important to maintain a humanistic approach in communicating with candidates to build mutually beneficial relationships between the company and employees [6].

AI tools are becoming a reliable assistant for HR professionals, enabling them to focus on strategic tasks, ensuring that candidates are selected that best meet the company's needs. This approach improves work efficiency, increases the quality of candidates, and contributes to the development of the enterprise.

References

1. Bey H.V., Sereda H.V. Transformation of hr technologies under the influence of digitalization of business processes. *Economics and management organization*. 2019. № 2. pp. 93-101 (in Ukrainian).
2. Charlwood A., Guenole N. Can HR adapt to the paradoxes of artificial intelligence? *Human Resource Management Journal*. 07 January 2022. URL: <https://doi.org/10.1111/1748-8583.12433>
3. Chevalier F., Dejoux C. Artificial and human intelligence, what interactions? *Artificial Intelligence and Human Resources Management: Business Practices*. 2020. No 12. URL: <https://bit.ly/3vdutzh>
4. Eubanks B. *Artificial Intelligence for HR: Use AI to Support and Develop a Successful Workforce*. The Great Britain, 2022.
5. *Handbook of Research on Artificial Intelligence in Human Resource Management*. The Great Britain, 2022.
6. How artificial intelligence (AI) helps HR in their work. The main AI tools for recruiting. *Golden Staff*. URL: <https://www.staff.ua/uk/blog/yak-shtuchnyi-intelekt-shi-dopomahaie-hr-u-v-roboti-osnovni-ai-instrumenty-dlia-rekrutynhu> (in Ukrainian).
7. Hurska M. Everyone is talking about artificial intelligence. Let us explain in simple words what it is. *Ukrainian information media platform "Espresso"*. 2017. URL: https://espresso.tv/article/2017/11/04/shtuchnyy_intelekt (in Ukrainian).
8. Jaswinder Sekhon Singh. *Design and Analysis of Human Resources Using Artificial Intelligence*. N.p, 2023.
9. Mashlii H., Mosii O., Pelcher M. Research of managerial aspects of artificial intelligence use. *Galician Economic Herald*. 2019. Vol. 57. No. 2. pp. 80-89. (in Ukrainian).
10. Research of the HR platform Ideal. URL: <https://ideal.com/product/diversity-equity-inclusion-intelligence/> (in Ukrainian).
11. *Transforming Human Resource Functions with Automation*. USA, 2020.
12. Artificial intelligence in HR: how technology helps companies manage personnel. URL: <https://www.everest.ua/shtuchnyj-intelekt-v-hr-yak-tehnologiya-dopomagaye-kompaniyamkeruvaty-personalom/> (in Ukrainian).
13. Wheeler, Anthony R., Buckley, M. Ronald. *HR Without People? Industrial Evolution in the Age of Automation, AI, and Machine Learning*. The Great Britain, 2021.

Список використаних джерел

1. Бей Г.В., Середя Г.В. Трансформація hr-технологій під впливом цифровізації бізнеспроцесів. *Економіка і організація управління*. 2019. №2. С. 93-101 (in Ukrainian)
2. Charlwood A., Guenole N. Can HR adapt to the paradoxes of artificial intelligence? *Human Resource Management Journal*. 07 January 2022. URL: <https://doi.org/10.1111/1748-8583.12433>
3. Chevalier F., Dejoux C. Artificial and human intelligence, what interactions? *Artificial Intelligence and Human Resources Management: Business Practices*. 2020. No 12. URL: <https://bit.ly/3vdutzh>
4. Eubanks B. *Artificial Intelligence for HR: Use AI to Support and Develop a Successful Workforce*. The Great Britain, 2022.
5. *Handbook of Research on Artificial Intelligence in Human Resource Management*. The Great Britain: Edward Elgar Publishing, 2022.
6. Як штучний інтелект (ШІ) допомагає HR-у в роботі. Основні AI інструменти для рекрутингу. *Golden Staff*. URL: <https://www.staff.ua/uk/blog/yak-shtuchnyi-intelekt-shi-dopomahaie-hr-u-v-roboti-osnovni-ai-instrumenty-dlia-rekrutynhu>
7. Гурська М. Всі говорять про штучний інтелект. Простими словами пояснимо, що це. *Українська інформаційна медійна платформа «Еспресо»*. 2017. URL: https://espresso.tv/article/2017/11/04/shtuchnyy_intelekt
8. Jaswinder Sekhon Singh. *Design and Analysis of Human Resources Using Artificial Intelligence*. N.p, 2023.
9. Машлій Г., Мосій О., Пельчер М. Дослідження управлінських аспектів використання штучного інтелекту. *Галицький економічний вісник*. 2019. Т. 57. № 2. С. 80–89.
10. Дослідження HR-платформи Ideal. URL: <https://ideal.com/product/diversity-equity-inclusion-intelligence/>
11. *Transforming Human Resource Functions with Automation*. USA, 2020.
12. Штучний інтелект в HR: як технологія допомагає компаніям керувати персоналом. URL: <https://www.everest.ua/shtuchnyj-intelekt-v-hr-yak-tehnologiya-dopomagaye-kompaniyamkeruvaty-personalom/>
13. Wheeler, Anthony R., Buckley, M. Ronald. *HR Without People? Industrial Evolution in the Age of Automation, AI, and Machine Learning*. The Great Britain, 2021.

Ірина Олександрівна ВАЦ

студентка, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0336-2557>

e-mail: 6132319@stud.nau.edu.ua

Оксана Миколаївна КИРИЛЕНКО

д.е.н., професор, зав. кафедри, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2406-7050>

e-mail: ons@ua.fm

Валентина Олексіївна НОВАК

к.е.н., професор, Національний авіаційний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6899-2016>

e-mail: novak.nau@mail.ru

ПЕРЕВАГИ ЗАСТОСУВАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ОСНОВНИХ HR-ПРОЦЕСАХ

У статті розглянуто застосування штучного інтелекту (ШІ) в основних процесах управління людськими ресурсами. Зазначено, що в умовах сучасності ШІ вважається передовим інструментом, який може оптимізувати управлінські процеси у різних галузях економіки. Обговорено нові можливості, які відкриває ШІ в управлінні персоналом, підвищуючи ефективність дій на всіх рівнях та доповнюючи людські здібності. Основну частину статті присвячено розгляду переваг і потенційних можливостей застосування ШІ на різних етапах циклу життя співробітника в компанії. Зокрема, відзначено оптимізацію рекрутингу за допомогою аналітичного оброблення великих обсягів інформації, а не суб'єктивного судження. Виділено такі області, як операційна ефективність, рекрутмент, онбординг, управління талантами, стратегічне планування, кар'єрне зростання та управлінські зміни, де ШІ може зробити значний внесок. У статті також висвітлено питання, пов'язані з потенційними небезпеками впровадження технологій ШІ. Вказано на рівень готовності та ступінь залученості менеджерів до новітніх технологій в управлінні людськими ресурсами. Поставлено питання ефективності та розв'язання різних проблем. Крім того, наведено приклади реальних програмних продуктів. У висновках підкреслено загальну перспективу застосування ШІ в HR-процесах та визначаються напрями подальших досліджень. Зокрема, подано заклик до розроблення механізмів захисту працівників від можливого зловживання ШІ та вироблення ефективних стратегій впровадження технологій, які б враховували етичні аспекти. У заключній частині поставлено завдання бізнес-спільнотам та законодавчим органам активно працювати над стандартами застосування ШІ в HR для створення справедливого та ефективного управління персоналом.

Ключові слова: управління людськими ресурсами, штучний інтелект, ефективність, рекрутмент, адаптація, навчання, мотивація, новітні технології, переваги, автоматизація, чат-бот

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.2>
УДК 658.012.32

Станіслав Васильович САЛОЇД

к.е.н., доцент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3294-2671>

Олександра Ігорівна ХЛЕБИНСЬКА

асистент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7977-0483>
e-mail: a.khlebynska@gmail.com

Ірина Борисівна ГОЛЬЦОВА

асистент, Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8026-0253>
e-mail: iragoltsova2910@gmail.com

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МЕНЕДЖЕРІВ

У статті досліджено ключові засади правового забезпечення управлінської діяльності в Україні. Зазначено, що принципи законності, відповідальності, прозорості та етики є фундаментальними основами сучасного менеджменту. Виокремлено, що внутрішнє та зовнішнє правове регулювання відіграє важливу роль у діяльності менеджера. Авторами наголошено, що правовий захист є стратегічною перевагою в управлінні бізнесом, а менеджер як керівник несе відповідальність за свої рішення перед усіма зацікавленими сторонами.

Ключові слова: правове забезпечення, управлінська діяльність, менеджмент, внутрішнє регулювання, зовнішнє регулювання, корпоративне законодавство, інтелектуальна власність, захист прав споживачів

ВСТУП

Сучасний бізнес визначається не лише швидкими темпами змін та конкурентним середовищем, а й постійними проблемами, пов'язаними з вимогами чинного законодавства. Робота сучасного менеджера неможлива без належного знання законодавчої бази. Ділові рішення стають складнішими, а відповідальність управлінців більш значною. Правове забезпечення управлінської діяльності є невід'ємним елементом та ключовим чинником стабільності та успішності підприємства. Менеджерам необхідно враховувати складність правового середовища, у якому вони працюють.

Під час постійної необхідності адаптації до нових викликів в умовах зростаючої конкуренції та невизначеності як внутрішнього, так і зовнішнього середовища правовий захист стає стратегічною перевагою для успішного управління бізнесу.

Ця робота полягає в аналізі сутності правового забезпечення управлінської діяльності. Розглянуто ключові принципи, такі як законність та відповідальність, обов'язки і можливості, які законодавча база надає менеджерам.

МЕТА статті – дослідження сутності та принципів правового забезпечення управлінської діяльності менеджера в Україні та обґрунтування їх важливості для сучасного менеджменту.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті для вивчення та узагальнення теоретичних положень застосовано теоретичний аналіз. Для аналізу нормативно-правових актів, які регулюють управлінську діяльність керівника, застосовано формально-юридичний метод. Також застосовано комплекс загальнонаукових та конкретно-наукових методів дослідження, таких як логічний метод, метод аналогій та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ

Розуміння та ефективне застосування правового регулювання в управлінському процесі не лише забезпечує дотримання норм та вимог, але й створює умови для розвитку інновацій та підвищення конкурентоспроможності підприємства в сучасному бізнес-середовищі.

Розуміння свого правового статусу та можливостей дає змогу менеджеру приймати обґрунтовані рішення стосовно роботи компанії задля підвищення її конкурентоспроможності на ринку. У своїй роботі він повинен керуватись нормами та вимогами чинного законодавства.

Розглядаючи адміністративно-правовий статус менеджера на підприємстві варто виділити такі ознаки:

1. *Становище менеджера у системі управління підприємством.* Характеристикою є організаційно-правові способи заміщення посади, підпорядкування, способи реалізації менеджером принципу єдиноначальності з якого випливає наступний принцип такий, як співвідношення єдиноначальності менеджера з принципом самоуправління трудового колективу.

2. *Компетенція менеджера.* Вона відображає функції шляхом закріплення у відповідному правовому акті завдань керівника підприємства, а також повноважень, спрямованих на досягнення цих завдань. Тобто компетенція – не що інше, як юридичне вираження функцій їх носія.

3. Третьою ознакою можна виділити – *Обов'язок нести юридичну відповідальність за неналежне використання компетенції чи перевищення її обсягу.*

Отже, адміністративно-правовий статус менеджера підприємства – це закріплене нормами адміністративного права його місце і роль, характер і зміст діяльності у системі управління підприємством [1].

Розглянемо ключові принципи правового забезпечення управлінської діяльності. Застосування принципів спричиняють створення високоефективного та відповідального підходу до управління, спрямованого на досягнення стратегічних цілей та забезпечення сталого розвитку підприємства. До таких принципів можна віднести: принципи законності та відповідальності, принципи прозорості та етичності та внутрішнє та зовнішнє правове регулювання. Розглянемо ці принципи більш детально.

1. Принципи законності та відповідальності

Керувати організацією неможливо без урахування і дотримання основних принципів та вимог чинного законодавства. Такі принципи, як законність та відповідальність, становлять основний фундамент для ефективності управлінської діяльності.

Законність управлінської діяльності передбачає дотримання менеджерами всіх чинних законодавчих актів та вимог, які стосуються функціонування та управління організацією. Це включає в себе не лише знання та розуміння відповідних правових норм, але й їх систематичне впровадження в управлінські практики. Забезпечення законності дає змогу уникати правових конфліктів та забезпечує довіру споживачів.

Принцип відповідальності є невід'ємною частиною правового забезпечення управлінської діяльності, тому що менеджери несуть відповідальність за свої рішення та дії як перед підприємством так і співробітниками, клієнтами та іншими стейкхолдерами. Це включає відповідальність за фінансові результати, дотримання етичних стандартів, виконання законних вимог тощо [2].

2. Принципи прозорості та етичності

В Україні принципи прозорості та етики є не лише фундаментальними для сучасного управління, але й чітко відображені в правових нормах. Забезпечення внутрішньої та зовнішньої прозорості, а також дотримання етичних стандартів є ключовим викликом для компаній та їх керівників.

Прозорість як правовий принцип управлінської діяльності визначається розкриттям інформації про стратегії, рішення та дії підприємства. Згідно з українським законодавством компанії повинні регулярно розкривати фінансову звітність, звіти про стан внутрішнього контролю та іншу важливу інформацію, що стосується їх діяльності. Крім того, правила прозорості є обов'язковими для публічних компаній і тих, хто займається певними видами діяльності, такими як фінансові послуги чи державні закупівлі.

Етичні стандарти в менеджменті визначаються як система цінностей і правил, яких повинні дотримуватися менеджери. Українське законодавство містить норми стосовно конфлікту інтересів, корупції та інших аспектів, які визначають етичну відповідальність керівників та управлінського персоналу. Дотримання цих стандартів є не лише юридичним обов'язком, але й створює довіру між зацікавленими сторонами та сприяє створенню морального іміджу підприємства.

Враховуючи правовий контекст, ефективне дотримання стандартів прозорості та етики стає стратегічно важливим для успішної та сталої практики управління на рівні підприємства [3].

3. Внутрішнє та зовнішнє правове регулювання

Правове регулювання в управлінському процесі відіграє ключову роль у створенні стабільного та прозорого середовища для функціонування організації. Це охоплює не лише внутрішні аспекти управління, але й зовнішні відносини з партнерами, клієнтами та державними органами.

Механізми внутрішнього правового регулювання включають в себе розроблення та впровадження внутрішньої політики, яка визначає права та обов'язки співробітників, процедури прийняття рішень та механізми контролю за їх виконанням. Це сприяє підвищенню внутрішньої дисципліни та запобіганню конфліктам.

До внутрішньої частини правової бази належать положення, посадові інструкції, постанови, накази та інші нормативні акти, що розробляються у межах компетенції керівником установи або за його дорученням і визначають конкретні методи та прийоми управління.

Управлінський процес також піддається впливу зовнішнього правового регулювання, яке включає в себе дотримання податкових, трудових, екологічних та інших вимог чинного законодавства. Менеджерам необхідно постійно оновлювати свої навички та адаптувати стратегії до відповідних змін в законодавстві для запобігання можливим ризикам та негативним наслідкам для підприємства.

Основою правової бази організації роботи керівника підприємства є саме зовнішня частина бази нормативно-правових актів, що визначає статус, завдання та компетенцію, відповідно до конкретних напрямів та цілей діяльності загалом, так і стосовно діяльності окремих підсистем та рівнів управління.

Зовнішню частину бази нормативно-правових актів, що забезпечують діяльність менеджера можна поділити на дві групи: загальне та спеціальне законодавство.

До першої групи (загальне законодавство) належать: Конституція України, Закони України, Господарський, Цивільний, Кримінальний кодекс України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Укази Президента України, постанови Верховної Ради України, постанови та розпорядження Кабінету Міністрів України, міжнародні угоди України, а також спільні накази та накази міністерств і відомств, що мають міжвідомчий характер (про охорону праці, пожежну безпеку, охорону навколишнього середовища, бухгалтерський облік і статистику тощо) та інші нормативно-правові акти [4].

Друга група нормативно-правових актів (спеціальне законодавство) охоплює: законодавство України, що регулює діяльність відповідної галузі, нормативні акти, що регулюють систему оплати праці, соціального захисту працівників [5].

В Україні правове забезпечення управлінської діяльності визначається комплексом законів, нормативних актів та нормативних вимог. До основних аспектів правового забезпечення управлінської діяльності належать:

1. *Корпоративне законодавство.* В Україні діє законодавство, яке регулює корпоративні відносини, зокрема Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю», Закон України «Про акціонерні товариства» тощо. Ці закони визначають права та обов'язки менеджерів, порядок прийняття

стратегічних рішень.

2. *Трудове законодавство*. Правове регулювання трудових відносин визначає права та обов'язки керівників. До них відносяться умови праці, право на оплату праці, право на відпочинок та інші аспекти, що впливають на ефективність управлінської діяльності.

3. *Податкове законодавство*. Дотримання податкового законодавства, зокрема стосовно податку на прибуток підприємства та податку на прибуток керівників, важливі елементи для належного фінансового планування та дотримання податкових зобов'язань.

4. *Законодавство про захист інтелектуальної власності*. Для підприємств, що залежать від інновацій та технологій, правовий захист у цій галузі має ключове значення.

5. *Антимонопольне законодавство*. Нормативно-правові акти, які регулюють конкуренцію на ринку, важливі для управління конкурентоспроможністю підприємства та взаємодії між учасниками ринку.

6. *Антикорупційне законодавство*. Закони та нормативні акти, спрямовані на запобігання корупції та дотримання етичних норм ділової поведінки.

7. *Законодавство про захист прав споживачів*. Підприємство має неухильно дотримуватися вимог чинного

законодавства, щодо гарантій та прав споживачів [6].

ВИСНОВКИ

Управління підприємством в сучасних умовах визначається не тільки ефективним використанням ресурсів і стратегічним плануванням, а й правовими аспектами, що регулюють діяльність організації. Адміністративно-правовий статус керівника визначає його роль, компетенцію та відповідальність у системі управління підприємством.

Однією з ключових складників правового забезпечення управлінської діяльності є відповідальність. Менеджер несе відповідальність за свої рішення та діяльність перед всіма зацікавленими сторонами, включаючи бізнес, співробітників та клієнтів. Публічність діяльності керівника відіграє важливу роль в управлінні підприємством.

Розроблена в межах компетенції підприємства внутрішня політика сприяє підвищенню трудової дисципліни та ефективності управління. Зовнішнє правове регулювання вимагає дотримання вимог галузевого законодавства, що вимагає від менеджерів постійного оновлення своїх навичок та адаптації стратегій.

Список використаних джерел

1. Павленко В.В., Павленко В.Л. Правовий статус менеджера / за заг. ред. А.М. Подоляки. Київ, 2012. 326 с.. URL: <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/f42c29e8-d775-4fc9-94cb-1311d75e7981.pdf>
2. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2023. № 3 (124). 364 с. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/3/nv_3-2023-92-100.pdf
3. Прозорість та відкрий уряд. URL: <https://rm.coe.int/1680925de3>
4. Гавриш В.І. Теорія прийняття рішень в умовах економічних та екологічних обмежень: конспект лекцій. Миколаїв, 2014. 81 с. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2894/1/Gavrish_V.KL_Teor_pr_rishen.pdf
5. Сайт професора кафедри, д.філос.н. Геннадія Москалика, URL: <https://moskalik.at.ua/Publikacii>
6. Деякі питання документування управлінської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від № від 17.12.2018 р. № 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text>

References

1. Pavlenko V.V., Pavlenko V.L. Legal status of the manager / ed. A.M. Podolyaka. Kyiv, 2012. 326 p. URL: <https://portal.iapm.edu.ua/portal/media/books/f42c29e8-d775-4fc9-94cb-1311d75e7981.pdf> (access date: 02/10/2024) (in Ukrainian).
2. Scientific Bulletin of the Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs: Scientific journal. 2023. No. 3 (124). 364 p. URL: https://visnik.dduvs.in.ua/wp-content/uploads/2023/10/3/nv_3-2023-92-100.pdf (in Ukrainian).
3. Transparency and open government. URL: <https://rm.coe.int/1680925de3> (in Ukrainian).
4. Havrysh V.I. The theory of decision-making under economic and environmental constraints: lecture notes. Mykolaiv, 2014. 81 p. URL: https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2894/1/Gavrish_V.KL_Teor_pr_rishen.pdf (in Ukrainian).
5. Site of the professor of the department, Doctor of Philosophy. Gennady Moskalik, URL: <https://moskalik.at.ua/Publikacii> (in Ukrainian).
6. Some issues of documenting management activities: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated 17.12.2018 No. 55. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/55-2018-п#Text> (in Ukrainian).

Stanislav SALOID

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3294-2671>

Oleksandra KHLEBYNSKA

Assistant, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7977-0483>
e-mail: a.khlebynska@gmail.com

Iryna HOLTSOVA

Assistant, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8026-0253>
e-mail: iragoltsova2910@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND LEGAL ENSURING THE ADMINISTRATIVE ACTIVITIES OF MANAGERS

This paper is devoted to a thorough analysis of the legal basis for ensuring management activities in the conditions of modern Ukrainian legislation. The authors note that in the conditions of dynamic changes in the business environment, legal protection acquires strategic importance for making informed management decisions, minimizing risks and ensuring stable development of the organization. The administrative and legal status of the manager in Ukraine is analyzed in detail - his role and powers in the management system, subordination, implementation of the principle of single leadership, the scope of competence and legal responsibility. The main principles of legal support of the manager's managerial activity were considered. Among them, the principles of legality, responsibility, transparency, ethics, as well as mechanisms of internal and external legal regulation are analyzed in detail. Examples of its practical application are provided for each principle. The authors also pay attention to the influence of key branches of law on managerial activity. These are corporate, labor, tax, antimonopoly legislation, laws on the protection of intellectual property, on the protection of consumer rights, etc. The conclusions emphasize that in modern conditions management of the organization is impossible without comprehensive legal support. It makes it possible to make effective management decisions, avoid legal risks, ensure stability and development of activities. The paper examines the administrative and legal status of the manager, the principles and components of legal support for his activity from the point of view of modern Ukrainian legislation. A reasonable conclusion is made about the key importance of legal aspects for effective management.

Keywords: legal provision, managerial activity, management, internal regulation, external regulation, corporate legislation, intellectual property, consumer rights protection

Ольга Павлівна **ПОДРА**

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>

e-mail: olha.p.podra@lpnu.ua

Ярослав Вікторович **ЛЕВЧУК**

студентка, Національний університет "Львівська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2667-2639>

e-mail: yaroslav.levchuk.mmezdz.2023@lpnu.ua

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ КОМАНДАМИ В УМОВАХ РОЗРОБЛЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ПРОЄКТІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

У статті досліджено особливості та ключові принципи управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів. Проаналізовано основні види управління командами на підприємствах: автокритичне, демократичне, транзакційне, ситуаційне. Обґрунтовано ключові етапи управління проєктами, а також досліджено сутність Scrum технології гнучкого управління проєктами, визначено її переваги та недоліки, запропоновано процес впровадження Scrum-технології управління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів.

Ключові слова: управління командами, Scrum-технологія, гнучке управління, міжнародні проєкти, крос-культурні відмінності, дизайн

ВСТУП

В сучасних умовах динамічного розвитку соціально-економічних систем особливої актуальності набувають проблеми управління командами на підприємствах, що здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, розробляють та реалізують міжнародні проєкти. Розроблення проєктів незалежно від їхньої природи часто вимагає спільної, скоординованої роботи багатьох людей з різними ролями, компетенціями, професійними навичками, крос-культурними особливостями.

Саме тому ефективне управління командами може значно збільшити шанси проєкту на успіх та забезпечити досягнення поставлених цілей, оскільки дає змогу координувати зусилля всіх учасників, розподіляти завдання, контролювати прогрес та забезпечувати виконання проєкту згідно з графіком; забезпечує налагодження комунікації між учасниками проєкту на основі чіткого обміну інформацією, вирішення конфліктів та сприяння спільній роботі для досягнення загальних цілей.

Теоретичні основи командної роботи розглянуті у наукових працях багатьох вітчизняних і зарубіжних вчених. Дослідженню зазначеної проблематики присвятили свої наукові праці такі вчені, як: С. Бушуєв, І. Лебедева, Т. Шафранська, О. Дубнік, С. Леонова, В. Москаленко, А. Оленіч, З. Шацька, А. Висоцький, І. Ганза, Джон С. Максвелла, Річард Л. Дафта та багато інших. У дослідженнях науковців головну увагу зосереджено на питанні командного проєкту, впровадженні нових наукових методів ефективної командної роботи в групах.

Під командою проєкту (або проєктною групою) прийнято вважати певну численність людей, які працюють разом для досягнення спільної мети. Вони безпосередньо працюють над здійсненням проєкту і під порядковані керівникові (менеджеру) проєкту. Команда створюється на період реалізації проєкту і після його завершення розпускається.

В. Москаленко зазначає, що хоч команда і є групою людей, проте в економічному сенсі ці поняття не то-

тожні, та окреслює ознаки команди: зміна лідерства, індивідуальне та взаємне підпорядкування, специфічне бачення мети, результатом діяльності команди є продукти колективної праці, робочі зустрічі необмежені за часом, а в дискусіях розв'язуються усі проблеми, отже, пропагується взаємне спілкування, прийняття рішень та виконання робочих завдань [1].

А. Оленіч та З. Шацька стверджують, що команди створюються не лише для реалізації інноваційних проєктів, а й у контексті забезпечення виживання кожного підприємства в конкурентній боротьбі, зокрема саме за рахунок створення нових продуктів, пошуку нових ідей, шляхів збільшення обсягів продажу продукції, досягаючи поставленої мети [2].

По-справжньому успішна команда розуміє свої завдання та їх важливість, може тривалий час зберігати зосередженість, ефективність й креативність, а також отримує задоволення від роботи та кінцевого результату. Велике значення у побудові саме такого колективу має управління командою, завдяки якому співробітники відчують свою цінність та злагоджено працюють.

Отже, команда – це група, яка об'єднана для виконання одного або декількох завдань та досягнення поставлених на початку роботи цілей. Практика показує, що саме командна робота у більшості випадків дає кращий результат, оскільки спеціаліст навіть дуже високого рівня підсилюється, коли працює з іншими фахівцями [3].

МЕТА статті – дослідження особливостей управління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів, виявлення тенденцій, перспектив та проблем забезпечення гнучкості та адаптивності командної організації праці на підприємстві. З огляду на поставлену мету, ключовими завданнями наукової статті виступають: дослідження сутності та наукових підходів до управління командами, визначення особливостей та етапів реалізації проєктів, аналізування сучасних технологій управління командами, розроблення процесу впровадження Scrum-технології управ-

ління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для досягнення поставленої мети дослідження у статті були використані загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, зокрема, аналіз та синтез (у дослідженні основних теоретико-методичних положень управління командами під час реалізації міжнародних проєктів); порівняння (під час аналізування різних підходів до визначення сутності понять управління командами та таміжнародний проєкт); узагальнення (в узагальненні результатів дослідження) тощо. Методологічною та інформаційною основою дослідження є наукові праці вітчизняних та іноземних вчених, матеріали періодичних видань.

РЕЗУЛЬТАТИ

У формуванні якісного складу команди необхідно розуміти, що самостійно колектив співробітників таким не стане, тому потрібно приділяти увагу побудові «dream team», працюючи в якій, кожен з учасників буде отримувати задоволення від роботи та можливості для розвитку. Таке поєднання стане важливим фактором утримання співробітників.

На основі аналізування наукових праць провідних спеціалістів з обраної тематики можна зробити висновки, що є кілька видів управління командами, які застосовуються в організаціях, зокрема:

1. *Авторитарне управління командами* характеризується тим, що керівник приймає всі рішення самостійно, не залучаючи команду до процесу прийняття рішень. Такий тип управління командами може бути ефективним тоді, коли потрібно швидко приймати рішення, але може призводити до відчуття відсутності впливу та мотивації у команди.

2. *Демократичне управління командами* передбачає колективне прийняття рішень із залученням команди до прийняття рішень. Такий підхід сприяє підвищенню залученості, творчості та мотивації команди, що проявляється у високій відповідальності та задоволенні від роботи.

3. *Трансакційне управління командами* означає, що керівник встановлює нагороди або покарання за досягнення/недосягнення командою певних цілей. Керівник визначає чіткі правила і стандарти роботи у разі успішного виконання поставлених завдань та реалізації цілей команда отримує винагороду. Цей підхід ефективний тоді, коли завдання мають однозначні результати та чітко визначені вимоги.

4. *Ситуаційне управління командами* передбачає адаптацію стилю управління керівника залежно від ситуації та потреб команди. За таких умов керівник враховує навички, мотивацію та досвід кожного члена команди для досягнення найкращого результату. Цей тип управління командами може поєднувати різні стилі управління залежно від обставин [4].

Варто зауважити, що немає універсального найкращого типу управління командами, його вибір залежить від багатьох чинників, включаючи тип організації, конкретну ситуацію, потреби та навички команди. Ось чому керівнику важливо бути гнучким і вміти адаптуватися для досягнення максимальної ефективності та сприяти розвитку команди.

У сучасному розумінні поняття «проєкт» тлумачать як діяльність або захід, що передбачає виконання комплексу певних дій для досягнення певних цілей супроводжуючи одержання певних результатів, або як система організаційно-правових і розрахунково-фінансових документів, необхідних для виконання певних дій або таких, що описують ці дії [5].

Формування єдиного визначення поняття проєкту може варіюватися залежно від контексту і методології. Однак вищезазначені характеристики відображають загальний концепт проєкту і може бути застосовано як основа для формулювання більш конкретного визначення.

Управління проєктом – це процес планування, координації і контролю робіт над проєктом з метою досягнення його цілей в рамках встановленого обсягу, термінів і ресурсів. Це систематичний підхід до керування всіма аспектами проєкту, включаючи визначення цілей, розподіл завдань, планування ресурсів, управління ризиками, здійснення контролю за виконанням робіт і забезпечення співпраці між учасниками проєкту [6].

Управління проєктом включає такі ключові етапи:

1. *Етап ініціації* передбачає визначення цілей проєкту, визначення зацікавлених сторін, оцінку ризиків та визначення обсягу робіт.

2. *Етап розроблення детального плану проєкту*, включаючи розподіл завдань, графік виконання робіт, оцінювання ресурсів і бюджету.

3. *Етап виконання плану проєкту робіт* згідно з графіком і бюджетом, управління командою та ресурсами, звітність про прогрес.

4. *Етап моніторингу і контролю відстеження прогресу проєкту*, перевірки виконання завдань, виявлення відхилень від плану, управління ризиками і прийняття заходів для вирішення проблем.

5. *Завершальний етап – оцінювання результатів проєкту*, звітність про досягнуті цілі, виконання та вивчення недоліків та плюсів для майбутніх проєктів [7].

Отже, управління проєктами передбачає застосування інструментів і методів, таких як робочі графіки, планування плану, системи управління завданнями. Метою управління проєктами є успішне завершення проєкту в рамках встановлених обмежень і задоволення потреб клієнта.

З огляду на тематику дослідження доречно проаналізувати значення поняття міжнародного проєкту, під яким розуміються спільні зусилля та ініціативи, які виконуються на основі залучення учасників з різних країн. Ці проєкти можуть бути реалізовані в різних галузях, включаючи науку, технології, бізнес, освіту, культуру, медицину та багато інших [8].

Мета міжнародних проєктів полягає у сприянні співпраці та обміну знаннями, досвідом та ресурсами між різними країнами. Міжнародні проєкти передбачають створення платформ для спільних досліджень, розвиток нових технологій, обмін студентами та фахівцями, розширення бізнес-можливостей, підвищення культурного розуміння та сприяння соціальному розвитку.

Міжнародні проєкти може бути ініційовано різними організаціями, такими як урядові агентства, неприбуткові організації, заклади вищої освіти, міжнародні організації та приватні компанії. Часто для їх реалізації використовуються гранти, спонсорська підтримка та інші джерела фінансування. Сприяють обміну ідеями та

знаннями, стимулюють інновації та спільний розвиток. Вони допомагають побудувати міжнародні партнерства та співпрацю, що сприяє розвитку світової спільноти та розв'язанню глобальних проблем. В умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів виникають різноманітні виклики і фактори, які необхідно враховувати для успішного завершення проєкту.

На сучасному етапі розвитку економічних систем зростає потреба у пошуку гнучких методів управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів. Зростання обсягів та складності проєктів, а також вимог до їхніх результатів призвели до необхідності розвитку нових гнучких методів управління командами. Класичні підходи до управління командами не завжди можуть бути ефективними, оскільки постійно удосконалюються інновації, зростає швидкість передачі даних та контактів з клієнтами тощо. Підходи повинні бути адаптивними та гнучкими для командної організації праці в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів. За таких умов набуває актуальності розроблення та впровадження сучасних технологій, методів та інструментів управління командами під час реалізації проєктів. Серед таких технологій є Scrum-технологія, застосування якої забезпечує підвищення рівня гнучкості та адаптивності командної організації праці на підприємстві.

Scrum є методологією управління проєктами, яка досить часто застосовується у розробленні програмного забезпечення та інших інноваційних проєктах. Основні принципи Scrum включають самоорганізацію команди, гнучкість та адаптивність до проєктів та організації. Метою Scrum методу є забезпечення ефективного та результативного розроблення, прискорення доставки продукту, зниження ризиків та забезпечення потреб задоволеності клієнта.

Scrum є однією із найпопулярніших технологій гнучкого управління проєктами, яка дає змогу ефективно працювати з невизначеністю та змінами водночас у дослідженні такої технології можна виділити її переваги та недоліки. До переваг Scrum-технології управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів можна віднести:

- *прозорість обміну інформації в команді*: кожен учасник – командний гравець, повноцінно задіяний у процесі, а замовник завжди знає, на якому етапі перебуває проєкт, може вносити свої корективи та чітко контролює дедлайни;

- *самостійність команди*: команда сама планує свою діяльність за демократичним принципом одноголосного голосування; якщо хтось один в команді не згоден, в ідеалі команда шукає альтернативне рішення, аби всі учасники проєкту були вмотивовані та повністю залучені до розроблення та реалізації проєкту;

- *очевидність результату*: Scrum дає змогу кожному члену команди бачити свій особистий внесок у розроблення проєкту і фінальний результат в будь-який зручний час на будь-якому етапі;

- *ринкові ризики зведені до мінімуму*: команда швидко адаптується до змін, внесених замовником у проєкт, дублювання функцій зведене до мінімуму, всі

зауваження та рекомендації замовника задовільнюються швидко і якісно;

- відсутність фінансових ризиків: чим менша кількість помилок, тим більше фінансів вкладається в бюджет проєкту, а не витрачаються на виправлення дефектів – це пов'язано з тим, що члени команди чітко розуміють завдання проєкту та особисті завдання та обов'язки в межах виконання проєкту.

За таких умов доречно розробити процес впровадження Scrum-технології управління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів що складається і послідовної реалізації конкретних етапів (рис. 1).

Серед недоліків Scrum-технології управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів можна виділити наступні:

- досить часто замовник не має кінцевого бачення проєкту: Scrum тоді може бути надто ризикованим для команди, яка виконує завдання від такого замовника;

- 70% успіху – в руках scrum-майстра: від його вміння організувати команду і залежить ефективність процесу виконання завдання;

- проєкт надто великий: якщо проєкт глобальний, до нього доводиться залучати декілька scrum-команд, кожна з яких є самостійною та незалежною, водночас виконання проєкту вимагає злагодженої та цілісної роботи всіх команд, досягнути цього складно, особливо в умовах, коли scrum-майстри – люди з дуже різними світоглядом і темпераментом.

Отже, впровадження Scrum-технології управління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів розпочинається із формування Scrum-команд на підприємстві; створення продуктивного беклогу, тобто визначення всіх функцій, вимог та завдань, які має бути виконано для розроблення міжнародного проєкту; планування спринту – процес визначення завдань проєкту; далі відбувається розроблення спринту – виконання завдань з моніторингом та контролем; визначення відповідальної особи – призначення скрам-майстра; організація щоденних стендап-зустрічей; опісля – завершення та контроль – ретроспектива спринту та інкремент продукту.

Цей цикл повторюється для кожного спринту, доки не буде досягнуто мети проєкту або визначено нову стратегію. Scrum сприяє постійному вдосконаленню, гнучкості та командній співпраці, що дозволяє досягти успіху в управлінні міжнародних проєктів. Важливо відзначити, що рекомендований процес впровадження Scrum-технології управління командами підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів може вимагати часу та зусиль, але за належного підходу така технологія може значно покращити ефективність та результативність міжнародних проєктів.

Отже, Scrum-технологію управління командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів спрямовано на забезпечення ефективності та прозорості, гнучкості та адаптивності в управлінні проєктами. Вона дає змогу швидко реагувати на зміни, покращувати комунікацію та співпрацю в команді, досягти кращих результатів у реалізації міжнародних проєктів.

Рис. 1. Рекомендований процес впровадження Scrum-технології управління командами на підприємстві в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів

ВИСНОВКИ

Досліджено ефективність управління командами на підприємствах в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів, виявлено ключові проблеми, які перешкоджають управлінню командами в умовах розроблення та реалізації міжнародних проєктів, а також сформовано рекомендації із впровадження заходів удосконалення управління командами та підвищення ефективності розроблення та реалізації міжнародних проєктів.

Перспективи подальших досліджень управління командами в умовах розроблення та реалізації міжна-

родних проєктів доречно окреслити у напрямі аналізування міжкультурних викликів, оптимізації комунікації у глобальних командах, розроблення культурно-адаптованих стратегій управління, вивчення впливу геополітичних факторів на процеси управління, та розроблення ефективних методологій управління проєктами в міжнародному контексті. Дослідження таких аспектів допоможуть підприємствам покращити результативність міжнародних проєктів, забезпечити співпрацю команд на різних географічних пунктах, та адаптуватися до змін у глобальному середовищі.

Список використаних джерел

1. Москаленко В.О. Сучасні підходи до формування команди проєкту. *Інтелект XXI*. 2014. № 5. С.78-86.
2. Калинець К.С. Сутність та особливості формування управлінської команди. *Трансформація системи управління регіональним розвитком: матеріали міжнародної Інтернет-конференції*. 2013. № 28. С. 113-115
3. Шматко О.В., Стратієнко Н.К., Манєва Р.І. Формування проєктної команди для вертикально-інтегрованої організаційної структури. *Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Стратегічне управління, управління портфелями, програмами та проєктами*. 2017. № 3. С. 65–70.
4. Новаківський І.І., Висоцький А.Л. Формування проєктної команди з урахуванням типологічних характеристик менеджерів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Проблеми економіки та управління*. 2019. Вип. 3. С. 113–121.
5. Ганза І.В. Специфіка формування проєктної команди: управлінський аспект. *Ефективна економіка*. 2015. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4212>
6. Easy Steps to Encourage Self-Organization in Your Team. *Wrike*. 2012. URL: <https://www.wrike.com/blog/7-easy-steps-to-encourage-selforganization-in-your-team/>.
7. Project Management Guide for Beginners. The Ultimate Introduction to Project Management Fundamentals: Choose Your Project Management Methodology. *Wrike*. 2015. URL: <https://www.wrike.com/project-management-guide/methodologies/>
8. Демиденко М.А. Управління проєктами інформатизації за методологією SCRUM. Дніпро, 2017. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/151152/scrump%20Demydenko%20Mykhailo.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

References

1. Moskalenko V.O. Modern approaches to project team formation. *Intellect XXI*. 2014. No. 5. pp. 78-86. (in Ukrainian).
2. Kalynets K.S. The essence and features of the formation of the management team. *Transformation of the regional development management system: materials of the international Internet conference*. 2013. No. 28, pp. 113-115. (in Ukrainian).
3. Shmatko O.V., Stratiienko N.K., Manieva R.I. Formation of a project team for a vertically integrated organizational structure. *Bulletin of the National Technical University "KhPI". Series: Strategic management, management of portfolios, programs and projects*. 2017. No. 3. pp. 65–70. (in Ukrainian).
4. Novakivskiy I.I., Vysotskyi A.L. Formation of the project team taking into account the typological characteristics of managers. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Problems of economics and management*. 2019. Vol. 3. pp. 113–121. (in Ukrainian).
5. Hansa I.V. Specifics of project team formation: management aspect. *Efficient economy*. 2015. No. 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4212> (in Ukrainian).
6. Easy Steps to Encourage Self-Organization in Your Team. *Wrike*. 2012. URL: <https://www.wrike.com/blog/7-easy-steps-to-encourage-selforganization-in-your-team/>.
7. Project Management Guide for Beginners. The Ultimate Introduction to Project Management Fundamentals: Choose Your Project Management Methodology. *Wrike*. 2015. URL: <https://www.wrike.com/project-management-guide/methodologies/>
8. Demydenko M.A. Management of informatization projects according to the SCRUM methodology. Dnipro, 2017. URL: <http://ir.nmu.org.ua/bitstream/handle/123456789/151152/scrum%20Demydenko%20Mykhailo.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (in Ukrainian).

Olha PODRA

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6081-6250>
e-mail: olha.p.podra@lpnu.ua

Yaroslav LEVCHUK

student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-2667-2639>
e-mail: yaroslav.levchuk.mmezdz.2023@lpnu.ua

MODERN APPROACHES TO TEAM MANAGEMENT IN THE DEVELOPMENT AND IMPLEMENTATION OF INTERNATIONAL PROJECTS AT ENTERPRISES

Introduction. In the modern dynamic environment of socio-economic systems, the issues related to team management at enterprises engaged in foreign economic activity and the development and implementation of international projects are becoming increasingly relevant. The development of projects, regardless of their nature, often requires the collaborative, coordinated efforts of numerous individuals with diverse roles, competencies, professional skills, and cross-cultural peculiarities.

The purpose of the paper is to study the peculiarities of team management at the enterprise in the conditions of the development and implementation of international projects, to identify trends, perspectives and problems of ensuring the flexibility and adaptability of team work organization at the enterprise.

Results. The paper explores the peculiarities of team management in the context of developing and implementing international projects. It discusses the principles of team management in enterprises involved in international project development and implementation. The main types of team management in enterprises are analyzed, including autocratic, democratic, transactional, and situational management. The paper justifies the key stages of project management and examines the essence of the Scrum technology for agile project management. It identifies its advantages and disadvantages and proposes a process for implementing Scrum technology in team management at enterprises engaged in international project development and implementation.

Conclusions. Team management in the context of international projects can also involve the study and implementation of innovative methodologies, such as Scrum. Implementing Scrum technology can help optimize the processes of project development and execution, promoting greater flexibility and speed in team management. Scrum defines clear role allocation within the team, establishes short development cycles, and focuses on continuous improvement and feedback. This methodology can be particularly useful in international projects where the ability to adapt to changes and quickly respond to market demands is crucial.

Keywords: team management, Scrum technology, agile management, international projects, cross-cultural differences, design

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.4>
УДК 339.92

Юрій Володимирович КОВТУНЕНКО

д.е.н., доцент, т.в.о. зав. кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>

e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Дмитро Юрійович КОВТУНЕНКО

аспірант, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8567-8504>

e-mail: dkovtunenکو92@gmail.com

Гліб Ігоревич ГРИГОРЮК

студент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1495-4975>

e-mail: ibomzov@gmail.com

Ян Валентинович КУЧЕРЕНКО

студент, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6076-5570>

e-mail: kucherenکوyanv@gmail.com

ГЛОБАЛЬНІ ПЕРЕТВОРЕННЯ ЯК ПІДґРУНТЯ ВИНИКНЕННЯ ЗАГРОЗ ТА МОЖЛИВОСТЕЙ ДЛЯ МЕНЕДЖМЕНТУ

Глобальні перетворення в сучасному світі створюють не лише нові можливості для менеджменту, але й потенційні загрози. У статті проаналізовано вплив глобальних змін на управлінську сферу, висвітлено ризики та переваги. Досліджено, як організації можуть застосовувати це як каталізатор для інновацій та стратегічного розвитку, а також як ефективно управляти в умовах нестабільності та невизначеності. Основну увагу приділено виявленню ключових аспектів, що визначають зміни в сучасному менеджменті через глобальні трансформації на прикладі крьюінгової компанії.

Ключові слова: глобальні перетворення, менеджмент, технологічні інновації

ВСТУП

Сучасний світ характеризується величезними глобальними перетвореннями, що розгортаються на полі технологій, економіки та суспільства. Ці трансформації створюють не лише нові можливості, але й породжують серйозні виклики для управління. Отже, поставлення проблеми в контексті впливу глобальних змін на сферу менеджменту є невід'ємною частиною сучасної дискусії. Останні наукові дослідження та публікації ретельно вивчають цей перехідний період. Вони підкреслюють, що глобальні трансформації необоротно переплітаються з різними аспектами сучасного управління. Наукові аспекти зазначених вище процесів розглянуті в наукових працях вітчизняних і зарубіжних вчених. Серед них роботи дослідників: О.В. Мельник [1], І.О. Шевчук [2], В.Г. Петренко [3], С.В. Григоренко [4] та ін. Аналізуючи актуальні дослідження, автор позначає ті, де вже висвітлено шляхи розв'язання проблем, що виникають в контексті глобальних трансформацій. Це дає можливість визначити області, які залишаються недостатньо вивченими, і що вимагають нового осмислення. Статтю сфокусовано на цих невирішених аспектах, вносячи свій унікальний внесок у вирішення проблем, пов'язаних із впливом глобальних трансформацій на сферу менеджменту.

МЕТА статті – вивчення загроз та можливостей для менеджменту в умовах глобальних перетворень.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних та зарубіжних вчених, матеріалах періодичних видань. Застосовано методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Глобальні перетворення – це комплексний процес змін, які відбуваються на світовому рівні і впливають на різні сфери життя суспільства, економіки, політики, культури та інших аспектів глобального співжиття. Ці зміни може бути викликано різними чинниками, такими як технологічний прогрес, геополітичні зміни, зміна клімату, економічні кризи, демографічні тенденції та інші фактори.

Глобальні перетворення можуть мати великий вплив на сучасний світ, створюючи нові можливості і виклики для країн, компаній та індивідуумів. Вони можуть призводити до змін у глобальних економічних структурах, політичних альянсах, культурних практиках та екологічних умовах.

Глобальні перетворення вимагають адаптації та інновацій в різних сферах життя, а також спільних зусиль спільноти міжнародних акторів для вирішення спільних проблем та досягнення сталого розвитку на планеті.

Глобальні перетворення нерідко включають в себе важливі історичні події, які відбуваються в різний час та в різних частинах світу. Це може включати в себе світові конфлікти, революції, технологічні революції, зміни в міжнародних відносинах та багато інших явищ.

Глобальні перетворення також відкривають нові можливості для співпраці та інновацій, особливо в контексті глобальних викликів, таких як зміна клімату, боротьба з пандеміями, забезпечення сталого розвитку та багато інших. Вони ставлять під сумнів наявні моделі та вимагають пошуку нових шляхів досягнення спільних цілей.

Нарешті, глобальні перетворення нагадують нам про важливість глобального співробітництва, взаєморозуміння та солідарності в сучасному світі. Світ стає все більше взаємопов'язаним, і від нашої здатності адаптуватися та працювати разом залежить майбутнє нашої планети та суспільства.

Можна з впевненістю зазначити, що глобальні перетворення є підґрунтя виникнення як загроз, так і можливостей для менеджменту круїнгової компанії. По-перше, пропонуємо розглянути загальний вплив глобальних перетворень на цю діяльність.

Аспекти, які пов'язані із впливом глобальних перетворень на менеджмент круїнгових компаній:

- геополітичні зміни;
- зміна клімату;
- екологічні стандарти;
- технологічні інновації;
- глобальний попит на вантажні перевезення;
- стандарти безпеки та якості;

- інтернаціоналізація ринків;
- конкуренція та стратегічне планування;
- пандемія та глобальні кризи;
- цифрова трансформація;
- сталість і ефективність операцій;
- міжнародний правовий контекст;
- безпека та ризики;
- логістика та маршрутизація;
- реагування на екологічні виклики.

Ці аспекти враховують різні вимоги, тенденції та виклики, з якими стикаються круїнгові компанії в глобальному середовищі, та показують, наскільки важливо для них адаптуватися та розвивати стратегії для успішного менеджменту в цих умовах.

Глобальні перетворення мають значний вплив на менеджмент круїнгових компаній і вимагають від них адаптації до нових реалій та викликів у морській індустрії. Пропонуємо розглянути ці аспекти детальніше (табл. 1).

Таблиця 1 – Загальні аспекти впливу глобальних перетворень на менеджмент круїнгової компанії

Аспект впливу	Значення для круїнгових компаній
Геополітичні зміни	Вимагають розроблення стратегій ризик-менеджменту та змін у маршрутах суден.
Зміна клімату	Вимагає підвищеної уваги до безпеки суден та операцій в умовах природних катастроф.
Екологічні стандарти	Вимагають впровадження екологічно відповідних технологій та дотримання стандартів.
Технологічні інновації	Можуть підвищити ефективність управління та надати конкурентну перевагу.
Глобальний попит	Впливає на рівень ділової активності та замовлення перевезень.
Стандарти безпеки та якості	Вимагають постійного оновлення процедур та навчання екіпажу для забезпечення безпеки та якості.
Інтернаціоналізація ринків	Вимагає розуміння регуляторних рамок та культурних особливостей різних країн.
Конкуренція та стратегічне планування	Вимагають розроблення стратегій для збереження та підвищення конкурентоспроможності.
Пандемія та глобальні кризи	Вимагають екстрених заходів для забезпечення безперервності операцій та безпеки екіпажу.
Цифрова трансформація	Може покращити ефективність управління та прийняття рішень через інформаційні технології.
Сталість і ефективність операцій	Вимагають оптимізації витрат та операційних процесів.
Міжнародний правовий контекст	Вимагають дотримання змін у міжнародному морському праві та стандартах.
Безпека та ризики	Вимагають розроблення стратегій безпеки та ризик-менеджменту.
Логістика та маршрутизація	Вимагають аналізу та оптимізації маршрутів для підвищення ефективності вантажних перевезень.
Реагування на екологічні виклики	Вимагають спеціальних стратегій для зменшення впливу на довкілля та дотримання екологічних вимог.

Геополітичні зміни: зміни в геополітичному середовищі, такі як санкції, торгові обмеження, конфлікти та геополітична нестабільність, можуть вплинути на міжнародні відносини та маршрути суден. Круїнгові компанії повинні бути готовими до змін у геополітичних умовах та розробляти стратегії ризик-менеджменту.

Зміна клімату: зміна клімату призводить до збільшення природних катастроф, таких як шторми та підвищення рівня моря, що може впливати на безпеку та експлуатацію суден. Компанії повинні враховувати ці зміни у плануванні маршрутів та забезпеченні безпеки суден.

Екологічні стандарти: зростаюча увага до екологічних питань призводить до суворіших екологічних стандартів та вимог до зменшення викидів та впливу морської діяльності на довкілля. Круїнгові компанії повинні вкладати зусилля у дотримання цих стандартів та розвивати екологічно відповідні технології.

Технологічні інновації: розвиток нових технологій, таких як автоматизація, штучний інтелект, IoT і блокчейн, може покращити ефективність управління суднами та забезпечити точніші моніторинг та аналітику.

Круїнгові компанії повинні інвестувати в інновації та інформаційні технології.

Глобальний попит на вантажні перевезення: зміни в світовій торгівлі та економічному середовищі впливають на попит на вантажні перевезення. Компанії повинні слідкувати за глобальними економічними тенденціями та адаптувати свої стратегії до змін в ринкових умовах.

Стандарти безпеки та якості: глобальні перетворення можуть призводити до змін у стандартах безпеки та якості в морській індустрії. Круїнгові компанії повинні постійно оновлювати свої процедури та навчальні програми для забезпечення безпеки екіпажу та суден, а також дотримання вимог стандартів якості.

Інтернаціоналізація ринків: глобальні перетворення можуть сприяти інтернаціоналізації бізнесу круїнгових компаній, що вимагає розуміння різних регуляторних рамок, культурних особливостей та географічних умов у країнах, де діють їхні судна.

Конкуренція та стратегічне планування: глобальна конкуренція в морській індустрії стає все більш інтенсивною, і круїнгові компанії повинні розвивати

стратегії для збереження та підвищення своєї конкурентоспроможності. Це включає в себе стратегії ціноутворення, розширення флоту, інвестиції у нові технології та партнерства.

Пандемія та глобальні кризи: пандемія COVID-19 стала серйозним випробуванням для кріюінгових компаній, змушуючи їх приймати екстрені заходи для захисту екіпажу та забезпечення безперервності операцій. Глобальні кризи можуть вплинути на логістичні ланцюги та попит на вантажні перевезення.

Цифрова трансформація: глобальні перетворення також стимулюють цифрову трансформацію управління кріюінговими компаніями. Впровадження цифрових рішень, таких як системи моніторингу, аналітики даних та електронний документообіг, може покращити ефективність управління та прийняття рішень.

Сталість і ефективність операцій: глобальні перетворення вимагають від кріюінгових компаній підвищення сталості і ефективності операцій. Збільшення рівня конкуренції та зміни у світових ринкових умовах вимагають оптимізації витрат та операційних процесів.

Міжнародний правовий контекст: глобальні перетворення впливають на міжнародне морське право та регуляторні стандарти. Кріюінгові компанії повинні слідкувати за змінами в правовому середовищі та забезпечувати відповідність всім вимогам та обмеженням.

Безпека та ризики: глобальні перетворення можуть створювати нові безпекові ризики для суден та екіпажу. Компанії повинні розробляти стратегії безпеки та ризик-менеджменту, щоб захистити свої активи та працівників.

Логістика та маршрутизація: зміни в глобальних логістичних потоках та маршрутах можуть впливати на ефективність вантажних перевезень. Кріюінгові компанії повинні аналізувати і оптимізувати маршрутизацію для зменшення витрат та збільшення швидкості доставки.

Реагування на екологічні виклики: глобальні перетво-

рення підвищують увагу до екологічних питань, таких як забруднення морських вод, викиди парникових газів і охорона біорізноманіття. Кріюінгові компанії повинні розробляти стратегії для зменшення негативного впливу на довкілля та виконання вимог стандартів.

Всі ці аспекти вимагають від кріюінгових компаній високого рівня гнучкості, інновацій та проактивного підходу до управління. Для досягнення успіху в глобальному середовищі, вони повинні постійно адаптуватися до нових реалій та розвивати стратегії, спрямовані на забезпечення стійкості та конкурентоспроможності.

Крім того, усі ці аспекти підсилюють важливість стратегічного управління та адаптації для кріюінгових компаній у глобальному контексті. Розвиваючи імунітет до глобальних викликів та використовуючи можливості, які вони принесли, кріюінгові компанії можуть залишатися стійкими та успішними на світовому ринку.

Також ці аспекти враховують різні вимоги, тенденції та виклики, з якими стикаються кріюінгові компанії у глобальному середовищі, та показують, наскільки важливо для них адаптуватися та розвивати стратегії для успішного менеджменту в цих умовах.

ВИСНОВКИ

Підводячи підсумок, можна з упевненістю сказати, що глобалізація та зростання світової торгівлі призводять до того, що конкуренція стає більш жорсткою. У цих умовах менеджмент кріюінгових компаній повинен бути готовий до боротьби за клієнтів, забезпечення якісного обслуговування та оптимізації витрат. Загалом глобальні перетворення відкривають для менеджменту кріюінгових компаній широкий спектр можливостей і вимагають від них стратегічного планування, гнучкості та інноваційного підходу. Ті компанії, які зможуть ефективно застосовувати ці можливості та адаптуватися до змін, будуть мати перевагу у сучасному бізнес-середовищі.

Список використаних джерел

1. Мельник О.В. Особливості управління діяльністю кріюінгових компаній в умовах глобальних змін. *Науковий вісник Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова*. 2015. № 3. С. 62-67.
2. Шевчук І.О., Гудзь Ю.В. Аналіз особливостей управління кріюінговими компаніями в умовах глобалізації. *Економіка та управління*. 2019. №2. С. 22-27.
3. Петренко В.Г. Сучасні тенденції управління діяльністю кріюінгових компаній в умовах глобальних перетворень. *Вісник Одеського національного університету. Економіка*. 2017. №22. С. 33-38.
4. Григоренко С.В. Глобальні виклики для кріюінгових компаній та шляхи їх подолання. *Економіка та суспільство*. 2018. №18. С. 45-51.

References

1. Melnyk O.V. Peculiarities of managing the activities of crewing companies in conditions of global changes. *Scientific bulletin of Admiral Makarov National Shipbuilding University*. 2015. No. 3. pp. 62-67 [in Ukrainian].
2. Shevchuk I.O., Hudzy Yu.V. Analysis of the features of crewing company management in the conditions of globalization. *Economics and management*. 2019. No. 2. pp. 22-27 [in Ukrainian].
3. Petrenko V.H. Modern trends in managing the activities of crewing companies in the conditions of global transformations. *Bulletin of Odessa National University. Economy*. 2017. No. 22. pp. 33-38 [in Ukrainian].
4. Hryhorenko S.V. Global challenges for crewing companies and ways to overcome them. *Economy and society*. 2018. No. 18. pp. 45-51 [in Ukrainian].

Yurii KOVTUNENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, acting Head of department, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>

e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Dmytro KOVTUNENKO

postgraduate student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8567-8504>

e-mail: dkovtunenکو92@gmail.com

Hlib HRYHORIUK

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-1495-4975>

e-mail: ibomzov@gmail.com

Yan KUCHERENKO

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-6076-5570>

e-mail: kucherenکoyanv@gmail.com

GLOBAL TRANSFORMATIONS AS THE BACKGROUND OF THE EMERGENCE OF THREATS AND OPPORTUNITIES FOR MANAGEMENT

In the contemporary landscape, global transformations serve as a pivotal backdrop shaping the dynamics of management, presenting both challenges and opportunities. This paper delves into the multifaceted impact of global changes on the realm of management, dissecting the inherent risks and advantages. It scrutinizes how organizations can leverage these transformations as catalysts for innovation and strategic evolution. Furthermore, the paper explores effective managerial approaches amidst the uncertainties and instabilities brought about by global shifts, in the example of the crewing company. Technological advancements, economic fluctuations, and sociocultural shifts are identified as key drivers influencing management strategies. The analysis emphasizes the need for organizations to perceive global transformations not merely as potential threats but as avenues for growth and development. The interconnected nature of the modern world demands a nuanced understanding of how these transformations permeate various facets of management, requiring adaptability and strategic foresight. Economic globalization is investigated as a driver that reshapes market dynamics and organizational strategies. The paper discusses the need for adaptive financial management and agile business models to thrive in a globally interconnected economy. Strategic management in the face of global uncertainties is a focal point. In conclusion, this paper serves as a comprehensive exploration of how global transformations form the foundation for both threats and opportunities in the realm of management. It provides insights into the intricacies of navigating this dynamic landscape, offering a roadmap for organizations and leaders to harness the potential for growth while effectively mitigating risks associated with the evolving global environment.

Keywords: global transformations, management, technological innovations

Vitalii ZIANKO

Doctor of Economics, Professor, Head Department, Vinnytsia National Technical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0095-5248>

e-mail: ziank_m@vntu.edu.ua

Tetiana NECHYPORENKO

PhD in Economics, Head of the Educational and Methodical Laboratory, Vinnytsia Technical Vocational College

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0690-1534>

e-mail: sittanya33@gmail.com

Vitalii ZIANKO

PhD in Economics, Senior AML Specialist at PricewaterhouseCoopers LLP Canada

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4851-8579>

e-mail: vzyanko@gmail.com

QUINTESSENCE AND IMPERATIVES OF STRENGTHENING THE FINANCIAL SECURITY OF THE COUNTRY IN THE CONDITIONS OF THE DIGITAL ECONOMY

The paper addresses the issues of strengthening Ukraine's financial security in the context of the formation of the digital economy. An overview of the main scientific approaches to interpreting the concept of 'National Financial Security' was conducted, and the author proposed a definition. The paper primarily focuses on the quintessence of strengthening the financial security of the country as a set of fundamental principles and approaches that should be implemented to ensure the stability and reliability of the domestic financial system, the creation of favorable conditions for economic development, and the protection of the country's financial interests. The imperatives of strengthening the financial security of the country in the context of digitalization were systematized, aiming to minimize threats such as cyber-attacks, financial fraud, and external risks. To mitigate these risks, the authors propose implementing measures such as the development of effective information protection technologies in the financial sphere and the introduction of a financial monitoring system to enhance the transparency of financial transactions. It has been demonstrated that the financial security of the country is a key element of its economic security, as it ensures the reliability and stability of the financial system and safeguards the financial interests of the country and its citizens. The paper also presents a set of proposals to enhance domestic financial security by enhancing the resilience of the financial system to new risks and threats associated with the digitalization of the domestic economy.

Keywords: *financial security of the country, digital economy, financial policy*

INTRODUCTION

In times of martial law, the Government is subjected to significant external economic influences, which highlight the importance of its financial security. Amidst the multifaceted trends brought about by globalization, digitalization, and increasing risks of financial instability, the financial security of the country, as a component of its economic security, ensures economic stability and protects national interests, thereby contributing to the improvement of the population's standard of living. Without comprehensive provision of financial security at all levels of management, it is impossible to address the economic challenges facing the country, regions, and enterprises. In the face of instability, financial crises, and the challenging military and political situation in which Ukraine finds itself, this task takes on special urgency. In today's reality, the state's financial capabilities remain rather limited. These limited financial resources result in an increase in the state's external and internal debt, the proliferation of inflationary processes, and the expansion of the shadow economy. The resolution of these issues lies in the development of balanced measures of state regulation aimed at strengthening Ukraine's financial security.

Theoretical and practical aspects of National Financial Security in the conditions of the digital economy have been studied by the following domestic scientists: T. Aksyonova,

I. Binko, O. Baranovskyi, Z. Varnalii, O. Vasylyk, O. Vlasnyuk, S. Gordienko, V. Geets, Ya. Zhalilo, A. Yepifanov, M. Yermoshenko, G. Kalach, M. Kovalenko, Ya. Pushak, G. Pyatnytska, I. Revak, A. Ryzhkova, A. Sukhorukov, V. Shlemko, I. Fedulova et al. However, despite the value of the published works by these scientists, many issues remain debatable, which underscores the relevance of this study.

The **PURPOSE** of the paper is to investigate the quintessence and imperatives of strengthening the financial security of the state, identifying its main risks and threats in the conditions of the digital economy.

RESEARCH METHODS

In the paper, the methodological framework is defined by the principles of the dialectical method of understanding economic phenomena and processes in their continuous interrelation and interdependence. Empirical research methods were employed, including observation and comparison.

RESULTS

In the domestic financial literature, there is a lack of unified approaches to both defining the essence of the concept of "financial security of the state" and developing strategic directions for its implementation, which negatively affects its execution and effectiveness. The most common definition is of the financial security of the state as the state of the country's financial system, characterized by resilience to

internal and external negative influences, and the ability to timely and sufficiently generate and effectively utilize financial resources to ensure social and economic development [1; 9].

The key characteristics of the National Financial Security and the interpretation of this term by scientists are presented in table 1.

Table 1 – Interpretation of the term "National Financial Security"

Author	Definition
I. Binko, V. Shlemko [7]	The interpretation of the term "National Financial Security" encompasses the condition of the financial, monetary, currency, banking, budget, and tax systems. This condition is distinguished by equilibrium, resilience against internal and external adverse influences, and the capacity to guarantee the efficient operation of the national economic system and foster economic growth.
O. Baranovskiy [8]	The degree of protection of financial interests; the level of provision of entities at all levels of financial resource management; the condition of components of the financial market; and the state of financial flows in the economy, allow it to be considered one of the most important system-forming elements of the economic security of the state.
O. Vasylyk [2]	The resilience of the financial system to internal and external threats.
O. Vlasyuk [4]	The primary economic guarantee of stability ensures the production base through infrastructure institutions for the distribution of financial and investment resources.
H. Kalach [7]	A specific type of socio-economic relations arises between the government and the subjects of socio-economic relations regarding the provision of an optimal state of the country's financial system and the protection of its national interests.
V. Geets [5]	The stable development of the country's financial system and its resilience to potential negative impacts from external and internal shocks.
M. Ermoshenko [6]	Conditions of the country's financial sphere are characterized by balance and the quality of a systemic aggregation of financial instruments, technologies, and services. It demonstrates resilience to internal and external negative factors (threats), and the ability of this sphere to safeguard national financial interests, ensuring adequate volumes of financial resources for all economic entities and the population.
A. Sukhorukov [10]	The protection of state interests in the financial sphere, or the condition of the budgetary, tax, and monetary-credit systems, which ensures the state's ability to effectively form, preserve from excessive depreciation, and rationally utilize the country's financial resources to facilitate its socio-economic development. It is a prerequisite for stabilizing the country's economy and a factor in coordinating the activities of economic agents in the financial sphere.
G. Pyatnytska, I. Fedulova [12]	A prerequisite for stabilizing the country's economy and a factor in coordinating the activities of economic agents in the financial sphere.

Summarizing the definitions provided in table 1, we consider financial security of the state to be the state of protection of the financial interests of the state, economic entities, and citizens from negative influences, risks, and threats, which ensures stable and effective functioning of the financial system and contributes to sustainable economic development.

The essence of the term "security" (from Greek – "to control the situation") is interpreted by the Great Explanatory Dictionary of Modern Ukrainian Language as a state where nothing threatens anyone or anything [2]. In the draft Concept of Financial Security of Ukraine, it is emphasized that from a systemic approach, financial security lies in the preservation and strengthening of inter-systemic connections, ensuring the existence and development of each subsystem, based on the interests of the financial system as a whole [8]. Financial security is a multi-level system consisting of subsystems, each of which has its own structure and logic of development. Inconsistency of one component of the system with the criteria significantly impacts both other elements of the system and the financial security of the state as a whole.

Financial security of the state with a vertical level of management is determined by specific indicators of financial security of the state, region, enterprise, and citizen. Whereas financial security with a horizontal level of management is defined by a certain set of indicators with recommended limits. Therefore, "financial security" is a comprehensive concept that takes into account autonomous units defining the actual state of the country's financial resource provision, areas of risks, threats, and opportunities for their counter-action.

By the nature of criteria, certain subsystems and elements of the financial security of the state can be identified. Thus, according to the functional approach, i.e., based on the

criterion of the ability of the financial system to perform functions, the elements of the financial security of the state include:

- efficiency, which is the ability to achieve the strategic and tactical development goals of the state;
- independence, which is the ability of the state to independently determine its goals, mechanisms, and ways of functioning;
- competitiveness, which involves the full implementation of tasks and functions by the financial system under the influence of financial systems of other countries and global financial agents [3; 9].

Depending on the segment of the financial market, the financial security of the state encompasses the following elements of security: budgetary, debt, banking, currency, monetary-credit, and non-banking financial markets (stock and insurance). According to the comprehensive approach, the main components of financial security (Fig. 1) include the financial security of: the state, territory, economic entity, household, and individual separately.

The various components of financial security can be divided into three groups: the first group includes financial institutions and financial instruments; the second group encompasses financial infrastructure; and the third group consists of financial relations. Financial institutions include banks, insurance companies, stock exchanges etc. Financial instruments consist of money and securities. Financial infrastructure encompasses legal, organizational, and technological frameworks that ensure the functioning of the financial system. Financial relations refer to the relationships that arise between participants in the financial system, associated with the distribution and redistribution of financial resources. The main principles of financial security for the Ukrainian state in the conditions of the digital economy should include the following:

- systematic approach – ensuring interaction between elements of the state's financial system and other spheres of public life;
- proactivity – aiming to prevent negative impacts rather than just addressing them;
- integration – considering the interrelationships between different types of financial threats and risks;
- efficiency – achieving maximum results with minimum costs;
- strategic orientation – focusing on long-term development.

These principles serve as the basis for developing and implementing an effective system of measures to ensure the financial security of the state. They are interconnected and

aimed at increasing the resilience of the state's financial system to negative influences and ensuring effective economic development. Identifying and timely neutralizing destabilizing factors in both the external and internal environment is a significant factor in preventing destructive changes in the economy and ensuring the stable development of the state's financial system.

Ensuring financial security requires a comprehensive approach to shaping financial policy, which involves not only identifying and minimizing risks and threats but also developing targeted strategic priorities for the development of the financial system (Fig. 2).

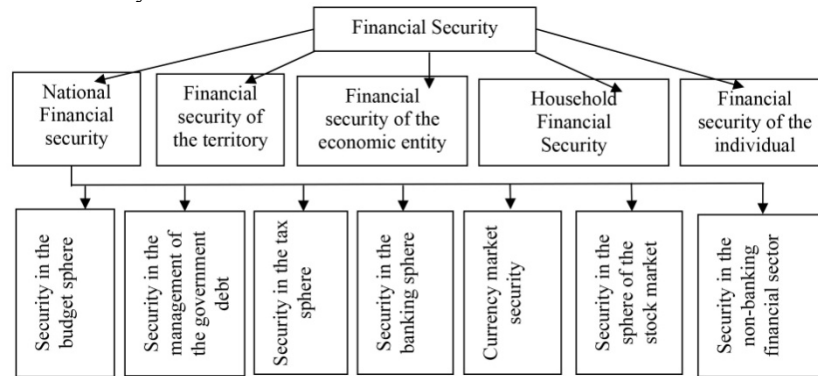

Fig. 1. A comprehensive approach to defining the components of financial security [1; 5; 6]

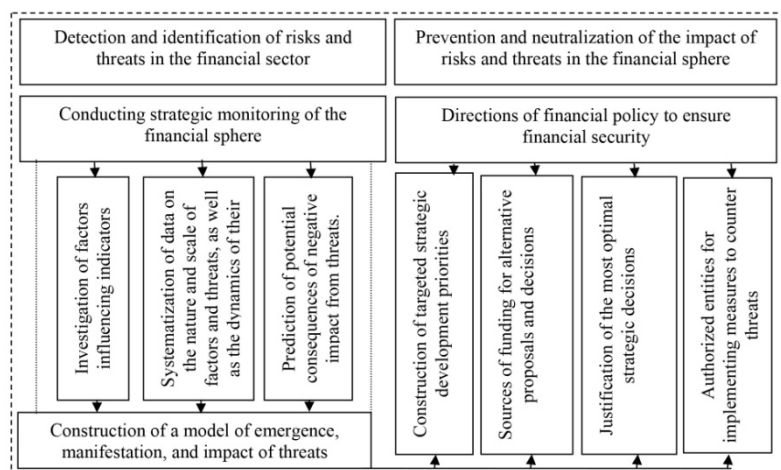

Fig. 2. Algorithm for shaping key directions for strengthening the financial policy of the state in the conditions of the digital economy

Taking into account the new risks and threats in the financial sphere arising from digitalization is one of the important stages in the algorithm of shaping the key directions for strengthening the financial policy of the country.

The first step involves collecting and analyzing information on the state of the country's financial sector: analyzing quantitative characteristics of financial sector elements to assess its efficiency and alignment with the needs of the economy; analyzing risks and threats associated with the functioning of the financial sector. Based on the gathered and analyzed information, the following activities are carried out:

- strategic monitoring of the financial sphere, involving observation of the state of the financial system, identification of development trends, and assessment of potential risks and threats;
- construction of a model for the emergence, manifestation, and impact of threats, enabling the prediction of the

consequences of their negative influence on the financial system.

Identified risks and threats in the financial sector are most often associated with changes in the external environment (globalization, political and economic events), the development of the digital economy (emergence of new financial instruments and technologies), and other factors (activities of individual financial sector entities, deficiencies in regulation or supervision). Taking into account the identified risks and threats, targeted strategic development priorities for the financial system are developed, aimed at:

- reducing risks and threats in the financial sphere;
- enhancing the efficiency of the functioning of the financial system;
- ensuring the financial security of the country.

In the next stage, it is important to investigate the factors influencing the indicators of the financial system. This will allow us to determine which of these factors contribute to or

hinder the achievement of the targeted strategic priorities. Therefore, data is systematically organized to establish the nature of the factors' impact on the financial system, which helps assess the degree of their influence and determine the priority of measures to counteract negative factors. The most optimal strategic decisions are then justified to neutralize the impact of risks and threats in the financial sphere on the strategic development priorities of the state. During the implementation stage of strategic decisions, it is advisable to utilize the following tools and methods: financial regulation, financial supervision, financial literacy initiatives. It is also appropriate to enact regulatory acts, apply financial technologies, and so forth.

The implementation of the aforementioned directions, in our view, will contribute to strengthening the domestic financial system and enable its resilience in the conditions of the digital economy.

Therefore, the financial security of the state must adhere to the following requirements: firstly, its formation should be based on a scientific comprehensive approach; secondly, its implementation should involve continuous monitoring of the specifics of the financial system's development and its

impact on the financial security of the state, taking into account the dynamics and unpredictability of the digital economy, which will facilitate the timely identification and elimination of threats to the financial security of the state; thirdly, the financial security of the state must be ensured by effective protection mechanisms – financial legislation, financial control, and the financial policies of the state.

CONCLUSIONS

The essence of bolstering the country's financial security within the context of the digital economy lies in its amalgamation with economic security and the assurance of financial system stability. This is achieved through the adept utilization of innovative information protection technologies within the financial domain and the establishing of a robust financial monitoring and regulatory framework. The reinforcement of domestic financial security will also be facilitated by formulating key directions of financial policy aimed at enhancing the resilience of the financial system to new risks and threats linked with the digital transformation of the domestic economy.

References

1. Aksonova T.S. Actual threats and risks to Ukraine's financial security and the role of the state in its provision. *Investments: Practice and Experience*. 2021. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf (in Ukrainian).
2. Vasylyk O. Financial security. *Economic Encyclopedia*. Kyiv, 2020. 952 p. (in Ukrainian).
3. Varnalii Z.S. Economic and financial security of Ukraine in the conditions of globalization. Kyiv, 2020. 423 p. (in Ukrainian).
4. Vlasiuk O.S. Current issues of financial security of Ukraine in the conditions of post-crisis transformation: monograph. Kyiv, 2014. 432 p. (in Ukrainian).
5. Heiets V.M. The concept of economic security of Ukraine. *Economist*. 1998. № 7-9. pp. 63-82. (in Ukrainian).
6. Yermoshenko M.M., Horiacheva K.S. Financial component of economic security: state and enterprise: monograph. Kyiv, 2010. 232 p. (in Ukrainian).
7. Kalach H. Financial security of the state in the conditions of globalization. *Scientific Bulletin of the National Academy of State Tax Service of Ukraine*. 2004. № 4(26). pp. 115-120. (in Ukrainian).
8. Concept of financial security of Ukraine (draft) / O.I. Baranovskyi, Yu.O. Blashchuk, M.I. Puziak. URL: <https://ufin.com.ua/koncepcia/008.doc> (in Ukrainian).
9. Ryzhkova A. The role and place of financial security in the system of strengthening the economic security of the state. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-56-61> (in Ukrainian).
10. Sukhorukov A.I. Problems of financial security of Ukraine: monograph. Kyiv, 2005. 140 p. (in Ukrainian).
11. Shlemko V.T., Binko I.F. Economic security of Ukraine: essence and directions of provision. Kyiv, 1997. 144 p. (in Ukrainian).
12. Piatnytska H.T., Fedulova I.V. Financial security of the country and enterprise: definition, interrelation, and risks of provision. *Effective Economy*. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.14> (in Ukrainian).

Список використаних джерел

1. Аксьонова Т.С. Актуальні загрози та ризики фінансовій безпеці України та роль держави у її забезпеченні. *Інвестиції: практика та досвід*, 2021. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/17_2021/23.pdf
2. Василик О. Фінансова безпека. *Економічна енциклопедія*. Київ, 2002.
3. Варналій З.С. Економічна та фінансова безпека України в умовах глобалізації. Київ, 2020. 423 с.
4. Власюк О.С. Актуальні проблеми фінансової безпеки України в умовах посткризової трансформації: монографія. К.: НІСД, 2014. 432 с.
5. Геєць В. Концепція економічної безпеки України. *Економіст*. 1998. № 7-9. С. 63-82.
6. Єрмошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. Київ, 2010. 232 с.
7. Калач Г. Фінансова безпека держави в умовах глобалізації. Науковий вісник Національної академії державної податкової служби України. 2004. № 4(26). С. 115-120.
8. Концепція фінансової безпеки України (проект) / О.І. Барановський, Ю.О. Блащук, М.І. Пузяк. URL: <https://ufin.com.ua/koncepcia/008.doc>
9. Рижкова А. Роль та місце фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави. URL: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2022-67-56-61>
10. Сухоруков А.І. Проблеми фінансової безпеки України. Київ, 2005. 140 с.
11. Шлемко, В.Т., Бінько І.Ф. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення. К.: НІСД, 1997. 144 с.
12. П'ятницька Г.Т., Федуллова І.В. Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок і ризики забезпечення. *Ефективна економіка*. URL: <https://doi.org/10.32702/2307-2105-2020.7.14>

Віталій Володимирович ЗЯНЬКО

д.е.н., професор, Вінницький національний технічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0095-5248>

e-mail: ziank_m@vntu.edu.ua

Тетяна Дмитрівна НЕЧИПОРЕНКО

к.е.н., Вінницький технічний фаховий коледж

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0690-1534>

e-mail: sittanya33@gmail.com

Віталій Віталійович ЗЯНЬКО

к.е.н., старший спеціаліст з протидії відмиванню коштів (AML), PricewaterhouseCoopers LLP Canada (Канада)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-4851-8579>

e-mail: vzyanko@gmail.com

КВІНТЕСЕНЦІЯ ТА ІМПЕРАТИВИ ЗМІЦНЕННЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Статтю присвячено питанням зміцнення фінансової безпеки України в умовах формування цифрової економіки. Здійснено огляд основних наукових підходів до трактування поняття «фінансова безпека держави» та запропоновано авторське визначення сутності цього поняття. Висвітлено квінтесенцію зміцнення фінансової безпеки держави як сукупності основних принципів і підходів, які доцільно впровадити для забезпечення стабільності та надійності вітчизняної фінансової системи, створення сприятливих умов для розвитку економіки та захисту фінансових інтересів країни. Подано імперативи зміцнення фінансової безпеки держави в умовах цифровізації, які сприятимуть мінімізації загроз кібератак, фінансовим шахрайствам та зовнішнім ризикам. Для мінімізації цих загроз та ризиків запропоновано впровадження комплексу заходів, таких як розвиток ефективних технологій захисту інформації у фінансовій сфері та запровадження системи фінансового моніторингу, що сприятиме прозорості здійснення фінансових операцій. Доведено, що фінансова безпека держави є одним з визначальних елементів її економічної безпеки, оскільки забезпечує надійність і стабільність фінансової системи, гарантує захист фінансових інтересів держави та її громадян. На основі узагальнення тематичних досліджень і практики сформульовано пропозиції зі зміцнення вітчизняної фінансової безпеки через підвищення стійкості фінансової системи до нових ризиків і загроз, пов'язаних з діджиталізацією вітчизняної економіки.

Ключові слова: фінансова безпека держави, цифрова економіка, фінансова політика

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.6>
УДК 334.76

Юрій Володимирович КОВТУНЕНКО

д.е.н., доцент, т.в.о. зав. кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>
e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Наталія Миколаївна КОВТУНЕНКО

аспірантка, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2334-8267>
e-mail: natalyfomina20@gmail.com

Дмитро Васильович ПОДОЛЯК

студент, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8929-0808>
e-mail: 10778693@stud.op.edu.ua

Фарід Алі Озлі АЛІЄВ

студент, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1345-8707>
e-mail: 10757107@stud.op.edu.ua

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МІЖНАРОДНИМ СТРАТЕГІЧНИМ ПАРТНЕРСТВОМ ВИРОБНИЧОГО ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНИХ ЗРУШЕНЬ

Управління міжнародним стратегічним партнерством в умовах глобальних зрушень – це тема, яка розглядає особливості ефективного керівництва виробничим підприємством у міжнародних стратегічних партнерствах. Проаналізовано глобальні трансформації, їх вплив на управлінські практики та шляхи оптимізації міжнародного співробітництва в умовах нестабільності на прикладі будівельної сфери. Артикульовано підходи до пристосування стратегічного управління підприємством до нових реалій глобального бізнес-середовища. Розглянуто важливість адаптації стратегій до швидких змін у міжнародному економічному та політичному контексті.

Ключові слова: партнерство, менеджмент, стратегія, глобальні зрушення

ВСТУП

В сучасному світі, де глобальні зрушення стають неодмінним фактором впливу на економічні та бізнес-процеси, проблема управління міжнародним стратегічним партнерством виробничого підприємства набуває особливої актуальності. Це вступ висвітлює загальний контекст проблеми та її зв'язок із сучасними дослідженнями та публікаціями. Останні наукові розвідки в галузі управління підприємствами в умовах глобальних зрушень підкреслюють необхідність адаптації стратегій управління до нових реалій. Аналізуючи ці дослідження, автор виявляє ключові аспекти та ініціативи, які можуть слугувати основою для розв'язання проблеми управління міжнародним стратегічним партнерством у виробничому секторі. Виділення в останніх роботах тих аспектів, що залишаються невирішеними, стає основою для визначення напрямків подальших досліджень. Серед них роботи дослідників: В.М. Шамраєва [1], О.В. Іванова [2], М.В. Коваленко [3], С.В. Литвинова [4] та ін. Цю статтю спрямовано на заповнення прогалин у розумінні та розв'язанні проблем управління міжнародним стратегічним партнерством в умовах глобальних зрушень, зокрема звернено увагу на аспекти, які раніше залишалися недостатньо дослідженими.

МЕТА статті – вивчення особливостей управління міжнародним стратегічним партнерством виробничого підприємства будівельної сфери в умовах глобальних зрушень.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних та зару-

біжних вчених, матеріалах періодичних видань. Застосовано методи аналізу та синтезу, порівняння та узагальнення, системний підхід тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери – це комплекс заходів та стратегічних рішень, спрямованих на ефективне ведення та розвиток спільних ініціатив із міжнародними партнерами в умовах глобального бізнесу. Цей процес включає в себе координацію, планування та контроль за спільними проектами та ініціативами для досягнення спільних цілей.

Основні аспекти управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери включають (табл. 1):

– *стратегічне планування*: визначення мети партнерства, встановлення стратегічних цілей та розроблення плану дій для їх досягнення;

– *вибір партнерів*: аналіз потенційних партнерів, їхніх ресурсів та досвіду для вибору оптимального стратегічного партнера;

– *управління ризиками*: оцінювання ризиків, пов'язаних з міжнародними партнерствами, та розроблення стратегій для їх управління та зменшення;

– *комунікації*: забезпечення ефективного обміну інформацією та комунікації між партнерами для вирішення питань спільного інтересу;

– *фінансове управління*: раціональне використання фінансових ресурсів, вирішення питань фінансування та розподілу прибутку;

Таблиця 1 – Основні аспекти управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери

Аспект управління	Опис
Стратегічне планування	Визначення мети та стратегічних цілей партнерства, розробка плану дій.
Вибір партнерів	Аналіз потенційних партнерів, вибір оптимального стратегічного партнера.
Управління ризиками	Оцінка та управління ризиками, пов'язаними з міжнародними партнерствами.
Комунікації	Ефективний обмін інформацією та комунікація між партнерами.
Фінансове управління	Раціональне використання фінансових ресурсів та розподіл прибутку.
Взаємодія та конфліктологія	Розвиток механізмів взаємодії та вирішення конфліктів.
Оцінка результативності	Аналіз досягнень та оцінка ефективності партнерства.

– *взаємодія та конфліктологія*: розвиток ефективних механізмів взаємодії між партнерами та вирішення конфліктів, які можуть виникнути в ході спільної діяльності;

– *оцінювання результативності*: аналіз досягнень та визначення результативності міжнародного стратегічного партнерства для виробничих підприємств будівельної сфери.

Управління міжнародним стратегічним партнерством є ключовим елементом успішного впровадження та функціонування спільних проєктів, сприяючи забезпеченню стабільності, конкурентоспроможності та розвитку в умовах міжнародного співробітництва.

Управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери є комплексним процесом, спрямованим на створення та управління спільними ініціативами з міжнародними партнерами з метою досягнення стратегічних цілей та підвищення конкурентоспроможності в умовах глобального ринку.

Цей вид управління включає в себе визначення стратегічних напрямів співпраці, вибір оптимальних міжнародних партнерів, розробку планів дій, спрямованих на спільний успіх. Важливо враховувати різні аспекти, такі як економічні, соціокультурні, політичні та правові фактори, щоб забезпечити ефективну взаємодію між підприємствами.

Управління таким партнерством передбачає постійний моніторинг змін у міжнародному середовищі, адаптацію стратегій до нових умов, а також управління ризиками та конфліктами, що можуть виникнути в ході спільної діяльності. Крім того, це охоплює питання взаємодії та комунікацій між партнерами, фінансового планування та визначення ефективності спільних проєктів.

Взагалі кажучи, управління міжнародним стратегічним партнерством в будівельній сфері – це вирі-

шення складних завдань та координація ресурсів для забезпечення взаємовигідної та стійкої співпраці в умовах глобальної економіки та конкуренції.

Важливо підкреслити, що управління міжнародним стратегічним партнерством в будівельній сфері також враховує особливості цієї конкретної галузі. До таких аспектів можуть входити:

– *технічні та технологічні аспекти*: управління обміном технологічними рішеннями, впровадженням нових будівельних технологій, а також спільним розробленням інноваційних продуктів;

– *стандарти та нормативи*: узгодження міжнародних стандартів та відповідність різних національних нормативів для забезпечення якості та безпеки будівельної продукції;

– *ланцюжок постачання*: ефективне управління ланцюжком постачання, включаючи оптимізацію доставок сировини, матеріалів та обладнання;

– *питання сталого розвитку*: розроблення та впровадження стратегій сталого будівництва, врахування екологічних та соціальних вимог у спільних проєктах;

– *глобальні фінансові аспекти*: управління валютними ризиками, оптимізація витрат та фінансове планування в контексті міжнародних фінансових ринків.

Узагальнюючи, управління міжнародним стратегічним партнерством в будівельній сфері є багатограним мисленням, гнучкості та здатності до адаптації до змін у глобальному середовищі. Ефективне управління дозволяє підприємствам цієї галузі забезпечити стабільність та розвиток в умовах міжнародного співробітництва.

Управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери включає декілька ключових етапів, які визначають взаємодію та співпрацю з міжнародними партнерами. Основні етапи управління таким партнерством виглядають приблизно так (табл. 2).

Таблиця 2 – Основні етапи управління міжнародним стратегічним партнерством виробничих підприємств будівельної сфери

Етап управління	Опис
Стратегічне планування	Визначення мети та стратегій співпраці, аналіз внутрішніх та зовнішніх факторів.
Вибір партнерів	Аналіз потенційних партнерів, визначення взаємовигідності співпраці.
Укладання угоди та стратегій	Визначення умов співпраці, розробка стратегій взаємодії.
Реалізація та впровадження	Організація комунікацій, впровадження стратегій та спільних проєктів.
Моніторинг та оцінка	Система контролю, оцінювання ефективності співпраці та результатів.
Адаптація та розвиток	Управління змінами, розвиток стратегій та постійне вдосконалення.
Управління ризиками	Визначення та управління ризиками, розроблення плану мінімізації ризиків.
Завершення партнерства або перегляд стратегії	Оцінювання досягнень та розгляд можливості завершення чи модифікації партнерства.
Культурний та соціальний аспекти	Урахування культурних та соціальних особливостей у взаємодії.
Оптимізація бізнес-процесів	Управління виробничими процесами, впровадження інновацій для оптимізації ефективності.

Стратегічне планування:

– визначення цілей і стратегій: ретельне визначення того, що підприємство хоче досягти через міжнародне стратегічне партнерство та яким чином;

– аналіз внутрішніх і зовнішніх факторів: оцінка внутрішніх можливостей та обмежень, а також зовнішніх загроз і можливостей.

Вибір партнерів:

– аналіз потенційних партнерів: вивчення досвіду, репутації, технічних та фінансових можливостей потенційних партнерів;

– визначення взаємовигідності: оцінювання, наскільки партнерство буде взаємовигідним для обох сторін.

Укладання угоди та стратегій:

– визначення умов співпраці: уточнення умов, обсягів обов'язків, внесків та вигід для кожної сторони;

– розроблення стратегій взаємодії: спільне розроблення стратегій та планів дій для досягнення спільних цілей.

Реалізація та впровадження:

– організація комунікацій: забезпечення ефективного обміну інформацією між партнерами;

– впровадження стратегій: початок спільних ініціатив та проектів відповідно до плану.

Моніторинг та оцінка:

– система контролю: встановлення механізмів моніторингу та контролю за виконанням угод та досягненням цілей;

– оцінювання ефективності: постійне оцінювання результатів співпраці та необхідність внесення змін у стратегію.

Адаптація та розвиток:

– управління змінами: гнучка адаптація до змін у зовнішньому та внутрішньому середовищі;

– розвиток стратегій: постійне вдосконалення стратегій та планів для відповіді на нові виклики та можливості.

Управління ризиками:

– визначення ризиків: аналіз можливих загроз та визначення стратегій їх управління;

– розроблення плану мінімізації ризиків: визначення заходів для попередження та зменшення можливих негативних наслідків.

Завершення партнерства або перегляд стратегії:

– оцінювання досягнень та виконання угод: перегляд результатів та визначення, чи необхідні зміни в стратегії чи завершення партнерства.

Культурний та соціальний аспекти:

– урахування культурних відмінностей: розуміння та адаптація до культурних особливостей партнерів;

– врахування соціальних впливів: розроблення стратегій, що враховують соціальний вплив співпраці на обох партнерів.

Оптимізація бізнес-процесів:

– управління виробничими процесами: оптимізація виробничих, логістичних та постачальницьких ланцюгів;

– впровадження інновацій: розвиток та впровадження нових технологій для підвищення ефективності та конкурентоспроможності.

Кожен із цих етапів важливий для успішного управління міжнародним стратегічним партнерством в будівельній сфері, оскільки він визначає рішення, дії та ефективність співпраці між підприємствами.

ВИСНОВКИ

У контексті глобальних зрушень та нестабільності, особливості управління міжнародним стратегічним партнерством виробничого підприємства в будівельній сфері стають критичним фактором для успішної діяльності та конкурентоспроможності. У статті з'ясовано, що вирішення проблем управління вимагає не лише урахування глобальних зрушень, але й ефективною стратегічною відповіді на них. Зокрема, важливо враховувати вплив технологічних інновацій на будівельну галузь, адаптувати економічні стратегії до глобальних реалій, інтегрувати культурні особливості в управлінські практики. Виявлено, що вирішення невирішених раніше аспектів, таких як ефективна комунікація в умовах віддалених стратегічних партнерств, може відкривати нові можливості для підприємства.

Список використаних джерел

1. Шамраєва В.М. Стратегічне партнерство як інструмент зовнішньої політики держави (історіографія проблеми). *Державне будівництво*. 2012. № 1. С. 154–164.
2. Іванова О.В. Глобальні стратегічні партнерства в українському бізнесі: особливості та виклики. *Журнал міжнародного бізнесу*. 2020. №17(2). С. 34–50.
3. Коваленко М.В., Петров С.В. Стратегічні альянси в сучасному світовому бізнес-середовищі. *Журнал міжнародного менеджменту*. 2018. №25(4). С. 90–110.
4. Литвинова С.В., Кравець В.В. Інноваційні аспекти міжнародного стратегічного управління в українських підприємствах. *Журнал стратегічного розвитку*. 2018. №12(1). С. 120–135.

References

1. Shamraieva V.M. Strategic partnership as a tool of the state's foreign policy (historiography of the problem). *State construction*. 2012. No. 1. pp. 154–164 [in Ukrainian].
2. Ivanova O.V. Global strategic partnerships in Ukrainian business: features and challenges. *Journal of international business*. 2020. No. 17(2). pp. 34–50 [in Ukrainian].
3. Kovalenko M.V., Petrov S.V. Strategic alliances in the modern global business environment. *Journal of international management*. 2018. No. 25(4). pp. 90–110 [in Ukrainian].
4. Litvynova S.V., Kravets V.V. Innovative aspects of international strategic management in Ukrainian enterprises. *Journal of strategic development*. 2018. No. 12(1). pp. 120–135 [in Ukrainian].

Yurii KOVTUNENKO

Doctor of Economics, Associate Professor, acting Head of department, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8528-605X>

e-mail: y.v.kovtunenکو@op.edu.ua

Nataliia KOVTUNENKO

postgraduate student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2334-8267>

e-mail: natalyfomina20@gmail.com

Dmytro PODOLIAK

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-8929-0808>

e-mail: 10778693@stud.op.edu.ua

Farid ALIIEV

student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1345-8707>

e-mail: 10757107@stud.op.edu.ua

FEATURES OF MANAGING THE INTERNATIONAL STRATEGIC PARTNERSHIP OF A MANUFACTURING ENTERPRISE IN THE CONDITIONS OF GLOBAL CHANGES

In the dynamic landscape of global business, this paper investigates the intricacies involved in managing international strategic partnerships for manufacturing enterprises amid ongoing global changes. The introduction highlights the broader problematics, contextualizing it within recent research and publications, and emphasizing the relevance to significant scientific and practical challenges. The core of the paper delves into the nuances of effective management strategies for manufacturing enterprises engaged in international strategic partnerships. It places a particular emphasis on the impact of global transformations, scrutinizing how these changes influence management practices and the optimization of international collaborations during periods of instability. Economic globalization emerges as another pivotal factor, shaping the market dynamics and strategic decisions of manufacturing enterprises. The paper discusses adaptive financial management and agile business models as essential components for success in an interconnected global economy. It navigates the opportunities presented by international collaboration while acknowledging the risks associated with economic interdependence. Strategic management amid global uncertainties becomes a focal point, advocating for flexibility, scenario planning, and continuous learning. The paper underscores the importance of proactive risk management strategies and adaptive leadership to navigate the complexities introduced by global transformations. In conclusion, the paper provides a comprehensive examination of the features involved in managing the international strategic partnership of manufacturing enterprises amidst global changes. It offers insights into navigating the challenges and leveraging opportunities, providing a roadmap for effective management in an evolving global business environment.

Keywords: partnership, management, strategy, global changes

Вадим Миколайович **АРТЮХ**

здобувач, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0405-6652>

e-mail: tehstarodessa@stud.op.edu.ua

ЕКОНОМІЧНА СУТНІСТЬ «ІНВЕСТИЦІЙ» ТА ЇХ КЛАСИФІКАЦІЯ

У статті розглянуто економічну сутність інвестицій та їх класифікацію. Досліджено теоретичний аспект поняття «інвестиції» відповідно до основних їхніх характеристик. Визначено спільні та відмінні ознаки понять «інвестиції» та «капітальні вкладення». Виявлено їх роль для суб'єктів підприємницької діяльності, зокрема за рахунок інвестицій може бути забезпечена конкурентоспроможність продукції. Проведено класифікацію інвестицій на підприємстві відповідно до їх поділу на реальні та портфельні.

Ключові слова: інвестиції, підприємство, суб'єкт підприємництва, конкурентоспроможність, ресурс

ВСТУП

Діяльність сучасного суб'єкта підприємництва формується під впливом чинників зовнішнього та внутрішнього його середовища. Це і пояснює, що ключовим фактором його стабільного та ефективного функціонування постають умови, в яких воно діє. Проте також варто враховувати, що поточний стан внутрішнього та зовнішнього середовища характеризується власним темпом динамічності та нестабільності. Мінливість сучасного підприємницького середовища відзначається такими чинниками: військові дії на території України, що стало причиною того, що економіка країни перебуває у кризовому становищі; можливі карантинні обмеження в деяких галузях економіки через нестабільність ситуації з наслідками та перебігом гостро-респіраторних захворювань, що спричинені SARS-CoV-2; внутрішньо міграційні процеси тощо. Все це впливає не тільки на діяльність суб'єкта підприємництва, а й на купівельну спроможність населення, від якої залежить формування та отримання його прибутку.

Сталість функціонування суб'єкта підприємництва визначається його спроможністю забезпечувати не лише поточну діяльність, а й розвиток виробничих бізнес-процесів, техніко-технологічної складової, проведення інноваційної діяльності, можливостей оптимізації власних ресурсів та ключових бізнес-процесів, зокрема організаційно-управлінських та фінансових.

Підприємства повинні знаходити нові можливості задля отримання додаткових джерел доходів, а саме провадження інвестиційної діяльності та підвищення рівня інвестиційного розвитку. Спроможність забезпечення вище вказаних процесів є можливим за рахунок побудови ефективної системи управління інвестиційним розвитком. Проте вітчизняні суб'єкти підприємництва на практиці не дуже активно займаються запровадженням даних механізмів та інструментів. Причинами цього є такі: слабкий рівень обізнаності підприємців стосовно додаткових джерел доходів, недостатній рівень знань про теоретичні аспекти інвестицій та практичні стосовно отримання додаткових переваг за рахунок ведення інвестиційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні та практичні аспекти інвестицій висвітлено у наукових роботах багатьох вітчизняних та

зарубіжних вчених. Зокрема, до перших варто віднести роботи таких науковців: Л. Катан, В. Руденко, Н. Скоробогатова, І. Школа та ін. Стосовно других відзначимо роботи таких науковців Е.Дж. Долан, Д. Ліндсей, Л. Гітман, М. Джонк та ін.

МЕТА роботи – визначення економічної сутності інвестицій та їх класифікації. Для досягнення мети необхідно виконати такі завдання:

- дослідити теоретичний зміст поняття «інвестиції» відповідно до основних їх характеристик;
- визначити роль інвестицій для сталого функціонування суб'єктів підприємництва;
- провести класифікацію інвестицій.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення сформульованої мети застосовано такі загальнонаукові методи дослідження, як методи індукції та дедукції, аналізу і синтезу, аналогії та формалізації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Найбільш стратегічно важливими питаннями, які ставляться перед сучасними суб'єктами підприємництва, є питання залучення інвестицій та ведення інвестиційної діяльності. Саме інвестиції є основним фактором зростання та розвитку суб'єкта підприємництва та ключових його структурних елементів. Інвестиції – економічна категорія, що є однією з найбільш часто вживаних понять на макро- та мікрорівні. Сутність цього поняття полягає у визначенні та формуванні багатьох інших економічних категорій, таких як основний та оборотний капітал, інновації тощо.

Враховуючи різні розділи економічної науки та спектр галузей економіки, сутність поняття «інвестиції» має низку визначених особливостей: в макроекономіці інвестиції розглядаються як частина ВВП, яка визначає приріст капіталу та не є спожитою в поточному періоді. Це пояснює, що інвестиції є елементом сукупних витрат, які включають витрати на інвестиції в нерухоме майно, оновлення технічного оснащення тощо. Відносно фінансової теорії, інвестиції є поточними витратами, які проводяться з метою отримання певного зиску у майбутньому, придбати фінансові та реальні активи суб'єкта підприємництва. Відповідно до мікроекономіки інвестиції – це створення нових засобів виробни-

цтва та людського капіталу. Попри те що висвітленню економічної категорії «інвестиції» присвячено достатньо наукових праць, в науковій літературі досі немає єдиного поняття. Розглянемо зміст поняття «інвестиції» відповідно до основних його характеристик (табл. 1).

Проаналізувавши зміст поняття «інвестиції» можемо зробити висновок, що вітчизняні та зарубіжні науковці висвітлюють його з різних підходів. Серед найбільш розповсюджених визначено такі: як об'єкт економічного управління; як альтернативна можливість вкладення капіталу в об'єкти господарської діяльності; як форма залучення нагромадженого капіталу в економічний процес. Як об'єкт економічного управління інвестиції розглядаються з позиції понятійно-категоріального апарату, який є елементом сфери економічної діяльності та економічних відносин. Отже, інвестиції розглядаються як об'єкт на макро- та мікрорівні.

Найбільш розповсюдженим підходом серед теоретиків та практиків є такий – інвестиції як альтернативна можливість вкладення капіталу в об'єкти господарської діяльності. Це пояснюється тим, що інвестиції відображуються у формі капіталу, який суб'єкт підприємництва цілеспрямовано вкладає для створення власного майна. Відзначається, що в подальшому таке майно застосовується для досягнення таких цілей: виробництво різних видів продукції, ведення різноманітних форм господарської діяльності тощо.

Наступний підхід – інвестиції як форма залучення нагромадженого капіталу в економічний процес – розглядається з позиції заощадження та нагромадження капіталу, що призначений саме для інвестування. Це обґрунтовується змістом та цільовим призначенням

капіталу, який постає економічним ресурсом, через те що лише інвестування капіталу може залучатися до економічного процесу загалом.

Відповідно до чинної нормативно-правової бази, що регламентує інвестиційну діяльність, а саме Закону України «Про інвестиційну діяльність», інвестиції – це усі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької й іншої діяльності, внаслідок чого створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект [10].

Вищевідзначений підхід до визначення цього поняття більшою мірою відповідає міжнародним стандартам та таким підходам до визначення інвестиційних процесів, які націлено не лише на вкладання ресурсів, а й на отримання прибутку в подальшому.

Відповідно до Господарського кодексу інвестиції – це довгострокові вкладення різних видів майна, інтелектуальних цінностей та майнових прав в об'єкти господарської діяльності з метою одержання доходу (прибутку) або досягнення іншого соціального ефекту [11].

Вищевідзначений аналіз сутності економічної категорії «інвестиції» виявив, що досить часто інвестиції ототожнюються з таким поняттям як «капітальні вкладення». Саме тому необхідно розглянути характеристики таких понять більш детально та виявити їх спільні та відмінні ознаки (табл. 2).

Відповідно до табл. 2 поняття «капітальні інвестиції» є більш обмеженим. Це пояснюється тим, що інвестиції розглядаються не лише як капіталовкладення в основні засоби, що говорить про таке: капітальні вкладення є складником поняття «інвестиції».

Таблиця 1 – Сутність поняття «інвестиції» відповідно до основних їх характеристик [1-9]

Автор	Визначення «Інвестиції – це ...»	Джерело
<i>Як об'єкт економічного управління</i>		
Долан Е.Дж., Ліндсей Д.	збільшення обсягу, функціонуючого в економічній системі, капіталу, тобто запропонованої кількості засобів виробництва, створених людьми.	[1, с. 16]
Катан Л.І., Хорішко К.С.	грошові чи еквівалентні їм кошти (капітал), які потенціальний інвестор (власник фінансових засобів) планує вкласти в реальний проєкт, з метою покращення розвитку будь-якої сфери діяльності даного проєкту (з урахуванням можливих ризиків), отримання прибутку (доходу) або за для досягнення соціального ефекту.	[2]
Лугова М.С.	економічні ресурси, що вкладаються в різні сфери господарської діяльності з метою її подальшого розвитку й досягнення соціально-економічних та екологічних результатів від цього.	[3, с. 35]
<i>Як альтернативна можливість вкладення капіталу в об'єкти господарської діяльності</i>		
Будаговська С.М., Кілієвич О.І., Луніна І.О.	процес створення нового капіталу, що вимагає витрат фінансових ресурсів і призводить до змін у запасах капіталу.	[4, с. 37]
Макконнелла К., Брю С.	витрати на будівництво нових заводів, на верстати, устаткування з тривалим терміном служби; витрати на виробництво і нагромадження засобів виробництва та збільшення матеріальних запасів; витрати на поліпшення освіти, здоров'я працівників чи на підвищення мобільності робочої сили.	[5]
Гітман Л., Джонк М.	спосіб розміщення капіталу, який має забезпечити збереження або зростання суми капіталу.	[6]
<i>Як форма залучення нагромадженого капіталу в економічний процес</i>		
Вахрін П.І., Нешитой О.С.	довгострокові вкладення грошових коштів та іншого капіталу у власній країні або за кордоном у підприємства різних галузей, підприємницькі проєкти, соціально-економічні програми, інноваційні проєкти з метою отримання доходу або досягнення іншого корисного ефекту.	[7]
Завадський Й.С., Осовська Т.В.	довгострокове вкладення капіталу в будь-яке підприємство з метою одержання прибутку.	[8]
Юнін О.С., Круглова О.О.	довгострокові вкладення коштів з метою утворення нових і модернізації діючих підприємств, освоєння новітніх технологій і нової техніки, збільшення виробництва й одержання прибутку.	[9]

Таблиця 2 – Порівняльна характеристика понять «інвестиції» та «капітальні вкладення» (систематизовано автором на підставі [1])

№ з/п	Характеристика	Інвестиції	Капітальні вкладення
1	Мета реалізації	Максимізація ринкової вартості підприємства або досягнення іншого позитивного ефекту	Відтворення необоротних активів
2	Термін здійснення	Короткостроковий, середньостроковий, довгостроковий періоди	Середньостроковий та довгостроковий періоди
3	Форма реалізації	Матеріальна, фінансова, інтелектуальна та інноваційні форми	Матеріальна форма
4	Сфера здійснення	Будь-які сфери діяльності, що здатні приносити прибуток (дохід) або забезпечувати отримання іншого позитивного ефекту	Діяльність, пов'язана з відтворенням необоротних активів
5	Наявність ризику втрати капіталу	Ймовірність залежить від форми реалізації	Низька ймовірність
6	Цільове призначення	Носять цільовий характер та направлені на здійснення оптимізації виробництва	Не завжди носять цільовий характер та направлені на оптимізацію виробництва
7	Джерело надходження	Зовнішні (залучені кошти)	Внутрішні (власні кошти)

Поняття «інвестування» збагачує капіталовкладення сукупністю економічних відносин, які виникають у ринкових умовах на всіх стадіях відтворення основного капіталу між суб'єктами ринку і характеризують потоки інвестиційних ресурсів впродовж повного циклу їх кругообороту [12].

Виявлення теоретичного базису поняття «інвестиції» визначило таке: ця економічна категорія відображає досить широкий зміст та має важливе значення не лише для суб'єктів підприємницької діяльності, а й для країни загалом. Тому варто розглянути, яку саме роль інвестиції відіграють у розвитку суб'єктів підприємницької діяльності та підприємстві в цілому.

Роль інвестицій краще описується за рахунок тих функцій, які вони виконують, серед яких такі [13]:

- забезпечення конкурентоспроможності продукції і підвищення її якості;
- структурна перебудова виробництва;
- створення необхідної сировинної бази для ефективного функціонування підприємств;
- рішення соціальних проблем.

Інвестиції спроможні забезпечити стале функціонування та ефективну діяльність суб'єктів підприєм-

ництва шляхом відновлення основних фондів виробництва, збільшення рівня виробництва і праці, придбання цінних паперів, розвитку та розширення виробництва, вкладання ресурсів в активи інших суб'єктів підприємництва, здійснення заходів, які націлено на охорону навколишнього середовища та досягнення, зокрема, цілей сталого розвитку.

Ефективне використання інвестиційних ресурсів підвищує ефективність діяльності підприємства, що сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства, забезпечує збільшення вартості його активів [14].

Н.С. Скоробогатова вважає, що для зростання обсягів виробництва, стимулювання економічного зростання необхідно забезпечувати збільшення або капіталу, або трудових ресурсів, або двох цих чинників одночасно. Оскільки можливості миттєвого збільшення трудового фактора обмежені, ключовим джерелом зростання є капітал, примножити який можна, нарощуючи інвестиції [15].

Для підвищення ефективності залучення інвестицій підприємствами необхідно їх розглядати відповідно розробленої науково обгрунтованої класифікації (рис. 1).

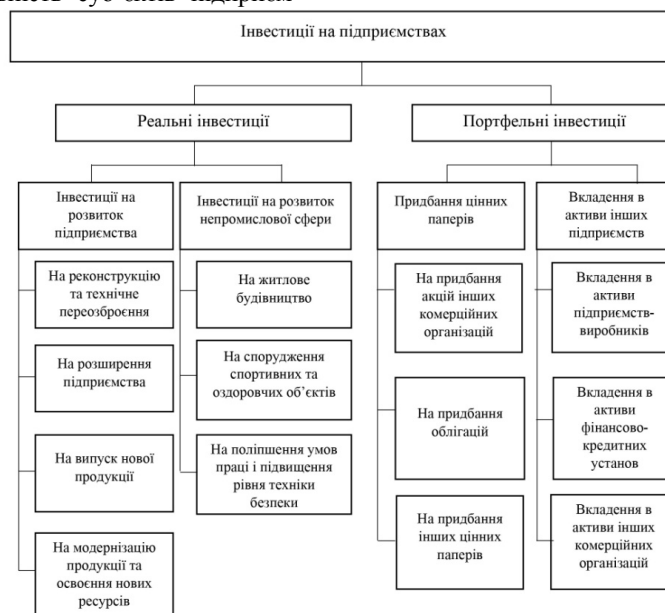

Рис. 1. Класифікація інвестицій на підприємстві [13]

Відображена класифікація надає змогу виявити реальні цілі, що може бути досягнуто суб'єктом підприємства після залучення інвестицій. В науковій літературі інвестиції поділяють на реальні та портфельні. До перших виділяють інвестиції на розвиток підприємства, зокрема на реконструкцію та технічне переозброєння, на розширення підприємства, на випуск нової продукції та на модернізацію продукції і освоєння нових ресурсів, та інвестиції на розвиток непромислової сфери, а саме на житлове будівництво, на спорудження спортивних і оздоровчих об'єктів та на поліпшення умов праці і підвищення рівня техніки безпеки.

Стосовно портфельних інвестицій, їх поділяють на такі дві групи: придбання цінних паперів, зокрема на придбання акцій інших комерційних організацій, на придбання облігацій та на придбання інших цінних паперів, та вкладення в активи інших підприємств, а саме вкладення в активи інших підприємств-виробників та в активи фінансово-кредитних установ, вкладення в активи інших комерційних організацій.

Водночас з поняттям «інвестиції» науковцями застосовуються такі економічні категорії, як «інвестиційна діяльність», «інвестиційний процес», «інвестиційний потенціал», «інвестиційна привабливість» «інвестиційна політика», «інвестиційна активність» та «інвестиційний розвиток».

Нестабільність підприємницького середовища створює

особливий рівень актуальності інвестиційного розвитку суб'єкта підприємництва. Це пояснюється тим, що розвиток включає в себе всі вище вказані поняття: діяльність, процес, потенціал тощо [16].

ВИСНОВКИ

Дослідженню теоретичних та практичних аспектів сутності поняття «інвестиції» присвячено роботи багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Визначено, що інвестиції є досить обширним поняттям, що має на меті отримання додаткового прибутку, проте за рахунок запровадження різних бізнес-процесів. Це дає змогу суб'єктам підприємництва знаходити все нові можливості задля розвитку та подальшої стабілізації власної діяльності. Визначено роль інвестицій для сталого функціонування суб'єктів підприємництва. Інвестиції забезпечують не лише конкурентоспроможності продукції і підвищення її якості, а й структурну перебудову виробництва та вирішення соціальних проблем. Проведена класифікація інвестицій надала змогу визначити такі основні джерела вкладання фінансових засобів, а саме інвестиції на розвиток підприємства, інвестиції на розвиток непромислової сфери, придбання цінних паперів та вкладення в активи інших підприємств. Отже, є потреба у подальших дослідженнях як теоретичних, так і практичних аспектів сутності поняття «інвестиції».

Список використаних джерел

1. Погрішук Г.Б., Руденко В.В. Інвестування. Тернопіль, 2014. 277 с.
2. Катан Л.І., Хорішко К.С. Інвестиції та інвестування як економічна категорія. *Ефективна економіка*. 2011. №11. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3027/1/1.pdf>
3. Лугова М.С. Активізація інвестиційної діяльності в регіоні: дис. ... к.е.н.: 08.00.05. Луцьк, 2018. 265 с
4. Будагівська С.М., Кілієвич О.І., Луніна І.О. Мікроекономіка і макроекономіка. Київ, 2003. 517 с.
5. Школа І.М., Вдовічен А.А., Верстяк О.М., Соколюк О.В. Інвестиційний менеджмент. Чернівці, 2015. 368 с.
6. Халецька А.А. Наукові підходи до визначення механізму регулювання інвестиційної діяльності. *Ефективна економіка*. 2012. №2. URL: <http://www.economy.nauka.com.ua/?op=1&z=945>.
7. Івахненко І.С. Інвестиційна діяльність в Україні: сучасний стан та можливості її активізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2010. № 2. С. 7-9.
8. Завадський Й.С., Осовська Т.В., Юшкевич О.О. Економічний словник. Київ, 2006. 356 с.
9. Юнін О.С. та ін. Фінансово-економічний словник: словник-довідник. Дніпро, 2018. 164 с.
10. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>
11. Господарський кодекс України від 16.01.2003. №436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua>
12. Денисенко М.П. Основи інвестиційної діяльності. Київ, 2003. 338 с.
13. Пенцак С.П. Чинники забезпечення інвестиційного розвитку підприємства. *Ефективна економіка*. 2011. № 10. URL: www.economy.nauka.com.ua/?op=8&w=C.+П.+Пенцак
14. Бровкова О.Г., Киртока М.М. Роль інвестиційної стратегії в діяльності підприємства. *Формування потенціалу економічного розвитку промислових підприємств: III Міжнародна науково-практична інтернет-конференція (Одеса, 27-28 квітня 2017 р.)*. Одеса, 2017. С. 16-17.
15. Скоробогатова Н.С., Потапова В.П. Роль інвестицій у формуванні економічного зростання України. *Актуальні проблеми економіки та управління: зб. наук. пр. молодих вчених*. 2018. Вип. 12. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24600>
16. Zaichenko K.S., Filyppova S.V. Innovative development of small industrial enterprise in conditions of informatization of economy: organizational component: monograph. Schweinfurt, 2019. 225 p.

References

1. Pohrishchuk H.B., Rudenko V.V. Investing. Ternopil, 2014. 277 p. (in Ukrainian).
2. Katan L.I., Khorishko K.S. Investments and investing as an economic category. *Effective economy*. 2011. №11. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3027/1/1.pdf> (in Ukrainian).
3. Luhova M.S. Activation of investment activity in the region: diss. ... PhD in legal sciences: 08.00.05. Lutsk, 2018. 265 p. (in Ukrainian).
4. Budahovska S.M., Kiliievych O.I., Lunina I.O. Microeconomics and macroeconomics. Kyiv, 2003. 517 p. (in Ukrainian).
5. Shkola I.M., Vdovichen A.A., Verstiak O.M., Sokoliuk O.V. Investment management. Chernivtsi, 2015. 368 p. (in Ukrainian).
6. Khaletska A.A. Scientific approaches to determining the mechanism of regulation of investment activity. *Effective economy*.

2012. №2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=945>. (in Ukrainian).

7. Ivakhnenko I.S. Investment activity in Ukraine: current state and possibilities of its activation. *Investments: practice and experience*. 2010. № 2. pp. 7-9. (in Ukrainian).

8. Zavadskyi Y.S., Osovka T.V., Yushkevych O.O. Economic Dictionary. Kyiv, 2006. 356 p. (in Ukrainian).

9. Yunin O.S. et al. Financial and economic dictionary: a dictionary-reference book. Dnipro, 2018. 164 p. (in Ukrainian).

10. On investment activity: Law of Ukraine of 18.09.1991. № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text> (in Ukrainian).

11. Commercial Code of Ukraine dated January 16, 2003. № 436-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

12. Denysenko M. P. Fundamentals of investment activity. Kyiv, 2003. 338 p. (in Ukrainian).

13. Pentsak S.P. Factors of ensuring investment development of the enterprise. *Effective economy*. 2011. №10. URL: www.economy.nayka.com.ua/?op=8&w=C.+П.+Пенцак (in Ukrainian).

14. Brovkova O.H., Kirtoka M.M. The role of investment strategy in the activity of the enterprise. *Formation of the potential of economic development of industrial enterprises: III International scientific and practical Internet conference* (Odesa, April 27-28, 2017). Odesa, 2017. pp. 16-17. (in Ukrainian).

15. Skorobohatova N.Y., Potapova V.P. Role of investments in the formation of economic growth of Ukraine. *Actual problems of economics and management: a collection of scientific papers of young scientists*. 2018. Issue 12. URL: <https://ela.kpi.ua/handle/123456789/24600> (in Ukrainian).

16. Zaichenko K.S., Filyppova S.V. Innovative development of small industrial enterprise in conditions of informatization of economy: organizational component: monograph. Schweinfurt, 2019. 225 p.

Vadym ARTIUKH

applicant, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-0405-6652>

e-mail: tehstarodessa@stud.op.edu.ua

ECONOMIC ESSENCE OF "INVESTMENTS" AND THEIR CLASSIFICATION

The paper considers the economic essence of investments and their classification. The author studies the theoretical aspect of the concept of "investment" in accordance with its main characteristics, namely, as an object of economic management, as an alternative opportunity to invest capital in economic activities, as a form of attracting accumulated capital into the economic process. The author identifies common and distinctive features of the concepts of "investment" and "capital investment", in particular, by the following characteristics: purpose of implementation, term of implementation, form of implementation, scope of implementation, risk of capital loss, purpose and source of proceeds. The author identifies the role of investments for business entities, namely, ensuring the competitiveness of products and improving their quality, structural reorganization of production, creation of the necessary raw material base for the efficient functioning of enterprises, and solving social problems. The author classifies investments at an enterprise according to their division into real and portfolio investments. The former includes investments for enterprise development, in particular, for reconstruction and technical re-equipment, for expansion of the enterprise, for production of new products and for modernization of products and development of new resources, and investments for development of the non-industrial sphere, namely, for housing construction, for construction of sports and recreational facilities, and for improvement of working conditions and safety. As for portfolio investments, they are divided into the following two groups: acquisition of securities, in particular, acquisition of shares in other commercial organizations, acquisition of bonds and acquisition of other securities, and investments in assets of other enterprises, namely investments in assets of other manufacturing enterprises and in assets of financial and credit institutions, and investments in assets of other commercial organizations.

Keywords: investment, enterprise, business entity, competitiveness, resource

Юрій Богданович **КУРИЛЮК**

д.ю.н., професор, заслужений юрист України, Національна академія управління

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

e-mail: kuryluk.yuri@gmail.com

СТРАТЕГІЧНИЙ РОЗВИТОК ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ ДО 2030 Р.: АНАЛІЗ МОЖЛИВОСТЕЙ І ПОТЕНЦІЙНИХ ЗАГРОЗ

У статті проаналізовано основні аспекти стратегічного розвитку економіки до 2030 р. Підкреслено, що національна економіка є динамічною, складною соціально-економічною системою, що самовдосконалюється, а економічний розвиток має незворотний характер, спрямований на якісні та кількісні зміни в національній економіці. Показано, що стратегії економічного розвитку мають вирішальне значення для реалізації програм відновлення, спрямованих на вирішення проблеми соціального переміщення та створення більш екологічної економіки. Сьогодні основні загрози, які виникають під час реалізації цієї стратегії, пов'язані з повномасштабним вторгненням росії в Україну.

Ключові слова: економічна стратегія, тенденції реалізації, цілі сталого розвитку, євроінтеграційні процеси

ВСТУП

Метою стратегічного аналізу середовища безпеки є визначення процесів діяльності та взаємодії, явищ, факторів, умов, ситуацій, подій, результатів і тенденцій розвитку суб'єктів суспільних відносин, які впливають на рівень забезпечення безпеки. Країна, суспільство та навколишнє середовище в межах цього кластеру захищені від наявних і прогнозованих загроз. Зміни в середовищі безпеки відхиляються від сталого урівноваженого стану і пов'язані з цим ризики потребують подальшого аналізу.

Україна має значні стратегічні переваги завдяки своїм природним ресурсам, географічному положенню та якості людського капіталу, що загалом може стати основою для швидкого економічного зростання країни. Натомість багато бар'єрів заважають людям реалізувати свій потенціал. Україна має зміцнити свої позиції на світовій та регіональній арені, що сприятиме підвищенню рівня добробуту людей.

Обговорення сучасних наукових досліджень та публікацій вказує на значну увагу з боку науковців до аспектів реалізації стратегії економічного розвитку. Важливо відзначити, що дослідження Н. Зеліско [3], Л. Корольчук [4], О. Князевої [5], В. Худавердієва [10] дають додаткову інформацію для розгляду напрямів стратегічного розвитку.

Дослідження також висвітлює важливість стратегічного економічного розвитку. Ефективне застосування економічних стратегій, стимулювання наукових досліджень та комерціалізація інновацій стають ключовими елементами для досягнення сталого економічного розвитку.

Зокрема, аналіз наукових праць галузі економіки демонструє, що стратегічний економічний розвиток відіграє важливу роль в подальшому розвитку держави. Додатково розглядаються напрями реалізації стратегії, їх вплив на загальну динаміку економічного розвитку. З огляду на ці аспекти стає очевидним, що стратегічне планування є не просто елементом економічного росту, а й основоположним чинником, що формує майбутнє економіки. Такий підхід відкриває нові горизонти для

досліджень та визначення оптимальних економічних стратегій розвитку.

Попри вагомій дослідженні, є відчутна потреба у глибшому аналізі можливостей і потенційних загроз для реалізації всіх напрямів стратегії. Особливу увагу привертає відсутність однієї думки серед учених стосовно підходів до формування та реалізації цієї стратегії, що вказує на нагальність подальших досліджень у цій сфері.

МЕТА статті – аналіз можливостей і потенційних загроз стратегічного економічного розвитку на період до 2030 р. У статті визначаються ключові передумови, що вплинули на затвердження стратегії. Особливу увагу зосереджено на аналізі напрямів стратегічного розвитку економіки.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Реалізація окресленої мети цієї статті потребувала застосування загальнонаукових і спеціальних методів дослідження. Так, застосовано метод контент-аналізу наявних публікацій за останні кілька років, опублікованих у засобах масової інформації, що зачіпають проблему стратегічного економічного розвитку, а також застосовано системний, структурно-функціональний та інші методи наукового пізнання. Базою дослідження також стали чинні нормативно-правові документи стратегічного спрямування, що визначають концептуальні засади економічного розвитку України.

РЕЗУЛЬТАТИ

Нинішнє безпекове середовище характеризується високим ступенем нестабільності та непередбачуваності. По-перше, війна, розв'язана російською федерацією, постійним членом Ради Безпеки ООН, але ядерною державою, проти України, яка відмовилася від ядерної зброї в обмін на міжнародні гарантії безпеки, випробовує на міцність та життєздатність наявні механізми забезпечення миру й безпеки, практичну ефективність міжнародних організацій і союзів, інтенсифікує пошук нових інструментів вирішення актуальних проблем правового, економічного та соціального розвитку держав [11].

Невизначеність ситуації суттєво ускладнює формування державами політики національної безпеки, вимагаючи диверсифікації заходів, посилення традиційних безпекових механізмів і заходів у сфері розбудови національної стійкості. У світлі вищезазначеного виникає необхідність пошуку нових теоретично обґрунтованих підходів до забезпечення національної безпеки, зокрема стратегічного аналізу та планування [3].

Сучасні кризові тенденції української економіки, що розвиваються під тиском внутрішніх і зовнішніх деструктивних чинників, які посилюються такими викликами, як глобалізація, загрози світовій економіці, зовнішня агресія та інші, вимагають модернізації наявної системи економічної безпеки. Ефективність нової моделі національної економічної безпеки залежить від того, наскільки вона відповідатиме викликам захисту від модифікованих традиційних загроз та нових специфічних загроз. Ефективність вирішення цих викликів полягає у точній і своєчасній ідентифікації цих загроз. Класифікацію наявних загроз національній економічній безпеці з урахуванням традиційних, відомих, нових і специфічних загроз може бути застосовано не лише для визначення причинно-наслідкових зв'язків, порядку виникнення та джерел, а й для оцінювання комплексу заходів протидії під час їх планування та реалізації. Все це забезпечує національну економічну безпеку, а отже, є новою та ефективною моделлю національної економічної безпеки. Тому важливо визначити основні фактори, які сприятливо впливають на формування національної економічної безпеки [9].

Функціонування та управління національною економікою ґрунтується на певних закономірностях і законах розвитку, які вивчаються представниками багатьох економічних шкіл. Так, сформовано різні течії та наукові школи, що уточнюють уявлення про сутність, механізми, фактори та динаміку процесу економічного зростання.

Економічний розвиток національної економіки як динамічної, складної соціально-економічної системи, що самовдосконалюється, є незворотним і спрямованим на якісні та кількісні зміни в національній економіці. Водночас економічний розвиток є нелінійним процесом, сповненим суперечностей, що включає періоди зростання та спаду національної економіки. Сьогодні економічний розвиток аналізується як суспільне явище. Формування моделі економічного розвитку національної економіки, яка є основою національної стратегії економічного розвитку, має ґрунтуватися на вивченні економічних шкіл і підходів до еволюції та розвитку моделей економічного розвитку [10].

Світ стрімко змінюється й Україна повинна реагувати на ці зміни, відповідно. Зростання населення, масова внутрішня і зовнішня міграція, глобальна зміна клімату, стрімкий розвиток цифрової економіки та регіоналізація міжнародного виробництва створюють як виклики, так і можливості для України. Тому важливо мати узгоджене бачення стратегічного напрямку економічної політики України, враховуючи глобальні тенденції та місцеві можливості України. Для досягнення цієї мети за ініціативи Президента та Прем'єр-міністра України розроблено таку Стратегію.

Національна економічна стратегія на період до 2030 р. є базовою дорожньою картою для впровадження змін, яких давно потребує Україна та суспільство, щоб про-

довжити рух шляхом економічного зростання та інституційних перетворень в нашій країні. Під головуванням Прем'єр-міністра України її презентовано під час круглого столу Національна економічна стратегія 2030 «Інвестиційна привабливість, ринок капіталу та макроекономічна стабільність». У заході взяли участь представники Уряду та Офісу Президента України, представники бізнес-спільноти та 174 економічні експерти та аналітики. Під час круглого столу показано пріоритети Плану дій Уряду 2021–2023, тематичні пріоритети НЕС-2030 та проекти пріоритетних законів з переліку 100 найважливіших законів України на 2021–2023 рр. За словами Д. Шмигала, Стратегію розроблено урядовою робочою групою за участі низки відомих економістів та лідерів бізнесу. За його словами, вперше в історії України готується такий довгостроковий документ, який демонструє суспільству, куди Україна рухатиметься в наступному десятиріччі.

Національну економічну стратегію України на період до 2030 р. [6], яку розроблено ще до повномасштабного російського вторгнення і яка почала реалізовуватися на початку 2022 р., засновано на низці наявних донині взаємопов'язаних орієнтирах, принципах і цінностях, таких як верховенство права, євроінтеграційний напрям руху, економічна свобода, інституційна спроможність тощо.

Реалізація ж Стратегії відкриває також нові можливості. Зокрема, важливим є напрям «Інформаційно-комунікаційні технології», стратегічні цілі якого – створити найкраще середовище в регіоні для виробництва технологічних продуктів і стартапів і просувати імідж України як найсильнішого ІТ-центру в Європі. Одна зі стратегічних цілей, – «Цифрова економіка», – полягає в реалізації людського капіталу та створенні нових можливостей для розвитку інноваційних і креативних цифрових індустрій та підприємств [4].

Людиноцентричну філософію Стратегії відображено в її місії, пов'язаній з Цілями Сталого розвитку («ЦСР») [7] та метою створення можливостей для українців як громадян, підприємців та інвесторів. Прогрес на цьому шляху забезпечить прогрес України та підвищить довіру до неї. Важливо, що ця стратегія закладає основу для імплементації Керівних принципів ООН з питань бізнесу та прав людини в Україні [8].

Стратегією окреслено основні напрями модернізації стратегічних орієнтирів економічної політики України з урахуванням світових тенденцій та локальних можливостей України. Наприклад, напрям 3 Стратегії «Регуляторне середовище» передбачає прозоре та ефективне регулювання діяльності суб'єктів господарювання та ринкових відносин [2].

У випадку країн-членів ЄС та України (як країни-кандидата на вступ до ЄС) основною причиною, чому ці країни потребують не лише зростання власної економіки, а й сталого розвитку своїх соціально-економічних систем, є національна безпека.

На сьогодні основні загрози, які постають у процесі реалізації Стратегії, пов'язані з повномасштабним вторгненням.

Війна в Україні дестабілізувала економічну систему, спричинивши, серед іншого, дефіцит низки товарів, порушення правил обміну валют, погіршення інвестиційного клімату, значне скорочення доходів населення

та втрату робочих місць, внутрішню та зовнішню масову міграцію, значний дефіцит бюджету через суттєве скорочення податкових надходжень і митних зборів, порушення логістичних ланцюгів у національній економіці та втрату ВВП, яка, як очікується, сягне 35-40 % до кінця року через зростання інфляції та спекулятивне ціноутворення [1].

ВИСНОВКИ

Війна в Україні унеможливило дотримання традиційних соціальних норм і традиційних політичних проєктів, але її може бути використано для здійснення рішучих кроків для виведення країни на шлях досягнення цілей сталого розвитку. Стратегії економічного розвитку мають вирішальне значення для впровадження планів відновлення, спрямованих на вирішення проблем

соціального переміщення та створення більш гнучкої й ефективнішої економіки.

Водночас Україні необхідно й надалі поступово наближати свою політику до стандартів ЄС. Політика розвитку України має враховувати національні інтереси, умови й можливості, проте насамперед зосереджуватися на нових перспективних економічних механізмах, які зараз запроваджує ЄС у рамках своєї Стратегії сталого розвитку та економічної моделі.

Україна має бути готовою до будь-яких подій і розробляти власну оборонну стратегію, яка базується на запуску інноваційних досліджень та подальшому трансфері технологій у цивільну економіку. Надалі планується проведення досліджень задля реалізації запропонованих напрямів розвитку країни.

Список використаних джерел

1. Буряк С., Редько К., Чорновол А., Орленко О. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти). *Наукові записки Львівського університету бізнесу та права*. 2022. Вип. 34. С. 136–144. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052>
2. Дубняк М., Грачова Ю. Правове регулювання цифрової економіки. *Інформація і право*. 2023. № 1. Вип. 44. С. 79–87. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287720](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287720)
3. Зеліско Н. Стратегічний аналіз як інструмент визначення загроз економічній безпеці підприємств. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 151–153.
4. Корольчук Л.В. IT-аутсорсинг як стратегічний напрям розвитку економіки України на її шляху до сталого розвитку. *The actual problems of regional economy development*. 2023. Вип. 19. Т. 1. С. 87–96. URL: <http://dx.doi.org/10.15330/apred.2.14.8-16>
5. Князева О. Стратегічні вектори економічного розвитку країни у післявоєнний час. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2022. Вип. 3-4. С. 94–100. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-3-4-292-293-94-100>
6. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2021 № 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p#Text>
7. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року: Указ Президента України від 30.09.2019 № 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text>
8. Санченко А. Роль і потенціал національної економічної стратегії на період до 2030 року для захисту прав людини у сфері господарювання. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави*: тези доп. XI Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 9 груд. 2022 р.). Вінниця, 2022. С. 179–181.
9. Стендер С., Фротер О., Снітко Ю. Цифрова інтеграція та кіберзахист економіки України: правові аспекти та інноваційні стратегії. *Академічні візії*. 2023. Вип. 26. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10389831>
10. Худавердієва В.А. Передумови розробки національної економічної стратегії розвитку до 2030 року. *Нові виклики та актуальні проблеми розвитку світового господарства*: матер. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Харків, 28 лют. 2021 р.). Харків, 2021. С. 173–175.
11. Nikiforenko V., Kuryliuk Y. Current issues of peace and security taking into account aggressive policy of the russian federation. *Przeglad Strategiczny*. 2023. No. 16. P. 283–296. URL: <http://dx.doi.org/10.14746/ps.2023.1.20>

References

1. Buriak E., Redko K., Chornovol A., Orlenko O. Socio-economic aspects of sustainable development of Ukraine in the conditions of war (European integration aspects). *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*. 2022. Vol. 3-4. pp. 136–144. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7221052> (In Ukrainian).
2. Dubniak M., Hrachova Y. Legal regulation of the digital economy. *Information and Law*. 2023. Vol. 1. Issue 44. pp. 79–87. URL: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1\(44\).287720](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2023.1(44).287720) (In Ukrainian).
3. Zelisko N. Strategic analysis as a tool for determining threats to the economic security of enterprises. *Modern problems of legal, economic and social development of the State*: abstracts of the XI International scientific and practical conference (Vinnytsia, December 9, 2022). Vinnytsia, 2022. pp. 151–153 (In Ukrainian).
4. Korolchuk L.V. IT-outsourcing as a strategic direction of development of the Ukrainian economy on its way to sustainable development. *The actual problems of regional economy development*. 2023. Issue 19, Vol. 1. pp. 87–96. URL: <http://dx.doi.org/10.15330/apred.2.14.8-16> (In Ukrainian).
5. Kniazeva O. Strategic vectors of economic development of the country in the post-war period. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*. 2022. Vol. 3-4. P. 94–100. URL: <https://doi.org/10.32680/2409-9260-2022-3-4-292-293-94-100> (In Ukrainian).
6. On approval of the National Economic Strategy for the period up to 2030: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine of March 3, 2021 No. 179. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2021-p#Text> (In Ukrainian).
7. On the Sustainable Development Goals of Ukraine for the period up to 2030: Order of the President of Ukraine of September 30, 2019 No. 722/2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (In Ukrainian).
8. Sanchenko A. The role and potential of the national economic strategy for the period up to 2030 for the protection of human rights in the sphere of economic activity. *Modern Problems of Legal, Economic and Social Development of the State*: abstracts of the XI International Scientific and Practical Conference (Vinnytsia, December 9, 2022). Vinnytsia, 2022. pp. 179–181 (In Ukrainian).
9. Stender S., Frother O., Snitko Y. Digital integration and cyber defence of the Ukrainian economy: legal aspects and innovative strategies. *Academic Visions*. 2023. No. 26. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10389831> (In Ukrainian).

10. Khudaverdieva V.A. Prerequisites for the development of a national economic development strategy until 2030. *New challenges and current problems of the world economy development: materials of International scientific and practical Internet conference* (Kharkiv, February 28, 2021). Kharkiv, 2021. pp. 173–175. (In Ukrainian).

11. Nikiforenko V., Kuryliuk Y. Current issues of peace and security taking into account aggressive policy of the russian federation. *Przegląd Strategiczny*. 2023. Vol. 16. pp. 283–296. URL: <http://dx.doi.org/10.14746/ps.2023.1.20>

Yurii KURYLIUK

Doctor of Legal Sciences, Professor, honored lawyer of Ukraine, National Academy of Management

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4035-4431>

e-mail: kuryluk.yuri@gmail.com

STRATEGIC DEVELOPMENT OF UKRAINE'S ECONOMY UNTIL 2030: ANALYSIS OF OPPORTUNITIES AND POTENTIAL THREATS

The paper analyzes the main aspects of the strategic development of the economy until 2030. Ukraine has significant strategic advantages due to its natural resources, geographical location and the quality of human capital, which in general can become the basis for the rapid economic growth of the country. The purpose of the paper is the detailed analysis of opportunities and potential threats of strategic economic development for the period up to 2030. The research is aimed at identifying the main prerequisites that influence the adoption of the strategy. Special attention will be paid to the analysis of directions of strategic economic development. It is emphasized that the national economy is a dynamic, complex, self-improving socio-economic system, and economic development is irreversible, aimed at qualitative and quantitative changes in the national economy. This study shows that economic development strategies are crucial to the implementation of recovery programs aimed at overcoming social displacement and creating an ecologically clean economy. The war in Ukraine makes it impossible to follow traditional social norms and conventional political projects, but it can be used to take decisive steps to put the country on the path to achieving the goals of sustainable development. Ukraine needs to gradually bring its policy closer to EU standards. Ukraine's development policy should take into account national interests, circumstances and opportunities and focus, in particular, on new promising economic mechanisms currently being implemented by the EU as part of its sustainable development strategy and economic model. Ukraine should develop its own defense strategy based on readiness for any development of events, initiate innovative research and promote technology transfer to the civilian economy. In the future, work will be carried out to implement the proposed direction of the country's development.

Keywords: economic strategy, implementation trends, sustainable development goals, European integration processes

Микола Валерійович ГОЛУБ

аспірант, Київський міжнародний університет; директор, ТОВ «ФК «СВАРОГ ФІНАНС»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9112-6124>

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ФАКТОРИНГУ В УКРАЇНІ: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті розкрито етимологія поняття «факторинг» у вітчизняному науковому просторі. Досліджено сутність та зміст факторингу через теоретико-правову призму. Проаналізовано етапи становлення та розвитку факторингу в Україні та виділено чотири етапи: перший (1990-1999 рр.) – становлення факторингового ринку; другий (2000-2009 рр.) – зростання популярності факторингу; третій (2010-2019 рр.) – криза на факторинговому ринку; четвертий (з 2020 р. і дотепер) – трансформація інституту факторингу. Встановлено, що на сьогодні у вітчизняному правовому полі немає єдиного нормативно-правового акта, присвяченого комплексному врегулюванню інституту факторингу. Аналіз наявної законодавчої бази показав низький рівень правового забезпечення ринку факторингу.

Ключові слова: факторинг, факторингові операції, фінансовий інструмент, ретроспективний аналіз, теоретико-правовий аспект, економіка, бізнес

ВСТУП

Війна в Україні чинить суттєвий вплив на фінансовий сектор загалом та фінансовий ринок зокрема. Повномасштабне вторгнення в Україну без перебільшення стало переломним етапом для вітчизняного фінансового ринку, а також для усієї світової фінансової системи. Після лютого 2022 р. фінансовий ринок України перебуває на стадії «виживання». Важкі часи стають каталізатором до пошуку якісно нових шляхів вирішення уже наявних проблем як для держави в цілому, так і для бізнесу зокрема.

Несприятливі економічні умови для розвитку бізнесу в країні, постійне коливання валютного курсу, а також інші чинники стають причинами того, що суб'єкти господарської діяльності залишаються «один на один» з проблемою дефіциту оборотних активів, викликаного несвоєчасністю здійснення платежів за зобов'язаннями. У такій ситуації одним із найбільш ефективних інструментів миттєвого отримання заборгованого платежу є факторинг. Факторинг успішно практикується в усьому світі. У 2023 р. коефіцієнт проникнення факторингу в економіку, що відображає співвідношення вартості всіх факторингових операцій до валового внутрішнього продукту (ВВП), коливався в сусідніх з Україною країнах від 2,5 % до 15 % ВВП [1].

До повномасштабного вторгнення лідером на українському ринку факторингових послуг був АТ «Перший Український Міжнародний Банк» (ПУМБ) із портфелем в 3,5 млрд грн. На другому місці – ПАТ «Банк Восток» – 571 млн грн. Наступну позицію займав АТ «ТАСкомбанк» – майже 400 млн грн, АТ «ОТП Банк», і АТ «Райффайзен Банк» – близько по 300 млн грн. Останній довоєнний рік був достатньо успішним для ринку факторингу в Україні. Портфель на кінець 2021 р. у всій банківській системі становив 6,2 млрд грн, що на 2,5 млрд грн або на 67 % більше, ніж був у 2020 р.

Однак попри позитивну динаміку, за експертною оцінкою, ринок факторингу в Україні досі залишається дуже малим. За даними FCI, обсяг факторингу в Україні у 2021 р. становив лише близько 0,18 % ВВП. У сусідній Польщі за аналогічний період цей показник сягнув 62 864 млн євро або близько 11 % ВВП, що відповідає середнім показникам у ЄС [2]. Така суттєва різниця

свідчить про наявні проблеми в галузі, які виникли ще до повномасштабного вторгнення. Війна, яка триває в Україні, накладає свій відбиток на вітчизняний ринок факторингу, що суттєво гальмує розвиток бізнесу та сповільнює опрацювання комерційних операцій між компаніями.

Тема факторингу була і залишається актуальною для багатьох зарубіжних дослідників. Водночас у зв'язку зі зростанням популярності ринку факторингу в Україні підвищилася увага й вітчизняних науковців, теоретиків та практиків до вказаної фінансової послуги. Проте у вітчизняних наукових розвідках висвітлюються лише окремі аспекти факторингу. Зокрема, О. Конарівська та Т. Новікова розглядають підходи до формування поняття «факторинг», розкривають його через призму законодавчих актів та наукову літературу [3]. Л. Момот порівнює особливості банківського факторингу та кредиту [4]. М. Казакова оцінює переваги та недоліки факторингу порівняно з іншими видами короткострокового кредитування [5]. Варто вказати, що переважна більшість наукових робіт розкривають саме економічну природу факторингу, а не юридичну. У виконаних дослідженнях зазначена проблематика аналізувалася опосередковано і фрагментарно, без відповідного аналізу та узагальнення.

Вивчення літературних джерел свідчить про необхідність приділити належну увагу факторингу як найефективнішій формі рефінансування, що застосовується в міжнародній практиці.

МЕТА статті – розкрити етимологію поняття «факторинг» у вітчизняному науковому просторі, дослідити сутність та зміст факторингу через теоретико-правову призму, а також здійснити ретроспективний аналіз етапів становлення та розвитку факторингу в Україні.

Актуальність дослідженої теми зумовлено необхідністю комплексного дослідження та аналізу факторингу саме через теоретико-правову призму, як одного з основних інструментів підтримки бізнесу в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Під час наукового пошуку застосовано різні методи дослідження, які обрано з урахуванням мети та завдань роботи. У дослідженні застосовано загальнонаукові та

спеціальні методи юридичної науки: пошуку, аналізу, порівняння, узагальнення тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ

Для того щоб зрозуміти і збагнути всю сутність факторингу, важливим є дослідження його етимології. Значення етимології терміну «факторинг» необхідне для розуміння його походження і становлення, а також можливості подальшого розвитку.

В українській мові термін «факторинг» запозичено з англійської мови «factoring», яке, зі свого боку, має кілька можливих етимологічних джерел:

1. Від латинського слова «facere», що означає «робити», «діяти», «виконувати». Це пояснюється тим, що факторинг – це по суті діяльність, пов'язана з виконанням певних функцій, таких як ведення бухгалтерського обліку, стягнення дебіторської заборгованості тощо.

2. Від італійського слова «fattore», що означає «агент», «посередник». Це пояснюється тим, що фактор – це фактично посередник між продавцем і покупцем, який бере на себе ризики несплати дебіторської заборгованості.

3. Від французького слова «facture», що означає «рахунок», «інвойс». Це пояснюється тим, що факторинг пов'язаний з купівлею та продажем рахунків-фактур.

Найбільш ймовірною етимологією поняття «факторинг» вважається перша, тобто латинська. Є й інші теорії стосовно етимології «factoring», але латинська версія є найпоширенішою. Вітчизняні науковці також досліджували та розглядали походження терміну «факторинг» та пропонують свої роз'яснення стосовно цього. Наприклад, О. Шабанова розуміє, що факторинг – комплексна фінансова операція, що включає в себе придбання банком (чи фактор-фірмою) права вимоги до виплати за фінансовими зобов'язаннями, що виникли між контрагентами в процесі реалізації продукції, з метою поповнення оборотних коштів постачальника та може супроводжуватися веденням бухгалтерського обліку постачальника, управлінням дебіторською заборгованістю та страхуванням постачальника від фінансових ризиків [6].

Водночас В. Петренко стверджує, що «факторинг» – це «робота фактора», справа купівлі боргів або надання грошей у борг під заставу торгових боргів. Факторинг можна визначити як договір, згідно з яким фактор має надати принаймні дві послуги: фінансування, ведення рахунків, стягнення дебіторської заборгованості та захист від кредитних ризиків [7].

Погоджуємося з думкою М. Козаковою, яка розглядає факторинг як унікальний фінансовий інструмент, який може ефективно вирішувати велику кількість завдань та проблем, що стоять перед підприємством: економічні, фінансові, продажу та маркетингові [5].

Отже, враховуючи етимологію дефініції «факторинг» та погоджуючись з позиціями науковців сучасності дослівно розуміємо, що це фінансова комісійна операція, за якої клієнт переуступає дебіторську заборгованість факторинговій компанії з метою: миттєвого отримання більшої частини платежу; гарантії повного погашення заборгованості; зниження витрат з ведення рахунків.

Ми вважаємо, що факторинг – це комплексний інструмент, який поєднує в собі такі складники як: фінансування – фактор надає клієнту фінансування під відс-

туплення права грошової вимоги; інкасацію – фактор може здійснювати інкасацію грошової вимоги; страхування – фактор може нести ризик несплати боржником грошової вимоги; інші послуги – фактор може надавати інші послуги, такі як ведення бухгалтерського обліку, юридичний супровід тощо.

З урахуванням вказаного розуміємо, що сутність факторингу полягає в тому, що фактор (фінансова установа) надає послугу з фінансування під відступлення права грошової вимоги. Водночас зміст факторингу складають такі елементи: договір факторингу – це договір, в якому визначаються права та обов'язки сторін факторингових операцій; право грошової вимоги – це право вимагати від боржника сплати грошових коштів, що виникає з договору купівлі-продажу, поставки, під'яду, надання послуг тощо; факторингова винагорода – це плата, яку клієнт сплачує фактору за факторингові послуги; ризик несплати – це ризик того, що боржник не сплатить грошову вимогу.

Під час наукового пошуку встановлено, що навколо генези факторингу є певні суперечки серед дослідників. Так, одні вважають, що факторинг є абсолютно новим інститутом, що бере свій початок в 1930-х рр., а інші стверджують, що ознаки факторингових операцій з'явилися ще в Стародавньому Римі.

Історія факторингу на території сучасної України сягає корінням у XIX ст. Вже тоді купці застосовували такий фінансовий інструмент для того, щоб отримати гроші за своїми дебіторськими заборгованостями негайно, а не чекати, коли їх сплатять боржники. Принагідно вказати, що у радянські часи факторинг не застосовувався, адже планова економіка не потребувала таких інструментів. Після розпаду Радянського Союзу факторинг почав відроджуватися в Україні, а перші факторингові компанії з'явилися в країні на початку 1990-х рр.

Пропонуємо розвиток факторингу в Україні поділити на кілька етапів:

Перший етап (1990-1999 рр.) – становлення факторингового ринку. Цей період характеризується зародженням та становленням факторингового ринку в Україні, а також вивченням світового досвіду. Тоді суттєво гальмували розвиток інституту факторингу в Україні такі проблеми: відсутність належної нормативної, теоретичної та практичної бази, не було підготовленого відповідного кадрового потенціалу, нерозвиненість банківської системи, високі процентні ставки тощо. Послуги факторингу застосовуються переважно експортно-орієнтованими підприємствами. У 1996-1998 рр. дещо зростає обсяг факторингових операцій. Послуги факторингу стають доступнішим для українських підприємств. Проте фінансова криза 1998 р. негативно впливає на і так на тоді вразливий, факторинговий ринок. Спостерігається значне зниження обсягу факторингових операцій, а деякі компанії взагалі йдуть з ринку.

Другий етап (2000-2009 рр.) – зростання популярності факторингу. Факторинговий бізнес розпочинає своє друге зародження в банківських установах і корпорациях. Важливим етапом для розвитку ринку факторингових послуг стало створення Східноєвропейської факторингової асоціації влітку 2001 р., її головне завдання – розвиток факторингу на відносно нових ринках постсоціалістичного простору, а саме у країнах колишнього

СРСР і деяких країнах далекого зарубіжжя. У 2006 р. Україна приєдналася до Конвенції про міжнародний факторинг, що сприяло розвитку національного законодавства в цій сфері, збільшенню обсягів зовнішньоторговельних операцій із застосуванням факторингу та дало змогу розширити джерела фінансування діяльності українських підприємств за рахунок використання операцій міжнародного факторингу.

На цьому етапі факторинг стали застосовувати малі та середні підприємства. Для цього періоду характерна наявність великої дебіторської заборгованості, як результат – ріст неплатежів, низька капіталоозброєність підприємств. Все це сприяло збільшенню попиту на факторинг. Саме в цей період Національний Банк України ввів правила для комерційних банків про ведення факторингової діяльності. Протягом 2008 р. до Державного реєстру фінансових установ внесено інформацію про 14 фінансових компаній, які мали право надавати факторингові послуги, а станом на грудень 2009 р. їх кількість зросла до 64. Гальмувала розвиток факторингу все таж недосконалість нормативно-правової бази.

Прийнятий Цивільний кодекс України закріпив спеціальне правове регулювання факторингу як правового інституту в окремому розділі, який визначив основні правові норми для цього виду договірних зобов'язань та регламентував вимоги щодо регулювання факторингової діяльності. Нормотворець на законодавчому рівні визначив, що за договором факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги) одна сторона (фактор) передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони (клієнта) за плату (у будь-який передбачений договором спосіб), а клієнт відступає або зобов'язується відступити факторові своє право грошової вимоги до третьої особи (боржника) [8]. Водночас Господарський кодекс України визначив, що банк має право укласти договір факторингу (фінансування під відступлення права грошової вимоги), за яким він передає або зобов'язується передати грошові кошти в розпорядження другої сторони за плату, а друга сторона відступає або зобов'язується відступити банку своє право грошової вимоги до третьої особи [9].

Третій етап (2010-2019 рр.) – криза на факторинговому ринку була пов'язана з економічною кризою в Україні. Падіння ринку у 2010 р. виявилось більш ніж дворазовим порівняно з передкризовим 2008 р. Причинами падіння передусім стало зменшення вкладів на депозитних рахунках, а також пов'язано з дефіцитом ліквідності. Збільшення зобов'язань у підприємств привели до збільшення у банків простроченої заборгованості, які спричинили згортання короткострокового кредитування, зокрема й факторингу. Складний період розвитку факторингового ринку припадає й на 2014 р., коли розпочинається війна на сході України. Факторингові компанії адаптуються до нових умов і згодом, поступово ситуація дещо покращувалася, а станом на 2017 р. у Державному реєстрі фінансових установ міститься інформація уже про 665 фінансових компаній, що мають право надавати послуги факторингу [10].

Четвертий етап (з 2020 й дотепер) – трансформація

інституту факторингу. Факторинг в Україні пережив значні зміни протягом останніх років, а особливо складним для факторингового ринку став 2022 р. через повномасштабну війну. Позитивним зрушенням у цій сфері можна вважати Концепцію реформування регулювання факторингу в Україні та запуск Програми «Доступний факторинг» – нового фінансового інструменту в рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9%».

Протягом останніх декількох років усвідомлення необхідності факторингу значно зростає, вказане підтверджується введенням в дію Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії», який надає право фінансовим компаніям здійснювати факторинг [11]. Цей нормативно-правовий акт значно розширив можливості факторингових компаній із залучення фінансування, а також дав змогу покращити регулювання факторингу, зокрема на небанківському ринку.

Підсумовуючи вищезазначене, можемо стверджувати, що ринок факторингу в Україні пройшов тривалий складний процес становлення та розвитку, проте на сьогодні у вітчизняному правовому полі досі немає єдиного уніфікованого нормативно-правового акта, присвяченого комплексному врегулюванню такого інституту. Аналіз наявної законодавчої бази показав низький рівень правового забезпечення ринку факторингу. Ситуація, що склалася на даний час потребує дійсно швидкого та оперативного реагування з боку законодавця для належного врегулювання наявних проблем.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи вищевказане та на основі проведеної теоретичної розвідки нам вдалось дослідити етимологію поняття «факторинг» у вітчизняному науковому просторі. Розуміємо, що факторинг – це фінансова комісійна операція, за якої клієнт переуступає дебіторську заборгованість факторинговій компанії з метою: миттєвого отримання більшої частини платежу; гарантії повного погашення заборгованості; зниження витрат з ведення рахунків.

Досліджено сутність та зміст факторингу через теоретико-правову призму. Здійснено аналіз етапів становлення та розвитку факторингу в Україні та виділено чотири етапи: перший (1990-1999 рр.) – становлення факторингового ринку; другий (2000-2009 рр.) – зростання популярності факторингу; третій (2010-2019 рр.) – криза на факторинговому ринку; четвертий (з 2020 р. і дотепер) – трансформація інституту факторингу.

З'ясовано, що загальні умови та порядок здійснення факторингових операцій закріплені Цивільним та Господарським кодексами України. Встановлено, що на сьогодні у вітчизняному правовому полі немає нормативно-правового акта, присвяченого комплексному врегулюванню інституту факторингу.

Для України такий фінансовий інструмент є досить новим, його подальший розвиток потребує створення відповідних організаційно-інституційних умов. Насамперед вважаємо, що це необхідність формування належної нормативно-правової та законодавчої бази, а також підвищення рівня інформованості підприємств стосовно специфіки та особливостей факторингу.

Список використаних джерел

1. Альтернатива кредитам і простий спосіб поповнити обігові. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/5/703963/>
2. Evolution of Global Factoring Volume (in Euro billions). URL: <https://fci.nl/en/industry-statistics>
3. Конарівська О.Б. Особливості розвитку факторингу на ринку фінансових послуг в Україні. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgr_ekon
4. Момот Л.В. Факторингові послуги в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2016. Вип. 16 (2). С. 147–149.
5. Козакова М.О. Факторингові послуги на ринку короткострокового кредитування України. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium>.
6. Шабанова О.В. Наукові підходи до тлумачення сутності «факторингу». *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2017. № 4 (12). С. 146–152.
7. Петренко В.С., Карнаушенко А.С., Боровік Л.В. Факторинг: сутність, види та його переваги в фінансовій діяльності підприємств. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9551>.
8. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
9. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>
10. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://nfp.gov.ua/>
11. Про фінансові послуги та фінансові компанії: Закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>

References

1. An alternative to loans and a simple way to replenish circulation. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/09/5/703963/> (in Ukrainian).
2. Evolution of Global Factoring Volume (in Euro billions). URL: <https://fci.nl/en/industry-statistics>.
3. Konarivska O. Peculiarities of the development of factoring in the market of financial services in Ukraine. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnuvgr_ekon (in Ukrainian).
4. Momot L. Factoring services in Ukraine. *Scientific Bulletin of Kherson State University*. 2016. Issue 16(2). pp. 147–149. (in Ukrainian).
5. Kozakova M. Factoring services on the market of short-term crediting of Ukraine. URL: <http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium> (in Ukrainian).
6. Shabanova O. Scientific approaches to the interpretation of the essence of «factoring». *Problems and prospects of economics and management*. 2017. №. 4 (12). pp. 146-152. (in Ukrainian).
7. Petrenko V., Karnaushenko A., Borovik L. Factoring: essence, types and its benefits in financial activity of enterprises. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9551> (in Ukrainian).
8. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
9. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine dated January 16, 2003 № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).
10. The official website of the National Commission, which carries out state regulation in the field of financial services markets. URL: <https://nfp.gov.ua/> (in Ukrainian).
11. On financial services and financial companies: Law of Ukraine dated 14, 2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (in Ukrainian).

Mykola HOLUB

postgraduate student, Kyiv International University; CEO, LLC «FK «SVAROH FINANS»

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9112-6124>

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF FACTORING DEVELOPMENT IN UKRAINE: THEORETICAL AND LEGAL ASPECT

The paper highlights the etymology of the concept of "factoring" in the national research area. We are aware of the fact that factoring is a financial commission operation in which the client assigns their accounts receivable to a factoring company with the objective of instant receiving a larger amount of the payment; guaranteeing the full debt repayment; and cost reduction of the account management. The essence and content of factoring are investigated from the perspective of theoretical and legal aspects. An analysis of the stages of formation and development of factoring in Ukraine is conducted, and the following four stages are identified: the first stage from 1990 to 1999 which refers to the formation of the factoring market; the rise in popularity of factoring marks the second stage from 2000 to 2009; the third stage from 2010 to 2019 depicts the crisis in the factoring market; the transformation of the factoring market characterizes the fourth stage from 2020 to the present day. It is determined that the war in Ukraine significantly impacts the financial sector as a whole and the financial market in particular. Without any exaggeration, the full-scale invasion has marked a turning point for the Ukrainian financial market, as well as for the entire global financial system. Currently, there is no legislative act in the domestic legal field that is dedicated to the complex regulation of the factoring institution. The analysis of the current legislative framework has revealed a low level of legal support for the factoring market.

Keywords: factoring, factoring operations, financial instrument, retrospective analysis, theoretical and legal aspects, economy, business

Наталія Сергіївна **МАМОНТЕНКО**

к.е.н., доцент кафедри, Національний університет "Одеська політехніка"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8473-0665>

e-mail: n.s.mamontenko@op.edu.ua

РОЗВИТОК МІГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЇ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН

У статті розглянуто розвиток міграційних процесів на фоні трансформації міжнародних відносин та наслідків які утворились в умовах глобалізації. Доведено, що проблеми глобальної трансформації стають більш актуальними, впливаючи на міграційні та соціальні процеси. Країни, які раніше не були привабливими точками міграції, тепер стають активними учасниками міграційних процесів. Цей феномен створює нові можливості та виклики в управлінні міграційними процесами для міжнародних організацій. Крім того, глобальна міграція впливає на демографічний склад країн які розвиваються, зокрема на зміну співвідношення молодого та старого населення, народжуваності та смертності. Міграція може змінити чисельність і склад населення та мати значні соціальні та економічні наслідки.

Ключові слова: міграційний процес, трансформація, демографічний стан, міграційний потік, управління міграцією

ВСТУП

Практичне вивчення тенденцій міграційного процесу в сучасній глобальній економіці та збільшення переміщення людей, стали ключовим напрямом наукових досліджень. Цей предмет потребує надійної теоретичної та методологічної підтримки через швидкі темпи змін і постійно мінливий соціально-економічний ландшафт та виклики трансформації глобальних відносин.

Насправді міграційні процеси завжди були невід'ємною частиною міжнародних відносин, але умови та контекст їхнього розвитку постійно змінюються. Трансформації в міжнародних відносинах, спричинені політичними, економічними, соціальними, екологічними чинниками, особливо впливають на характер спрямованість міграційних процесів. Отже, необхідно переоцінити наявні підходи до глобальної міграційної політики, враховуючи їх вплив на соціально-економічний розвиток країн із різноманітними соціально-економічними системами.

Розвитку міграційних процесів в умовах трансформації міжнародних відносин присвячено дослідження таких вчених, як Н. Черненко, О.С. Воронко, О. Баєва, О. Пищуліна, В. Юрчишин та багато інших. Однак вони неповною мірою охоплювали проблеми глобальної трансформації міжнародних відносин пов'язаних з реформацією міграційного процесу.

МЕТА дослідження – визначення концептуально нових підходів до міграційних процесів, а також розкриття трансформаційних процесів в міжнародних економічних відносинах.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Дослідження ґрунтується на фундаментальних положеннях сучасної економічної науки та міжнародної економіки, що становлять його методологічну основу. У роботі застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: методи індукції та дедукції, логічний метод, метод наукової абстракції, системний підхід, аналіз. Всі методи, які біли перераховані, дають можливість виділити особливості міграційних процесів в умовах трансформації міжнародних відносин.

РЕЗУЛЬТАТИ

Міграційні процеси є світовим суспільним явищем, яке отримало новий поштовх до розвитку та посилення

під впливом процесів інтеграції та глобалізації. У світі іє безліч видів міграції, з яких найпоширенішими є трудова. Міжнародна організація з міграції залежно від тенденцій міграції групує усі країни світу за трьома основними напрямками: країни-донори (країни походження емігрантів); країни проміжної дислокації (транзитні країни) та країни-реципієнти (країни, що приймають іммігрантів до себе) [5].

Міграцію можна визначити як переміщення через міжнародні кордони з місця проживання або в межах держави проживання. Міграцію можна розглядати з різних поглядів як у позитивному сенсі (переїзд у пошуках нової роботи або кращих умов життя), так і в негативному (втеча від політичних репресій, конфліктів, насильства, стихійних лих або порушень прав людини). В принципі міграція передбачає значні зміни в культурних структурах як мігранта, так і країни приймача [1].

В останні роки міжнародні відносини між країнами почали загострюватись на фоні зростання протиріч в глобальному вимірі. Основною причиною цього феномену є наближення системної кризи, яка викликана перенакопиченням капіталу [3]. Цей феномен характеризується тим що, розширене відтворення капіталу впирається в межі зростання. Так, констатується те, що глобальні відносини починають входити в затяжний процес реформування міжнародних відносин.

Фактичними ознаками початку трансформації міжнародних відносин є воєнний конфлікт в Україні та Ізраїлі [2]. З початком трансформації виникає проблема міграційного процесу, який є масовим, котрий несе за собою низку позитивних і негативних чинників. Позитивним є те що міграція сприяє:

1. *Економічному розвитку.* Забезпечує додаткову роботу силу в непопулярних секторах, наприклад аграрний, що сприяє збільшенню виробництва та стимулює економіку. Також постають як в ролі інвестицій інтелектуального капіталу.

2. *Розвиток людських ресурсів.* Міграція може сприяти обміну знаннями та навичками між країнами. Мігранти часто привозять з собою нові ідеї, технології та культурні підходи, що сприяють інноваціям та розвитку.

3. *Демографічне оновлення.* Міграція може допомогти збалансувати демографічні тренди в країнах, де спосте-

рігається старіння населення або зменшення рівня народжуваності. Прибуття молодого і працездатного населення може збільшити рівень економічного активізму та сприяти стабільності.

4. *Міжкультурний обмін.* Міграція створює можливості для міжкультурного обміну та розуміння. Взаємодія між різними культурами може сприяти толерантності, відкритості та розвитку глобальної спільноти.

5. *Гуманітарні вигоди.* Міграція може бути шляхом для людей, щоб уникнути переслідування, війни, природних катастроф або інших негативних ситуацій у своїх країнах походження. Держава може надати їм захист, безпеку та можливість нового початку.

Ці позитивні чинники варто враховувати при формуванні політики міграції, щоб максимізувати їх вигоди для всіх сторін і забезпечити баланс між різними інтересами.

Міграція також може мати негативні наслідки як для країн походження, так і для країн прийому. Ось деякі з них:

1. *Економічні втрати.* В окремих випадках міграція може викликати втрати для країн походження, оскільки вони втрачають робочий клас та фахівців, які можуть бути ключовими для їх економічного розвитку. Це явище, що відоме як «експорт мозків», може призводити до зменшення потенціалу для економічного зростання та інновацій.

2. *Соціальні напруги.* Масова міграція може створювати соціальні напруги в країнах прийому, особливо якщо вона супроводжується проблемами інтеграції та конфліктами між мігрантами та місцевим населенням. Це може призвести до розколу в суспільстві та зростання ксенофобії та расизму.

3. *Нерівність і експлуатація.* Міграція часто стає наслідком нерівності в розподілі багатства та може призводити до експлуатації мігрантів як недокументованих працівників або до використання їх низького статусу для зниження вартості робочої сили.

4. *Негативний вплив на середовище.* Зростання населення внаслідок міграції може призвести до негативного впливу на середовище, такий як забруднення повітря та води, деградація природних екосистем та збільшення використання ресурсів.

5. *Гуманітарні кризи.* Масова міграція може призвести до гуманітарних криз, зокрема коли мігранти стикаються з переслідуванням, насильством, війною або природними катастрофами.

Враховуючи ці негативні чинники, важливо розробляти політику міграції, яка враховує потреби та інтереси всіх сторін, сприяє соціальній та економічній інтеграції мігрантів та забезпечує захист їх прав та гідне ставлення до мігрантів.

Отже, проаналізовано основні наслідки міграційного процесу для країн-донорів, а також наслідки міграційного процесу для проміжних країн, що розвиваються, та країн, що відправляють мігрантів. Наприклад, для країн-донорів міграційний процес має такі наслідки позитивні та негативні соціально-економічні та демографічні наслідки. Однак з огляду на необхідність економічного зростання в країнах-донорах, міграційний процес має

лише короткострокові позитивні наслідки. Позитивні наслідки міграційного процесу для країн які розвинуті мають переважно політичний характер і сприяють розвитку міждержавних відносин. Міграційний процес для приймаючих країн мають сприятливі економічні та демографічні наслідки. Вони також можуть спричинити або посилити негативні соціальні, історичні та культурні наслідки.

Постає питання до реформування міграційних процесів, виражене в обмеженні кількості приймання країнами мігрантів, для забезпечення національних інтересів. Також можуть бути створені нові умови прийняття, тобто нові правила перебування мігрантів. Міграція в країну, яка приймає, – це добрий процес до того моменту як він не почав бути збитковим. Коли глобальний світ знаходиться на межі кризи, у разі з реформуванням міграційного потоку це може завдавати додаткові збитки на державний бюджет країни приймача мігрантів, тому це питання є актуальним у трансформації глобального світу.

Масова міграція також може спричинити напруженість у сфері продовольчої безпеки. Наприклад, підвищений попит на певні харчові продукти може спричинити тиск на ланцюги постачання і призвести до зростання цін на деякі продукти. Крім того, мігранти можуть мати інші харчові звички та культурні уподобання, що може вплинути на попит на певні види продовольства та потребу в інших методах вирощування та перероблення.

В умовах соціально-економічної нестабільності модель середовища розвитку міграційного процесу має будуватися на основі нарощування потенціалу інтелектуально-кадрової та економічної безпеки, обґрунтування пріоритетів розвитку національної економіки в умовах обмеженості ресурсів. Методологічні оцінювання середовища розвитку міграційного процесу мають визначати не лише рівень виштовхування населення за кордон та залучення мігрантів до країни призначення, а й оптимальне стримування трудової та освітньої міграції [4].

ВИСНОВКИ

Отже, на глобальній арені відбувається процес трансформації міжнародних економічних відносин, причиною яких є наближення системної кризи, яка викликана перенакопиченням капіталу. Цей феномен торкається кожної країни світу. У процесі глобальної трансформації, для збереження відносин між країнами, потрібно реформувати систему міграційного забезпечення.

Важливо, щоб міграційна політика регулювалася на міжнародному рівні, щоб кожна держава могла контролювати своє населення, ринок праці та підтримувати свою економіку. А також забезпечила права іноземних робітників: умови праці, заробітна плата, соціальний захист, медичне страхування.

Перспективою подальших досліджень є статистичний аналіз кількості мігрантів, їх вплив на економіки країн які приймають. Це включає аналіз впливу міграції на ринок праці, економічний зріст та розподіл багатства, соціокультурний вплив, політичні наслідки, безпекові аспекти, технологічні інновації.

Список використаних джерел

1. Черненко Н. Міграційні процеси в умовах війни: шляхи розв'язання проблем. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2023. № 16. С. 229-235.
2. Воронко О.С. Вплив глобалізації на міжнародну міграцію робочої сили. *Вісник ЛТЕУ. Економічні науки*. 2023. №73. С. 69–72.
3. Баєва О. Причини та наслідки інтелектуальної міграції людського капіталу. *Економіка та суспільство*. 2023. № 52. URL: <https://doi.org/10.32782/10.32782/2524-0072/2023-52-13>
4. Пищуліна О., Юрчишин В. Міграційні прояви та впливи – уроки для України. *Аналітична доповідь. Центр Разумкова*. 2023. С. 3–5.
5. International migration report highlights 2019. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2019_internationalmigration_highlights.pdf

References

1. Chernenko N. Migration processes in times of war: ways to solve problems. *Tavrian Scientific Bulletin. Series: Economics*. 2023. Vol.16, pp. 229-235 [in Ukrainian].
2. Voronko O.S. The impact of globalisation on international labour migration. *Bulletin of LTEU. Economic sciences*. 2023. Vol. 73, pp. 69-72 [in Ukrainian].
3. Baieva, O. Causes and consequences of intellectual migration of human capital. *Economy and society*. 2023. Vol. 52. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-13> (accessed March 7, 2024) [in Ukrainian].
4. Ptshchulina O., Yurchyshyn V. Migration manifestations and impacts – lessons for Ukraine. *Analytical report. Razumkov Centre*. 2023. pp. 3-5. [in Ukrainian].
5. International migration report highlights 2019. URL: https://www.un.org/development/desa/pd/sites/www.un.org.development.desa.pd/files/files/documents/2020/Jan/un_2019_internationalmigration_highlights.pdf

Nataliia MAMONTENKO

PhD in Economics, Associate Professor of department, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8473-0665>

e-mail: n.s.mamontenko@op.edu.ua

DEVELOPMENT OF MIGRATION PROCESSES IN THE CONTEXT OF TRANSFORMATION OF INTERNATIONAL RELATIONS

Introduction. The practical study of migration trends in the modern global economy and the increase in the movement of people has become a key area of research. This subject requires reliable theoretical and methodological support due to the rapid pace of change and the ever-changing socio-economic landscape, as well as the challenges of transforming global relations. In fact, migration processes have always been an integral part of international relations, but the conditions and context of their development are constantly changing. Transformations in international relations caused by political, economic, social, and environmental factors have a particular impact on the direction of migration processes. Therefore, it is necessary to reassess existing approaches to global migration policy, taking into account their impact on the socio-economic development of countries with different socio-economic systems.

The purpose of the paper is to identify conceptually new approaches to migration processes and to reveal transformational processes in international economic relations.

Results. Migration can be defined as the movement across international borders from or within a place of residence. Migration can be viewed from different perspectives, both in a positive sense (moving in search of a new job or better living conditions) and in a negative sense (fleeing political repression, conflict, violence, natural disasters or human rights violations). In principle, migration involves significant changes in the cultural structures of both the migrant and the host country. In the context of socio-economic instability, the model of the migration process development environment should be based on building the potential of intellectual, human and economic security, justifying the priorities of the national economy in the context of limited resources. Methodological assessments of the migration process environment should determine not only the level of pushing the population abroad and attracting migrants to the destination country, but also the optimal containment of labor and educational migration.

Conclusion. The global arena is undergoing a process of transformation of international economic relations, which is caused by the approaching systemic crisis caused by capital overhang. This phenomenon affects every country in the world. In the process of global transformation, in order to maintain relations between countries, it is necessary to reform the migration system. It is important that migration policy is regulated at the international level, so that each state can control its population, labour market and support its economy. It also ensures the rights of foreign workers: working conditions, wages, social protection, and health insurance. The prospect of further research is a statistical analysis of the number of migrants and their impact on the economies of the host countries. This includes analysing the impact of migration on the labour market, economic growth and wealth distribution, socio-cultural impact, political implications, security aspects, and technological innovations.

Keywords: migration process, transformation, demographic status, migration flow, migration management

Катерина Сергіївна ЗВЕРЄВА

аспірантка, Державний торговельно-економічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2539-7035>

e-mail: zvereva.kateryna@gmail.com

ЯК ДЕРЖАВИ ДІЛЯТЬ ДОХОДИ АБО ПОДАТКОВЕ РЕЗИДЕНТСТВО (НА ПРИКЛАДІ УКРАЇНИ)

Міжнародне співробітництво держав в нестабільних умовах пандемії та воєн допомагає підтримувати міжнародну безпеку, забезпечує розвиток міжнародної торгівлі. У статті проаналізовано особливості умов уникнення подвійного оподаткування та визначення країни резидентства. Висвітлено особливості міждержавних домовленостей, які гарантують можливість займатися підприємництвом. Укладення угод стосовно уникнення подвійного оподаткування є актом відображення політичної зацікавленості країн у тривалій торговельній співпраці та стимулом виконання зобов'язань країн за торговельними угодами.

Ключові слова: уникнення подвійного оподаткування, резидент, торговельні відносини, множинне оподаткування, правове регулювання, міжнародна валютна система, право міжнародного співробітництва, міжнародна торгівля, міжнародний договір

ВСТУП

Основною статтею доходів будь-якої держави зазвичай є податки та збори. Саме тому кожна країна зацікавлена в тому, аби податки сплачувалися. Куди і за якими правилами платити, в цивілізованому світі прийнято домовлятися шляхом укладення відповідних міжнародних договорів, які встановлюють конкретні умови.

Податкове резидентство визначає право держави оподатковувати тих осіб, які є її резидентами. Важливо розуміти, що фізична особа (людина) може мати резидентство в одній країні та в кількох країнах одночасно або не бути резидентом жодної з країн. Резидентство та громадянство не є тотожними поняттями.

Зокрема, сьогодні перебування українців на території іноземної держави є вимушеним. Відповідно недоречно говорити про вільне обрання українцями їх місця перебування. У зв'язку з цим вірогідно, що OECD (Організація економічного співробітництва та розвитку), а також податкові органи іноземних держав актуалізують інформацію з оподаткування громадян України в період воєнного стану. У період пандемії COVID-19 OECD [1] пояснила, що карантин, який обмежував переміщення фізичних осіб, призвів до вимушеного перебування в іноземній державі понад 183 дні. Зазначене є надзвичайною ситуацією і не повинно впливати на зміну їхньої податкової резиденції. Більшість держав також адаптували власні рекомендації з цього приводу, зокрема Австралія, Австрія, Канада, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Індія, США, Велика Британія, Сінгапур тощо.

Дослідженням питання подвійного оподаткування займалися: Д.В. Коломієць та О.В. Сударенко [2], С.Г. Пепеляєв [6] та багато інших. Зважаючи на загальний підвищений інтерес громадськості до цього питання, враховуючи його актуальність в передчасній подачі річних декларацій українцями, вважаємо, що актуальність цього питання залишається і ця стаття буде корисною не лише у науковій спільності.

МЕТОДИ

Методологічною базою статті є поєднання загальнонаукових та спеціальних методів пізнання. Теоретичною

основою дослідження слугували праці вітчизняних вчених, інформаційною базою дослідження стало національне й міжнародне законодавство. Авторкою у написанні статті застосовано порівняльно-правовий метод, який дав можливість вивчення системи подвійного оподаткування, метод реконструкції і порівняльний допомогли, що допомогли у відображенні рекомендацій для врегулювання ситуації, що досліджувалася.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ: дослідити і проаналізувати ознаки резидентства держави та наслідки цього. Визначити практичну проблематику зміни резидентства та сучасні тенденції у цій сфері. Зазначити сучасні тенденції серед держав у цьому питанні.

РЕЗУЛЬТАТИ

У час безвізів та транскордонності фізичні особи можуть вільно переміщуватися та надавати онлайн послуги з будь-якого куточка світу, а юридичні особи – відкривати філії, представництва, виробляти продукції в одній країні, а керувати виробництвом з іншої. Виникає цілком логічне питання: а чим керуватися під час сплати податків? Економічна необґрунтованість подвійного оподаткування в тому, що надмірне податкове навантаження на платника податків створює перешкоди для руху капіталу з однієї країни в іншу. Іншою стороною є ухилення від оподаткування взагалі, що суперечить інтересам держави та є потенційною загрозою для відповідних бюджетів. Розуміючи незадоволеність фізичних та юридичних осіб в зобов'язанні сплачувати податки як такі, введено поняття резидентства. Таку думку підтримував і Дж.Ф.А. Джонсон, зазначивши, що в сучасних умовах транскордонної торгівлі та інвестицій «платники податків стають глобальними» [3, с. 1].

С.Г. Пепеляєв, на наш погляд, застосовує найбільш вдале визначення окресленого явища – «множинне оподаткування» (обкладання податками від двох і більше разів одну і ту саму базу оподаткування). Дослідник це поняття розглядав з юридичного та економічного погляду. Так, перша позиція має під собою «обкладання суміжними загальнообов'язковими платежами податкового

характеру в двох і більше державах тотожного зобов'язаного учасника податкових відносин (платника податків) стосовно одного й того ж об'єкта за один і той же темпоральний (часовий) відрізок». Науковець виділяє також множинне економічне оподаткування, тобто «обкладення однієї й тієї ж бази оподаткування різних суб'єктів за допомогою застосування співставних податків». Наприклад, стягнення загальнообов'язкових податків з розподіленої частини прибутку конкретного суб'єкта господарювання. За такої ситуації першочергово прибутковим податком обкладається суб'єкт господарювання, а в подальшому прибутковим податком з фізичних осіб обкладаються акціонери, які отримують дивіденди. С.Г. Пепеляєв досить точно висловив думку, що міжнародне податкове право не спрямоване на пошук механізмів вирішення проблематики множинного оподаткування, адже таке завдання наявне на рівні національних правопорядків [6, с. 52].

Подвійне оподаткування є додатковим фінансовим тягарем, проте звільнення від оподаткування – більш негативне явище, що створює неправомірні конкурентні переваги для суб'єктів господарювання через ухилення їх від сплати податків. Збалансувати зазначене протиріччя покликано конвенції про уникнення подвійного оподаткування (КпУПО). Україна також зацікавлена в прозорості підприємницької діяльності її резидентами та отриманні податків саме до свого бюджету. Проте варто чітко розуміти, що КпУПО є актом міжнародного права і мають на меті попередження податкової дискримінації та обмін інформацією між податковими органами різних країн.

Метою КпУПО є:

- 1) гарантування громадянам та юридичним особам, що з їх доходів податки стягуватимуться один раз;
- 2) надання можливості податковим органам здійснювати контроль над своїми резидентами;
- 3) договірне закріплення між державами своїх прав на отримання належних їм податків з власних резидентів, що отримують доходи в інших країнах.

Відповідно до даних Міністерства фінансів України між Україною та іншими державами діють понад сімдесят двосторонніх міжурядових угод про уникнення подвійного оподаткування [9]. Так, Державною податковою службою України навіть розроблено відповідні рекомендації із застосування положень КпУПО [10], які роз'яснюють лише загальні принципи, та акцентують увагу, що в кожному конкретному випадку слід керуватися відповідною конвенцією.

По-друге, є Багатостороння конвенція про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії розмиванню бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування [4] (складник плану дій BEPS). За цією конвенцією вносяться зміни до всіх міжнародних угод про оподаткування, які уклалися Україною або іншими країнами, за умови, що такі країни:

- 1) підписали Багатосторонню конвенцію;
- 2) внесли угоду з Україною до свого Протоколу про приєднання до Багатосторонньої конвенції.

Протоколи приєднання до Багатосторонньої конвенції можна знайти на сайті ОЕСР (серед останніх – Монголія Болгарія, Південна Африка) [5].

Авторка розділяє позицію І.Ю. Думанської, що головну роль у розв'язанні проблеми подвійного оподат-

кування відіграє Податковий кодекс України (ПКУ). Дослідниця підкреслює важливість дотримання норм і правил саме на національному рівні, оскільки це сприятиме ефективнішому міжнародному співробітництву [7]. До речі, безпосередньо поняття «подвійне оподаткування» у ст. 14 ПКУ не закріплено. Нагадаємо, що відповідно до п. 103.1 ст. 103 ПКУ «застосування правил міжнародного договору України здійснюється шляхом звільнення від оподаткування доходів з джерелом їх походження з України, зменшення ставки податку або шляхом повернення різниці між сплаченою сумою податку і сумою, яку нерезиденту необхідно сплатити відповідно до міжнародного договору України» [12].

Податковий агент може під час виплати нерезиденту доходу (якщо такий нерезидент є бенефіціарним отримувачем доходу і є податковим резидентом країни, з якою Україною укладено міжнародну домовленість) сам зменшити податкову ставку, визначену міжнародним правочином, чи звільнити від оподаткування. Зазначене у цьому абзаці регламентовано п. 103.2 ст. 103 ПКУ, який також передбачає обов'язковість надання особою податковому агенту документу, який підтверджує статус податкового резидентства.

Податкове резидентство є центральною концепцією сучасної теорії міжнародного оподаткування та важливе тим, що визначає право держави оподатковувати тих осіб, які є резидентами цієї держави. Важливо розуміти, що фізична особа може мати резидентство в одній країні та в кількох країнах одночасно або не бути резидентом жодної з цих країн. Резидентство та громадянство не є тотожними поняттями.

Пп. 14.1.213 ПКУ дає чітке визначення того, хто є резидентом для України. «Резиденти – це: (а) юридичні особи та їх відокремлені особи, які утворені та провадять свою діяльність відповідно до законодавства України з місцезнаходженням як на її території, так і за її межами; (б) дипломатичні представництва, консульські установи та інші офіційні представництва України за кордоном, які мають дипломатичні привілеї та імунітет; (в) фізична особа-резидент – фізична особа, яка має місце проживання в Україні» [12].

Водночас вищезазначений перелік в контексті фізичної особи слід конкретизувати. Фізична особа вважається резидентом України, якщо:

- проживає як в Україні, так і за кордоном, проте її постійне місце проживання саме в Україні;
- проживає як в Україні, так і за кордоном, але її центр життєвих інтересів знаходиться в Україні.
- дві попередні умови не визначаються, а людина перебуває в Україні від 183 днів (включаючи день приїзду та від'їзду) протягом податкового року.

Відповідаючи на питання, що саме вважається центром життєвих інтересів слід вказати, що такою умовою може бути місце постійного проживання членів родини та/або реєстрація суб'єктом господарювання. Проте необхідно бути уважним зважаючи на те, що податківець вважає, що у разі неможливості встановлення резидентського статусу фізичної особи, фізична особа вважається резидентом за наявності громадянства України. Загальновідомо, що наявності подвійного громадянства суперечить нормам національного права. Проте, якщо громадянин України одночасно є громадянином іншої країни, то він не має права на залік податків, сплачених

закордоном.

Питання резидентства сьогодні стоїть надзвичайно гостро передусім серед фізичних осіб-підприємців. Зважаючи на вимушене залишення частиною українців своїх домівок у зв'язку з військовим вторгненням та анексією частини наших територій. Зараз очікується позиція податкових органів іноземних держав та ОЕСД стосовно можливого застосування аналогу «ковідного прецеденту» [1], який усуне ризик визнання особи податковим резидентом іноземної держави. можливо це буде вирішено найближчим часом. Так, Польща надала такі роз'яснення та передбачила можливість українцям, що перебувають в Польщі і працюють на українських роботодавців/надають послуги українським компаніям не набувати статус податкового резидента Польщі, тобто сплачувати податки виключно в Україні. Українські представники працюють над подібними роз'ясненнями і від інших країн.

Зокрема, з метою отримання права на залік податків, зборів та податкових платежів, сплачених закордоном, слід отримати від уповноваженого органу держави, де отримано дохід, довідку про суму сплачених податків, зборів та податкових платежів, а також про базу та/або об'єкт оподаткування. Вказаний документ потрібно легалізувати у відповідній закордонній дипломатичній установі України, якщо інше не передбачено міжнародними угодами.

Так, залишається небайдужі, яких хвилюватиме питання як поєднуватимуться виплати грошової допомоги резидентам на територіях країн, де вони знайшли прихисток, з веденням підприємницької діяльності в Україні. З 17.06.2022 р. діє Наказ «Про затвердження Порядку обміну податковою інформацією з компетентними органами іноземних країн» від 16.04.2022 р. № 118 [11]. Документ має на меті визначити порядок обміну податковою інформацією з компетентними органами іноземних країн за спеціальними запитамі про надання податкової інформації, а також в межах спонтанного обміну податковою інформацією, що є необхідною або передбачувано доречною для виконання чи застосування законодавства України та/або інших країн стосовно податків, на які поширюється дія Конвенції про взаємну адміністративну допомогу у податкових справах, ратифікованої Законом України «Про ратифікацію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах» [13] та/або міжнародних договорів України про уникнення подвійного оподаткування, а також інших чинних міжнародних договорів України, що передбачають обмін податковою інформацією. І рекомендуємо орієнтуватися на просте правило: заплатити податки в тій країні, де отримано відповідні доходи.

Також слід мати на увазі, що Україна приєдналася до системи автоматичного обміну податковою інформацією

між країнами за єдиним стандартом звітності (CRS) починаючи з 2023 р. Відповідно до Загального стандарту звітності CRS фінансові установи країни-учасниці зобов'язані здійснювати належну комплексну перевірку (due diligence) фінансових рахунків та серед власників рахунків (у певних випадках і серед їх контролюючих осіб) виявляти осіб, які є податковими резидентами інших юрисдикцій-партнерів з обміну інформацією. Інформація про такі рахунки подається фінансовими установами до компетентного органу країни-учасниці, який надалі надсилає відомості про фінансові рахунки юрисдикціям, резидентами яких є власники та контролюючі особи власників фінансових рахунків. Очікується, що з 2024 р. вказаний автоматичний обмін запрацює.

Неможна оминати увагою е-резидентство як новацію сучасності. Воно створюється державами для надання можливості іноземним підприємцям вести бізнес у певній країні за її правилами та сплачувати у цій країні податки. На сьогодні Україна є однією з найпрогресивніших держав, яка, маючи відповідну нормативну базу [14], завершує технічне оснащення цього процесу. Це явище є надзвичайно цікавим та інноваційним. Електронний резидент не є резидентом держави у розумінні, наведеному на початку статті. Також цікавим тут є вирішення питання з місцезнаходженням суб'єкта підприємницької діяльності. Воно буде відповідати місцезнаходженню адміністратора, тобто в Україні – державного підприємства «ДІЯ». Підписання відповідних договорів буде здійснюватися за допомогою кваліфікованих електронних підписів, що стане значним кроком для вирішення проблем [8, с. 243] у сфері визнання електронних підписів у різних країнах.

ВИСНОВОК

Так, питання податкового резидентства безумовно є актуальним. Науковці з року в рік розглядають його, надаючи власні рекомендації. Проте світ постійно стикається з новими викликами, які провають вдосконалення нормативно-правової бази з цього питання.

У контексті співпраці між країнами це питання носить не лише торговельно-політичний аспект, відображаючи зацікавленість у співпраці між країнами, а й практичний – створює умови для вільного переміщення підприємців. Врегулювання питання уникнення подвійного оподаткування допомагає світовій безпеці і усуває обов'язок множинної оплати однакового податку, заохочує та стимулює підприємництво.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що кожна країна зацікавлена в інноваціях. Сьогодні світ змінюється настільки стрімко, що осторонь залишитися неможливо. Саме тому держави просто змушені адаптуватися аби не ризикувати власними фінансовими інтересами та створювати додаткові можливості для резидентства.

Список використаних джерел

1. OECD Secretariat analysis of tax treaties and the impact of the COVID-19 crisis. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-%20impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01/>
2. Коломієць Д.В., Сударенко О.В. Методи усунення подвійного оподаткування. *Українське сьогодні – 2022: реалії війни та перспективи відновлення країни*: всеукраїнська наукова конференція. Луцьк, 2022. С. 80–82.
3. Avery Jones J.F. Are tax treaties necessary? *Tax law review*. 1999. № 53. URL: <https://www.econbiz.de/Record/are-tax-treaties-necessary-jones-john-avery/10001483245>
4. Багатостороння конвенція про виконання заходів, які стосуються угод про оподаткування, з метою протидії

розмивання бази оподаткування та виведенню прибутку з-під оподаткування: Конвенція Держава Ізраїль від 24.11.2016 р.: станом на 28 лют. 2019 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-16#Text

5. Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Related Measures to Prevent BEPS. OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/treaties/multilateral-convention-to-implement-tax-treaty-related-measures-to-prevent-beps.htm>

6. Браславський Р.Г. Конвенції про уникнення подвійного оподаткування як джерела закріплення принципів податкового права. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 4. С. 51–55. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/14.pdf

7. Думанська І.Ю. Подвійне оподаткування в міжнародних економічних відносинах: аспект вітчизняного законодавства. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. Т. 1. № 5. С. 275–278. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/29ec73e1-ec66-4b7d-8de2-f65ca46058be/content>

8. Зверева К.С. Електронна демократія, як форма безпосереднього волевиявлення народу. *European Scientific Discussions: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference*, (Риме, 13 верес. 2021 р.). Рим, 2021. С. 240–245. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-12-14.09.21.pdf>

9. Міжнародні договори України про уникнення подвійного оподаткування. *Міністерство фінансів України*. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543

10. Про рекомендації щодо застосування конвенцій про уникнення подвійного оподаткування: Лист від 27.12.2012 р. № 12744/0/71-12/12-1017. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1274810-12#n12>

11. Про затвердження Порядку обміну податковою інформацією з компетентними органами іноземних країн: Наказ Міністерства фінансів України від 16.04.2022 р. № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0606-22#Text>

12. Податковий кодекс України: Кодекс України від 02.12.2010 р. № 2755-VI: станом на 1 берез. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text>

13. Про ратифікацію Конвенції про взаємну адміністративну допомогу в податкових справах: Закон України від 17.12.2008 р. № 677-VI: станом на 28 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-17#Text>

14. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування підприємницької діяльності електронних резидентів: Проект Закону від 21.03.2021 р. № 5270. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71471

References

1. OECD Secretariat analysis of tax treaties and the impact of the COVID-19 crisis. URL: <https://www.oecd.org/coronavirus/policy-responses/oecd-secretariat-analysis-of-tax-treaties-and-the-impact-of-the-covid-19-crisis-947dcb01/>

2. Kolomiets D.V., Sudarenko O.V. Methods of eliminating double taxation. Ukrainian present – 2022: realities of war and prospects for the country's recovery: All-Ukrainian scientific conference. Lutsk, 2022. pp. 80–82. (in Ukrainian).

3. Avery Jones J.F. Are tax treaties necessary? *Tax law review*. 1999. № 53. URL: <https://www.econbiz.de/Record/are-tax-treaties-necessary-jones-john-avery/10001483245>

4. Multilateral convention on the implementation of measures related to tax agreements, with the aim of countering the erosion of the tax base and the withdrawal of income from taxation: Konventsiia Derzhava Izrail of 24.11.2016: as of 28 February 2019. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/376_001-16#Text (in Ukrainian).

5. Multilateral Convention to Implement Tax Treaty Related Measures to Prevent BEPS. OECD. URL: <https://www.oecd.org/tax/treaties/multilateral-convention-to-implement-tax-treaty-related-measures-to-prevent-beps.htm>

6. Braslavskiy R.H. Conventions on the avoidance of double taxation as a source of consolidation of the principles of tax law. *Actual problems of domestic jurisprudence*. 2017. No. 4. pp. 51–55. URL: http://apnl.dnu.in.ua/4_2017/14.pdf (in Ukrainian).

7. Double taxation in international economic relations: the aspect of domestic legislation. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2013. Vol. 1. № 5. pp. 275–278. URL: <https://elar.khmnu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/29ec73e1-ec66-4b7d-8de2-f65ca46058be/content> (in Ukrainian).

8. Zvierieva K.S. Electronic democracy as a form of direct manifestation of the will of the people. *European Scientific Discussions: Proceedings of XI International Scientific and Practical Conference* (Rome, 13 September 2021). Rome, 2021. pp. 240–245. URL: <https://sci-conf.com.ua/wp-content/uploads/2021/09/EUROPEAN-SCIENTIFIC-DISCUSSIONS-12-14.09.21.pdf> (in Ukrainian).

9. International treaties of Ukraine on the avoidance of double taxation. Ministry of Finance of Ukraine. URL: https://mof.gov.ua/uk/international_agreements_of_ukraine_on_avoidance_double_taxation-543 (in Ukrainian).

10. On recommendations regarding the application of conventions on the avoidance of double taxation: Letter of 27.12.2012 no. 1017. 12/12URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1274810-12#n12> (in Ukrainian).

11. On the approval of the Procedure for exchanging tax information with the competent authorities of foreign countries: Order of the Ministry of Finance of Ukraine of 16.04.2022 № 118. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0606-22#Text> (in Ukrainian).

12. Tax Code of Ukraine: Code of Ukraine of 02.12.2010 no. 2755-VI: as of 1 March 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#Text> (in Ukrainian).

13. On the ratification of the Convention on Mutual Administrative Assistance in Tax Matters: Law of Ukraine 17.12.2008 no. 677-VI: as of 28 April 2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/677-17#Text> (in Ukrainian).

14. On amendments to the Tax Code of Ukraine and some other legislative acts of Ukraine regarding the specifics of taxation of business activities of electronic residents: Draft Law of 21.03.2021 № 5270. URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=71471 (in Ukrainian).

Kateryna ZVIERIEVA

postgraduate student, State University Of Trade And Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2539-7035>

e-mail: zvereva.kateryna@gmail.com

HOW THE STATES DIVIDE INCOME OR TAX RESIDENCE (ON THE EXAMPLE OF UKRAINE)

Introduction. The past years have once again emphasized the relevance of friendly interstate relations, which create the basis for trade cooperation. International cooperation of states in the unstable conditions of pandemics and wars helps not only to maintain international security, but also provides the development of international trade. The paper analyzes the features of the conditions for avoiding double taxation and determining the country of residence. The publication reveals the problems faced by residents of Ukraine in 2022, namely: multiple taxation and avoidance of double taxation. Features of interstate agreements that guarantee, in particular, to Ukrainian residents, the opportunity to engage in entrepreneurship are highlighted. In our opinion, the conclusion of international treaties by states on the avoidance of double taxation is an act that reflects the political interest of countries in long-term trade cooperation and stimulates the fulfillment of the obligations of countries under treaties in the field of international trade.

The purpose of the paper is to study the nature of multiple taxation and the conclusion of agreements on the avoidance of double taxation, its expediency, as well as regulatory consolidation.

Results. The research analyzed the regulatory basis of income taxation of Ukrainian business entities, established who is considered a resident. Considered a fairly new category – e-residency, also attention was paid to modern international unilateral acts, normalizing the support of Ukrainian entrepreneurs.

Conclusions. Modernity poses new challenges to the world community that the states are forced to cope with. International law is, first of all, partnership, commonwealth, and guarantee of mutual security, including economic security. There is establishment of normative regulation of resident taxation processes and consideration of e-residency as the next stage of development of relations between the state and the resident.

Keywords: avoidance of double taxation, resident, trade relations, multiple taxation, legal regulation, international currency system, law of international cooperation, international trade, international agreement

Дарія Валеріївна СМОЛИЧ

к.е.н., доцент, Луцький національний технічний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6444-9486>

e-mail: d.smolych@lntu.edu.ua

РОЗВИТОК БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ ЗА ПІДТРИМКИ ОРГАНІЗАЦІЙ РОБОТОДАВЦІВ ТА ЇХ ОБ'ЄДНАНЬ

У статті досліджено діяльність організацій роботодавців та їх об'єднань у напрямі підтримки розвитку бізнесу в Україні. Розглянуто напрями роботи Федерації роботодавців України (ФРУ) як найбільшого об'єднання організацій роботодавців, проаналізовано в динаміці кількість підприємств, інтереси яких представляє ФРУ. Досліджено інструменти впливу організацій роботодавців в Україні. Проаналізовано динаміку створення та функціонування комітетів при ФРУ, систематизовано основні реалізовані національні та міжнародні ініціативи, які активно просувала ФРУ та брала участь в їх реалізації з метою розвитку бізнесу та покращення умов його ведення.

Ключові слова: бізнес, організація роботодавців, Федерація роботодавців України

ВСТУП

Зі стрімким розвитком світової економіки та економічних відносин, функціональна спроможність неурядових організацій набуває все більших масштабів та можливостей впливу на підвищення конкурентоспроможності малого та середнього бізнесу. В країнах, що розвиваються, державна підтримка розвитку підприємства має вирішальне значення, водночас організація громадянського суспільства відіграють важливу роль у досягненні бізнес-успіху мікропідприємців шляхом надання різноманітних послуг, консультацій, відстоюючи інтереси бізнес спільноти у взаємодії з владою. Неурядові організації підтримки бізнесу своєю діяльністю сприяють розвитку не лише своїм членам, адже виступаючи від імені бізнес спільноти щодо покращення умов ведення господарської діяльності такі організації як забезпечують розвиток промислової, комерційної, зовнішньоекономічної діяльності, позитивно впливаючи на економіку країни загалом.

Теоретичні та практичні аспекти стимулювання розвитку підприємницької діяльності досліджували багато вітчизняних науковців, зокрема слід відзначити: З. Варналій у своєму дослідженні охарактеризував вплив фіскальної політики на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні й зауважив, що раціональне застосування податкового, бюджетного інструментарію у фіскальному регулюванні розвитку малого і середнього підприємництва сприяє підвищенню ефективності формування централізованих фондів та створює умови для соціально-економічного розвитку країни [1]; О. Дячун, І. Нагорняк виокремили основні аспекти стимулювання розвитку підприємництва у контексті євроінтеграційних проявів національної економіки: зниження податкового навантаження; установлення пільг стосовно оподаткування прибутку малих підприємств; надання державних субсидій і дотацій; державне пільгове кредитування; створення розвинутої системи інформаційно-консультаційного забезпечення [2, с. 88]; В. Орлова аналізувала проблеми та обґрунтувала ключові напрями стимулювального впливу держави на розвиток малого бізнесу, науковець зауважувала, що окрім традиційної державної підтримки, необхідним є додаткове стимулювання, яке виявляється у зміні характеру, збільшенні масштабу допомоги малим підприємствам, а також здійсненні

певного регулюючого впливу [3, с. 172-174]; І.М. Вахович, Ю.В. Шейко досліджували особливості стимулювання та розвитку малого підприємництва на регіональному рівні, зокрема розробили факторну модель і обґрунтували стратегічні засади стимулювання розвитку малого підприємництва, а також розкрили роль імпортозаміщення у системі стимулювання розвитку малого підприємництва [4]; З.І. Кобеля, І.М. Антохова також досліджували стимулювання розвитку підприємництва в регіоні, відзначили актуальні напрями сприяння розвитку малого підприємництва: створення спеціальних інститутів, – інноваційних центрів і центрів розвитку підприємництва (передачі технологій, бізнес-центрів і бізнес-інкубаторів, технологічних парків), які будуть забезпечувати підтримку підприємництва та стимулюватимуть використання інноваційних технологій у бізнес-діяльності [5, с. 56-57]; Д.В. Ляпін досліджував вплив лібералізації економіки на розвиток малого підприємництва в Україні [6].

Отже, більшість досліджень сфокусовано на аналізі державної підтримки розвитку підприємництва, зокрема на регіональному рівні. Водночас на сьогодні недостатньо вивченим залишається питання впливу неурядового сектору в економічній сфері, зокрема організацій роботодавців та їх об'єднань у сприянні розвитку бізнесу в Україні.

МЕТА дослідження – аналіз можливостей організацій роботодавців та їх об'єднань у сприянні розвитку бізнесу в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У статті застосовано низку методів, зокрема: метод системного аналізу й синтезу, що дав змогу проаналізувати основні напрями діяльності організацій роботодавців та їх об'єднань; статистичні методи для аналізу членської спільноти Федерації роботодавців України (ФРУ) та оцінювання результатів її діяльності за період 2019-2023 рр.; порівняльний метод, що дав змогу проаналізувати динаміку створення нових комітетів при ФРУ, трансформацію наявних комітетів відповідно до ринкових тенденцій; метод системного аналізу для оцінювання та систематизації основних реалізованих ФРУ ініціатив; графічний метод для формування хлострацій; метод узагальнення для формування висновків проведеного дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Організації роботодавців та їх об'єднання відіграють важливу роль у формуванні та реалізації державної економічної політики, регулюванні трудових, соціальних, економічних відносин. Діяльність організацій роботодавців сприяє налагодженню ефективної співпраці між бізнесовою спільнотою та владою, зокрема завдяки участі таких організацій у соціальному діалозі.

Станом на 1 січня 2024 р. в Україні зареєстровано 555 організацій роботодавців [7], які об'єднують та активно займаються захистом інтересів роботодавців у всіх галузях економіки на території України.

Діяльність організацій роботодавців регулюється Законом України «Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності». Відповідно до ст. 1 цього закону «організація роботодавців – неприбуткова громадська організація, яка об'єднує роботодавців» [8].

Основні завдання організацій роботодавців визначено у законі, зокрема: підвищення рівня конкурентоспроможності економіки; представництво та захист прав та інтересів роботодавців у відносинах з органами влади, установами, підприємствами та організаціями; сприяння створенню нових робочих місць; участь у формуванні соціальної та економічної політики; участь у регулюванні трудових, економічних та соціальних відносин; допомога у вирішенні трудових спорів тощо.

Організації роботодавців створюються та діють за галузевою або територіальною ознаками. Відповідно

розрізняють: місцеві (діяльність поширюється на територію певної адміністративно-територіальної одиниці – селище, місто, район тощо), обласні (діяльність поширюється на територію певної області), всеукраїнські (об'єднують обласні організації роботодавців або організації створені за галузевою ознакою) [8].

В рамках цього дослідження розглянемо діяльність ФРУ – одного з найбільш впливових об'єднань українського бізнесу.

ФРУ засновано у 2002 р. і вже понад 20 років представляє і захищає права та інтереси українських підприємств на національному та міжнародному рівнях. На сьогодні до її складу ФРУ входять близько 140 територіальних та галузевих організацій роботодавців, які представляють сектори економіки, зокрема: металургію, машинобудування, оборонну промисловість, ІТ-сферу, АПК, хімічну промисловість, будівництво, легку та харчову промисловість тощо [9].

Членами ФРУ є фізичні особи підприємці, малі, середні та великі підприємства, організації галузевих та місцевих роботодавців. Загалом ФРУ представляє більше 8 тис. українських підприємств, які генерують близько 70 % національного ВВП та на яких працюють понад 3 млн працівників. Проте варто відмітити, що у 2022-2023 рр. значення цих показників дещо скоротилось порівняно з 2019-2021 рр. під впливом кризового економічного становища, спричиненого повномасштабним вторгненням російської федерації в Україну, що відображено на рис. 1.

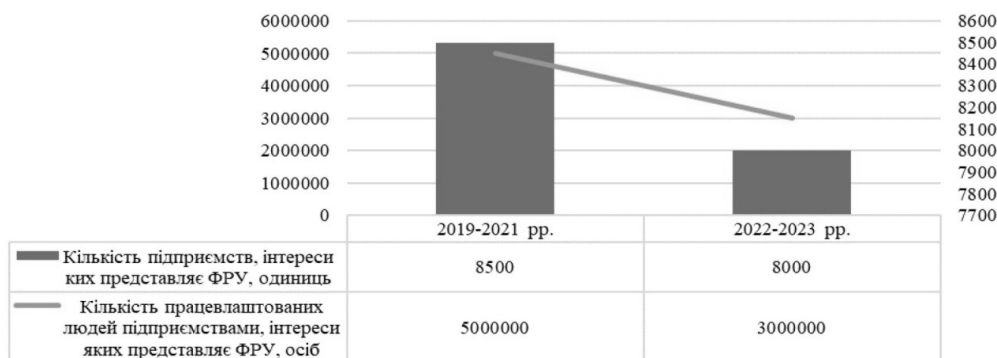

Рис. 1. Кількість підприємств, інтереси яких представляє ФРУ 2019-2023 рр. (сформовано автором на основі даних [9])

З-поміж функціональних завдань ФРУ слід виокремити такі:

- лобювання інтересів бізнесу у центральних та місцевих органах державного управління України, в іноземних та міжнародних організаціях;
- підтримка ініціативи роботодавців на законодавчому рівні України та сприяння створенню сприятливих умов (податкових, кредитних, митних тощо) для розвитку національного бізнесу;
- проведення оперативної ділової і законодавчої розвідки;
- активна участь у формуванні економічно обґрунтованих цін і тарифів, зокрема, на комунальні, транспортні послуги, енергоносії тощо.
- створення ефективної системи підготовки професійних кадрів;
- надання послуг з представництва і захисту прав роботодавців;
- організація та проведення заходів з метою спри-

яння інвестиційним процесам тощо.

Отже, бачимо, що акцентом у діяльності ФРУ є лібералізація та підтримка розвитку бізнесу.

Для ефективного ведення своєї діяльності ФРУ створює спеціальні комітети для вирішення конкретних питань. Ці комітети відіграють вирішальну роль у формуванні політики, вирішенні проблем та представленні інтересів роботодавців у різних сферах, а також слугують платформами для співпраці та обговорення актуальних питань та проблем в тій чи іншій галузі. Вони дають змогу організаціям-членам об'єднати свій досвід і ресурси для вирішення конкретних завдань і можливостей у своїх секторах економіки.

У табл. 1 наведено динаміку створення та функціонування комітетів ФРУ протягом 2019-2023 рр., з даних якої бачимо, що впродовж аналізованого періоду з кожним роком спостерігається ініціатива створення нових комітетів, а також трансформація наявних відповідно до ринкових тенденцій.

Таблиця 1 – Динаміка створення та функціонування комітетів при ФРУ у 2019-2023 рр. (сформовано автором на основі даних [9])

Комітети при ФРУ	2019 р.	2020 р.	2021 р.	2022 р.	2023 р.
Загальна чисельність діючих комітетів	12	14	13	14	16
Діючі комітети ФРУ протягом 2019-2023 рр.					
Комітет з розвитку промисловості України	+	+	+	+	+
Комітет торговельного захисту національного товаровиробника та конкурентної політики			+	+	+
Комітет з підтримки експорту та залучення інвестицій	+	+	+	+	+
Комітет з податкової політики				+	+
Митний комітет	+	+	+	+	+
Комітет з питань захисту бізнесу та прав власності	+	+	+	+	+
Комітет з питань енергетики	+	+	+	+	+
Комітет з надр-користування	+	+	+	+	+
Комітет з питань будівництва		+	+	+	+
Комітет з питань екології та розвитку зеленої економіки			+	+	+
Комітет з харчової промисловості	+	+	+	+	+
Комітет з освіти та розвитку трудового потенціалу	+	+	+	+	+
Комітет з питань розвитку інфраструктури		+	+	+	+
Комітет з питань сталого розвитку				+	+
Комітет з питань європейської інтеграції					+
Комітет оборонних закупівель легкої промисловості					+
Комітет стратегічних ініціатив	+	+			
Комітет транспорту та логістики	+	+			
Комітет з охорони навколишнього природного середовища	+	+			
Комітет з питань банківської та страхової діяльності	+	+			
Комітет стратегічних ініціатив, інвестиційної та податкової політики			+		

Комітет зі стратегічних ініціатив у 2021 р. трансформувався в комітет стратегічних ініціатив, інвестиційної та податкової політики, а комітет з охорони навколишнього природного середовища – в комітет з питань екології та розвитку зеленої економіки. У 2022 р. на фоні глобалізації та поглиблення економічних зв'язків між суб'єктами з різних країн, з'явився комітет з питань сталого розвитку, а у 2023 р. у зв'язку з рекомендацією Європейської комісії Європейської ради про надання Україні статусу кандидата вступу до ЄС створено комітет з питань європейської інтеграції.

Одним з основних напрямів роботи ФРУ є лобювання інтересів бізнесу та активна участь у вдосконаленні тієї частини законодавства, яка регулює підприємницьку діяльність, зокрема з метою стимулювання розвитку бізнесу. Водночас членами Ради ФРУ є народні депутати, що дещо посилює її позиції здійснюючи вплив на законотворення. Інструменти впливу ФРУ на території України відображено на рис. 2.

Наявність інструментів впливу дає можливість ФРУ

більш ефективно просувати інтереси своїх членів та сприяти розвитку українського бізнесу загалом. Крім того, слід зауважити, що ФРУ за період своєї діяльності вибудувала механізм впливу і на міжнародній арені, будучи повноправним членом Міжнародної організації роботодавців. ФРУ активно просуває інтереси своїх членів на міжнародній арені, зокрема стосовно торгівлі та доступу до іноземних ринків й завдяки участі у торговельних форумах.

Станом на 2023 р. до складу ФРУ входило 145 членів, які отримують можливість розвитку власного бізнесу та підтримку. ФРУ на сьогодні надає широкий спектр послуг, які допомагають у вирішенні поширених проблем українського бізнесу та стимулюють його розвиток (табл. 2).

На рис. 3 зображено динаміку результатів діяльності ФРУ протягом аналізованого періоду – 2019-2023 рр.

Рис. 2. Інструменти впливу ФРУ в Україні (сформовано автором на основі [9])

Таблиця 2 – Напрями роботи ФРУ в контексті підтримки розвитку бізнесу (сформовано автором на основі даних [9])

Напрямок роботи	Характеристика
1. Публічні закупівлі та локалізація	Вдосконалення механізмів проведення публічних закупівель через постійну взаємодію з органами державної влади, зокрема – Комітетом ВРУ з питань економічного розвитку та Міністерством економіки України.
2. Допомога у пошуку та отриманні грантів на розвиток бізнесу	Надання членам актуального переліку грантів, які є доступними для бізнесу, а також інших фінансових програм як українських, так і міжнародних грантодавців.
3. Вирішення питань отримання державної допомоги за активними програмами зайнятості	Надання послуг з консультування, роз'яснення, розроблення покрокового алгоритму дій, внесення пропозицій з удосконалення механізму дії таких програм.
4. Надання консультацій та супровід у податкових та митних питаннях	Здійснення постійної інформаційної підтримки своїх членів та їх консультування з актуальних питань у податковому та митному законодавстві. З метою обговорення нових законів та надання кваліфікованих роз'яснень ФРУ проводить круглі столи.
5. Консультації та допомоги з питань бронювання та перетину кордону	Ця послуга з'явилась з початком повномасштабного вторгнення росії в Україну. Метою бронювання працівників є збереження унікальних кадрів для забезпечення важливих виробничих процесів та функціонування окремих стратегічно важливих підприємств.
6. Надання захисту компаніям від тиску правоохоронних органів	Здійснення захисту законних прав та інтересів рідних організацій від неправомірних дій з боку правоохоронних органів під час кримінальних впроваджень, а саме – аналіз та розроблення пропозицій до проєктів відповідних законів.
7. Надання консультацій з питань трудового законодавства	Консультування членів ФРУ з питань особливостей застосування трудового законодавства в умовах війни, а також відстоювання інтересів роботодавців під час розгляду актів з питань трудових відносин на урядових засіданнях.
8. Підвищення рівня компетенції та розвиток людського капіталу	Регулярне проведення корисних семінарів та вебінарів з актуальних питань із залученням міжнародних організацій, а також надання компаніям навчальних, інформаційних сервісів та супровід їх діяльності.
9. Представлення інтересів українського бізнесу в ЄС та світі та організація участі у міжнародних виставках	ФРУ співпрацює з бізнес-об'єднаннями з різних країн світу та активно представляє інтереси українського бізнесу у багатьох міжнародних організаціях та об'єднаннях. ФРУ є спів організатором та ініціатором українських стендів (локацій) на різних міжнародних виставках з метою популяризації та просування виробників та їх товарів на міжнародні ринки.
10. Допомога у відшкодуванні збитків, завданих росією	ФРУ пропонує свою методику визначення рівня шкоди та обсягу збитків, завданих українським організаціям, підприємствам та установам внаслідок збройної агресії росії.

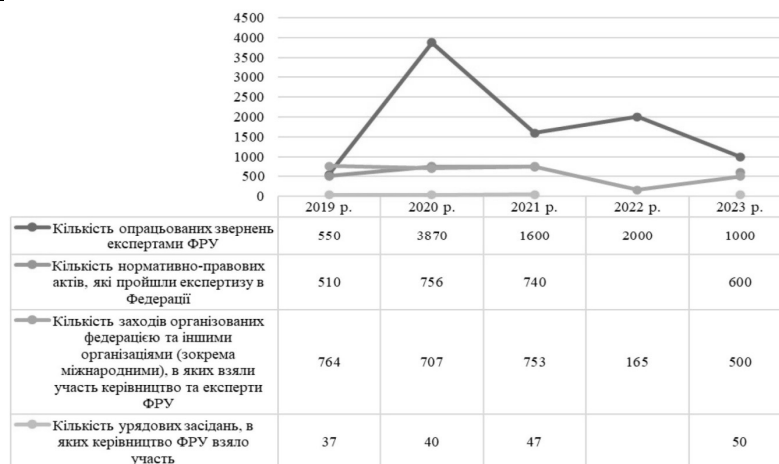

Рис. 3. Динаміка результатів діяльності Федерації роботодавців України протягом аналізованого періоду – 2019-2023 рр. (сформовано автором на основі даних [9])

Отже, бачимо зміну кількості опрацьованих звернень, нормативно-правових актів, які пройшли експертизу, кількість національних та міжнародних заходів організованих ФРУ та за її участі, а також кількості урядових засідань в яких ФРУ взяла участь. Таку динаміку обумовлено нестабільною соціально-політичною та економічною ситуаціями, які спричинено різними негативними факторами, зокрема пандемією Covid-19 у 2020 р. та повномасштабним вторгненням росії в Україну у 2022 р.

У табл. 3. наведено основні реалізовані національні та міжнародні ініціативи, які активно просувала ФРУ та брала участь в їх реалізації.

Також важливо відмітити, виявлену позитивну тенденцію цифровізації окремих процесів діяльності ФРУ, зокрема створено платформу Help Desk ФРУ – ресурс, в якому зібрано практично усі сервіси з допомоги українському бізнесу, які надає ФРУ. Також в період війни створено спеціальний телеграм-канал під назвою «Трудові няні в умовах воєнного часу» в якому фахівці надають компетентні відповіді на різні проблемні питання. З 2023 р. ФРУ веде електронний реєстр підприємств, в якому впорядкована уся інформація про співпрацю зі своїми членами.

Таблиця 3 – Основні реалізовані ініціативи, які активно просувала Федерація роботодавців України у 2019-2023 рр. (систематизовано автором на основі даних [9])

Напрями діяльності	Роки впровадження ініціатив	Впроваджені ініціативи
Податкова сфера	2021	Підписано Меморандум про співпрацю ФРУ та Державною податковою службою
	2023	Змінено правила розблокування податкових накладних (зокрема за сприяння ФРУ)
		ФРУ домоглася прийняття законопроекту про розширення обсягів підтримки інвестиційних проєктів із значними інвестиціями та лібералізації критеріїв для одержання такої підтримки.
Питання праці та мобілізації працівників	2019	Відновлення роботи Ради з питань професійної орієнтації населення (ініціатива ФРУ)
	2020	Осучаснення класифікатора професій (ініціатива ФРУ)
	2022	Вдосконалено механізм бронювання військовозобов'язаних працівників.
	2023	ФРУ розробила спеціальну Програму психосоціальної підтримки на робочих місцях під час воєнних дій
Запуск системи кваліфікаційних центрів (ФРУ займалась просуванням цієї ідеї)		
Зовнішньо-економічна діяльність	2020	Підписано Меморандум про співпрацю з Міністерством закордонних справ
	2023	ФРУ приєдналася до BusinessEurope – провідного бізнес-об'єднання ЄС, що відкриває нові міжнародні можливості для компаній-членів ФРУ
Торгівля	2022	Скасовано перелік товарів критичного імпорту
		Україна підписала «транспортний безвіз» (ФРУ займалась просуванням даної ідеї)
		В Україні запровадила Конвенція про процедуру спільного транзиту, яка надає можливості для національного бізнесу (ФРУ займалась просуванням цієї ідеї)
	2023	Продовження ЄС терміну дії безмитної торгівлі (зокрема за сприяння ФРУ)
Пролонгація дії угоди про лібералізацію вантажних автоперевезень до 30 червня 2024 р. (зокрема за сприяння ФРУ)		
Фінанси	2023	Вдосконалено урядову програму «Доступні кредити 5-7-9%» (зокрема за сприяння ФРУ)
Розвиток промисловості та залучення інвестицій	2019	Спрощення та здешевлення умов під'єднання абонентів бізнесу до електричних мереж (ініціатива ФРУ)
	2021	Запровадження локалізації виробництва в рамках державних закупівель (Одна з ключових ініціатив ФРУ)
Митна політика	2021	Впровадження Авторизованого економічного оператора (АЕО) закупівель (ФРУ забезпечувала активну участь у розробленні законопроекту) Приєднання до Спільної транзитної процедури NCTS ЄС/ЄАВТ
Освіта та розвиток	2020	Затверджено Положення про дуальну форму здобуття професійної освіти з метою розвитку механізмів стимулювання участі роботодавців у підготовці кадрів (ініціатива ФРУ)
	2023	ФРУ взяла участь у реформі професійної освіти
		ФРУ стала співорганізатором масштабного профорієнтаційного проєкту WorldSkills Ukraine
Допомога в умовах війни	2022-2023	Різні компанії з родини ФРУ провели та долучились до близько сотні гуманітарних проєктів та ініціатив, залучили мільйони доларів допомоги, організували тони продуктових наборів. Зокрема: – Око за Око (ОККО разом з волонтерською організацією Повернись живим); – 1 л PULS = 1грн на безпілотні комплекси Шарк (ОККО разом з волонтерською організацією Повернись живим); – незламні вогнем: допомога дітям з опіками; – 3 млн грн на флот морських дронів від Інтерхім тощо.
Цифровізація	2022	ФРУ створено спеціальний телеграм-канал під назвою «Трудові няні в умовах воєнного часу», в якому фахівці Міністерства економіки надають компетентні відповіді на різні проблемні питання. Також учасники мають можливість ділитися там власним досвідом та надавати рекомендації.
	2023	ФРУ створено ресурс (за підтримки Міжнародної організації праці), де зібрано практично усі сервіси з допомоги українському бізнесу, які надає ФРУ, а саме – Help Desk ФРУ.
	2023	ФРУ створено електронний реєстр підприємств з метою систематизації роботи з учасниками Федерації, в якому накопичується та впорядковується уся інформація про співпрацю.

В Україні крім ФРУ з 2006 р. також функціонує Конфедерація роботодавців України (КФРУ), яка є міжгалузєвою організацією, яка представляє інтереси всеукраїнських галузєвих організацій роботодавців.

КФРУ об'єднує Всеукраїнські галузєві об'єднання роботодавців, які, зі свого боку, об'єднують обласні організації роботодавців певної сфери, до яких входять підприємства відповідної галузі, з метою підтримки їх розвитку та захисту інтересів.

Власне підприємства входять до структури КФРУ опосередковано через членство в обласній галузєвій організації роботодавців і Всеукраїнській галузєвій організації роботодавців – члена Конфедерації. Всього зайнятого населення за видами економічної діяльності, на які поширюється діяльність КФРУ, – бл. 990 тис. осіб. На сьогодні членами КФРУ є: Федерація роботодавців транспорту України; Федерація роботодавців ЖКГ України; Всеукраїнське об'єднання організацій роботодавців «Федерація роботодавців у сфері телерадіо-, видавничої, рекламної та інформаційної діяльності»; Об'єднання організацій роботодавців медичної та мікробіологічної промисловості України; Всеукраїнське об'єднання обласних організацій роботодавців у сфері телекомунікаційних та інформаційних технологій; Всеукраїнська асоціація роботодавців [10].

ВИСНОВКИ

Отже, підсумовуючи вищевикладене, слід сказати, що організації роботодавців та їх об'єднання – це важливі на сьогодні об'єднання бізнесу, які мають право вести колективні переговори на певному рівні національному, галузєвому, територіальному від імені своїх членів. Як незалежні інституції, організації роботодавців можуть впливати на державну політику завдяки їх залученню в обговорення державної політики, моніторинг законодавчих ініціатив та співпраці з урядовим сектором. Такі організації надають спеціалізовані бізнес-ресурси включно з професійними консультаціями та послугами з метою допомоги в актуальних питаннях ведення та підтримки розвитку бізнесу.

Найбільше на сьогодні об'єднання організацій роботодавців України – Федерація роботодавців України бере активну участь у лібералізації умов ведення підприємництва та реалізує дієву підтримку розвитку бізнесу, зокрема завдяки: лобюванню інтересів бізнесу у органах державної влади України (місцевих та центральних); підтримці на законодавчому рівні різних бізнес-ініціатив роботодавців; наданню можливості проведення законодавчої та ділової розвідки; налагодженню співпраці з іноземними партнерами; залученню бізнесу до великого спектру заходів, зустрічам та конференціям на різних рівнях – місцевому, національному та міжнародному.

Список використаних джерел

1. Варналій З. Фіскальна політика та її вплив на розвиток малого і середнього бізнесу в Україні. *Науковий вісник Одеського національного економічного університету*. 2018. № 5. С. 28-51.
2. Дячун О., Нагорняк І. Стимулювання розвитку підприємництва в Україні в контексті європейських стандартів. *Нарощування фінансово-економічного потенціалу суб'єктів економічних відносин як основа поступального розвитку територіально-господарських систем*: монографія. Тернопіль, 2021. С. 85–89.
3. Орлова В.О. Основні напрями стимулювання розвитку малого бізнесу: теоретичний аспект. *Європейський вектор економічного розвитку*. 2011. № 2(11). С. 169-176.
4. Вахович І.М., Шейко Ю.О. *Регіональний вимір стимулювання розвитку малого підприємництва*: монографія. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. 272 с.
5. Кобеля З.І., Антохова І.М. Стимулювання розвитку підприємництва в регіоні. *Економіка. Фінанси. Менеджмент: актуальні питання науки і практики*. 2016. № 6. С. 48-60.
6. Ляпін Д. Лібералізація економіки та розвиток малого підприємництва в Україні. *Вісник КНТУ*. 2009. № 5. С. 66–74.
7. Державна служба статистики України. Кількість зареєстрованих юридичних осіб за організаційно-правовими формами господарювання з розподілом за ознакою статі керівника на 1 січня 2024 р. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
8. Про організації роботодавців, їх об'єднання, права і гарантії їх діяльності: Закон України від 05.08.2012 р. № 5026-VI. Дата оновлення: 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text>
9. Офіційний сайт Федерації роботодавців України (ФРУ). URL: <https://fru.ua/ua/>
10. Офіційний сайт Конфедерації роботодавців України. URL: https://employers.org.ua/page_12.htm

References

1. Varnaliy Z. Fiscal policy and its impact on the development of small and medium-sized businesses in Ukraine. *Scientific Bulletin of Odessa National Economic University*. 2018. № 5. pp. 28-51. [in Ukrainian].
2. Diachun O., Nahorniak I. Stimulating the development of entrepreneurship in Ukraine in the context of European standards. *Increasing the financial and economic potential of subjects of economic relations as a basis for progressive development of territorial and economic systems*: monograph. Ternopil, 2021. pp. 85–89. [in Ukrainian].
3. Orlova V. Main areas of stimulation of small business development: theoretical aspect. *European vector of economic development*. 2011. № 2(11). pp. 169-176. [in Ukrainian].
4. Vakhovych I., Sheiko Y. Regional dimension of stimulation of small business development: monograph. Lutsk, 2016. 272 p. [in Ukrainian].
5. Kobelia Z., Antokhova I. Stimulating the development of entrepreneurship in the region. *Economy. Finances. Management: topical issues of science and practice*. 2016. № 6. pp. 48-60. [in Ukrainian].
6. Liapin D. Liberalization of the economy and development of small business in Ukraine. *Bulletin of KNTU: coll. of science works*. 2009. № 5. pp. 66–74. [in Ukrainian].
7. State Statistics Service of Ukraine. The number of registered legal entities by organizational and legal forms of business with a distribution based on the gender of the manager as of January 1, 2024. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> [in Ukrainian].
8. On employers' organizations, their associations, rights and guarantees of their activities: Law of Ukraine dated August 5, 2012

No. 5026-VI. Date of update: 13.12.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5026-17#Text> [in Ukrainian].

9. Official website of the Federation of Employers of Ukraine (FRU). URL: <https://fru.ua/ua/> [in Ukrainian].

10. The official website of the Confederation of Employers of Ukraine. URL: https://employers.org.ua/page_12.htm [in Ukrainian].

Dariia SMOLYCH

PhD in Economics, Associate Professor, Lutsk National Technical University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6444-9486>

e-mail: d.smolych@lntu.edu.ua

BUSINESS DEVELOPMENT IN UKRAINE WITH THE SUPPORT OF EMPLOYERS' ORGANIZATIONS AND THEIR ASSOCIATIONS

Introduction. *In developing countries, state support for the development of entrepreneurship is of crucial importance, at the same time, civil society organizations play an important role in achieving business success of micro-entrepreneurs by providing various services, consultations, defending the interests of the business community in interaction with the authorities. Non-governmental business support organizations contribute to the development not only of their members, because by providing business support and acting on behalf of the business community to improve the conditions for conducting economic activity, such organizations as a result ensure the development of the country's economy as a whole.*

The purpose of the paper is to analyze the possibilities of employers' organizations and their associations in promoting business development in Ukraine.

Results. *Employers' organizations and their associations play an important role in the formation and implementation of state economic policy, regulation of labor, social, and economic relations. The activities of employers' organizations contribute to the establishment of effective cooperation between the business community and the authorities, including through the participation of such organizations in social dialogue. Today, the largest association of employers' organizations of Ukraine - the Federation of Employers of Ukraine takes an active part in the processes of liberalization of business conditions and implements effective support for business development, including through: lobbying business interests in the state authorities of Ukraine (local and central); support at the legislative level of various business initiatives of employers; providing opportunities for legislative and business intelligence; establishment of cooperation with foreign partners; attracting business to a wide range of events, meetings and conferences at various levels - local, national and international. The Employers' Federation of Ukraine, being a full member of the International Organization of Employers, actively promotes the interests of its members also in the international arena, in particular, regarding trade and access to foreign markets, including through participation in trade forums.*

Conclusions. *Employers' organizations and their associations are today's important business associations that have the right to conduct collective bargaining at a certain national, sectoral, and territorial level on behalf of their members. As independent institutions, employers' organizations can influence public policy, thanks to their involvement in the processes of public policy discussion, monitoring of legislative initiatives and cooperation with the government sector. Such organizations provide specialized business resources, including professional advice and services, to assist with current issues of running and supporting business development.*

Keywords: *business, organization of employers, Federation of Employers of Ukraine*

Віталій Володимирович МАКАРЧУК

д.ю.н., доцент, Білоцерківський національний аграрний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9099-8921>

e-mail: vitalik.mako@gmail.com

СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЯК СУБ'ЄКТІВ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

У статті проаналізовано стратегічні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони. Узагальнено, що правоохоронним органам має бути забезпеченою здатність чинити ефективний вплив на різні аспекти безпеки країни з позиції функціональної єдності, що дасть їм змогу стратегічно та функціонально вирішувати питання національної безпеки і оборони України. Запропоновано авторську варіацію вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони з акцентуацією на необхідності утворення спеціалізованого державного суб'єкта – Центру координації та взаємодії правоохоронної діяльності при Раді національної безпеки і оборони України.

Ключові слова: національна безпека, правоохоронні органи, державна політика, Рада національної безпеки і оборони України

ВСТУП

Правоохоронні органи як суб'єкти формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони повинні мати належне організаційно-правове поле для здійснення своєї діяльності. Це передбачає два окремих важливих напрямів оптимізації нинішнього процесу адміністративно-правового регулювання їхньої діяльності, що сукупно об'єктивується необхідністю перегляду наукового та нормативного дискурсів стосовно місця і ролі правоохоронних органів в механізмі забезпечення національної безпеки України.

Орієнтуючись на здобутки зарубіжного вченого Д. Коннері [1], підтримуємо позицію необхідності диференціації між «стратегічними» напрямками діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки і оборони та «функціональними». Окремі стратегічні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів аналізувалися в роботах І. Коросташова [2], В. Гірич [3], К. Кисильова [4] та ін. Необхідно з'ясувати не скільки розбіжності у зазначених напрямках, а скільки те, що їх пов'язує. Відповідно найкращий спосіб визначити, чи ми говоримо про «стратегічний» напрям діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки та оборони чи про «функціональний» – це розглядати їхню діяльність через призму аналізу мети такої діяльності.

МЕТА статті – проаналізувати стратегічні напрями вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони. Вдосконалити адміністративно-правове регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони через утворення спеціалізованого державного суб'єкта.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Інформаційною базою для написання статті стали

наукові праці, законодавство, а також результати спеціальних тематичних досліджень. Для досягнення мети роботи застосовано методи критичного та порівняльного аналізу, систематизації та групування.

РЕЗУЛЬТАТИ

Стратегічна правоохоронна діяльність включає просування та захист національних інтересів як всередині країни, так і за кордоном. Вона може включати: міжнародні або транснаціональні правоохоронні операції в рамках загальноурядових місій; міжнародне правоохоронне співробітництво та розбудову потенціалу; внутрішню та зовнішню боротьбу із тероризмом і протидію політично мотивованому насильству; протидію організований злочинності; проведення захисних заходів з охорони поважних гостей та представників міжнародних інституцій; протидію контрабанді людей; охорону громадського порядку та надання допомоги під час громадських заворушень і катастроф й захист критичної інфраструктури. Тобто діяльність правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони можна вважати стратегічною діяльністю, яка вимагає адміністративно-правового регулювання шляхом створення стратегічних програм їхньої діяльності у визначеній сфері.

Загалом для правоохоронних органів наявність стратегічного плану діяльності є ключем до забезпечення безпеки та добробуту громад, адже дає змогу об'єднати всю команду навколо спільної місії та бачення, встановити чіткі цілі та завдання для підвищення продуктивності та підзвітності, розробити стратегії та дії для вирішення нагальних проблем і викликів [5].

Ми переконані, що створення і прийняття стратегічних планів діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки і оборони сприятиме подальшому розвитку стратегічного мислення стосовно повного спектру питань безпеки та інструментів, доступних для просування національних інтересів України.

Адже нинішній економічний клімат України та перебування у тривалому збройному конфлікті посилює необхідність об'єднання зусиль та ресурсів задля отримання максимальної результативності в найбільш скорочені терміни.

Для цього потрібно:

1) визначити місію та бачення правоохоронного органу в механізмі забезпечення національної безпеки України;

2) оцінити поточний стан справ у цьому напрямі (правові можливості, реальне виконання поставлених завдань, можливі шляхи покращення діяльності тощо);

3) сформулювати стратегічні цілі та пріоритети розвитку, що надалі мають бути конкретизовані конкретними завданнями та заходами впровадження;

4) визначити строки виконання запланованих дій, а також уповноваженого суб'єкта, що буде відстежувати прогрес та контролювати етапи реалізації необхідних заходів;

5) створити механізм оцінювання ефективності реалізації стратегічного плану та процедуру його перегляду у разі виявлення прорахунків у плануванні його основних положень чи неможливості їхньої реалізації з об'єктивних причин.

Також у розробленні такого плану необхідно врахувати питання міжнародної та міжюрисдикційної співпраці, де має бути підкреслено важливість тісної співпраці та консультацій між державними, територіальними правоохоронними органами. Отже, означене вимагатиме чіткого мислення про те, як найкраще використовувати правоохоронні органи в майбутньому й об'єктивує більш повне розуміння внеску правоохоронних органів у формування та реалізацію державної політики у сфері національної безпеки і оборони.

Правоохоронні органи як суб'єкти формування державної політики у сфері національної безпеки і оборони лише опосередковано можна вбачати такими. Здебільшого їхня основна функціональна спрямованість обмежується реалізаційним аспектом, а важливість їхнього впливу на процедуру формування державної політики є законодавчо та практично недооціненою. Попри розуміння результату їхньої діяльності як важливого для стратегічного та тактичного прийняття важливих рішень, думка означених суб'єктів здебільшого залишається непередставленою. Адже вбачається, що вони фокусуються на реалізації вже ухвалених рішень і не займають центрального місця у процесі формування стратегічних курсів та політичних рішень.

З одного боку, такий підхід є правильним. Система може вбачатись функціональною лише за розподілу ролі кожного з її елементів, що закріплені за такими сферами відповідальності. Однак, з іншого боку, така система має бути пронизана взаємозв'язками необхідного рівня, щоб сукупно виконувати свою задачу.

Зокрема, критична ситуація склалася у національному законодавстві стосовно органів публічної влади, які виконують функції держави у різних сферах суспільного життя та мають різний статус і різний обсяг повноважень, стосовно котрих найчастіше застосовується термін «правоохоронний орган». Крім того, у національному законодавстві поряд з терміном «правоохоронні органи» також застосовуються й інші терміни, такі як: «органи правопорядку» (ч. 2 ст. 131-1 Конституції Ук-

раїни в редакції 2016 р. [6]; Указ Президента України «Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки» [7]); «державні органи спеціального призначення з правоохоронними функціями» (п. 17 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України» [8], ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Службу безпеки України» [9]); «правоохоронний орган спеціального призначення» (ч. 1 ст. 6 Закону України «Про Державну прикордонну службу України» [10]), «військове формування з правоохоронними функціями» (ч. 1 ст. 1 Закону України «Про Національну гвардію України» [11]). Нагадаємо, що зміст вищевказаних термінів (за деякими винятками) в законодавстві поки що не визначено. Крім того, немає критеріїв, за якими ті чи інші органи має бути віднесено до тієї чи іншої групи, а також чітких критеріїв про віднесення певних органів публічної влади до правоохоронних [2, с. 48].

Відсутність чітких і однозначних юридичних дефініцій базових понять породжує, генерує подальші недоліки, зокрема у законодавчому визначенні сфер компетенції органів сектору безпеки, а відтак – і у практичній організації діяльності системи забезпечення національної безпеки [3]. Крім того, відсутність нормативно-правових актів, важливих для планування, а також інші недоліки та прогалини у державній політиці призвели до того, що національна політика України тривалий час реалізовувалась без урахування потенційних загроз.

На наше переконання, попри те що правоохоронні органи цілком логічно відповідають за свій «сектор» правоохоронної функції, відсутність єдиного центру координації їхньої діяльності у сфері забезпечення національної безпеки і оборони України є недопустимою. Зокрема, означене є причиною наявності низки досі не вирішених питань результативності здійснення такої діяльності загалом (наприклад, неефективний розподіл ресурсного забезпечення, зокрема їхня відсутність стосовно безпекових ініціатив, неналежне врахування соціальних аспектів у прийнятті рішень (правоохоронні органи якнайкраще розуміють соціальну динаміку через взаємодію з громадою) тощо).

Досвід правоохоронних органів, накопичений у процесі щоденної діяльності, є унікальним та більш інформативним порівняно із сухими показниками і статистичними даними, а їхня експертна думка, сформована у ході розслідування правопорушень, збирання розвідувальної інформації, а також у взаємодії з громадою та іншими державними структурами, – є надзвичайно цінною для аналізу та планування державної політики у сфері національної безпеки і оборони.

Отже, ми обґрунтовуємо необхідність створення інституційного утворення, що представлятиме інститут правоохоронної діяльності в Україні як централізовану єдність різнорідних суб'єктів, що виконують правоохоронні функції у закріпленій за ними сфері відповідальності, однак разом репрезентують керівну ланку правоохоронної системи країни, яку покликано забезпечити взаємодію та координацію діяльності правоохоронних органів у забезпеченні національної безпеки України. Зпоміж іншого це забезпечить уникнення системних помилок у вирішенні проблем у сфері національної безпеки і оборони, а також наділить таких суб'єктів повно-

цінним правом голосу у механізмі прийняття державних рішень.

Оскільки правоохоронні органи у досліджуваній сфері загалом розподіляються на таких, що є самостійними (Служба безпеки України, Національне антикорупційне бюро України тощо) або структурними у межах представницького органу – Міністерства внутрішніх справ України (Національна поліція України, Державна служба України з надзвичайних ситуацій, Державна прикордонна служба України тощо), вважаємо, що формування окремо самостійного органу влади у запропонованому контексті є недоцільним загалом як і власне наділення такими повноваженнями вже наявних. Більш виправданим буде створення при Раді національної безпеки і оборони України (РНБОУ) робочого органу, наділеного такими функціями.

Загалом стосовно можливості реалізації зазначеного уточнимо, що для вирішення проблем міжгалузевого характеру, забезпечення науково-аналітичного та прогностичного супроводження діяльності Ради національної безпеки і оборони України за її рішенням, можуть утворюватися міжвідомчі комісії, робочі та консультативні органи [4, с. 100].

Тому для прогностичного супроводження діяльності РНБОУ (стосовно забезпечення розвитку правоохоронної діяльності у сфері забезпечення національної безпеки, а також надання можливості правоохоронним органам як централізованій єдності мати політичну суб'єктність) доцільним є створення Центру координації та взаємодії правоохоронної діяльності як її робочого органу, що відповідатиме за демократично керовану, підзвітну, компетентну, дієву та результативну систему правоохоронних органів як частини сектору безпеки і оборони України [7].

У своїй діяльності Центр має керуватися Конституцією та законами України, актами Президента України, актами Кабінету Міністрів України, розпорядженнями Секретаря РНБОУ, іншими актами законодавства України, а також спеціалізованим Положенням, що визначатиме правові та організаційні основи його функціонування.

На нашу думку, основними завданнями Центру мають бути:

1) забезпечення аналітичного та прогностичного супроводження діяльності РНБОУ стосовно здійснення взаємодії та координації діяльності правоохоронних органів з питань національної безпеки;

2) вивчення, аналіз, комплексне оцінювання і прогнозування результативності діяльності правоохоронних органів у всіх секторах безпеки, видання відповідних інформаційно-аналітичних документів, експертних висновків та рекомендацій;

3) підготовка для розгляду РНБОУ пропозицій стосовно:

– Комплексного стратегічного плану діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки і оборони;

– Комплексного стратегічного плану реформування діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки і оборони;

– інформаційного супроводження діяльності правоохоронних органів з питань національної безпеки;

4) розгляд проектів рішень (планів) правоохоронних

органів стосовно стратегічного планування їхньої діяльності у сфері національної безпеки і оборони;

5) моніторинг стану виконання визначених Президентом України та РНБОУ завдань з питань національної безпеки правоохоронними органами.

Центр для виконання покладених на нього завдань повинен мати право в установленому порядку:

– одержувати від правоохоронних органів, підприємств, установ та організацій необхідну інформацію;

– залучати для розгляду питань, що належать до компетенції Центру, зацікавлених суб'єктів, зокрема представників державних засобів масової інформації, незалежних експертів, науковців тощо;

– утворювати в разі потреби постійні або тимчасові експертні та робочі групи;

– організовувати проведення круглих столів, семінарів, нарад з питань, що належать до компетенції Центру.

Центр має утворюватись у складі керівника, секретаря та інших членів Центру, які працюють на громадських засадах. На нашу думку, до його складу мають входити в установленому порядку по одному з представників Міністра внутрішніх справ України, Міністра оборони України, Служби безпеки України, Національної гвардії України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної прикордонної служби України, Державної міграційної служби України, Генеральної прокуратури, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, Бюро економічної безпеки України, Військової служби правопорядку в Збройних силах України, Управління державної охорони України, органів охорони державного кордону, Національного інституту стратегічних досліджень, освітньої діяльності, які готують спеціалістів у сфері забезпечення національної безпеки і оборони, суб'єктів господарювання, що здійснюють технічне в технологічне забезпечення національної безпеки і оборони, інших зацікавлених суб'єктів. Персональний склад Центру має затверджуватись секретарем Ради національної безпеки і оборони України за поданням керівника Центру.

ВИСНОВКИ

Отже, узагальнити наведене можна так: правоохоронним органам має бути забезпеченою здатність чинити ефективний вплив на різні аспекти безпеки країни з позиції функціональної єдності, що дасть їм змогу стратегічно та функціонально вирішувати питання національної безпеки і оборони України. Також створення і прийняття стратегічних планів діяльності правоохоронних органів у сфері національної безпеки і оборони сприятиме подальшому розвитку стратегічного мислення стосовно повного спектра питань безпеки та інструментів, доступних для просування національних інтересів України.

Нами запропоновано авторську варіацію вдосконалення адміністративно-правового регулювання діяльності правоохоронних органів як суб'єктів формування та реалізації державної політики у сфері національної безпеки і оборони з акцентуацією на необхідності утворення спеціалізованого державного суб'єкта – Центру координації та взаємодії правоохоронної діяльності при Раді національної безпеки і оборони України, що предс-

тавлятиме інститут правоохоронної діяльності в Україні як централізовану єдність різномірних суб'єктів, що виконують правоохоронні функції у закріпленій за ними сфері відповідальності, однак разом репрезентують ке-

рівну ланку правоохоронної системи країни, яку покликано забезпечити взаємодію та координацію діяльності правоохоронних органів у забезпеченні національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Connery David. Essential and underappreciated. The contribution of law enforcement to national Security. Special Report. The Australian Strategic Policy Institute Limited, 2014. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/178407/Essential%20and%20underappreciated_%20the%20contribution%20of%20law%20enforcement%20to%20national%20security.pdf
2. Коросташова І.М. Судові та правоохоронні органи України (питання класифікації). *Правова позиція*. 2021. № 3 (32). С. 47-52.
3. Гірич В.М. До проблеми визначення базових понять у контексті реформування правоохоронних органів: *Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень*. 2013. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/do-problemi-viznachennya-bazovikh-ponyat-u-konteksti-reformuvannya>
4. Кисильова К. Організаційно правова основа діяльності Ради національної безпеки і оборони України: *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми: тези доп. круглого столу* (Харків, 27.10.2017 р.). Харків, 2017. С. 97-100.
5. Law Enforcement and Building Integrity. Geneva Centre for Security Sector Governance, 2023. URL: <https://securitysectorintegrity.com/institutions-and-organisations/law-enforcement/>
6. Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя): Закон України від 02.06.2016 р. № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text>
7. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 рр. Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-VIII: станом на 31 берез. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>
9. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 р. № 2229-XII: станом на 2 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
10. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 03.04.2003 р. № 661-IV: станом на 3 серп. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text>
11. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 р. № 876-VII: станом на 16 груд. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
12. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023-2027 роки. Указ Президента України від 11.05.2023 р. № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text>

References

1. Connery D. Essential and underappreciated. The contribution of law enforcement to national Security. Special Report. The Australian Strategic Policy Institute Limited, 2014. URL: https://www.files.ethz.ch/isn/178407/Essential%20and%20underappreciated_%20the%20contribution%20of%20law%20enforcement%20to%20national%20security.pdf
2. Korostashova I. M. Judicial and law enforcement agencies of Ukraine (issues of classification). *Legal position*. 2021. № 3 (32). pp. 47-52. (in Ukrainian).
3. Hirych V.M. To the problem of defining basic concepts in the context of law enforcement reform. *Analytical note. National Institute of Strategic Studies*. 2013. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/nacionalna-bezpeka/do-problemi-viznachennya-bazovikh-ponyat-u-konteksti-reformuvannya> (in Ukrainian).
4. Kysylova K. The organizational and legal basis of the National Security and Defense Council of Ukraine. *Law enforcement function of the state: theoretical-methodological and historical-legal problems* (Kharkiv, 27.10.2017). Kharkiv, 2017. pp. 97-100. (in Ukrainian).
5. Law Enforcement and Building Integrity. Geneva Centre for Security Sector Governance, 2023. URL: <https://securitysectorintegrity.com/institutions-and-organisations/law-enforcement/>
6. On amendments to the Constitution of Ukraine (regarding justice): Law of Ukraine dated June 2, 2016 № 1401-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1401-19#Text> (in Ukrainian).
7. On the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law and Order Bodies as a Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027: Decree of the President of Ukraine dated May 11, 2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (in Ukrainian).
8. On the national security of Ukraine: Law of Ukraine dated June 21, 2018 № 2469-VIII: as of March 31. 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (in Ukrainian).
9. On the Security Service of Ukraine: Law of Ukraine dated March 25, 1992 № 2229-XII: as of August 2 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (in Ukrainian).
10. On the State Border Service of Ukraine: Law of Ukraine dated 04/03/2003 № 661-IV: as of August 3 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15#Text> (in Ukrainian).
11. About the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2014 № 876-VII: as of December 16 2023 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (in Ukrainian).
12. On the Comprehensive Strategic Plan for the Reform of Law and Order Bodies as a Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023-2027: Decree of the President of Ukraine dated May 11, 2023 № 273/2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (in Ukrainian).

Vitalii MAKARCHUK

Doctor of Legal Sciences, Associate Professor, Bila Tserkva National Agrarian University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9099-8921>

e-mail: vitalik.mako@gmail.com

STRATEGIC DIRECTIONS FOR IMPROVING THE ADMINISTRATIVE AND LEGAL REGULATION OF THE ACTIVITIES OF LAW ENFORCEMENT AGENCIES AS SUBJECTS OF THE FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF NATIONAL SECURITY AND DEFENSE

Introduction. Law enforcement agencies as subjects of formation and implementation of state policy in the field of national security and defense must have an appropriate organizational and legal framework for carrying out their activities. This involves two separate important directions of optimization of the current process of administrative and legal regulation of their activities, which is collectively objectified by the need to review scientific and normative discourses regarding the place and role of law enforcement agencies in the mechanism of ensuring national security of Ukraine.

The purpose of the paper is to analyze the strategic directions of improving the administrative and legal regulation of the activities of law enforcement agencies as subjects of the formation and implementation of state policy in the field of national security and defense.

Results. Since law enforcement agencies in the researched area are generally divided into those that are independent or structural within the representative body - the Ministry of Internal Affairs of Ukraine, we believe that the formation of a separate independent authority in the proposed context is generally inappropriate, as well as the granting of such powers to already existing ones.

Conclusions. Law enforcement agencies should be provided with the ability to effectively influence various aspects of the country's security from the position of functional unity, which will allow them to strategically and functionally solve issues of national security and defense of Ukraine. We have proposed an author's variation of improving the administrative and legal regulation of the activities of law enforcement agencies as subjects of the formation and implementation of state policy in the field of national security and defense with emphasis on the need to create a specialized state entity - the Center for Coordination and Interaction of Law Enforcement Activities under the National Security and Defense Council of Ukraine, which will represent the institute of law enforcement activities in Ukraine.

Keywords: national security, law enforcement agencies, state policy, National Security and Defense Council of Ukraine

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.14>
УДК 339.564

Марта Євгенівна АДАМІВ

к.е.н., доцент, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5506-0404>
e-mail: marta.y.adamiv@lpnu.ua

Роман Петрович МИКИТЮК

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7657-2763>
e-mail: roman.p.mykytiuk@lpnu.ua

Роман Герасимович БОБИЛЯК

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9903-3958>
e-mail: roman.h.bobyliak@lpnu.ua

Юрій Михайлович КОЗАК

аспірант, Національний університет "Львівська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0484-744X>
e-mail: yurii.m.kozak@lpnu.ua

ДИВЕРСИФІКАЦІЯ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: СУТНІСТЬ, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА СТАН В УКРАЇНІ

У статті обґрунтовано сутність та призначення диверсифікації експорту як інструменту економічного розвитку країн у контексті зменшення вразливості до коливань кон'юнктури зарубіжних ринків та стабілізації і покращення макроекономічних показників. Наголошено на ролі диверсифікації експортної діяльності для трансформації структури національної економіки та інноваційного розвитку країни. Розглянуто ключові індикатори для оцінювання експортної диверсифікації. Верифіковано гіпотезу про існування взаємозв'язку між диверсифікацією експортної діяльності та рівнем економічного розвитку країни на прикладі України. Встановлено, що поглиблення концентрації українського експорту сировини, харчової та сільськогосподарської продукції супроводжувалось повільними темпами зростання або спаду ВВП на душу населення.

Ключові слова: диверсифікація, експорт, економічний розвиток країни, диверсифікація експорту України

ВСТУП

В економічній літературі, що присвячена проблемам диверсифікації експортної діяльності [1-6], наголошено на її позитивному впливі на макроекономічні показники країни. Перші ідеї стосовно значення диверсифікації експорту для економічного розвитку країни на противагу класичним та неокласичним теоріям торгівлі, що ґрунтувались на її спеціалізації, безбар'єрності та конкурентних перевагах країн, висунули Пребіш та Сінгер [5]. Вони наголошували на важливості урізноманітнення товарної структури експортної діяльності у країнах, які розвиваються. Адже зазвичай країни з низьким рівнем розвитку спеціалізуються на експорті сировини та сільськогосподарської продукції. Поглиблення спеціалізації експорту необроблених товарів або товарів з низьким ступенем оброблення може мати негативний вплив на економічний розвиток цих країн у довгостроковій перспективі, створюючи несприятливі умови для ведення торгівлі товарами з середнім та високим ступенем оброблення. Мова йде про посилення залежності країн, що розвиваються, не лише від сировинного експорту, але й від імпорту технологічних товарів [6].

Пізніші дослідження встановили взаємозв'язок між диверсифікацією експорту та рівнем економічного розвитку країни. Так, диверсифікація експорту має позитивний вплив на економічне зростання країн, які розвиваються, тоді як спеціалізація експорту є більш вигідна розвиненим країнам. У багатьох дослідженнях також обґрунтовано взаємозв'язок між диверсифікацією експорту та ВВП на душу населення за допомогою

U-подібної моделі. Так, зростання ВВП на душу населення пов'язане із поглибленням диверсифікації експортної діяльності у країнах із низьким рівнем розвитку. Однак цей взаємозв'язок у певній точці змінюється на протилежний ефект, що передбачає зростання ВВП на душу населення в умовах посилення спеціалізації експорту. Ця точка відображає досягнення країною вищого рівня розвитку [2].

З огляду на вищевикладене диверсифікація експортної діяльності може слугувати важливим інструментом активізації економічного росту країн, які характеризуються низьким рівнем розвитку. Це відповідно актуалізує завдання подальшого дослідження сутності, призначення та оцінювання диверсифікації експорту у країнах, які розвиваються, зокрема й в Україні.

МЕТА статті – розкрити сутність та функціональне призначення диверсифікації експортної діяльності у контексті забезпечення економічного розвитку країни. Досягнення мети відбуватиметься на засадах аналізу стану диверсифікації експорту товарів України та дослідження її взаємозв'язку з економічним розвитком країни.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Інформаційною базою для виконання дослідження став широкий спектр наукових праць та статистичні дані провідних міжнародних організацій. Для досягнення мети роботи застосовано методи систематизації та групування, критичного та порівняльного аналізу, а також розрахунково-аналітичний метод.

РЕЗУЛЬТАТИ

Феномен диверсифікації експортної діяльності розглядають як важливий інструмент пришвидшення економічного росту країн, що розвиваються. Диверсифікація експорту є однією із ключових стратегій, яку країни можуть застосовувати для зниження рівня мінливості зовнішнього середовища. За допомогою урізноманітнення експортного кошика можна зменшити ризики нестабільності попиту, цін та умов торгівлі на зарубіжних ринках [6]. Б. Вахалік також підтримує думку, що в умовах зовнішніх шоків, які несприятливо впливають на розвиток національних економік, країни повинні налагоджувати та розвивати їхні торговельні відносини [7].

Країни із низьким рівнем розвитку зазвичай значною мірою залежні від експорту лише декількох товарів, які характеризуються високим рівнем чутливості до коливань попиту та цін у країнах торговельних партнерів [7]. Є гіпотеза, що рівень мінливості експортних цін та умов торгівлі зростає в міру підвищення ступеня концентрації експорту товарів у країні [2]. В таких умовах значних коливань зазнає і експортна виручка країни, що зокрема може стримувати фінансування імпорتنих операцій та обсяги виробництва в країні. Саме диверсифікація експортної діяльності є важливим інструментом захисту від різноманітних зовнішніх шоків, які можуть стримувати економічний розвиток країни. Йдеться про зменшення вразливості країни до шоків попиту та цін на міжнародних ринках, що відповідно стабілізуватиме експортні надходження та економічний розвиток у довгостроковій перспективі [8].

В [9] автори розглядають диверсифікацію експорту не лише як впровадження змін в наявну товарну структуру експорту, але також шляхом поширення інновацій та технологій на них. Так, диверсифікація експорту є важливим чинником не лише економічного, але й інноваційного розвитку держави. Адже країни, які спеціалізувались здебільшого на експорті сировини чи сільськогосподарської продукції, в цілях його диверсифікації повинні активізувати виробництво промислових товарів з середнім чи високим ступенем оброблення шляхом впровадження інноваційних виробничих технологій, залучення висококваліфікованих працівників, вдосконалення їхніх управлінських навиків тощо. Вихід на міжнародні ринки зазвичай вимагає від підприємств підвищення конкурентоспроможності продукції, її адаптації до специфічних вимог ринку, спеціальних знань про особливості ведення торгівлі на ринку тощо. Отже, підприємства змушені вдосконалювати якість їхніх товарів чи впроваджувати виробництво нової продукції, систематично навчати та підвищувати рівень кваліфікації їхніх працівників [1]. Усе вищезазначене іманентно зумовлює інноваційний поступ країни.

Крім того, диверсифікація експорту сприяє структурній трансформації національної економіки та забезпечує її розвиток за допомогою міжгалузевих технологічних ефектів [4]. Адже впровадження нових виробничих технологій у промисловості забезпечуватиме не лише її інноваційний розвиток та нарощення обсягів виробництва промислової продукції, але й розвиток інших суміжних секторів економіки. Це відбуватиметься, зокрема, завдяки обміну новими знаннями та застосуванню інноваційної промислової продукції для розвитку інших

секторів економіки.

У літературі для оцінювання рівня концентрації чи диверсифікації експортної діяльності застосовується низка показників. Так, Б. Вахалік у своїй праці для діагностики розвитку експортної диверсифікації країн ЄС та держав-членів групи BRICS застосовує показники інтенсивної маржі, екстенсивної маржі та індекс Герфіндаля-Хіршмана. Інтенсивна маржа дає змогу оцінити рівень поглиблення існуючих торговельних зв'язків, відображаючи обсяги зростання експорту товарів, які країна вже продавала за кордоном. Екстенсивна маржа вимірює рівень налагодження торговельної співпраці на засадах виходу на нові ринки чи продажу нових товарів, тоді як індекс Герфіндаля-Хіршмана оцінює реальну величину експортної диверсифікації, вимірюючи рівень розсіяння експорту навколо різних товарів чи країн [7].

О. Шнирков, О. Рогач, Н. Резнікова та А. Нанавов, окрім індексу Герфіндаля-Хіршмана пропонують для оцінювання диверсифікації експортної діяльності України застосовувати індекс Джіні та індекс Тіла. Автори зазначають, що саме ці індикатори застосовуються експертами Світової Організації Торгівлі та Конференції Організації Об'єднаних Націй з Торгівлі та Розвитку [10]. Аналогічний підхід до оцінювання диверсифікації експорту різних країн світу можна знайти й у праці М.Р. Агосіна, Р. Альвареза та К. Браво-Ортеги. Водночас науковці свідомо відмовились від показників інтенсивної та екстенсивної маржі, оскільки вважали за доцільне зосередити увагу саме на інтегрованих індикаторах диверсифікації експортної діяльності [11]. Варто зазначити, що індекси Джіні та Тіла вимірюють ступені нерівності в частках експорту товарів країни. І. Іванов до індексів Герфіндаля-Хіршмана, Джіні та Тіла в оцінюванні диверсифікації експортної діяльності України додає показник середнього обсягу експортного кошика та індекс проникнення на зовнішні ринки [12].

З огляду на вищевикладене можемо дійти до висновку, що найбільш поширеним показником для оцінювання диверсифікації експортної діяльності є індекс Герфіндаля-Хіршмана. Крім того, на увагу заслуговує показник частки ринку, а також індекси Джіні та Тіла.

У подальшій частині дослідження спробуємо показати взаємозв'язок між диверсифікацією експортної діяльності та економічним розвитком країни на прикладі України. Для вимірювання експортної диверсифікації скористаємось показником частки ринку та нормалізованим індексом Герфіндаля-Хіршмана, тоді як економічний розвиток країни покажемо за допомогою темпу зростання ВВП на душу населення.

У табл. 1 відображено зміни товарної структури експорту України впродовж 2014-2023 рр. Варто зауважити, що товарну структуру експорту сформовано на підставі стандартизованої міжнародної класифікації торгівлі SITC четвертої редакції.

Як бачимо з табл. 1, у товарній структурі експортної діяльності України впродовж останніх десяти років відбулись вагомі зміни. Якщо у 2014 р. частка сировини, харчової і сільськогосподарської продукції у структурі українського експорту складала близько 41 %, то у 2022 р. та у 2023 р. їхня частка склала 62,28 % та 68,01 % відповідно. Зі свого боку, впродовж досліджуваного періоду зменшилась частка промислових товарів з низьким ступенем оброблення на 52,6 %. Крім того, протягом

Таблиця 1 – Зміни товарної структури експорту України впродовж 2014-2023 рр., % (розраховано авторами на підставі [13])

Товарні групи згідно з SITC, rev. 4	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
Харчові продукти та живі тварини	19,56	24,18	25,60	24,34	24,44	28,33	28,31	25,68	30,19	36,20
Напої і тютюн	1,07	1,40	1,33	1,29	1,32	1,29	1,32	1,11	0,68	0,78
Сировина неїстівна, крім палива	13,81	14,61	13,67	15,05	14,78	15,86	16,03	17,39	18,07	15,51
Мінеральне паливо, мастильні та супутні матеріали	3,73	1,28	1,23	1,82	1,82	1,72	1,13	1,13	2,35	1,08
Тваринні та рослинні олії, жири та віск	6,97	8,58	10,76	10,42	9,29	9,31	11,56	10,35	13,34	15,52
Хімікати та супутні товари	5,27	4,98	3,80	3,47	3,68	3,66	3,96	4,30	3,39	3,08
Промислові товари, класифіковані переважно за матеріалом	32,00	28,39	27,25	27,35	28,74	24,49	22,43	26,73	18,29	15,18
Машини та транспортне обладнання	13,16	12,01	11,40	11,03	11,13	10,61	10,73	9,04	9,25	8,14
Різні промислові вироби	3,92	4,13	4,36	4,28	4,40	4,24	4,15	3,81	4,37	4,22
Товари та операції, некласифіковані в інших групах SITC	0,51	0,45	0,60	0,94	0,40	0,49	0,39	0,46	0,07	0,29

2014-2023 рр. простежуємо падіння часток хімічної продукції та машин і транспортного обладнання у структурі українського експорту на 41,6 % та 38,1 % відповідно. Отже, на підставі аналізування структури українського експорту впродовж 2014-2023 рр. можемо побачити зростання концентрації сировини, харчової та сільськогосподарської продукції, тобто товарів необроблених і з низьким ступенем оброблення. Тоді як, товари з середнім і високим ступенем оброблення зменшували свою присутність у структурі експортної діяльності України протягом досліджуваного періоду.

На рис. 1 відобразимо зміни рівня концентрації експорту товарів України протягом 2014-2023 рр. за допомогою нормалізованого індексу Герфіндала-Хіршмана.

Як видно з рис. 1, рівень концентрації українського експорту товарів впродовж досліджуваного періоду

залишався практично незмінним за винятком 2023 р. Варто зауважити, що чим більше значення індексу Герфіндала-Хіршмана наближається до 1, тим більш концентрованим є експорт країни. За даними рис. 1 можна стверджувати, що протягом 2014-2023 рр. практично не відбувалась диверсифікація українського експорту товарів, а його концентрація була на досить високому рівні. Водночас слід зазначити, що відповідно до даних табл. 1 експорт України переважно базувався на сировинних продуктах та харчових і сільськогосподарських товарах.

Для підтвердження гіпотези про взаємозв'язок диверсифікації експорту країни з її економічним розвитком на рис. 2 покажемо зміни темпу зростання ВВП на душу населення в Україні протягом 2013-2022 рр.

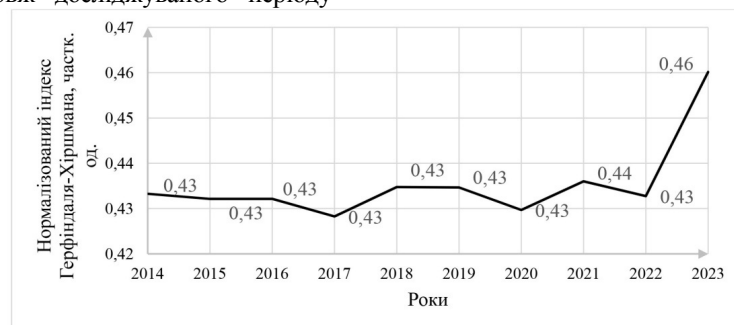

Рис. 1. Зміни рівня концентрації експорту товарів України протягом 2014-2023 рр. (розраховано авторами на підставі [7; 13])

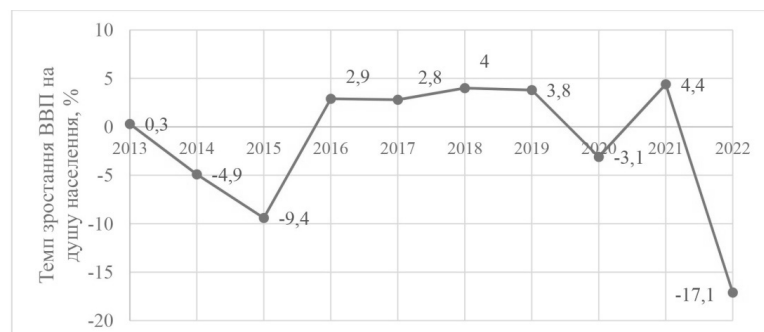

Рис. 2. Зміни темпу зростання ВВП на душу населення в Україні протягом 2013-2022 рр. (побудовано авторами на підставі [14])

За даними рис. 2 впродовж досліджуваного періоду можемо простежити доволі нестабільні тенденції зміни темпу зростання ВВП на душу населення в Україні. В окремих роках темп зростання ВВП на душу населення набував від'ємних значень, а у 2015 р. та 2022 р. – критичних від'ємних значень, що зумовлено також й об'єктивними причинами, зокрема військовим нападом росії на Україну у 2014 р., пандемією та повномасштабною війною у 2022 р. Варто зауважити, що в інші вибрані роки зростання ВВП на душу населення в Україні було повільним, що свідчить про низький рівень економічного розвитку країни.

ВИСНОВКИ

Диверсифікація експортної діяльності є важливим інструментом пришвидшення економічного росту країн, що розвиваються. Адже експорт цих країн здебільшого зосереджено на сировинній та сільськогосподарській продукції, яка значною мірою є чутливою до шоків зовнішнього середовища. За допомогою експортної диверсифікації країни мають змогу зменшити вразливість до коливань кон'юнктури зарубіжних ринків, зокрема змін попиту, цін та умов торгівлі. Це відповідно стабілізуватиме експортні надходження країни, забезпечуватиме безперерйне фінансування імпорتنих операцій та розвиток різних секторів національної економіки. Крім

того, диверсифікація експортної діяльності сприяє структурній трансформації національного господарства та інноваційному розвитку країни.

На підставі аналізування змін товарної структури експортної діяльності України встановлено, що впродовж 2014-2023 рр. відбулось поглиблення спеціалізації українського експорту сировини та харчової і сільськогосподарської продукції. Водночас істотно зменшилась частка товарів із середнім та високим ступенем оброблення у структурі експортної діяльності України. Підтвердженням таких тенденцій є доволі високий рівень спеціалізації українського експорту товарів протягом досліджуваного періоду, який розраховано за допомогою нормалізованого індексу Герфіндала-Хіршмана. Встановлено, що поглиблення концентрації українського експорту сировини, харчової та сільськогосподарської продукції супроводжувалось повільними темпами зростання або спаду ВВП на душу населення. Це підтверджує гіпотезу про існування взаємозв'язку між диверсифікацією експортної діяльності та рівнем економічного розвитку країни. Отже, в сучасних умовах однією зі стратегій економічного зростання України повинна стати диверсифікація експортної діяльності у напрямі розвитку торгівлі товарами зі середнім та високим ступенем оброблення.

Список використаних джерел

1. Herzer D., Nowak-Lehmann D.F. What does export diversification do for growth? An econometric analysis. *Applied economics*. 2006. Vol. 38, no. 15. pp. 1825-1838.
2. Hesse H. Export diversification and economic growth. *Breaking into new markets: emerging lessons for export diversification* / ed. R. Newfarmer, W. Shaw, P. Walkenhorst. Washington, 2009. pp. 55-80.
3. Lee Jinsoo, Yu Bok-Keun. The effects of export diversification on macroeconomic stabilization: Evidence from Korea. *KDI Journal of Economic Policy*. 2019. Vol. 41, no. 1. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/200833/1/kdi-jep-41-1-1.pdf>
4. Mania E., Rieber A. Product export diversification and sustainable economic growth in developing countries. *Structural change and economic dynamics*. 2019. Vol. 51. pp. 138-151.
5. Prebisch R. The economic development of Latin America and its principal problems. *Economic Bulletin for Latin America*. 1962. Vol. 7, no. 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/45623591.pdf>
6. Sarin V., Mahapatra S.K., Sood N. Export diversification and economic growth: A review and future research agenda. *Journal of Public Affairs*. 2022. Vol. 22, no. 3. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/pa.2524>
7. Vahalik B. Analysis of export diversification development of the European Union and BRICS countries. *Ekonomicka Revue – Central European Review of Economic Issues*. 2015. Vol. 15. pp. 59-69.
8. Massol O., Banal-Estañol A. Export diversification through resource-based industrialization: The case of natural gas. *European Journal of Operational Research*. 2014. Vol. 237, no. 3. pp. 1067-1082.
9. Dennis A., Shepherd, B. Trade facilitation and export diversification. *The World Economy*. 2009. Vol. 34, no. 1. pp. 101-122.
10. Shnyrkov O., Rogach O., Reznikova N., Nanavov, A. Ukraine's export diversification: the impact of economic integration and disintegration. *Journal Global Policy and Governance*. 2020. Vol. 9, no. 1. pp. 3-18.
11. Agosin M.R., Alvarez R., Bravo-Ortega, C. Determinants of export diversification around the world: 1962-2000. *The World Economy*. 2012. Vol. 35, no. 3. pp. 295-315.
12. Іванов Є. Evaluation of export diversification in Ukraine. *Економіка та суспільство*. 2022. Вип. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1582/1522>
13. United Nations. *UN Comtrade Database*. URL: <https://comtradeplus.un.org/>
14. World Bank. *Databank*. URL: <https://databank.worldbank.org/>

References

1. Herzer D., Nowak-Lehmann D.F. What does export diversification do for growth? An econometric analysis. *Applied economics*. 2006. Vol. 38, no. 15. pp. 1825-1838.
2. Hesse H. Export diversification and economic growth. *Breaking into new markets: emerging lessons for export diversification* / ed. R. Newfarmer, W. Shaw, P. Walkenhorst. Washington, 2009. pp. 55-80.
3. Lee Jinsoo, Yu Bok-Keun. The effects of export diversification on macroeconomic stabilization: Evidence from Korea. *KDI Journal of Economic Policy*. 2019. Vol. 41, no. 1. URL: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/200833/1/kdi-jep-41-1-1.pdf>
4. Mania E., Rieber A. Product export diversification and sustainable economic growth in developing countries. *Structural change and economic dynamics*. 2019. Vol. 51. pp. 138-151.
5. Prebisch R. The economic development of Latin America and its principal problems. *Economic Bulletin for Latin America*. 1962. Vol. 7, no. 1. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/45623591.pdf>
6. Sarin V., Mahapatra S.K., Sood N. Export diversification and economic growth: A review and future research agenda. *Journal of Public Affairs*. 2022. Vol. 22, no. 3. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/pa.2524>

7. Vahalík B. Analysis of export diversification development of the European Union and BRICS countries. *Ekonomická Revue – Central European Review of Economic Issues*. 2015. Vol. 15. pp. 59-69.
8. Massol O., Banal-Estañol A. Export diversification through resource-based industrialization: The case of natural gas. *European Journal of Operational Research*. 2014. Vol. 237, no. 3. pp. 1067-1082.
9. Dennis A., Shepherd, B. Trade facilitation and export diversification. *The World Economy*. 2009. Vol. 34, no. 1. pp. 101–122.
10. Shnyrkov O., Rogach O., Reznikova N., Nanavov, A. Ukraine's export diversification: the impact of economic integration and disintegration. *Journal Global Policy and Governance*. 2020. Vol. 9, no. 1. pp. 3-18.
11. Agosin M.R., Alvarez R., Bravo-Ortega, C. Determinants of export diversification around the world: 1962–2000. *The World Economy*. 2012. Vol. 35, no. 3. pp. 295-315.
12. Ivanov Ye. Evaluation of export diversification in Ukraine. *Economy and society*. 2022 Vol. 41. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1582/1522>
13. United Nations. *UN Comtrade Database*. URL: <https://comtradeplus.un.org/>
14. World Bank. *Databank*. URL: <https://databank.worldbank.org/>

Marta ADAMIV

PhD in Economics, Associate Professor, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5506-0404>
e-mail: marta.y.adamiv@lpnu.ua

Roman MYKYTIUK

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-7657-2763>
e-mail: roman.p.mykytiuk@lpnu.ua

Roman BOBYLIAK

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-9903-3958>
e-mail: roman.h.bobyliak@lpnu.ua

Yurii KOZAK

postgraduate student, Lviv Polytechnic National University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0484-744X>
e-mail: yurii.m.kozak@lpnu.ua

DIVERSIFICATION OF EXPORT ACTIVITIES: ESSENCE, PURPOSE AND STATE IN UKRAINE

Introduction. Export diversification is an essential tool for accelerating economic growth in developing countries. After all, these countries' exports are concentrated on raw materials and agricultural products, which are primarily sensitive to external shocks. By diversifying their exports, countries can reduce their vulnerability to fluctuations in foreign markets, including changes in demand, prices and terms of trade. This will stabilise the country's export earnings, ensure uninterrupted financing of imports and the development of various sectors of the national economy. In addition, diversifying export activities contributes to the structural transformation of the national economy and the country's innovative development.

The purpose of the paper is to reveal the essence and functional purpose of export diversification in ensuring the country's economic development. The objective will be achieved by analysing the state of diversification of Ukraine's exports of goods and studying its relationship with the country's economic development.

Results. Based on the analysis of changes in Ukraine's export commodity structure, the paper shows that in 2014-2023, there was a deepening of specialisation in Ukraine's exports of raw materials, food and agricultural products. At the same time, the share of medium and highly processed goods in Ukraine's export structure has decreased significantly. These trends are confirmed by the relatively high degree of specialisation of Ukrainian exports of goods over the period considered, as calculated by the normalised Herfindahl-Hirschman index. It is noted that the deepening concentration of Ukrainian exports of raw materials, food and agricultural products has been accompanied by slow growth or decline in GDP per capita. This confirms the hypothesis that there is a correlation between the diversification of export activities and a country's economic development level.

Conclusions. According to the study's results, one strategy for Ukraine's economic growth under current conditions should be to diversify export activities and develop trade in goods with a medium and high degree of processing.

Keywords: diversification, exports, economic development of the country, diversification of Ukraine's exports

Оксана Іванівна КРОЧАК

к.е.н., доцент кафедри, Уманський національний університет садівництва

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1212-0010>

e-mail: kr.ok.iv@ukr.net

Конон Леонідович БАГРІЙ

к.е.н., доцент кафедри, Чернівецький торговельно-економічний інститут Державного торговельно-економічного університету

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3516-9565>

e-mail: konoibagriy@gmail.com

Оксана Федорівна ЛЕВЧЕНКО

викладач-методист, Житомирський агротехнічний фаховий коледж

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0320-2991>

e-mail: levchenko.of@ukr.net

МАЙБУТНЄ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ УКРАЇНИ: ТРЕНДИ ТА ПРОГНОЗИ В УМОВАХ ШВИДКОЇ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Статтю присвячено дослідженню трендів та прогнозів розвитку бухгалтерського обліку України в умовах швидкої цифрової трансформації. У дослідженні застосовано методи наукового й емпіричного характеру (збору та порівняння інформації), а також комплексні аналітичні методи (синтез та узагальнення). Відмічено, що діджиталізація бухгалтерського обліку та його інтеграція в інформаційну систему компанії стає не лише необхідністю, але й стратегічним кроком у сучасному бізнесі.

Ключові слова: автоматизація обліку, цифрові технології в обліку, блокчейн в бухгалтерії, штучний інтелект в обліку, облікове програмне забезпечення, електронний документообіг, фінансовий аналіз, звітність в реальному часі, дата-аналітика в бухгалтерії, стандартизація облікових процесів

ВСТУП

У період швидкої цифрової трансформації, що безперервно перетворює та модернізує різні галузі економіки, бухгалтерський облік України не може залишитися осторонь. Наукові дослідження, прогнози та тренди у цій сфері стають важливими інструментами для розуміння та передбачення майбутнього. У цьому контексті відкривається широкий простір для аналізу та визначення перспектив розвитку бухгалтерського обліку в Україні.

З урахуванням впливу цифровізації на сучасне суспільство та бізнес-процеси, необхідно розглянути, як ці трансформації впливають на методи та засоби бухгалтерського обліку. В умовах постійного розвитку інформаційних технологій, змін в законодавстві та міжнародних стандартах, перспективи майбутнього бухгалтерського обліку в Україні стають предметом уваги та обговорень серед науковців, фахівців та практиків.

У статті спробуємо проаналізувати головні тренди, що впливають на бухгалтерський облік, та зробимо прогнози його майбутнього розвитку в контексті швидкої цифрової трансформації. Висвітлимо ключові аспекти, такі як автоматизація, розширення застосування хмарних технологій, блокчейну та штучного інтелекту (ШІ), а також вплив на міжнародну інтеграцію та стандартизацію бухгалтерського обліку. Науковий аналіз цих питань допоможе визначити можливості та виклики, які чекають на бухгалтерів в майбутньому, і виробити стратегії для ефективного пристосування до нових реалій цифрової епохи.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У дослідження застосовано різноманітні методи наукового й емпіричного характеру, що спрямовано на комп-

лексне вивчення та аналіз проблематики бухгалтерського обліку в умовах швидкої цифрової трансформації. Методи збирання та порівняння інформації дали змогу систематизувати та узагальнити наявні дані стосовно трендів та прогнозів розвитку бухгалтерського обліку в Україні. Додатково, застосування комплексних аналітичних методів, таких як синтез та узагальнення, сприяло глибшому розумінню взаємозв'язків між різними аспектами цифрової трансформації та їх впливу на сферу бухгалтерського обліку.

Інформаційною основою цієї статті є наукові праці вітчизняних та зарубіжних вчених, які досліджували питання бухгалтерського обліку в умовах швидкої цифрової трансформації.

РЕЗУЛЬТАТИ

Бухгалтерський облік в Україні нині зазнає великих змін у зв'язку з впровадженням цифрових технологій, що є необхідним та ключовим етапом для забезпечення ефективного функціонування організації [13, с. 157].

Ця трансформація ставить перед фахівцями у галузі бухгалтерського обліку безпрецедентні виклики та відкриває нові можливості для оптимізації процесів, збільшення ефективності та підвищення якості фінансової звітності.

Варто зазначити, що цифровізація призвела до значних змін у функціональному впливі відносно інформації:

– *Зміна форми подання інформації.* Перехід від паперових носіїв до електронного формату впливає на доступність, збереження та поширення інформації. Це також відкриває нові можливості для роботи з даними, такі як автоматизація та аналіз великих обсягів інформації.

– *Зростання обсягів і якості інформації.* Швидке зростання обсягів інформації створює виклик в її ефективному аналізі та застосуванні. Важливо мати засоби

фільтрації та аналізу для відбору релевантної та достовірної інформації.

– *Необхідність захисту інформації.* Інформація стає цінним активом, тому її захист від несанкціонованого доступу стає все важливішим. Це означає розвиток нових технологій та стратегій кібербезпеки.

– *Потреба у формуванні нових методологій обліку і оцінювання.* Виникнення нових об'єктів та форм інформації потребує постійного оновлення методологій їх обліку та оцінювання. Це важливо для забезпечення точності та достовірності інформації, яку подають стейкхолдерам [11, с. 268].

В умовах цифровізації господарських та управлінських процесів, мета бухгалтерського обліку відрізняється для внутрішніх та зовнішніх користувачів. Для внутрішніх користувачів облік передбачає оперативне забезпечення актуальною, систематизованою та аналітично зазначеною інформацією, що включає як фінансові, так і нефінансові дані з внутрішнього та зовнішнього середовища. Для зовнішніх користувачів облік має за мету задоволення їх інформаційних потреб, на-

даючи систематизовану та згруповану інформацію про основні аспекти господарської діяльності [5, с. 198-199].

Як слушно зазначають З. Мирончук, Н. Ціцька, Р. Андрушко та О. Малецька, діджиталізація бухгалтерського обліку та його інтеграція в інформаційну систему компанії – вимога сучасної цифрової епохи. Інформаційна система націлена на підвищення ефективності підприємства, зміцнення його конкурентоспроможності та трансформацію бухгалтерського обліку у важливий інструмент, що сприяє успіху компанії [7, с. 58].

Цифрова трансформація бухгалтерського обліку включає не лише впровадження нових технічних засобів оброблення даних, а й перегляд стратегій і підходів до ведення бізнесу [4, с. 241]. Як зауважує О. Ткаченко, організаціям потрібно буде розробити та реалізувати нові стратегії, які застосовують появу цифрових технологій [14, с. 410].

Цифрова трансформація надає значні переваги підприємствам (табл. 1), що прагнуть не лише вижити в сучасному конкурентному середовищі, а й піднятися на новий рівень ефективності та якості.

Таблиця 1 – Основні переваги цифрової трансформації бухгалтерського обліку [9]

№ з/п	Перевага	Характеристика
1	Ефективність	Застосування цифрових інструментів дає змогу автоматизувати багато рутинних процесів, що прискорює виконання завдань та зменшує час, необхідний для обробки даних
2	Точність	Застосування програмного забезпечення для бухгалтерського обліку може значно зменшити ризик помилок, оскільки більшість обчислень виконуються автоматично, не вимагаючи втручання людини
3	Доступність	Цифрові системи бухгалтерського обліку дають змогу отримувати доступ до даних з будь-якого місця, де є Інтернет, що полегшує роботу віддаленим співробітникам та забезпечує швидкий обмін інформацією
4	Аналітика та звітність	Цифрові системи забезпечують потужні інструменти для аналізу фінансових даних та побудови різноманітних звітів. Це дає змогу керівництву швидко отримувати необхідну інформацію для прийняття рішень
5	Зменшення витрат	Впровадження цифрових технологій може допомогти зменшити витрати на папір, друкування та зберігання документів. Крім того, автоматизація процесів може знизити потребу в людських ресурсах, оскільки багато завдань можуть бути виконані автоматично

Зважаючи на значне охоплення цифровими технологіями бухгалтерського обліку, у впровадженні підприємствами повної автоматизації виникають певні труднощі, серед яких:

– *Фрагментарність та відсутність системності нормативно-правового забезпечення.* Це означає, що законодавство та регулятивні структури не завжди належно відображають потреби у цифровій трансформації. Відсутність чітких нормативних вимог може ускладнити впровадження нових технологій та створення необхідних процедур для їх застосування.

– *Інституційна невизначеність стосовно світових стандартів бухгалтерського обліку.* Україна, як і інші країни, може мати власні підходи до бухгалтерського обліку, які можуть відрізнятися від міжнародних стандартів. Це може створювати плутанину та труднощі у впровадженні систем, які відповідають міжнародним стандартам.

– *Інфраструктурна недосконалість.* Недостатня розвиненість цифрової інфраструктури ускладнює впровадження технологій на підприємствах. Недоступність швидкого та надійного Інтернет-з'єднання, недостатнє покриття мобільного зв'язку та інші аспекти можуть бути перешкодою для доступу до цифрових інстру-

ментів та нововведень;

– *Вартість впровадження та обслуговування програмного забезпечення.* Підприємства можуть стикатися з великими витратами на впровадження та підтримку програмного забезпечення для автоматизації бухгалтерського обліку та інших процесів. Це може бути особливо проблематичним для менших підприємств з обмеженими фінансовими ресурсами [12].

У майбутньому бухгалтерський облік в Україні буде продовжувати швидко еволюціонувати під впливом цифрової трансформації та новітніх технологій. Деякі з ключових трендів та прогнозів для майбутнього бухгалтерського обліку в Україні в умовах швидкої цифрової трансформації включають:

1. *Автоматизація процесів.* За допомогою розумних програмних рішень, ШІ та роботизованих процесів бухгалтерські операції будуть значно автоматизовані, що зменшить ризик помилок та збільшить ефективність.

Застосування ШІ в бухгалтерському обліку має великий потенціал для покращення ефективності, точності та швидкості оброблення фінансової інформації. Ця інноваційна технологія дає змогу користувачам приймати рішення швидше та з більшою обґрунтованістю, що призводить до підвищення ефективності [6]. ШІ являє собою

широкий спектр інструментів, які включають різноманітні технології та можливості (табл. 2) для розуміння складної інформації, що робить його важливим інструментом у сферах бухгалтерського обліку та аналітики.

Водночас, незважаючи на свої переваги, ІІІ також має свої недоліки та потенційні загрози для бухгалтерської системи. Наприклад, його залежність від мережі Інтернет означає, що раптове відключення електроенергії, що є реальним явищем в сучасній українській практиці, може призвести до втрати даних та зупинки роботи системи. Також є загроза хакерських атак на конфіденційну інформацію як підприємства загалом, так і облікової системи. Це може призвести до витоку конфіденційної інформації, порушення цілісності даних або навіть блокування доступу до них [6].

У впровадженні ІІІ в бухгалтерську систему необхідно враховувати ці ризики та вживати заходів для захисту даних і забезпечення безпеки системи [2]. Це може включати в себе регулярне резервне копіювання даних, застосування захисту від хакерських атак та від втрати електропостачання.

Отже, застосування розумних програмних рішень, ІІІ та роботизованих процесів підвищить ефективність, точність та швидкість обробки фінансової інформації, сприяючи усвідомленню бізнес-рішень та підвищенню конкурентоспроможності компаній.

2. «Хмарні» технології. Застосування «хмарних» технологій для зберігання, оброблення та обміну даними буде стандартом. Це дасть змогу бухгалтерам отримувати доступ до даних з будь-якого місця та в будь-який час.

Автоматизація бухгалтерського обліку за допомогою «хмарних» технологій є надійним та прогресивним підходом для вирішення сучасних облікових завдань [8]. Ці технології дають змогу забезпечити доступ до облікових даних з будь-якого пристрою та місця, сприяючи підвищенню мобільності та ефективності роботи бухгалтерів, а також забезпечують безпеку та надійність збереження й оброблення конфіденційної інформації.

Основні переваги автоматизації бухгалтерського обліку через «хмарні» технології згруповано в табл. 3.

У зв'язку з цим застосування «хмарних» технологій для автоматизації бухгалтерського обліку стає все більш популярним та важливим для сучасних компаній.

3. Аналіз даних та прогнозування. Зростання доступності даних та застосування аналітичних інструментів надають бухгалтерам можливість проводити більш глибокий аналіз та робити точні прогнози для управлінських рішень (табл. 4).

Загалом аналіз даних та прогнозування стають невід'ємною частиною бухгалтерської практики, що дає змогу бухгалтерам не лише виконувати традиційні завдання обліку, але й стати активними учасниками в управлінні та стратегічному плануванні компанії.

4. Блокчейн. Вплив технології блокчейн на систему бухгалтерського обліку полягає у покращенні процесів оброблення, зберігання, передачі та накопичення інформації, залишаючи водночас незмінними основні принципи ведення обліку. Наприклад, в операціях з активами зберігається дотримання принципів їх обліку та визнання,

Таблиця 2 – Технології та можливості застосування ІІІ в бухгалтерському обліку (власна розробка автора)

№ з/п	Технології та можливості	Опис
1	Автоматизація процесів	ІІІ може бути застосовано для автоматизації рутинних бухгалтерських операцій, таких як оброблення вхідних рахунків, ведення журналів та складання звітності. Він може розпізнавати та аналізувати дані, що спрощує процес ручного введення даних
2	Аналіз даних	ІІІ може аналізувати великі обсяги фінансових даних швидше та ефективніше, ніж люди. Він може виявляти тенденції, залежності та аномалії в даних, що допомагає приймати обґрунтовані рішення на основі фактів
3	Прогнозування	ІІІ може застосовувати аналітичні моделі для прогнозування фінансових результатів на майбутнє. Це може бути корисно для розроблення стратегій управління фінансами та планування бюджетів
4	Рекомендації та оптимізація	На основі аналізу даних ІІІ може надавати рекомендації з оптимізації фінансових процесів, виявлення можливостей для економії коштів та підвищення ефективності
5	Автоматична звітність та дотримання стандартів	ІІІ може автоматично генерувати фінансові звіти та забезпечувати дотримання вимог бухгалтерських стандартів і регуляторів

Таблиця 3 – Основні переваги автоматизації бухгалтерського обліку через «хмарні» технології (власна розробка автора)

№ з/п	Перевага	Характеристика
1	Легкий доступ та мобільність	Завдяки «хмарним» рішенням бухгалтери можуть легко отримати доступ до своїх даних з будь-якого пристрою з доступом в Інтернет. Це особливо корисно для компаній з розподіленими командами або багатьма відділеннями
2	Зберігання та резервне копіювання даних	«Хмарні» рішення забезпечують надійне зберігання даних і автоматичне резервне копіювання. Це захищає компанії від втрати даних в разі виходу з ладу обладнання або інших непередбачених обставин
3	Оновлення та підтримка	Постачальники «хмарних» бухгалтерських програм забезпечують регулярні оновлення та підтримку, включаючи вдосконалення безпеки та функціональності
4	Ефективність і точність	Автоматизація процесів бухгалтерського обліку за допомогою «хмарних» технологій дозволяє підвищити ефективність роботи, зменшити ризик помилок та забезпечити точність облік
5	Економічність	Зазвичай вартість застосування «хмарних» бухгалтерських програм виходить дешевше, ніж встановлення та підтримка власної інфраструктури облікових систем

Таблиця 4 – Можливості аналізу фінансових даних та прогнозування в умовах цифрової трансформації (власна розробка автора)

№ з/п	Можливості	Опис
1	Аналіз фінансових даних	Завдяки аналітичним інструментам, бухгалтери можуть виконувати більш детальний аналіз фінансових даних компанії. Це дає змогу ідентифікувати тенденції, ризики та можливості, що допомагає у прийнятті кращих управлінських рішень
2	Прогнозування майбутніх результатів	З застосуванням аналітичних інструментів бухгалтери можуть розробляти моделі для прогнозування майбутніх фінансових результатів компанії. Це дозволяє керівництву приймати управлінські рішення на основі вивчених тенденцій та передбачуваних результатів
3	Оптимізація бюджету та планування ресурсів	Шляхом аналізу фінансових даних та застосування прогностичних моделей бухгалтери можуть допомагати у кращому управлінні бюджетом та плануванні ресурсів компанії, щоб досягти оптимального рівня продуктивності та ефективності
4	Виявлення ефективних стратегій	Аналіз даних дає змогу ідентифікувати ефективні стратегії для їх оптимізації. Це дозволяє компаніям ефективно управляти своїми ресурсами та збільшувати прибутковість

включаючи контроль суб'єктом господарювання у результаті минулих подій та очікування майбутніх економічних вигод від застосування активів. Водночас застосування блокчейн дає змогу автоматизувати аудит всіх операцій для підтвердження контрольованості активів підприємством [1].

Основними перевагами такої технології є прозорість, надійність і здатність працювати, аналізувати та перевіряти облікову інформацію в режимі реального часу [6].

Принципи та мета блокчейну застосовуються в системі бухгалтерського обліку переважно в контексті зберігання даних облікової системи. У технології блокчейн передбачається, що блоки тісно пов'язані один з одним і містять інформацію про транзакції, які зафіксовано в попередніх блоках [3].

Впровадження технології блокчейну у практику бухгалтерської системи об'єктивно зменшує кількість паперових документів та сприяє вдосконаленню документообороту. Цифровізація бухгалтерської інформації робить її доступнішою для аудиторів, що дає змогу їм підтверджувати транзакції, зроблені підприємством.

Незважаючи на переваги, технологія блокчейну має свої недоліки. Наприклад, якщо інформацію про транзакцію внесено з помилками, то виправити її може бути важко або навіть неможливо. Крім того, застосування таких технологій вимагає якісного матеріально-технічного та ліцензованого програмного забезпечення [6].

5. *Кібербезпека.* Зростаюча кількість цифрових агроз покладе великий акцент на кібербезпеку в бухгалтерських відділах. Буде потрібно посилити заходи захисту даних та персональної інформації клієнтів.

Одночасно з визначенням та категоризацією кіберзагроз, а також виявленням методів, що можуть порушити безпеку даних у підприємстві, ключовим є також визначення основних умов, які призводять до виникнення таких загроз для бухгалтерської інформації (табл. 5).

Бачимо, що нині бухгалтерський облік переживає значні зміни в умовах швидкої цифрової трансформації. Врахування цих трендів і прогнозів дасть змогу українським компаніям ефективно адаптуватися до змін і залишатися конкурентоспроможними в умовах швидкої технологічної еволюції.

Таблиця 5 – Основні передумови виникнення таких кіберзагроз для бухгалтерської інформації [10, с.153-154]

№ з/п	Передумова
1	Застосування неофіційного програмного забезпечення може призвести до несанкціонованого доступу до бухгалтерської інформації
2	Застосування простих або легко зламних методів автентифікації (наприклад, слабкі паролі) може уразити безпеку системи та дозволити несанкціонованим особам отримати доступ до важливої інформації
3	Недостатня увага до захисту робочих пристроїв та мережевих з'єднань може створити шляхи для кіберзлочинців
4	Застосування робочих комп'ютерів для особистих цілей може призвести до недбалості стосовно безпеки, оскільки ці пристрої можуть бути більш вразливими до атак
5	Відсутність базових знань з кібербезпеки серед бухгалтерів може призвести до несвідомого створення ризикових ситуацій
6	Недостатня увага та підтримка зі сторони керівництва стосовно кібербезпеки може призвести до ігнорування важливості заходів безпеки
7	Недостатня увага до збереження та резервного копіювання бухгалтерської інформації може призвести до втрати даних або злочинних дій
8	Недостатня увага до попередніх випадків кіберзлочинності та ігнорування їх може призвести до повторення аналогічних помилок
9	Недостатній рівень кваліфікації персоналу, який відповідає за кібербезпеку, може призвести до недостатньої уваги до заходів безпеки
10	Неадекватне управління правами доступу може призвести до небезпечних ситуацій, коли несанкціоновані користувачі отримують доступ до конфіденційної інформації
11	Особливості бізнес-процесів та податкової системи можуть створювати додаткові ризики для безпеки бухгалтерської інформації

ВИСНОВКИ

Отже, майбутнє бухгалтерського обліку в Україні невід’ємно пов’язане зі швидкою цифровою трансформацією, що відбувається в сучасному бізнесі. Тренди цього процесу включають в себе застосування штучного інтелекту, хмарних технологій, блокчейну та аналізу даних. Прогнозується, що ці інновації значно полегшать бухгалтерську роботу, одночасно підвищуючи її точність та ефективність. Однак разом з суттєвими перевагами зросте й кількість кіберзагроз, вимагаючи від ук-

раїнських компаній уваги до кібербезпеки та забезпечення захисту даних.

Успішна адаптація до цих трендів буде вимагати не лише технологічної готовності, але й культурних та організаційних змін, спрямованих на постійне вдосконалення процесів та навичок персоналу.

Отже, майбутнє бухгалтерського обліку в Україні буде визначатися не лише технологічними інноваціями, але й готовністю до вирішення нових викликів, що виникають у зв’язку з цифровою трансформацією.

Список використаних джерел

1. Балазюк О., Пилявець В. Технологія блокчейн: дослідження суті та аналіз сфер використання. *Економіка та суспільство*. 2022. № 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-13>
2. Бардаш С.В., Грабчук І.Л. Цифрові технології в сфері бухгалтерського обліку: основні можливості та ризики. *Ефективна економіка*. 2021. № 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9301>
3. Варламова М.Л., Дем’янова Ю. О. Основні тенденції діджиталізації у глобальному вимірі. *Галицький економічний вісник*. 2020. Вип. 63 (2). С. 251–260. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.02.251
4. Домбровська Н. Цифрова трансформація бухгалтерського обліку: вплив технологій на ефективність та якість фінансової звітності. *Економічний аналіз*. 2023. Т. 33. № 2. С. 239–246. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2023.02.239>
5. Кузь В.І. Розвиток бухгалтерського обліку в умовах цифровізації господарських та управлінських процесів. *Бізнес Інформ*. 2021. № 6. С. 197–204. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001269459>
6. Лемішовська О., Ліницька В. Бухгалтерський облік в умовах впровадження інформаційних технологій і систем. *Економіка та суспільство*. 2022. № 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-23>
7. Мирончук З., Ціцька Н., Андрушко Р., Малецька О. Вплив діджиталізації на трансформації в організації бізнес-процесів та бухгалтерського обліку. *Вісник ЛНУВ*. 2023. № 5. С. 50–58. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.050>
8. Михайлович С.О., Матрос О.М., Поліщук О.М. «Хмарні» технології як важливий аспект розвитку системи бухгалтерського обліку і оподаткування. *Ефективна економіка*. 2021. № 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9153>
9. Онешко С.В., Дроздова О.Г., Іванова Н.А. Щодо зростання інформаційного потенціалу цифрового економічного простору: модернізація бухгалтерського обліку та аудиту в Україні. *Академічні візії*. 2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143112>
10. Попівняк Ю.М. Кібербезпека та захист бухгалтерських даних в умовах застосування новітніх інформаційних технологій. *Бізнес Інформ*. 2019. №8. С. 150–157. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-8-150-157>
11. Руденко С.В., Погрібняк Д.С. Бухгалтерський облік в умовах цифровізації. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 1. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?page_id=39
12. Тенюх З., Пелех У. Діджиталізація бухгалтерського обліку в Україні: стан та перспективи розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. №41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-66>
13. Шишкова Н.Л. Перспективи ІТ-модернізації бухгалтерського обліку: актуалізація теорії і практики. *Економічний вісник Національного гірничого університету*. 2019. № 3. С. 146–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2019_3_18
14. Tkachenko O. Impactful Front-end Architecture in Online Business Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. VOL. 22 No. 6. pp. 409–414. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.51>

References

1. Balaziuk O., Pyliavets V. Blockchain technology: research of the essence and analysis of application areas. *Economy and Society*. 2022. No. 43. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-43-13> (in Ukrainian).
2. Bardash S.V., Hrabchuk I.L. Digital technologies in the field of accounting: main opportunities and risks. *Effective Economy*. 2021. No. 9. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9301> (in Ukrainian).
3. Varlamova M. L., Demianova Yu. O. Main trends of digitalization in a global dimension. *Galician Economic Bulletin*. 2020. Issue 63 (2). pp. 251–260. URL: https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2020.02.251 (in Ukrainian).
4. Dombrovska N. Digital transformation of accounting: the impact of technologies on the efficiency and quality of financial reporting. *Economic Analysis*. 2023. Vol. 33. No. 2. pp. 239–246. URL: <https://doi.org/10.35774/econa2023.02.239> (in Ukrainian).
5. Kuz V.I. Development of accounting in the conditions of digitalization of economic and management processes. *Business Inform*. 2021. No. 6. Pp. 197–204. URL: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001269459> (in Ukrainian).
6. Lemishovska O., Linynska V. Accounting in the conditions of implementing information technologies and systems. *Economy and Society*. 2022. No. 44. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-23> (in Ukrainian).
7. Myronchuk Z., Tsitska N., Andrushko R., Maletska O. The impact of digitalization on the transformation of business processes and accounting. *Bulletin of LNUV*. 2023. No. 5. pp. 50–58. URL: <https://doi.org/10.31734/economics2023.30.050> (in Ukrainian).
8. Mykhailovyna S.O., Matros O.M., Polishchuk O. M. "Cloud" technologies as an important aspect of the development of the accounting and taxation system. *Effective Economy*. 2021. No. 8. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=9153> (in Ukrainian).
9. Oneshko S.V., Drozdova O.H., Ivanova N.A. On the increase of the informational potential of the digital economic space: modernization of accounting and audit in Ukraine. *Academic Visions*. 2023. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8143112> (in Ukrainian).
10. Popivniak Yu.M. Cybersecurity and protection of accounting data in the conditions of applying modern information technologies. *Business Inform*. 2019. No. 8. pp. 150–157. URL: <https://doi.org/10.32983/2222-4459-2019-8-150-157> (in Ukrainian).
11. Rudenko S.V., Pohribniak D.S. Accounting in the conditions of digitalization. *Bulletin of Khmelnytskyi National University*. 2021. No. 1. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?page_id=39 (in Ukrainian).

12. Tenukh Z., Pelekh U. Digitalization of accounting in Ukraine: current state and development prospects. *Economy and Society*. 2022. No. 41. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-41-66> (in Ukrainian).

13. Shyshkova N.L. Prospects for IT modernization of accounting: updating theory and practice. *Economic Bulletin of the National Mining University*. 2019. No. 3. pp. 146–159. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evngu_2019_3_18 (in Ukrainian).

14. Tkachenko O. Impactful Front-end Architecture in Online Business Development. *IJCSNS International Journal of Computer Science and Network Security*. 2022. Vol. 22 No. 6. pp. 409–414. URL: <https://doi.org/10.22937/IJCSNS.2022.22.6.51>

Oksana KROCHAK

PhD in Economics, Associate Professor of department, Uman National University of Horticulture

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1212-0010>

e-mail: kr.ok.iv@ukr.net

Konon BAHRII

PhD in Economics, Associate Professor of department, Chernivtsi trade and economic institute of State University of Trade and Economics

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3516-9565>

e-mail: kononbagriy@gmail.com

Oksana LEVCHENKO

lecturer-methodologist, Zhytomyr Agricultural Technical Professional College

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-0320-2991>

e-mail: levchenko.of@ukr.net

THE FUTURE OF ACCOUNTING IN UKRAINE: TRENDS AND FORECASTS IN THE CONDITIONS OF RAPID DIGITAL TRANSFORMATION

The paper is devoted to the study of trends and forecasts of the development of accounting in Ukraine in the conditions of rapid digital transformation. Scientific and empirical methods (collection and comparison of information), as well as complex analytical methods (synthesis and generalization) were used during the research. The informational basis of the paper is the scientific works of both domestic and foreign scientists who studied accounting issues in the conditions of rapid digital transformation. The paper noted that accounting in Ukraine today is undergoing major changes in connection with the introduction of digital technologies, which is a necessary and key stage for ensuring the effective functioning of the organization. It was noted that digitization of accounting and its integration into the company's information system is not only a necessity, but also a strategic step in modern business. This process is aimed at optimizing financial processes, ensuring fast and accurate data processing. An integrated information system allows not only to store information, but also to analyze it, providing the company's management with valuable insights for making strategic decisions. This approach turns accounting into a powerful tool that contributes to the growth and success of the enterprise in conditions of constant competition. It is also stated that in the future accounting in Ukraine will continue to evolve rapidly under the influence of digital transformation and the latest technologies. The paper examines key trends and forecasts for the future of accounting in Ukraine in conditions of rapid digital transformation: process automation, "cloud" technologies, data analysis and forecasting, blockchain, cyber security. The conclusion states that the future of accounting in Ukraine is inextricably linked to the digital transformation taking place in modern business. Successful adaptation to the trends considered in the study will require not only technological readiness, but also cultural and organizational changes aimed at continuous improvement of processes and personnel skills.

Keywords: automation of accounting, digital technologies in accounting, blockchain in accounting, artificial intelligence in accounting, accounting software, electronic document management, financial analysis, real-time reporting, data analytics in accounting, standardization of accounting processes

Вікторія Олександрівна ЧЕРЕПАНОВА
к.е.н., професор, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0294-1678>
e-mail: vitcherepanova@gmail.com

Ольга Іванівна ПОДРЕЗ
доктор філософії з економіки, старший викладач, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-099-0115>
e-mail: olha.podrez@gmail.com

Вікторія Олександрівна МАТРОСОВА
к.е.н., доцент, Національний технічний університет "Харківський політехнічний інститут"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1266-7286>
e-mail: vm4323@gmail.com

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КОНСАЛТИНГУ У ПОКРАЩЕННІ МІЖНАРОДНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІТ-БІЗНЕСУ

Метою роботи є визначення джерел фінансування інвестиційної діяльності ІТ-бізнесу задля виходу на міжнародні ринки збуту ІТ-продуктів та застосування міжнародного консалтингу у якості ефективної системи управління зовнішньоекономічною діяльністю. Запропоновано вести для ІТ-підприємств й ІТ-підприємців групу «малі підприємства та підприємці», надати їм статус резидентів Дія-сіті та застосовувати пільговий режим оподаткування. Запропоновано проводити кредитування експорту ІТ-продуктів через експортно-кредитне агентство за допомогою довгострокових облигацій, а також застосовувати послуги міжнародного консалтингу для супроводу зовнішньоекономічної діяльності.

Ключові слова: міжнародний консалтинг, інвестиційна діяльність, фінансування, оподаткування, кредитування, ІТ-підприємства, ІТ-підприємці

ВСТУП

В умовах воєнного часу в Україні розвиток бізнесу стає майже неможливим, але потрібно наповнювати бюджет податковими відрахуваннями, надавати робочі місця працездатному населенню, платити пенсії літнім людям тощо. Тому виникає необхідність збільшувати збут продукції та надання послуг, додаткових робочих місць. Для цього доцільно розширяти бізнес та освоювати нові ринки збуту.

Сьогодні ІТ є однією із провідних індустрій української економіки, яка стрімко зростає, зокрема це стосується експортних операцій. Так, за останні 6 років частка експорту комп'ютерних послуг у ВВП зросла з 1,8 % до 3,5 %, а загалом в експорті послуг – з 13,4% до 37,8 % у 2021 р. досяг 6,9 млрд дол. США. За оцінкою Tech Ecosystem, станом на початок грудня 2022 р. на ринку діє 2,4 тис. компаній, з яких 23,5 % – сервісні та 76 % – продуктові [1].

Воєнні дії, що відбуваються на території України зруйнували багато експортоорієнтованих галузей економіки. Але за базовим сценарієм (прогнозами) експорт ІТ-послуг до 2025 р. буде на рівні 8,4 млрд дол. США, за консервативним – на рівні 8,0 млрд дол. США [1].

Щоб прогнози до 2025 р. збулися, необхідно будувати сприятливі умови функціонування для ІТ-підприємств та ІТ-підприємців. Передусім це стосується пошуку інвестиційних джерел фінансування збільшення обсягів надання послуг. По-друге, залучення висококваліфікованих фахівців з економіки, фінансів, права, міжнародних економічних відносин стосовно надання кон-

сультацій з ведення бізнесу в інших країнах світу та в Україні.

Отже, на сьогодні ІТ-галузь є найбільш прогресивною, експортоорієнтованою, але для її ефективного функціонування необхідно провести уточнення стосовно оподаткування, пошуку додаткових інвестиційних ресурсів та організації послуг з міжнародного консалтингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Збільшення обсягів реалізації ІТ-продуктів може здійснюватися різними способами – зростання за масштабами самого підприємства, реєстрація філії за кордоном, злиття з іншими компаніями тощо. Проблеми реєстрації суб'єктів господарювання в країнах ЄС присвячено багато наукових праць юридичної направленості таких вчених як О. Загнітко, Ю. Корчев та А. Товстопільот [2], І.А. Шуміло, Р.А. Сулейманов [3], І. Мучник та А. Корпута [4].

Економічними проблемами, що пов'язано з пошуком джерел фінансування, присвячено праці таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Г. Александер, Г. Бірман, І. Бланк, О. Бондаренко, Л. Борщ, Л. Гітман, М. Джонк, І. Гуцал, Л. Крушвіц, Т. Майорова, Д. Норткотт, А. Пересада, О.Пушкар, В. Савчук, І. Цигиль, С. Шмідт та ін. [5, 7].

Проте залишаються невирішеними наукові доробки стосовно сучасних джерел фінансування та пошуку ефективних управлінських рішень стосовно впровадження міжнародного бізнесу у діяльність українських підприємницьких структур.

МЕТА роботи – визначення сучасних джерел фінан-

сування IT-бізнесу для виходу на міжнародні ринки збуту IT-продуктів та застосування міжнародного консалтингу у якості ефективної системи управління розвитком зовнішньоекономічної діяльності вітчизняних суб'єктів господарювання.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети в роботі застосовано такі методи наукового дослідження, як: систематизація, порівняння та системного підходу для пошуку джерел фінансування міжнародної діяльності у IT-галузі, індукції та дедукції для запропонування пільгового оподаткування, кредитування та послуг міжнародного консалтингу стосовно ведення експортних операцій у сфері IT-технологій у запропонованих умовах функціонування.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні активно розвиваються IT-бізнес, суб'єкти якого збільшують експортний потенціал країни за рахунок продуктів з високою додатковою вартістю та інтегрують країну до глобальних економічних процесів.

Для подальшого розвитку IT-галузі необхідно розробити заходи стосовно збільшення фінансових ресурсів, зокрема інвестицій, у діяльність IT-підприємств.

У роботі В.В. Ігнатюк, Ю.А. Малахової та В.М. Сукманюк виділяють такі джерела фінансування: власні, бюджетні (державний та місцевий), кредитні та іноземні інвестиції. Ними доведено, що на вітчизняних підприємствах серед джерел фінансування інвестиційних потреб домінують власні кошти. Їхня частка становить біля 80 %. Основними власними джерелами фінансування є чистий прибуток і амортизаційні відрахування. Проте у сучасних умовах власні джерела фінансування інвестиційних витрат на вітчизняних підприємствах все частіше застосовуються на потреби операційної діяльності, що знижує їхній інвестиційний характер, а також і можливості стосовно виходу на зарубіжні ринки збуту [7].

Нами пропонуються такі заходи для IT-бізнесу:

1. Пільговий режим оподаткування для всіх IT-підприємств та фізичних осіб-підприємців (ФОП), а не тільки для резидентів Дія-сіті.

2. Кредитні програми експортно-кредитної агенції для імпортерів українських IT-продуктів. Зараз експортно-кредитна агенція України не кредитує покупку українських IT-продуктів, тобто не здійснює операції

форфейтингу. Для отримання коштів для кредитування експортно-кредитної агенцією України українських IT-компаній доцільно розмістити облігації ЕКА України на Лондонській або Люксембурзьких біржах;

3. Кредитування покупки програмного забезпечення на внутрішньому ринку шляхом включення IT-галузі у програму кредитування «5-7-9», що здійснюватимуть Національний банк України (НБУ) та Кабінет Міністрів України [6].

4. Пряме інвестування IT-підприємств та IT-підприємців, які виходять на зарубіжні ринки збуту, шляхом приєднання до зарубіжних IT-компаній в якості дочірніх підприємств або філій.

5. Застосовувати операції краудінвестингу, які мають просту схему фінансування: компанія, яка потребує інвестицій, розміщує інформацію про свою діяльність на спеціальній платформі і за допомогою публічної пропозиції залучає кошти інвесторів тільки тоді, якщо знаходить серед них високий рівень інтересу до проекту і віру в його успіх [7]. Основним недоліком краудінвестингу є наявність ризиків шахрайства.

6. Операції фандрейзингу із залучення зовнішніх, сторонніх для компанії ресурсів, необхідних для здійснення зовнішньоекономічної діяльності в IT-галузі [7].

Розглянемо більш детально перші три запропоновані заходи, оскільки вони мають реальні умови впровадження.

1. Пільговий режим оподаткування для всіх IT-підприємств та ФОП, а не тільки для резидентів Дія-сіті. Зараз в Україні діє пільговий режим оподаткування IT-підприємств для резидентів Дія-сіті (табл. 1).

Критерії віднесення IT-підприємства для реєстрації резидентом Дія-сіті показано у табл. 2.

Для ФОП діють умови оподаткування, які показано у табл. 3.

Дія-сіті за 2022-2023 рр. поповнилася 410 резидентами. Це приблизно 10 % від загальної кількості IT-підприємств та ФОП-ів, що надають послуги у сфері IT-технологій. В Україні 12 480 ФОП-ів та 4235 юридичні особи, що надають послуги у IT-галузі (з них 410 є резидентами Дія-сіті).

Нами пропонується включити до резидентів Дія-сіті нову додаткову групу «малі підприємства та підприємці». До критеріїв нової групи віднести групи IT-бізнесу, які показано у табл. 4.

Таблиця 1 – Умови оподаткування резидентів «Дія-сіті» [8]

Податок	Ставка податку, %
1. Податок на прибуток	Немає. Замість податку на прибуток введено податок на виведений капітал, який платиться під час сплати дивідендів засновникам підприємства. Ставка податку на виведений капітал 9 % від суми дивідендів. Якщо власник підприємства не згоден з податком на виведений капітал, то підприємство сплачує податок на прибуток за ставкою 18 %
2. Податок на доходи фізичних осіб	5 % від нарахованого доходу
3. Військовий збір	1,5 % від нарахованого доходу
4. Єдиний соціальний внесок	22 % від мінімальної заробітної плати

Таблиця 2 – Критерії віднесення IT-підприємства для реєстрації резидентом «Дія-сіті» [8]

Для діючих підприємств	Для новостворених підприємств
1. Середня заробітна плата від 1200 євро на місяць	1. Сума доходу менше ніж 7,5 млн грн
2. 90% доходів від IT-діяльності	2. 90% доходів від IT-діяльності
3. Кількість працівників не менше 9 осіб	3. Зареєстровані не раніше ніж за 24 місяці до подання заяви на резидентство

Таблиця 3 – **Наявні умови оподаткування для фізичних осіб-підприємців, що надають послуги у ІТ-сфері [8]**

Загальна система оподаткування	Спрощена система оподаткування
1. Податок на доходи фізичних осіб – 18% від прибутку	1. Єдиний податок – 3 % від доходу при сплаті ПДВ, 5 % від доходу для неплатників ПДВ
2. Єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної заробітної плати (добровільно до кінця війни та 12 місяців з дня скасування військового стану)	2. Єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної заробітної плати (добровільно до кінця війни та 12 місяців з дня скасування військового стану)

Таблиця 4 – **Пропозиції стосовно нової групи резидентів Дія-сіті (розроблено авторами)**

Фізичні особи підприємці	Юридичні особи
1. Право реєстрації у Дія-сіті мають всі підприємці, що надають послуги у ІТ-сфері незалежно від терміну реєстрації	Право реєстрації у Дія-сіті мають юридичні особи, що зареєстровані не раніше ніж за 6 місяців до дня подачі заяви на реєстрацію резидентом
2. Питома вага доходів від діяльності в ІТ-сфері 90% та вище	2. Питома вага доходів від діяльності в ІТ-сфері 90% та вище
3. Єдиний податок – 1 % від доходу але не менше 3000 грн/міс.	3. Податок на виведений капітал 9% від суми дивідендів або 18 % від прибутку
Умови оподаткування	
1. Єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної заробітної плати	2. Єдиний соціальний внесок – 22 % від мінімальної заробітної плати
2. Податок на доходи – 5 % від доходу для найманих працівників	3. Податок на доходи 5 % від доходу
3. Військовий збір – 1,5 % від доходу для найманих працівників	4. Військовий збір – 1,5 % від доходу для найманих працівників

Значна кількість ФОП-ів, які надають послуги в ІТ-галузі, не має найманих працівників. Вони надавали послуги більш великим ІТ-компаніям. Зараз ці компанії входять у Дія-сіті або працюють за кордоном. Включення фізичних та юридичних осіб до резидентів Дія-сіті дасть змогу залучити до бюджету великі суми у вигляді єдиного податку.

2. Для резидентів Дія-сіті пропонується створити спеціальну програму кредитування експорту ІТ-продуктів, що забезпечить зростання збуту цих продуктів, застосовуючи механізм кредитування у вигляді Експортно-кредитної агенції України (ЕКАУ). ЕКАУ створено в 2020 р. з метою стимулювання експорту товарів, робіт та послуг з України закордон [9].

Основна проблема запуску кредитування цим агентством покупки українських ІТ-продуктів є необхідність кредитування в іноземній валюті в умовах війни. Під час запуску кредитування з боку ЕКАУ ІТ-компаній у гривні джерелом фінансування може стати випуск облігацій цього агентства.

ЕКАУ емітує облігації на термін 5 років за ставкою, що дорівнює обліковій ставці НБУ (зараз становить 16% річних). ЕКАУ надає кредити покупцям в іноземній валюті за ставкою 2 % річних. Кредит іноземному підприємству надається в іноземній валюті, а фактично українській ІТ-компанії перераховуються кошти у гривні за курсом іноземної валюти на день укладання договору. Так, в ЕКАУ не виникне необхідності купувати іноземну валюту під час кредитування української ІТ-компанії.

Погашення тіла кредиту і відсотків за кредитом іноземною компанією буде здійснюватися в іноземній валюті. Стимулюючи, тим самим надходження іноземної валюти.

У запропонованій схемі фінансування кредитів ЕКАУ є слабе місце. ЕКАУ надає кредит за ставкою 2 %, а залучає кошти за ставкою 16% [9, 10]. Виникає від'ємний спред у розмірі 14 %. Різницю у ставках пропонуємо компенсувати за рахунок створення спеціального фонду кредитування ІТ-бізнесу.

Джерелом надходження коштів до спеціального фонду кредитування ІТ-бізнесу пропонується встановити 10 % від надходжень по податкам та зборам від нових резидентів Дія-сіті. Доцільно також встановити кредитний спред між ставкою кредитування та ставкою залучення коштів Експортно-кредитним агентством у розмірі 1 % річних. Різниця між 1 % та обліковою ставкою НБУ покривається за рахунок спеціального фонду кредитування ІТ-бізнесу.

Однак багато фізичних та юридичних осіб, що працюють в ІТ-галузі не мають фахових знань стосовно проведення запропонованих інвестиційних заходів, тому нами пропонується скористатися послугами підприємств, що спеціалізуються на міжнародному консалтингу. Тим самим ІТ-підприємства вирішують такі проблемні питання:

- юридичні стосовно застосування пільгової системи оподаткування, кредитування експорту ІТ-продуктів;

- економічні стосовно обґрунтування умов кредитування за програмою експортно-кредитної агенції для імпортерів українських ІТ-продуктів шляхом запровадження довгострокових облігацій, створення інвестиційного фонду кредитування суб'єктів господарювання, що мають статус резидентів Дія-сіті;

- інвестиційні стосовно одержання кредитів на організацію та супровід зовнішньоекономічної діяльності ІТ-підприємств та ІТ-підприємців.

ВИСНОВКИ

Фінансування міжнародної діяльності ІТ-бізнесу пропонується здійснювати шляхом:

- скорочення податкових нарахувань, застосовуючи пільгове оподаткування;

- кредитування споживачів ІТ-продуктів через експортно-кредитні агенції, застосовуючи довгострокові облігації;

- кредитні ресурси інвестиційного фонду резидентів Дія-сіті.

Список використаних джерел

1. Як ІТ-індустрія розвиває інші галузі економіки у 2022 році. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/jak-it-industrija-rozvyvuae-inshi-galuzi-ekonomiky>
2. Корчев Ю., Товстоплот А. Гармонізація законодавства України як умова членства в ЄС: прогрес і перспективи. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html>
3. Шуміло І.А., Сулейманов Р.А. Нова концепція транскордонного переміщення компаній у законодавстві та судовій практиці ЄС. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 3. С. 373 – 377. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/94>
4. Мучник І., Корпута А. Як відкрити компанію або філію у країнах ЄС. Вісім прикладних порад. URL: <https://forbes.ua/company/yak-vidkriti-kompaniyu-abo-filiyu-u-krainakh-es-visim-prikladnih-porad-15072022-7197>
5. Levytskyi V.V. The optimization of system financial management of enterprise based on the analysis of investments in its marketing activities. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2019. Vol. 2, No 18. pp. 101–107.
6. Приватбанк – учасник програми «доступні кредити 5-7-9%». URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9>
7. Ігнатюк В.В., Малахова Ю.А., Сукманюк В.М. Сучасні джерела фінансування інвестиційних потреб підприємства. *Класичний приватний університет*. 2020. Вип. 2 (19). С. 98 –102.
8. Офіційний сайт Дія сіті. URL: <https://city.diia.gov.ua/>
9. Офіційний сайт Експортно-кредитного агентства. URL: <https://www.eca.gov.ua/>
10. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/>

References

1. How the IT- industry develops other sectors of the economy in 2022 year. URL: <https://finance.ua/ua/goodtoknow/jak-it-industrija-rozvyvuae-inshi-galuzi-ekonomiky> (in Ukrainian).
2. Korchev Yu., Tovstoplot A. Harmonization of Ukrainian legislation as a condition for membership in the EU: progress and prospects. URL: <https://jur-gazeta.com/publications/practice/inshe/garmonizaciya-zakonodavstva-ukrayini-yak-umova-chlenstva-v-es-progres-i-perspektivi.html> (in Ukrainian).
3. Shumilo I.A., Suleimanov R.A. New concept of cross-border transfer of companies in legislation and judicial practice. *Legal scientific electronic journal*. 2021. No. 3. pp. 373 – 377. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-3/94> (in Ukrainian).
4. Muchpyk I., Korputa A. How to open a company or a branch in EU countries. Eight practical tips. URL: <https://forbes.ua/company/yak-vidkriti-kompaniyu-abo-filiyu-u-krainakh-es-visim-prikladnih-porad-15072022-7197> (in Ukrainian).
5. Levytskyi V.V. The optimization of system financial management of enterprise based on the analysis of investments in its marketing activities. *Economic journal of Lesya Ukrainka Volyn National University*. 2019. Vol. 2, No 18. pp. 101–107.
6. Privatbank is a participant in the "5-7-9% affordable loans" program. URL: <https://privatbank.ua/business/5-7-9> (in Ukrainian).
7. Ihnatiuk V.V., Malakhova Yu.A., Sukmaniuk V.M. Modern sources of financing the investment needs of the enterprise. *Classical private university*. 2020. Issue 2 (19). pp. 98 –102. (in Ukrainian).
8. The official site of Diya City. URL: <https://city.diia.gov.ua/> (in Ukrainian).
9. The official website of the Export Credit Agency. URL: <https://www.eca.gov.ua/> (in Ukrainian).
10. The official site of the National Bank of Ukraine. URL: <https://bank.gov.ua/> (in Ukrainian).

Viktoriiа CHEREPANOVA

PhD in Economics, Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0294-1678>

e-mail: vitcherepanova@gmail.com

Olha PODREZ

PhD in Economics, Senior Lecturer, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-099-0115>

e-mail: olha.podrez@gmail.com

Viktoriiа MATROSOVA

PhD in Economics, Associate Professor, National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1266-7286>

e-mail: vm4323@gmail.com

THE ROLE OF INTERNATIONAL CONSULTING IN IMPROVING THE INTERNATIONAL INVESTMENT ACTIVITY OF THE IT BUSINESS

In wartime, the IT industry increases the provision of IT services not only in the domestic market, but also in foreign sales markets due to the increase in the export of IT products. However, there is a problem regarding the financing of foreign projects, so the purpose of the paper is to determine modern sources of financing IT business investment activities in order to enter the international sales markets of IT products and the use of international consulting as an effective management system for the development of foreign economic activities of domestic business entities in the field of IT. Such methods of scientific research as: systematization, comparison and systematic approach for finding sources of financing of international activities in the IT industry are applied; induction and deduction for the justification of preferential taxation and crediting, as well as the use of international consulting services for conducting export operations in the field of IT technologies. The modern conditions of taxation, crediting and financing of business entities are considered, which include: preferential taxation, credit programs for importers of IT products, inclusion of the IT industry in the "5-7-9" lending program, direct investment, use of crowdinvesting operations and fundraising. It is proposed to introduce a group of "small businesses and entrepreneurs" for IT enterprises and IT entrepreneurs as residents of Diya City and to create conditions for their preferential taxation. Measures have been developed to implement a special program for crediting the export of IT products through the export credit agency with the help of long-term bonds, as well as a special fund for crediting the IT business at the expense of deductions from all types of taxes and fees of Diya City residents. For the effectiveness of the proposed investment decisions, it is suggested to use the services of international consulting for the support of foreign economic activity.

Keywords: international consulting, investment activity, financing, taxation, lending, IT enterprises, IT entrepreneurs

Олена Ростиславівна **АНТОНЮК**

д.е.н., професор, Національний університет водного господарства та природокористування

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5703-9115>

e-mail: o.r.antonyuk@nuwm.edu.ua

ОБЛІК ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ: ВПЛИВ НА АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ВАЛЮТНОГО НАГЛЯДУ ТА ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ В ПЕРІОД ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто особливості впливу регулювання валютних операцій на облік зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та фінансовий моніторинг. Досліджено нові вимоги до обліку операцій ЗЕД у частині визнання доходів, термінів розрахунків для різних суб'єктів господарювання. Акцентовано увагу на критеріях ризикованості операцій в рамках проведення банками фінансового моніторингу для врахування суб'єктами ЗЕД. Актуальність цієї статті полягає у висвітленні особливостей обліку, фінансового моніторингу операцій ЗЕД в Україні в умовах воєнного стану

Ключові слова: облік зовнішньоекономічної діяльності, експорт, імпорт, фінансовий моніторинг

ВСТУП

Облік зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) був і залишається актуальним напрямом облікового забезпечення суб'єктів господарювання, що пов'язано з підвищеним рівнем ризику наявності помилок у зв'язку зі змінами у нормативних документах з питань такої діяльності, різних умов провадження діяльності з причини варіативності умов зовнішньоекономічних контрактів, необхідністю врахування курсових різниць та правильним поданням і поданням інформації у фінансовій звітності. Вивчення питань обліку та звітності ЗЕД є актуальним в умовах ведення бізнесу в період дії воєнного стану та надзвичайних подій. Суб'єктам господарювання важливо дотримуватись вимог законодавства, організувати належний внутрішній контроль / внутрішній аудит для попередження помилок у відображенні операцій в умовах провадження ЗЕД. В рамках такого контролю актуальним є врахування питань валютного регулювання діяльності суб'єктів ЗЕД в умовах підприємницьких ризиків. Уповноважені суб'єкти валютного регулювання застосовують форми валютного нагляду. Як зазначає науковець І.В. Патерило, «валютне регулювання – економічно обґрунтований компроміс між приватними інтересами суб'єктів валютних операцій та публічним інтересом, і тому проблема вдосконалення правового регулювання валютних операцій актуальна завжди» [1]. Питання валютного нагляду набувають особливої актуальності у період діяльності суб'єктів господарювання в умовах воєнного стану, а з позиції фінансового обліку та складання звітності заходи валютного регулювання впливають на відображення курсових різниць, визначення доходів/витрат від операційних курсових різниць та подання у фінансовій звітності. Облікове відображення операцій з валютою та ЗЕД є предметом зовнішнього та внутрішнього контролю.

Аналіз досліджень та публікацій

Найбільш активно науковцями розглядається проблематика валютного регулювання. Аналіз наукових джерел свідчить, що багато публікацій з питань валютного нагляду мають економічне, а також правниче спря-

мування. На увагу з погляду комплексності дослідження заслуговує робота О.М. Лісовол (2019 р.), в якій досліджено валютний контроль в Україні. У роботі розглянуто проблематику оптимізації та ефективності валютного контролю з погляду сприяння розвитку бізнесу у розвитку ЗЕД та водночас реалізації державних інтересів та поповнення бюджету [2]. Валютне регулювання та його вплив на аспекти обліку в умовах фінансових та економічних криз різних років розкрила науковець В. П'янкова [3]. Серед цих заходів відмічається скорочення терміну валютного контролю, посилення вимог стосовно купівлі валюти для розрахунків за імпортними операціями. Особливості дії регуляторів в умовах нестабільного валютного ринку України та зниження курсу національної валюти відносно долара, євро та валюти європейських країн розглядає С.В. Ткач [4]. Облік операцій ЗЕД розглядали також Н.С. Карвацька [5], І.В. Жиглей [6], С.О. Левицька [7], а облік валютних операцій в умовах надзвичайних, непередбачених та невизначених подій розглянуто у працях Н. Кінзерської, яка довела вплив ризиків ЗЕД на фінансові результати підприємства, необхідність розроблення нових підходів до системи облікового відображення і контролю ЗЕД, розроблено перелік об'єктів бухгалтерського обліку ЗЕД з урахуванням впливу невизначеності зовнішнього середовища [8]. Водночас публікацій обліку ЗЕД після введення воєнного стану в Україні недостатньо, а тому акцентування уваги на важливих аспектах обліку ЗЕД у взаємозв'язку із заходами контролю є на часі.

МЕТА статті – висвітлення особливостей обліку операцій зовнішньоекономічної діяльності з урахуванням останніх змін та впливу на валютний нагляд та фінансовий моніторинг.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методи дослідження подано теоретичним узагальненням, порівняльним аналізом. Результати дослідження полягають у визначенні особливих вимог до обліку та фінансового моніторингу операцій ЗЕД в Україні.

РЕЗУЛЬТАТИ

Особливості обліку, оподаткування та звітності ЗЕД

в Україні регулюються різними нормативними документами, ключовими з яких в частині особливих вимог до методології обліку є П(С)БО 21 та МС(БО) 21. Суб'єкти ЗЕД також повинні дотримуватись правил обміну валюти, ліцензування імпорту та експорту, а також митних процедур. Загалом належне ведення бухгалтерського обліку та оподаткування ЗЕД має важливе значення для підприємств, що працюють в Україні, і може допомогти забезпечити дотримання нормативних актів, а також мінімізувати ризик наявності відхилень в облікових документах. Розглянемо найбільш актуальні аспекти обліку ЗЕД у взаємозв'язку з валютним наглядом та реалізацією заходів фінансового моніторингу.

Важливим з погляду обліку та оцінювання є визначення курсових різниць, тобто різниці між двома курсами НБУ, методика визначення яких визначена у п. 8 НП(С)БО 21 «Вплив змін валютних курсів». Курсові різниці визначають на дату балансу та на дату здійснення операції, а для обліку використовують рахунки 714 та 945. Залишок іноземної валюти на дату придбання та дату балансу оцінюється за курсом НБУ. Важливо пам'ятати, що різниця між курсом НБУ та курсом обслуговуючого банку не є курсовою різницею. Проте вона має місце, призводить до прибутку (зазвичай у разі продажу іноземної валюти) або збитку від купівлі-продажу валюти та відображається на рахунках 711 або 942. Певні особливості виникають в обчисленні курсових різниць для суб'єктів господарювання – платників єдиного податку (ЄП). Платник ЄП повинен визнати дохід від курсової різниці відповідно до роз'яснень ДПС України, включивши додатні курсові різниці до доходу. Це значить, що якщо зарахування виручки на розподільчий рахунок і потім на поточний відбулося у різні дні й курс гривні зміцнився, то єдиноплатнику ще й треба визнати дохід від курсової різниці. Від'ємні ж курсові різниці на єдиний податок не впливають.

Починаючи з 2019 р., валютний нагляд змінив собою валютний контроль, запроваджено ризико-орієнтований підхід. На правильне облікове забезпечення впливає контроль граничних строків розрахунків, тобто час між оформленням митної декларації та здійсненням платежу. В період дії воєнного стану термін становить 180 к. днів, – започатковано з 05.04.2022 р. Досвід регулювання ЗЕД в Україні мав обов'язковий продаж виручки експортерами за зовнішньоекономічними контрактами, що скасовано у 2019 р. постановою НБУ від 06.02.2019 р. № 35 [9]. Під час воєнного стану його не відновлювали. Грошові кошти перед тим як потрапити на поточний рахунок, можуть спочатку зараховуватися на розподільчий рахунок у банку, який є транзитним, а операції зарахування на розподільний рахунок та перерахування на поточний рахунок можуть відбуватись як впродовж одного дня, так і у різні дні. Проте суб'єкту господарювання потрібно правильно вказувати дату операції, зарахування на поточний рахунок має бути не пізніше наступного дня з надходження на розподільчий (згідно з положенням НБУ [10]), а також на розподільчий рахунок зараховуються й надходження у вигляді іноземних інвестицій, кредитів і позик. Надходження в іноземній валюті від торгівлі валютними цінностями, з повернення коштів на відрадження за кордон, переказ коштів для спільної інвестиційної діяльності за участю нерези-

дента-інвестора без створення юридичної особи зараховуються відразу на поточний рахунок. Водночас операції з валютного нагляду знімаються після зарахування коштів на поточний рахунок. Для обліку коштів на розподільчому рахунку у підприємств застосовується субрахунок 316 «Спеціальні рахунки в іноземній валюті», який призначено саме для обліку коштів в іноземній валюті, які підлягають розподілу або додатковому попередньому контролю. В банківських документах на різницю між поточним рахунком суб'єктів господарювання та розподільчим вказують перші чотири цифри рахунку – 2603 «Розподільчі рахунки суб'єктів господарювання». Особливості застосування розподільчого рахунку виникають у платників ЄП, для яких дохід визнається за касовим методом. Дата зарахування коштів на розподільчий рахунок 316, а не на поточний рахунок 311 і буде датою збільшення доходу.

Система державного фінансового моніторингу передбачає сукупність заходів зі збирання, оброблення та аналізу інформації про фінансові операції, що подається до Державної служби фінансового моніторингу суб'єктами первинного і державного фінансового моніторингу та іншими державними органами, що може бути пов'язано з підозрою в легалізації (відмиванні) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванні тероризму та/або з іншими незаконними фінансовими операціями. Проведення первинного фінансового моніторингу забезпечується безпосередньо суб'єктом первинного фінансового моніторингу, його філіями, іншими відокремленими підрозділами та дочірніми компаніями із застосуванням ризико-орієнтованого підходу. Критерії ризику за типом клієнта – це критерії ризику легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму та фінансування розповсюдження зброї масового знищення, що безпосередньо притаманні клієнту суб'єкта первинного фінансового моніторингу, організаційно-правовій формі клієнта, структурі власності клієнта, діловій, професійній чи особистій діяльності клієнта та його кінцевому бенефіціарному власнику. Належна перевірка в рамках проведення фінансового моніторингу передбачає розуміння мети та характеру майбутніх ділових відносин або проведення фінансової операції, проведення на постійній основі моніторингу ділових відносин та фінансових операцій клієнта, що здійснюються у процесі таких відносин, стосовно відповідності таких фінансових операцій наявній у суб'єкта первинного фінансового моніторингу інформації про клієнта, його діяльність та ризик (зокрема, в разі необхідності про джерело коштів, пов'язаних з фінансовими операціями). У контексті ЗЕД під час проведення фінансового моніторингу до ризикованих операцій належать операції з ознаками штучного дроблення операції, щоб не перевищити порогове значення 400 тис. грн. Ознаки дроблення операції визначено Положенням про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції [11], узагальнення яких наведено на рис. 1.

На основі сукупності критеріїв (рис. 1) та з урахуванням внутрішніх документів банк може прийняти рішення про дроблення операції та порушення граничних термінів навіть під час дотримання в експортно-імпортних операціях формальних критеріїв.

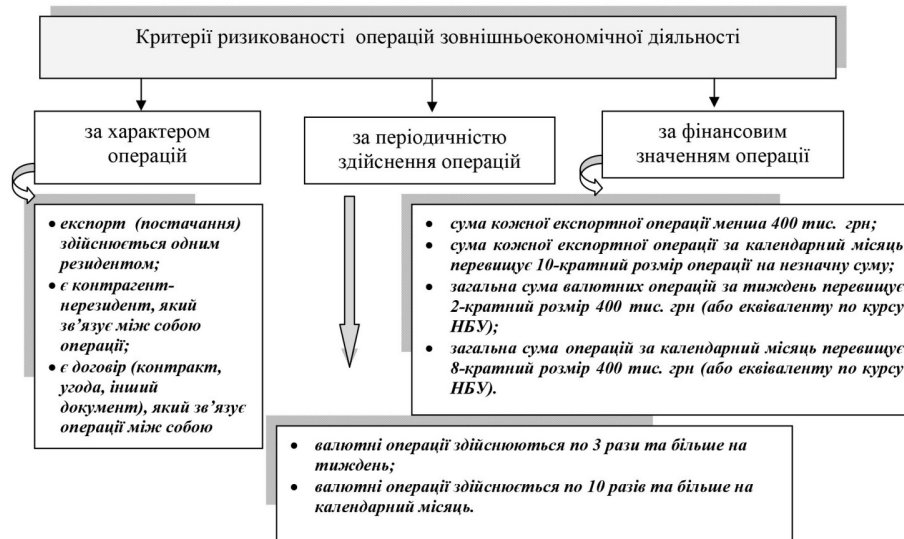

Рис. 1. Критерії ризикованості операцій ЗЕД для потреб фінансового моніторингу відповідно до нормативних документів (складено на підставі [11])

ВИСНОВКИ

В умовах дії надзвичайних подій виникає необхідність у встановленні нових заходів валютного регулювання та контролю. В основу валютного нагляду пок-

ладено ризико-орієнтований підхід, а визначені індикатори порушень валютного законодавства варто брати до уваги під час реалізації заходів внутрішнього контролю.

Список використаних джерел

1. Патерило І.В. Валютне регулювання та валютна політика як важливі інструменти механізму державного регулювання національної економіки. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2011/12.pdf
2. Лісовол О.М. Фінансово-правове регулювання валютного контролю в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / Національна академія внутрішніх справ. Київ, 2019.
3. П'янкova О.В. Валютне регулювання експортних та імпорتنих операцій суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності в контексті антикризових заходів. *Ефективна економіка*. 2016. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5277>.
4. Ткач С.В. Організаційно-правові засади валютного регулювання в Україні. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/ORGANIZATSIIJNO-PRAVOVI-ZASADY-VALYUTNOGO-REGULYUVANNYA.pdf>.
5. Тюріна Н.М., Карвацька Н.С. Зовнішньоекономічна діяльність підприємства. Київ, 2019. 407 с.
6. Жиглей І.В. Облік зовнішньоекономічної діяльності. Житомир, 2019. 400 с.
7. Levytska S., Krynychnay I., Akimova A., Kuzmin O. Analysis of business entities financial and operational performance under sustainable development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol 2. No 25. pp. 122-131. URL: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v2i25.136476>
8. Кінзерська Н.В. Складові зовнішньоекономічної діяльності як об'єкти бухгалтерського обліку в умовах невизначеності зовнішнього середовища. *Інвестиції: практика та досвід*. 2020. № 15-16. С. 100–105. URL: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2020.15-16.100>
9. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України. Постанова правління НБУ від 06.02.2019 р., № 35. (зі змінами від 18.06.2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0035500-19#Text>
10. Про затвердження Положення про заходи захисту та визначення порядку здійснення окремих операцій в іноземній валюті. Постанова правління НБУ від 02.01.2019 № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text>
11. Положення про порядок здійснення уповноваженими установами аналізу та перевірки документів (інформації) про валютні операції. Постанова правління НБУ від 02.01.2019 № 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008500-19#Text>

References

1. Paterilo I.V. Currency regulation and currency policy as important tools of the mechanism of state regulation of the national economy. URL: http://apnl.dnu.in.ua/2_2011/12.pdf (in Ukrainian).
2. Lisovol O.M. Financial and legal regulation of currency control in Ukraine: dissertation ... PhD in legal sciences: 12.00.07 / National Academy of Internal Affairs. Kyiv, 2019 (in Ukrainian).
3. Piankova O.V. Currency regulation of export and import operations of subjects of foreign economic activity in the context of anti-crisis measures. *Efficient economy*. 2016. No. 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5277> (in Ukrainian).
4. Tkach S.V. Organizational and legal principles of currency regulation in Ukraine. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2017/02/ORGANIZATSIIJNO-PRAVOVI-ZASADY-VALYUTNOGO-REGULYUVANNYA.pdf> (in Ukrainian).
5. Tiurina N.M., Karvatska N.S. External economic activity of the enterprise. Kyiv, 2019. 407 p. (in Ukrainian).
6. Zhyhlei I.V. Accounting for foreign economic activity. Zhytomyr, 2019. 400 p. (in Ukrainian).
7. Levytska S., Krynychnay I., Akimova A., Kuzmin O. Analysis of business entities financial and operational performance under sustainable development. *Financial and credit activity: problems of theory and practice*. 2018. Vol 2. No 25. pp. 122-131. URL: <https://doi.org/10.18371/fcapter.v2i25.136476>
8. Kinzerska N.V. Components of foreign economic activity as objects of accounting in conditions of uncertainty of the external environment. *Investments: practice and experience*. 2020. No. 15-16. pp. 100–105. URL: <https://doi.org/10.32702/2306->

6814.2020.15-16.100 (in Ukrainian).

9. On making changes to some normative legal acts of the National Bank of Ukraine. Resolution of the NBU Board dated February 6, 2019, No. 35 (as amended from June 18, 2019). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0035500-19#Text> (in Ukrainian).

10. On the approval of the Regulation on protection measures and determining the procedure for carrying out individual operations in foreign currency. Resolution of the NBU Board dated January 2, 2019 No. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005500-19#Text> (in Ukrainian).

11. Regulations on the procedure for analysis and verification of documents (information) on currency transactions by authorized institutions. Resolution of the NBU Board of January 2, 2019 No. 8. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0008500-19#Text> (in Ukrainian).

Olena ANTONIUK

Doctor of Economics, Professor, National University of Water and Environmental Engineering

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5703-9115>

e-mail: o.r.antonyuk@nuwm.edu.ua

ACCOUNTING OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES: IMPACT ON CURRENT ASPECTS OF CURRENCY OPERATIONS SUPERVISION AND FINANCIAL MONITORING DURING THE PERIOD OF MARTIAL STATE IN UKRAINE

Introduction. Accounting for foreign economic activity was and remains a relevant area of accounting support for business entities, which is associated with an increased risk of errors in connection with changes in regulatory documents on such activities, different conditions for carrying out activities due to the variability of the terms of foreign economic contracts, the need to take into account different exchange rates and the correct submission and presentation of information in financial statements. It is important for business entities to comply with the requirements of legislation, to organize proper internal control/internal audit to prevent errors in reflected transactions in the conditions of foreign economic activity.

The purpose of the paper is to highlight the features of accounting for foreign economic activity, taking into account the latest changes and the impact on currency supervision and financial monitoring.

Results. Subjects of foreign economic activity must also comply with the rules of currency exchange, import and export licensing, as well as customs procedures. Starting from 2019, currency supervision replaced currency control, a risk-oriented approach was introduced. Correct accounting is affected by the control of settlement deadlines, i.e. the time between the customs declaration and the payment. The experience of regulating foreign economic activity in Ukraine was the mandatory sale of proceeds by exporters under foreign economic contracts, which was canceled in 2019 by the NBU Resolution of February 6, 2019, № 3. During the martial law, it was not restored. Funds, before entering the current account, may first be credited to a distribution account in the bank, which is in transit, and the operations of crediting to the distribution account and transferring to the current account may take place both during the same day and on different days. Based on the set of criteria for risky operations of foreign economic activity and taking into account internal documents, the bank can make a decision to break up the operation and violate the deadlines even if formal criteria are observed in export-import operations.

Conclusion. Under the conditions of extraordinary events, there is a need to establish new currency regulation and control measures. Currency supervision is based on a risk-oriented approach and certain indicators of violations of currency legislation should be taken into account when implementing internal control measures.

Keywords: accounting of foreign economic activity, export, import, financial monitoring

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.18>
УДК 656.025.4(477)"364"

Ірина Миколаївна ДАШКО

д.е.н., професор, Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5784-4237>
e-mail: irina.znu@i.ua

Любомир Володимирович МИХАЙЛІЧЕНКО

магістр, Запорізький національний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3545-0805>
e-mail: lubomirmuhayluchenko@gmail.com

ВПЛИВ ВІЙНИ НА РОЗВИТОК ВАНТАЖНИХ ПЕРЕВЕЗЕНЬ УКРАЇНИ

Проаналізовано актуальність обраної теми дослідження. Обґрунтовано значний вплив повномасштабної війни на динаміку обсягів вантажних перевезень та структурних змін на цьому ринку. Проаналізовано динаміку цін на вантажні перевезення. Проаналізовано структуру ринку вантажних перевезень України за експортом та імпортом товарів. Проаналізовано та обґрунтовано динаміку обсягу вантажних перевезень України за видами транспорту. Запропоновано спосіб з оптимізації витрат підприємств в умовах військового стану. Обґрунтовано доцільність впровадження цифрових технологій. Запропоновано застосування системи управління логістичними ланцюгами, що засновано на технології Digital Twin. Зображено схематично впровадження Digital Twin в логістичні процеси підприємства-перевізника. Зроблені висновки стосовно впливу війни на розвиток вантажних перевезень України.

Ключові слова: війна, вантажні перевезення, вантаж, транспорт, логістика, логістичні ланцюги, логістичні процеси, ринок, простої, витрати, цифрові технології, «е-черга», Digital Twin

ВСТУП

На сьогодні вантажні перевезення в Україні зазнали чималих змін, починаючи з нестачі дизельного палива у 2022 р. та закінчуючи блокуванням кордонів наприкінці 2023 р. Основною причиною даних викликів стала повномасштабна війна в Україні, яка призвела до кризи на логістичному ринку та продовжує нести свій негативний вплив на зменшення обсягів перевезень. З початку повномасштабної війни зупинився повітряний транспорт, вдвічі скоротився морський і на третину впав в обсягах автомобільний та залізничний види транспорту. Отже, дослідження теми впливу війни на ринок вантажних перевезень є актуальною темою для дослідження, адже сьогодні логістичні підприємства стикаються з низькою невідомих проблем та викликів, які були спричинені саме початком повномасштабної війни в Україні.

Дослідження впливу війни на вантажні перевезення в Україні були здійснені наступними науковцями та дослідниками: Е.М. Деркач [7], Т. Лучникова [8], Є. Бєлашов [9] та ін. Новизна дослідження полягає у пропозиції застосування технології Digital Twin для оптимізації вантажних перевезень у сфері автомобільного транспорту.

МЕТА роботи – проаналізувати ринок вантажних перевезень в Україні та визначити вплив повномасштабної війни на його розвиток.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети в даній статті були використані наступні методи дослідження: аналіз, синтез, спостереження, статистичний, групування, систематизація, узагальнення, абстрактно-логічний, монографічний, розрахунково-конструктивний метод, метод факторного, порівняльного та графічного аналізів тощо. В основі методологічної та теоретичної бази роботи закладено системний підхід до вивчення досліджуваних явищ і процесів, праці вітчизняних дослідників з аналізованої проблематики.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш ніж прослідкувати вплив війни на обсяги вантажних перевезень, визначимо вплив війни на рівень цін, а саме на дизельне паливо та бензин, що власне й стало причиною нестабільної ситуації на ринку вантажних перевезень на початку повномасштабної війни в Україні та прослідкувати динаміку їх росту до 2024 р. (рис. 1).

Як ми бачимо з рис. 1, то спостерігається зростання цін на дизельне паливо та бензин й пік росту припадає на весну 2022 р., що пов'язано з дефіцитом палива на АЗК та ростом цін на нафту на світовому ринку.

Стабілізація цін відбулася у червні-серпні 2023 р., проте з поверненням акцизного збору ціни на паливо в Україні почали рости, починаючи з вересня місяця, що власне й вплинуло на ціну вантажних перевезень, динаміку якої наведено на рис. 2.

Аналізуючи рис. 2, видно, що на тлі підняття цін на паливо виросли й ціни на перевезення, які в першій половині 2022 р. були рекордними. Проте підняття цін ніяк не вплинуло на попит на послуги перевезення, обсяги яких ми й пропонуємо проаналізувати, проте передусім дослідимо структуру ринку вантажних перевезень України за видом транспорту (рис. 3).

Як ми бачимо, найпопулярнішим видом транспорту був залізничний транспорт, частка якого у загальному експорті становила 50 %, а в імпорті – 41 %, адже з початку повномасштабної війни доступ до порту був обмеженим і створювалися коридори тільки для перевезення зерна, інші види товарів перевозилися за допомогою залізничного транспорту та доставлялися в порти Польщі або Румунії для їх подальшого транспортування. Так, значна частка морських перевезень у 2022 р. перейшла до залізничного транспорту. Частка автомобільного транспорту в імпорті склала 39 %, а в експорті 10 % і все через те, що наша країна імпортувала товари переважно з ЄС, які доставлялися переважно автомобільним транспортом.

Проаналізуємо динаміку обсягів вантажних перевезень за видами транспорту (рис.4).

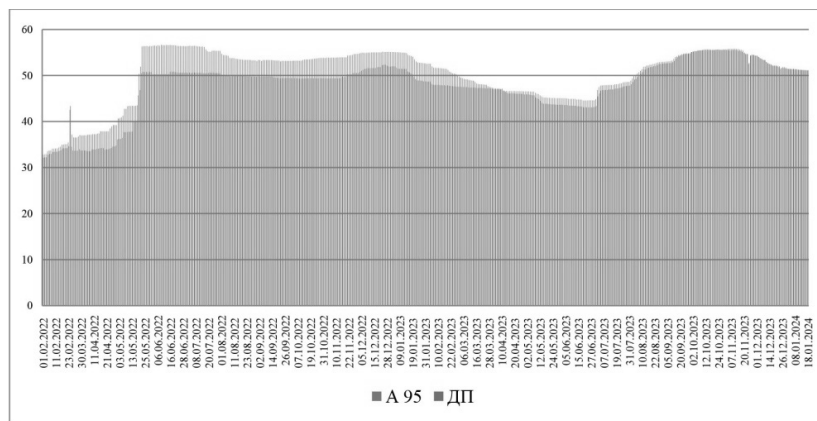

Рис. 1. Динаміка цін на бензин А95 та дизельне паливо за 2022-2024 рр., грн [1]

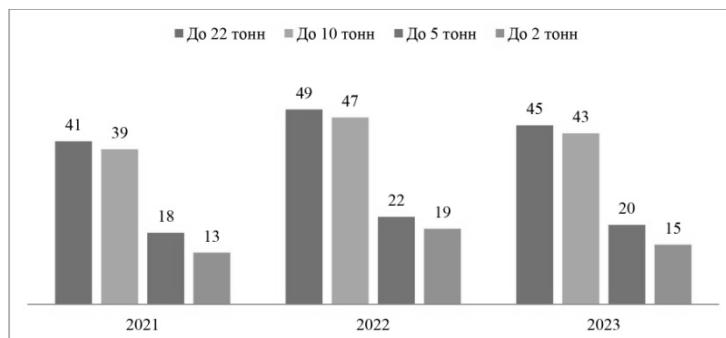

Рис. 2. Динаміка цін на вантажні перевезення за 2022-2023 рр., грн [2]

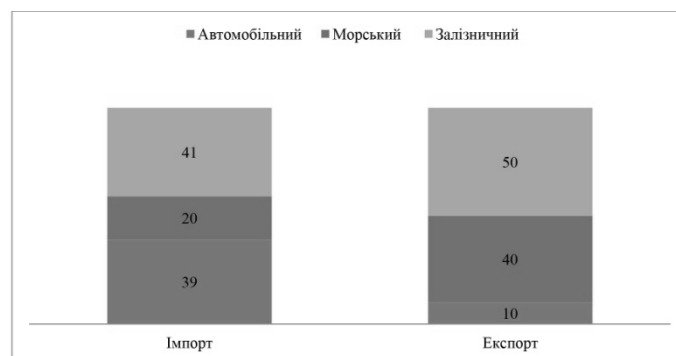

Рис. 3. Структура ринку вантажних перевезень України за експортом та імпортом товарів станом на 2022 р. [3-5]

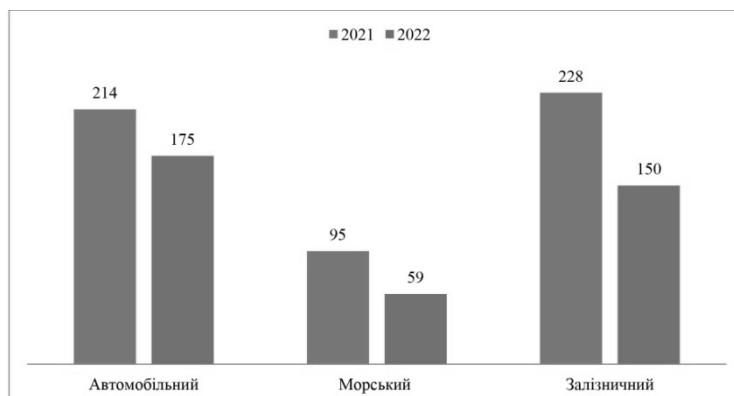

Рис. 4. Динаміка обсягу вантажних перевезень України за видами транспорту за 2021-2022 рр., млн тонн [3-5]

Як видно з рис. 4, найбільше вантажів за 2021-2022 рр. перевозилось автомобільним та залізничним транспортом – 175 та 150 млн тонн відповідно. Повномасштабна війна призвела до повної зупинки перевезення повітряним транспортом, ось чому він не врахований в дослідженні.

Саме 2023 р. був одним з найбільш складних для автомобільних вантажних перевезень в міжнародному

сполученні, тому як урядом України на весні 2023 р. запроваджено електронні черги та електронну реєстрацію «е-черга» [6], що в перші кілька тижнів роботи призвело до простою машин від 1 до 2 тижнів та негативно вплинуло на діяльність логістичних підприємств.

Наступним викликом для міжнародних вантажних перевезень стало блокування польськими фермерами кордону в листопаді-грудні 2023 р., що спричинило кі-

лометрові черги та простой по 2-3 тижня, також це спричинило зростання цін на перевезення, тому що банально не було пустих машин, якими можна було б відправити товар. Вищезазначені проблеми стали одними з ключових у сфері автомобільних перевезень та призвели до нестабільної ситуації на логістичному ринку.

Стосовно перспективи розвитку вантажних перевезень в Україні в умовах воєнного стану, який триває, то доцільно впроваджувати цифрові технології, які передусім мають призвести до економії часу та швидшої доставки. Впровадження цифрових технологій продемонструємо на прикладі автомобільних вантажних перевезень, які за 2022 р. склали найбільшу частку серед усіх видів перевезень та зазнали значних змін і викликів у 2023 р.

Відправка продукції характеризується недостатнім рівнем технологій. Саме під час комунікації між менеджерами та у застосуванні застарілих технологій для формування маршрутів, які є неефективними. Для цього пропонуємо застосувати систему управління логістичними ланцюгами, що засновано на технології Digital Twin, яка дає змогу бачити об'єкт в режимі реального часу та розраховує точну дату приїзду авто і передбачає різні варіанти маршрутів, у зв'язку з виникненням перешкод.

Ідея стосовно впровадження Digital Twin в логістичні процеси підприємств-перевізників покаже логістичному відділу основні недоліки процесу доставки та оптимізує витрати. Адже, якими б ефективними не були GPS-системи, логіст не бачить загальної картини доставки продукції, а лише точку, тоді як Digital Twin транслює відео в онлайн режимі. Саме такі технології впроваджуються в портах та аеропортах, що дає їм змогу працювати як «годинник». Процес впровадження

Digital Twin в логістичні процеси підприємства-перевізника наведено на рис. 5.

Рис. 5. Процес впровадження Digital Twin в логістичні процеси підприємства-перевізника [розроблено авторами]

Вважаємо, що впровадження таких технологій мінімізує витрати на простой та непотрібні зупинки водія, а також оптимізує і пришвидшить сам процес доставки товарів. Впровадження даної технології буде ефективним як в плані отримання економії часу, так і у формуванні іміджу підприємства серед своїх партнерів.

ВИСНОВКИ

У дослідженні визначено, що війна вплинула на скорочення обсягів вантажних перевезень та призвела до появи різних викликів, з яким стикнулися всі зацікавлені сторони у процесі здійснення вантаженого перевезення. Для оптимізації витрат та часу запропоновано впровадження цифрових технологій, наприкладі Digital Twin, що дасть змогу оптимізувати ресурси підприємств-перевізників та пришвидшити процеси доставки вантажів.

Список використаних джерел

1. Ціни на бензин, дизпаливо, газ на АЗС України. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/2024-01/>
2. Ціни на перевезення Україна – Україна. 2023. URL: <https://della.ua/price/local/>
3. Офіційна сторінка Адміністрації морських портів України. Ukraine Sea Ports Authority у Facebook. 2022. URL: <https://cutt.ly/3w3deBeY>
4. Офіційний сайт Укрзалізниці. 2022. URL: <https://www.uz.gov.ua>
5. Експорт товарів у 2022 році. 2022. URL: <https://cutt.ly/dw3drFdG>
6. Урядовий портал. 2022. URL: <https://echerha.gov.ua/login>
7. Деркач Е.М. Правові питання лібералізації міжнародних перевезень вантажів автомобільним транспортом. *Київський часопис права*. 2022. № 1. С. 73–79.
8. Лучникова Т. Міжнародні вантажні перевезення територією України в умовах війни. *Товари і ринки*. 2022. № 3. С. 37–46.
9. Белашов Є. Роль наземного транспорту у стійкості міжнародних перевезень вантажів в умовах війни з РФ. Національний інститут стратегічних досліджень. 2022. URL: <http://surl.li/hlhrv>
10. Дашко І.М., Череп О.Г., Михайліченко Л.В. Формування пропозиції робочої сили на підприємствах України у воєнний та післявоєнний періоди. *Вісник Хмельницького національного університету: науковий журнал. Економічні науки*. 2023. № 5(322). С. 57–64. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/?p=19438>
11. Cherep A., Adamenko M., Cherep O., Dashko I., Korolenko R., Kornukh O. The Influence of the Innovation Potential of Personnel on Strengthening Economic Security of Ukrainian Enterprises in the Post-War Period. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2023. Vol. 20. Pp. 70–79. URL: <https://wseas.com/journals/bae/>

References

1. Prices for gasoline, diesel fuel, and gas at gas stations in Ukraine. 2024. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/markets/fuel/2024-01/> (in Ukrainian).
2. Prices for transportation Ukraine – Ukraine. 2023. URL: <https://della.ua/price/local/> (in Ukrainian).
3. Official website of the Ukrainian Sea Ports Authority. Ukraine Sea Ports Authority у Facebook. 2022. URL: <https://cutt.ly/3w3deBeY> (in Ukrainian).
4. Official website of Ukrzaliznytsia. 2022. URL: <https://www.uz.gov.ua> (in Ukrainian).
5. Exports of goods in 2022. 2022. URL: <https://cutt.ly/dw3drFdG> (in Ukrainian).
6. Government portal. 2022. URL: <https://echerha.gov.ua/login> (in Ukrainian).

7. Derkach E. M. Legal Issues of Liberalization of International Transportation of Goods by Road. *Kyiv Journal of Law*. 2022. Vol. 1. Pp. 73–79. (in Ukrainian).
8. Luchnykova T. International freight transportation through the territory of Ukraine during the war. *Commodities and markets*. 2022. Vol. 3. Pp. 37–46. (in Ukrainian).
9. Bielashov Ye. The role of land transport in the sustainability of international cargo transportation in the conditions of war with Russia. *National Institute for Strategic Studies*. 2022. URL: <http://surl.li/hlhrv> (in Ukrainian).
10. Dashko I.M., Cherep O.H., Mykhailichenko L.V. Formation of Labor Supply at Ukrainian Enterprises in the War and Postwar Periods. *Bulletin of Khmelnytsky National University: scientific journal. Economic sciences*. 2023. Vol. 5(322). Pp. 57–64. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik?p=19438> (in Ukrainian).
11. Cherep A., Adamenko M., Cherep O., Dashko I., Korolenko R. and Kornukh O. The Influence of the Innovation Potential of Personnel on Strengthening Economic Security of Ukrainian Enterprises in the Post-War Period. *WSEAS Transactions on Business and Economics*. 2023. Vol. 20. pp. 70–79. URL: <https://wseas.com/journals/bae/> (in Ukrainian).

Iryna DASHKO

Doctor of Economics, Professor, Zaporizhzhia National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5784-4237>
e-mail: irina.znu@i.ua

Liubomyr MYKHAILICHENKO

master, Zaporizhzhia National University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3545-0805>
e-mail: lubomirmuhayluhenko@gmail.com

THE IMPACT OF THE WAR ON THE DEVELOPMENT OF FREIGHT TRANSPORTATION IN UKRAINE

The paper analyzes the relevance of the chosen research topic, in particular, the importance of the freight transportation sector for the development of the Ukrainian economy. The significant impact of a full-scale war on the dynamics of freight transportation and structural changes in this market, which began in 2022, is substantiated. The dynamics of prices for A95 gasoline and diesel fuel for 2022-2024, UAH, is analyzed and analyzed. The dynamics of prices for freight transportation for 2022-2023 is analyzed and substantiated, UAH. The structure of the Ukrainian freight transportation market by export and import of goods as of 2022 is analyzed and analyzed. It is determined that the war affected the rise in fuel prices, which led to higher transportation prices and fuel shortages. It is determined that the largest share in 2022 belonged to rail transport, namely: 50% were exports and 41% were imports. It is determined that most of the cargo was transported by road and rail during the study period. The dynamics of the volume of freight traffic in Ukraine by types of transport for 2021-2022, million tons, is analyzed and substantiated. The paper analyzes the introduction of electronic queues and electronic registration "e-queue". The main problems faced by freight transportation are identified. A way to optimize the costs of enterprises under martial law is proposed. The expediency of introducing digital technologies, which should primarily lead to time savings and faster delivery, is substantiated. The use of a logistics chain management system based on the Digital Twin technology is proposed, the use of which will positively affect the organization of the process of cargo transportation by road and minimize unnecessary costs. The process of implementing Digital Twin in the logistics processes of a carrier company is depicted schematically. Conclusions are drawn about the impact of the war on the development of freight transportation in Ukraine.

Keywords: war, freight transportation, cargo, transport, logistics, logistics chains, logistics processes, market, downtime, costs, digital technologies, "e-queue", Digital Twin

Оксана Анатоліївна МУЗИКА-СТЕФАНЧУК

д.ю.н., професор, зав. кафедри, Науково-навчальний інститут права (Київський національний університет імені Тараса Шевченка); п.н.с., Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7986-7149>
e-mail: oa.stefanchuk@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО УЧАСТЬ ДЕРЖАВИ У МІЖНАРОДНИХ ДОГОВІРНИХ ВІДНОСИНАХ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ

Статтю присвячено розгляду дискусійних аспектів, що стосуються регулювання сучасних торговельних угод. Взято до уваги думки дослідників права та документи міжнародних організацій, де висвітлено нетипові позиції щодо даної групи договорів. Викладено авторське бачення сутності таких проблем та аргументовано власну позицію стосовно них. Комісія ООН з міжнародного права постійно досліджує проблеми, що стосуються міжнародних договорів. Так, багато років актуальними є питання: міжнародних угод, що не мають обов'язкової сили та застосування такої форми правочинів у сфері торгівлі; надання юридичної сили незалежно від назви; усної та письмової форми договорів у сфері торгівлі; змісту поняття «регулювання міжнародним правом»; про зміст ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. тощо.

Ключові слова: міжнародний договір, правові зобов'язання держави, міжнародна торгівля, міжнародні торговельні відносини, гарантії забезпечення виконання зобов'язань, міжнародний спір, відповідальність держави

ВСТУП

Комісія ООН з міжнародного права постійно досліджує питання, що стосуються міжнародних договорів. Досі актуальними є питання: міжнародних угод, що не мають обов'язкової сили; назв міжнародних договорів і взагалі зміст ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.; врегулювання міжнародних спорів тощо.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Науковою основою для написання статті стали наукові праці та звіти міжнародних організацій. Застосовано сукупність принципів, прийомів та підходів, яку засновано на загальнонаукових та спеціально-наукових методах.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ: висвітлення дискусійних аспектів, характерних для договорів у сфері торгівлі, їх специфіку. У статті ставиться **мета** задати вектор майбутніх досліджень з окресленої теми.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зважаючи на поглиблення міжнародної співпраці, розвиток євроінтеграційних процесів, зростає значення міждержавних торговельних домовленостей. Останнім часом навіть спостерігається тенденція до наднаціонального регулювання внутрішньодержавних процесів. Такими засобами правового регулювання діяльності держави слугують як акти міжнародних організацій, які здавалось би мають рекомендаційний характер, так і сучасні міжнародні домовленості, як-от Угода про асоціацію. Проте навіть двосторонні угоди держав створюють для останніх зобов'язання, які необхідно імплементувати у внутрішню правову систему кожної договірної сторони. У рамках цієї статті буде проаналізовано низку спірних питань, що стосуються міжнародних договорів у сфері торгівлі.

Зважаючи на значну кількість укладених економічних угод, доцільним буде здійснити їх класифікацію. Передусім варто розібратися з місцем договорів у сфері торгівлі в системі міжнародних угод. Доктрина міжнародного права відносить їх до економічних договорів. Так, останні за об'єктом регулювання поділяються на:

договори з фінансових питань (такі, що регулюють кредитні, податкові, валютні відносини тощо); договори у сфері торгівлі (торговельні угоди, угоди з питань торговельно-економічного співробітництва, угоди про вільну торгівлю тощо), договори з питань руху капіталів (угоди про сприяння інвестицій тощо) тощо. Така класифікація є загальноприйнятною і допомагає розмежувати сфери регулювання, проте не виключає взаємозв'язку таких угод. Наприклад, угоди про уникнення подвійного оподаткування, угоди про взаємний захист та сприяння інвестицій впливають на податкові, інвестиційні, торговельні правовідносини.

Зазначені міжнародні домовленості визначають, зокрема, характер торговельно-економічних політик держав, встановлюють пріоритети співпраці та створюють підґрунтя для зацікавленості в спільній торгівлі. Водночас конкретний договір не завжди відображає всі пріоритети держави. З огляду на це з однією державою часом укладаються кілька договорів не лише різних видів, а й безпосередньо у сфері торгівлі (наприклад, Україна з Грузією уклали договір про торговельно-економічне співробітництво та угода про вільну торгівлю тощо). Отже, очевидно, що міжнародні договори у сфері торгівлі є видом економічних угод, регулювання торговельної співпраці країн є глобальним процесом та потребує значної кількості домовленостей, що визначають як безпосередньо торговельні питання, так і суміжні з ними.

Актуальним також є питання синонімічності термінів «міжнародний договір» та «міжнародна угода». Вказану прогалину помітив й інший науковець у сфері міжнародного економічного права В.Ф. Опришко, який пропонує розмежувати поняття договір як різновид угоди [4, с. 229]. Натомість на практиці керуються нормою ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р. Згадана стаття визначає міжнародний договір як «угоду, укладену між державами в письмовій формі й регульовану міжнародним правом, незалежно від того, чи викладена така угода в одному документі в двох чи кількох зв'язаних між собою документах, а також незалежно від її конкретного найменування» [1].

Тобто незалежно від того, чи документ носить назву угода, конвенція, хартія, протокол, ініціатива тощо і регулює торговельні питання, ми можемо розглядати його в якості міжнародного договору у сфері торгівлі, якщо сторони визнають його як власне договір.

Погоджуємося з О.В. Бігняком в тому, що договірна форма закріплення міжнародних відносин обумовлює стабільність міжнародного правопорядку. Немає такої галузі міжнародного права, становлення і розвиток якої не пов'язано з договорами [5, с. 116]. Водночас постає таке питання: якою повинна бути форма правочину, щоб він вважався міжнародним договором? Як зазначалося, Віденська конвенція 1969 р. передбачає обов'язкову письмову форму угоди, щоб її можна було вважати міжнародним договором. На нашу думку, така норма є спірною. Погоджуємося з думкою про те, що «... форма, що надається документу, не є вирішальною для визначення його юридичного характеру як договору» [3, с. 51]. Відповідно міжнародні договори можуть бути як у письмовій, так і в усній формі. Визначальною буде саме воля держави на здійснення такої домовленості. Водночас найпоширенішою формою вираження правових зобов'язань у сфері торгівлі залишається письмова, що дає змогу чітко й виразно закріпити права та обов'язки сторін договору. Договірні держави можуть укласти домовленість відобразивши своє бачення змісту договору (сукупність умов, які визначають права та обов'язки сторін). Вони можуть відмовитися від традиційних положень і перерозподіляти обов'язки в договорі власний розсуд. Проте чинний договір є завжди обов'язковим для виконання сторонами. І саме тому особливе значення має його зміст та намір, з яким правочин укладався.

Також на увагу заслуговує словосполучення «регульоване міжнародним правом». Низка науковців, а також Комісія ООН з міжнародного права (1959 р.) [2] багато років тому висловили думку, що згадана фраза в собі містить елемент наміру. Джерела міжнародного публічного права створюються безпосередньо його суб'єктами. Відповідно зобов'язання, взяті на себе державами в момент вчинення правочину, можна вважати добровільними зобов'язаннями, оскільки, даючи згоду на обов'язковість договору, країни мають намір (планують) його належно виконувати.

До того ж Комісія ООН з міжнародного права також звертає увагу на наявність міжнародних договорів, що не мають юридичної сили. Тобто не кожна міжнародна домовленість з питань торгівлі вважатиметься міжнародним договором в його традиційному розумінні. Так, Матіас Форто наголошує, що такі угоди не лише мають місце, а викликають питання належності виконання зобов'язань за ними. До таких домовленостей відносять «політичні угоди», «неформальні угоди», «джентльменські угоди» [6]. На наш погляд, такі угоди часто мають місце за наявності деяких політичних, організаційних, правових перешкод. Так, їх поширеність зумовлюється відсутністю у проходженні складної та тривалої процедури укладення договору та не потребує подальшої ратифікації.

Варто також звернути увагу на «політичні угоди», що можуть укладатися як в письмовій, так і в усній формах. Наприклад, О.О. Мережко, будучи також причинником цієї позиції, до таких угод відносить «декла-

рацію про наміри». «Укладаючи політичну домовленість, зазначає науковець, – держави мають на меті виразити у спільному документі тимчасовий збіг їх політичних цілей. Причому в подальшому кожна сторона має право змінити свою політику й не нести жодної міжнародно-правової відповідальності за порушення досягнутої домовленості» [3, с. 46-47]. Водночас те, що політичні домовленості не мають юридичної сили, автоматично не робить їх неефективними. Навпаки, в торговельних угодах, де необхідне швидке прийняття рішень, саме політичні домовленості можуть слугувати альтернативою. Проте в інших відносинах такі домовленості, як свідчать сучасні реалії, дійсно можуть викликати проблеми не лише політичного характеру. З огляду на це вважаємо, за доречне політичні домовленості оформлювати офіційно, письмово і передбачати ризики відмови однієї із сторін у виконанні взятих на себе зобов'язань.

Професор О.О. Мережко у своїй монографії «Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики» відмітив, що, враховуючи різні визначення міжнародного договору, в літературі зосереджено увагу на таких його рисах: договір є угодою юридично рівних суб'єктів, яка втілює в собі їхні спільні волевиявлення; договір повинен бути явно виражений у тому сенсі, що волевиявлення кожної зі сторін договору мають отримати чіткий зовнішній прояв; міжнародний договір виникає в результаті узгодження волевиявлення принаймні двох суб'єктів міжнародного права; міжнародні угоди укладаються не лише між державами, а й за участю інших суб'єктів міжнародного права [3, с. 40-44.]

Вважаємо, що міжнародний договір у сфері торгівлі є добровільно досягнутою між суб'єктами міжнародного публічного права домовленістю, що регулюється нормами міжнародним правом та створює зобов'язання у сфері торговельних відносин для його учасників.

ВИСНОВКИ

Міжнародні договори у сфері торгівлі є видом економічних домовленостей, проте на торговельну діяльність держави впливає значно ширше коло міжнародних правочинів, не лише торговельних. Назва міжнародної домовленості, орієнтуючись на сучасне міжнародне законодавство, не має істотного значення. Міжнародний договір є обов'язковим для виконання договірними сторонами за умови, що таку домовленість укладено, а державами надано відповідну згоду на її виконання (ратифікація). В іншому разі виконання може залежати лише від політичної волі держави.

Під час укладення міжнародного договору вирішальною є не стільки форма, скільки намір договірних сторін. Проте міжнародні договори у сфері торгівлі є важливими для держав, відповідно їм переважно притаманна письмова форма, яка забезпечує додаткові гарантії їх виконання.

Сприйняття дослідниками словосполучення «регулювання міжнародним правом» досі є спірним. Розуміючи, що міжнародний договір є вираженням наміру держав, а міжнародне право одним із джерел визначає саме сукупність таких договорів, то зауваження стосовно того, що «регулювання міжнародним правом» містить елемент наміру певною мірою є справедливим.

Список використаних джерел

1. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р.: станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text
2. Yearbook of the International Law Commission (1959). United Nations. URL: https://legal.un.org/publications/yearbooks/english/ilc_1959_v1.pdf
3. Мережко О.О. Право міжнародних договорів: сучасні проблеми теорії та практики: монографія. Київ: Таксон, 2002. 344 с.
4. Опришко В.Ф. Міжнародне економічне право і процес. Київ, 2014. 518 с.
5. Теорія міжнародного права / ред. О.В. Бігняк. Херсон, 2020. 224 с.
6. Forto Par Mathias. Les accords internationaux juridiquement non-contraignants / (Non-legally binding international agreements). URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2022/french/annex1.pdf>

References

1. Vienna Convention on the Law of Treaties : Convention United Nations of 23.05.1969: as of 13 June 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (date of access: 17.03.2024).
2. Yearbook of the International Law Commission (1959). United Nations. URL: https://legal.un.org/ilc/publications/yearbooks/english/ilc_1959_v1.pdf (date of access: 10.03.2024).
3. Merezhko O.O. Law of international treaties: modern problems of theory and practice: monograph. Kyiv, 2002. 344 p. [in Ukrainian].
4. Opryshko V.F. International economic law and process. Kyiv, 2014. 518 p. [in Ukrainian].
5. Theory of international law: educational and methodological manual / ed. O.V. Bihniak. Kherson, 2020. 224 p. [in Ukrainian].
6. Forto Par Mathias. Les accords internationaux juridiquement non-contraignants / (Non-legally binding international agreements). URL: <https://legal.un.org/ilc/reports/2022/french/annex1.pdf>

Oksana MUZYKA-STEFANCHUK

Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of department, Educational and Scientific Institute of Law of Taras Shevchenko National University of Kyiv; leading researcher, Scientific and Research Institute of Intellectual Property of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7986-7149>
e-mail: oa.stefanchuk@gmail.com

ON THE ISSUE OF STATE PARTICIPATION IN INTERNATIONAL CONTRACTUAL RELATIONS IN THE FIELD OF TRADE

The paper is devoted to the consideration of debatable aspects related to the regulation of modern trade agreements. The opinions of legal researchers and documents of international organizations are taken into account, where atypical positions regarding this group of treaties are highlighted. The author's vision of the essence of such problems is outlined and his own position regarding them is argued. The UN Commission on International Law constantly examines problems related to international treaties. Thus, for many years there are the topical issues of: non-legally binding international agreements and the application of this form of transactions in the field of trade; providing legal force regardless of name; oral and written forms of agreements in the field of trade; the content of the concept of "regulation by international law"; the content of Article 2 of the Vienna Convention on the Law of International Treaties of 1969 is discussed, etc. Accordingly, the purpose of the paper is to highlight the debatable aspects typical for agreements in the field of trade, their specifics. During the writing of this work, a vector of future research on the outlined topic was set. The importance of defining and correlating trade agreements orally by parties between whom a trade agreement is already in effect. Summarizing the above, we note aspects that have been relevant for more than 50 years and require further research: the trade activity of the state is influenced by a much wider range of international treaties than those that directly regulate trade issues; for the binding nature of an international agreement, it is not the name that is important, but the compliance with the procedure for its conclusion and its entry into force; the form of the international agreement is secondary compared to the intentions of the parties, however, in trade agreements, such an intention is usually confirmed in writing; the meaning of the phrase "regulation by international law" to a certain extent contains the element of the states' intention; enforcement of international treaties that do not have legal force requires doctrinal studies and further normalization.

Keywords: *international agreement, legal obligations of the state, international trade, international trade relations, guarantees of ensuring the fulfillment of commitments, international dispute, state's responsibility*

Іван Олександрович КОСТЯШКІН

д.ю.н., професор, зав. кафедри, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8476-9583>

e-mail: kostyshkin@meta.ua

Володимир Анатолійович НАВРОЦЬКИЙ

аспірант, Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8898-0536>

e-mail: valeriya5@ukr.net

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ ГАРАНТІЇ НАБУТТЯ ПРАВА ПРИВАТНОЇ ВЛАСНОСТІ НА ЗЕМЛЮ В УКРАЇНІ

У статті піднято проблеми реалізації конституційних принципів стосовно гарантування права власності на землю, набуття права власності в порядку визначеному законом та рівності суб'єктів права власності на землю. Серед ключових завдань законодавчого механізму набуття права приватної власності на землю з урахуванням аналізованих конституційних принципів: інвентаризація земель та наповнення державного земельного кадастру за рахунок місцевих бюджетів; визначення критеріїв та черовості можливого розподілу земель з урахуванням особливостей конкретних адміністративно-територіальних одиниць.

Ключові слова: конституційні гарантії, приватна власність на землю, приватизація, земельна ділянка, набуття права

ВСТУП

Проведення в Україні земельної реформи спрямовано на трансформацію відносин власності на землю в Україні, що вимагає формування надійного та дієвого правового механізму гарантування доступу до права приватної власності на землю. На вістрі такого правового механізму безперечно є Конституція України (КУ) [1] в частині визначальних принципів, які закладають основи набуття та непорушності права власності на землю. Однак на сьогодні конституційні норми неповною мірою знаходять свою реалізацію у чинному нормативному забезпеченні здійснення права приватної власності на землю, що визначає актуальність дослідження та вимагає наукового аналізу. Крім того, процеси децентралізації в Україні зумовлюють необхідність більш детальної уваги до розроблення проблематики гарантування набуття земельних прав.

Дослідження проблемних питань конституційно-правового гарантування права приватної власності на земельну ділянку знайшли відображення у наукових працях таких вчених, як В.І. Андрейцев, О.А. Вівчаренко, О.І. Заєць, І.І. Каракаш, І.О. Костяшкін, М.В. Краснова, П.Ф. Кулинич, Л.В. Лейба, В.В. Носік, І.В. Озімок, Д.В. Федчишин, М.К. Черкашина, М.В. Шульга, Ю.В. Щербяк тощо. Однак окремі аспекти конституційно-правового забезпечення гарантій набуття права приватної власності на землю потребують подальших системних досліджень.

МЕТА статті – визначення конституційно-правових гарантій набуття права приватної власності на земельну ділянку в Україні та внесення пропозицій спрямованих на вдосконалення чинного законодавства у відповідній сфері.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставленої мети дослідження застосовано комплексний підхід до аналізу питань, що стосуються проблем правового забезпечення реалізації

конституційних принципів гарантування права власності на землю, набуття права власності в порядку визначеному законом та рівності суб'єктів права власності на землю. Під час підготовки дослідження застосовано дві групи методів наукового пізнання: загальнонаукові (діалектичний, метод системного, логічного аналізу та синтезу, формально-логічний, структурно-функціональний та комплексного аналізу), а також спеціальні правові методи дослідження (порівняльно-правовий, конкретизації і тлумачення правових норм, формально-юридичний).

За допомогою діалектичного методу пізнання проаналізовано соціальну сутність процедури безоплатної приватизації земельної ділянки, що покликано збалансувати суспільні та приватні інтереси.

Метод системного, логічного аналізу та синтезу у поєднанні з формально-логічним методом дали змогу розкрити особливості реалізації конституційних принципів у процесі набуття права власності на земельну ділянку.

Формально-юридичний метод у поєднанні з методом тлумачення та конкретизації правових норм покладено в основу формулювання пропозицій для подальшого вдосконалення земельного законодавства.

РЕЗУЛЬТАТИ

В КУ закріплено основні принципи регулювання відносин власності на землю, а також визначено деякі положення стосовно суб'єктів, об'єктів, особливостей окремих видів права власності. Юридичні гарантії права приватної власності на землю ґрунтуються на відповідних положеннях КУ. Конституційні норми визначають гарантії доступу до права власності на землю, свободи здійснення відповідного права та неприпустимість втручання органів влади у права власників, а також гарантії захисту та відновлення права власності на земельну ділянку.

Аналіз конституційних положень закріплених у ст.ст. 13, 14, 41 КУ [1] дає змогу виділити норми-принципи, що спрямовано на гарантування набуття права

приватної власності на землю. Зокрема, основний закон прямо передбачає, що право власності на землю гарантується, це право набувається в порядку, визначеному законом. Аналіз відповідної конституційної гарантії слід поєднувати з нормами КУ, за якими земля та інші природні ресурси, є об'єктами права власності українського народу, водночас кожний громадянин має право користуватися природними об'єктами права власності народу відповідно до закону.

Відтак, КУ гарантує доступ до права приватної власності на землю в порядку, визначеному законом. Земельний кодекс України (ЗКУ) виділяє такі підстави набуття права приватної власності на земельні ділянки, які можна розділити на дві групи. По-перше, це цивільно-правові процедури: придбання за цивільно-правовими угодами; прийняття спадщини; внесення до статутного капіталу; та по-друге це приватизаційні процедури, що включають: безоплатну передачу із земель державної і комунальної власності, приватизацію земельних ділянок, що раніше надано їм у користування, виділення в натурі (на місцевості) належної їм земельної частки (паю).

Якщо питання цивільно-правових угод стосується переважно переходу права власності на земельну ділянку в межах приватної власності або ж передбачає процедуру відкритих електронних торгів, то безоплатна процедура приватизації визначає порядок трансформації державної і комунальної власності на землю та є механізмом, що гарантує масовий процес набуття права приватної власності на земельну ділянку. Однак наявна процедура приватизації земель викликає низку нарікань теоретико-прикладного характеру та вимагає більш детального аналізу.

У ЗКУ (ст.ст. 81, 118, 121 тощо) закріплено право громадян України на безоплатну приватизацію земельних ділянок [2]. Особливість цієї правової форми переходу права власності на земельні ділянки від держави або територіальних громад до громадян України полягає у тому, що безоплатна приватизація є юридичною можливістю реалізації права, що має особистий характер і не може бути відчужене. Якнайшвидше завершення земельної реформи потребує відпрацювання прозорих і зрозумілих інструментів та механізмів формування конкретного власника, що забезпечить найбільш ефективне застосування основного національного багатства.

На превеликий жаль, приватизація земель в Україні здійснювалась безсистемно за відсутності чітких критеріїв та доволі умовної процедури безоплатного одержання земельної ділянки у власність громадян. Органи місцевого самоврядування та держгеокадастру за відсутності прозорих механізмів розподілу та перерозподілу земель застосовують недосконале регулювання породжуючи певні корупційні схеми у процесі розподілу земель. Це питання особливо гостро постає і нині, коли через процеси децентралізації громади значно розширили свої повноваження з розподілу земель як в межах населеного пункту, так і поза його межами.

Процедура приватизації згідно зі ст. 118 ЗКУ, покладає обов'язок визначення місця розташування земельної ділянки із земель запасу на громадянина, який виявив бажання отримати земельну ділянку у власність. Так, згідно із ч.6 ст. 118 ЗКУ [2] громадянин, зацікавлений в одержанні безоплатно у власність земельної ділянки із земель державної або комунальної власності для ведення

фермерського господарства, ведення особистого селянського господарства, ведення садівництва, будівництва і обслуговування жилого будинку, господарських будівель і споруд (присадибної ділянки), індивідуального дачного будівництва, будівництва індивідуальних гаражів у межах норм безоплатної приватизації, подають клопотання до відповідної районної державної адміністрації або сільської, селищної, міської ради за місцезнаходженням земельної ділянки. У клопотанні зазначаються цільове призначення земельної ділянки та її орієнтовні розміри. До клопотання додаються графічні матеріали, на яких зазначено бажане місце розташування земельної ділянки, погодження землекористувача (у разі вилучення земельної ділянки, що перебуває у користуванні інших осіб) та висновки конкурсної комісії (у разі надання земельної ділянки для ведення фермерського господарства).

Під графічними матеріалами мова може йти про певне місце на кадастровій карті, хоча на практиці уповноважені органи досить часто вимагають матеріали інвентаризації земельної ділянки, які включають кадастровий план та план погодження меж земельної ділянки із сусідніми землевласниками та землекористувачами [3, с. 64]. Так, відповідно до ст. 35 Закону України «Про землеустрій» [4] інвентаризація земель проводиться з метою встановлення місця розташування об'єктів землеустрою, їхніх меж, розмірів, правового статусу, виявлення земель, що не використовуються, ... і прийняття на їх основі відповідних рішень органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування.

Фактично, не володіючи спеціальними знаннями, особа самостійно повинна встановити місцезнаходження вільної земельної ділянки, чи до того ж відобразити його на графічному матеріалі.

Однак виникає зовсім інше питання чи доречним є подання громадянином навмання графічного матеріалу щодо місцезнаходження земельної ділянки. Можливо має діяти зовсім інше правило – саме місцева рада на підставі матеріалів інвентаризації має визначати земельні ділянки, непередані у власність чи користування і такі, що можуть бути безоплатно передані громадянам.

На жаль, проведення інвентаризації земель та наповнення земельного кадастру, що мало бути завершено на першому етапі земельної реформи дещо затягнулось, або не здійснюється свідомо? Декрет Кабінету Міністрів України «Про приватизацію земельних ділянок» від 1992 р. [5], визначив норми безоплатної передачі земель у власність громадян та встановив час проведення такої приватизації – до 1993 р. З аналізу норм вказаного Декрету не простежується механізм реалізації права кожного на земельну ділянку. Адже якщо на першому етапі земельної реформи відповідно до однойменної постанови Верховної Ради України (ВРУ) передбачалось здійснення інвентаризації усіх земель, то наступний етап найменш мав визначати механізм приватизації виходячи з принципу рівності та з врахуванням наявного резерву земель. На жаль, такого механізму не вироблено і нині. Певну спробу унормування відповідного процесу закладено у Концепції роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду, яку схвалено Постановою ВРУ від 31 жовтня 1991 р. № 1767-ХІІ [6] і яка визначила соціальний аспект як головну мету роздержавлення та приватизації державної власності, що по-

лягає у створенні багатуокладної соціально орієнтованої ринкової економіки. У цій Концепції закладено безоплатну процедуру приватизації земельних ділянок встановленого розміру на кожного повнолітнього громадянина за допомогою земельних бонів. Однак норми відповідної концепції не реалізовано в життя, натомість положення Декрету з окремими змінами площі земельних ділянок закріплено в ЗКУ від 25.10.2001р. на невизначений термін без будь-якого механізму, який би визначав реальну черговість та послідовність забезпечення права кожного громадянина на земельну ділянку. Відповідна процедура реалізується вже понад тридцять років визначаючи фактично пріоритет за особами, які володіють повнотою інформації про земельні ресурси та мають доступ до суб'єктів владних повноважень. Адже відсутність будь-яких критеріїв розподілу землі забезпечила одні з найвищих корупційних ризиків у відповідній сфері.

Наступним конституційним принципом, що спрямовано на гарантування права приватної власності на землю, є принцип рівності суб'єктів права власності. Зокрема, ст. 13 КУ закріплює принцип рівності всіх суб'єктів права власності, сутність якого зводиться до того, що всім суб'єктам права власності гарантується рівна свобода при здійсненні їх прав власності, рівні можливості набуття права власності або відмови від нього тощо. Крім того, всім суб'єктам права власності гарантується рівність у захисті їх прав.

Теоретико-правові дослідження принципу рівності суб'єктів права власності, є важливим чинником на етапі завершення реформаційних процесів у сфері власності на землю. Однак у теорії земельного та цивільного права проблеми правового забезпечення принципу рівності суб'єктів права власності на землю залишаються мало дослідженими, що негативно впливає на стан законодавчого забезпечення реалізації конституційних положень стосовно окремих суб'єктів і зумовлює проблеми соціально-економічного, демографічного, екологічного, правового характеру [7, с. 195].

У розвиток конституційних підходів ЗКУ передбачає положення із забезпечення рівності права власності на землю громадян, юридичних осіб, територіальних громад та держави, прирівнюючи фактично всі три форми власності на землю, закріплені цим же кодексом. Проте, коли мова йде про здійснення такого права, органи державної влади та місцевого самоврядування, наділені зовсім іншими повноваженнями, аніж приватні власники, оскільки їх діяльність чітко регламентовано на законодавчому та підзаконному рівні, їх діяльності властивий метод імперативних вказівок, а мета використання земель підпорядкована суто суспільним інтересам, що найбільш яскраво відображено через визначення земель виключної комунальної та державної власності [7, с. 195].

Акцентуючи свою увагу на проблемах реалізації принципу рівності суб'єктів права власності на землю Т.О. Коваленко вказує на те, що всупереч положенням, закріпленим у КУ, в національному земельному законодавстві планомірно впроваджувалися приписи стосовно пріоритету прав держави як виключного власника земель в Україні. Права приватних суб'єктів у сфері земельних відносин постійно обмежувались внаслідок встановлення заборон на вчинення певних правочинів (мораторій на відчуження земель товарного сільськогосподарського виробництва тощо), спотворення зобов'яз-

ального характеру права оренди земельних ділянок, відсутності ефективних правових механізмів набуття, реалізації та захисту земельних прав (набувальна давність, перехід прав на землю разом із переходом права власності на будівлю чи споруду тощо) [8].

Аналізуючи більш детально наявні механізми набуття права приватної власності на землю маємо констатувати зобов'язальний порядок реалізації відповідного права органами державної влади та місцевого самоврядування, які повинні забезпечити право громадян на вільний доступ як до інформації про таку ділянку, так і визначений механізм її безоплатної передачі громадянину. Вказані органи, які презентують право державної та комунальної власності, зобов'язані забезпечити законодавчо визначений порядок трансформації такої власності до приватної форми. Відтак, суб'єкти права державної та комунальної власності обмежені у виборі потенційного набувача земельної ділянки, тоді як приватний власник вільний у виборі контрагента. Тому конституційний принцип рівності суб'єктів права власності на землю варто розглядати лише у взаємозв'язку з принципом гарантування права приватної власності, що визначено у ст. 14 КУ.

За таких умов досить спірною є судова практика стосовно розгляду в порядку цивільного судочинства справ про відмову у безоплатній передачі земельної ділянки у власність громадян. Враховуючи рішення Конституційного суду від 1 квітня 2010 р. N 10-рп/2010 у справі за конституційним поданням Вишого адміністративного суду України, «до публічно-правових спорів, на які поширюється юрисдикція адміністративних судів, належать і земельні спори фізичних чи юридичних осіб з органом місцевого самоврядування як суб'єктом владних повноважень, пов'язані з оскарженням його рішень, дій чи бездіяльності», органи місцевого самоврядування в даному випадку діють як суб'єкт владних повноважень, а відтак, мають забезпечити право громадян на вільний доступ до набуття права власності на земельну ділянку [9]. Рівність суб'єктів права власності передусім стосується права приватної власності, яка реалізується виключно за волевиявленням сторін, тоді як органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані забезпечити відповідні права громадян або виконання спеціальних функцій держави, застосовуючи виключне право державної чи комунальної власності на землю.

Відповідна ситуація зберігатиметься як мінімум до завершення земельної реформи та припинення процедур безоплатної передачі земель у власність громадян, що реалізується в межах функції розподілу та перерозподілу земель.

Принцип рівності суб'єктів права власності на землю є непорушним у захисті земельних прав аж до припинення права власності. Так, примусове відчуження земельної ділянки у приватного власника в разі суспільної необхідності може бути здійснено у випадках, передбачених Законом України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності» від 17.11.2009 р. [10], виключно в порядку адміністративного судочинства. Враховуючи такий законодавчий підхід, цілком виправданою є позиція стосовно необхідності застосування адміністративного судочинства.

чинства і у розгляді справ пов'язаних з оскарженням незаконної відмови у передачі земельної ділянки у власність громадян, що передбачатиме фактично примусове припинення права державної чи комунальної власності. Такий підхід відобразить як конституційний принцип гарантування права власності, так і рівності суб'єктів у захисті відповідного права.

ВИСНОВКИ

Отже, зараз є необхідність подальшого вдосконалення законодавчого механізму набуття права приватної власності на землю з урахуванням аналізованих консти-

туційних принципів. Серед ключових завдань законодавчого забезпечення відповідних процедур є інвентаризація земель та наповнення державного земельного кадастру за рахунок місцевих та державного бюджетів з метою визначення вільних земель, що перебувають у запасі. Визначення критеріїв та черговості можливого розподілу земель з врахуванням особливостей конкретних адміністративно-територіальних одиниць. Перегляд юрисдикційної належності розгляду відповідної категорії справ у напрямі адміністративної підсудності.

Список використаних джерел

1. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 р. № 2768–ІІ. *Офіційний вісник України*. 2001. № 46. Ст. 2038.
3. Костяшкін І.О. Безоплатна приватизація землі як умова забезпечення соціальної функції права власності на землю в Україні. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2013. № 8. С. 61–67.
4. Про землеустрій: Закон України від 28 лютого 2019 р. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text>
5. Про приватизацію земельних ділянок: Декрет Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. N 15-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-92#Text>
6. Концепція роздержавлення і приватизації підприємств, землі та житлового фонду, схвалена Постановою Верховної Ради України від 31 жовтня 1991 року № 1767-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-12#Text>
7. Костяшкін І.О., Бригінець О.О. Принцип рівності суб'єктів права власності на землю: проблеми правового забезпечення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2021. № 65. С. 194-199.
8. Коваленко Т.О. Деретуляція земельних правовідносин: позитивні та негативні аспекти. *Історико-правовий часопис*. – 2016. №2 (8). С. 88-93.
9. Рішення Конституційного суду від 1 квітня 2010 р. N 10-рп/2010 у справі за конституційним поданням Вищого адміністративного суду України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text>
10. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17.11.2009 р. № 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text>

References

1. Constitution of Ukraine: adopted at the fifth session of The Verkhovna Rada of Ukraine on June 28, 1996. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. № 30. P. 141. (in Ukrainian).
2. The Land Code of Ukraine of October 25, 2001, № 2768-IP. *The Official Bulletin of Ukraine*. 2001. № 46. Art. 2038. (in Ukrainian).
3. Kostyashkin I.O. Free privatization of land as a condition for ensuring the social function of land ownership in Ukraine. *Bulletin of the Ministry of Justice of Ukraine*. 2013. № 8. pp. 61–67 (in Ukrainian).
4. On land management: Law of Ukraine of February 28, 2019. № 2697-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-15#Text> (in Ukrainian).
5. On privatization of land plots: Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine of December 26, 1992. N 15-92. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15-92#Text> (in Ukrainian).
6. The concept of denationalization and privatization of enterprises, land and housing, was approved by the Verkhovna Rada of Ukraine on October 31, 1991, No. 1767-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1767-12#Text> (in Ukrainian).
7. Kostyashkin I.O., Bryhynets O.O. Principle of equality of subjects of land ownership: problems of legal regulation. *The Scientific Bulletin of Uzhhorod National University*. 2021. № 65. pp. 194-199. (in Ukrainian).
8. Kovalenko T. Deregulation of the Land Legal Relations: the Positive and Negative Aspects. *The Historical and Legal Journal*. 2016. №2 (8). 88-93 (in Ukrainian).
9. Decision of the Constitutional Court of April 1, 2010. № 10-рп/2010 in the case on the constitutional petition of the Higher Administrative Court of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v010p710-10#Text> (in Ukrainian).
10. On the alienation of land plots and other real estate objects located on them, which are privately owned, for public needs or for reasons of public necessity: The Law of Ukraine of November 17, 2009, №. 1559-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1559-17#Text> (in Ukrainian).

Ivan KOSTIASHKIN

Doctor of Legal Sciences, Professor, Head of department, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8476-9583>

e-mail: kostyshkin@meta.ua

Volodymyr NAVROTSKYI

postgraduate student, Leonid Yuzkov Khmelnytskyi University of Management and Law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-8898-0536>

e-mail: valeriya5@ukr.net

CONSTITUTIONAL AND LEGAL GUARANTEES OF THE ACQUISITION OF PRIVATE OWNERSHIP RIGHTS TO LAND IN UKRAINE

The paper raises the problems of acquiring the right to private ownership of land through the free privatization of land plots from reserve lands. Special attention is paid to the need to implement constitutional principles regarding the guarantee of land ownership, acquisition of ownership in accordance with the law, and equality of subjects of land ownership. The shortcomings of the legal provision of the procedure for acquiring ownership of a plot of land specified in the Land Code of Ukraine, which involves an independent search by a person concerned for a free plot of land within the boundaries of state and communal property and the absence of any criteria for determining the procedure for the allocation of a particular plot of land, have been revealed.

The issue of ensuring the principle of equality of the subject of property rights before the law in the process of realizing the right to free privatization of the land plot is raised. Scientific approaches are being developed, according to which the exercise of the right to own land by state authorities and local self-government bodies has a slightly different legal nature and content than that of private owners. The mandatory procedure for the implementation of the relevant right by state authorities and local self-government bodies, which must ensure the right of citizens to free access to information about such a plot, as well as the specified mechanism for its free transfer to the citizen, is substantiated.

Based on the results of the study, the need for further improvement of the legislative mechanism for acquiring the right to private ownership of land is substantiated, taking into account the analyzed constitutional principles. Among the key tasks of the legislative support of the relevant procedures, the following are highlighted: land inventory and filling of the state land cadastre at the expense of local budgets in order to determine the free land that is in reserve; determination of criteria and order of possible distribution of land, taking into account the characteristics of specific administrative-territorial units; review of the jurisdiction of consideration of the relevant category of cases in the direction of administrative jurisdiction.

Keywords: constitutional guarantees, private property private ownership of land, privatization, land plot, acquisition of rights

Оксана Володимирівна СТАРЧУК

к.ю.н., доцент кафедри, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2816-9951>

e-mail: okšana-starchuk@ukr.net

Надія Федорівна ЧУБОХА

к.ю.н., доцент кафедри, Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9954-3632>

e-mail: chubokhanadiya@ukr.net

Артур В'ячеславович АНДРОСОВИЧ

аспірант, Запорізький національний університет

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6171-5093>

e-mail: yaroslavznu@gmail.com

ПРАВОВІ АСПЕКТИ РЕГУЛЮВАННЯ КРИПТОВАЛЮТ ТА БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГІЙ В УКРАЇНІ

У статті досліджено особливості розвитку фінансово-правового регулювання ринку криптовалют та блокчейн-технологій у зв'язку з процесом глобалізації. Акцентовано увагу на проблемах, що виникають через часткові спроби вирішити завдання регулювання ринку криптовалют на рівні національного права без досягнення позитивної динаміки в цій сфері на міжнародному рівні. Принципи міжнародного права мають стати домінуючим підґрунтям для міжнародного співробітництва у сфері регулювання ринків криптовалют. Установлено комплекс принципів гармонізації національних і міжнародних інтересів у регулюванні ринків криптовалют і блокчейн-технологій в умовах глобалізації.

Ключові слова: віртуальні активи, блокчейн-технології, глобалізація, правове регулювання, перспективи впровадження

ВСТУП

Стрімке поширення криптовалют та блокчейн-технологій несподівано змінило пріоритети суспільного розвитку, що призвело до діджиталізації (цифровізації) багатьох сфер життя. Однак неминуча віртуалізація адміністративних систем стикається з низкою інституційних проблем, найважливішими з яких є управління великими обсягами інформації та ризик інформаційних атак.

Основною метою громадян України в сучасних умовах є побудова демократичної та правової держави, в якій панують громадянські й економічні свободи, де поважають людину, її права та інтереси. Для цього необхідно створити таку систему управління, яка б гарантувала права і свободи громадян, й загалом викликала довіру до себе. Одним із ключових аспектів управління є правове регулювання, спрямоване на забезпечення надійності та стабільності системи, а також на захист інтересів громадян. Досягнення цих умов вимагає своєчасного впровадження нових технологій та їх подальшого вдосконалення, а також оптимального правового регулювання банківського сектору у відповідь на нові реалії ведення бізнесу.

Застосування криптовалют та блокчейн-технологій на фінансових ринках привертає все більше уваги з боку практиків. Це відбувається тому, що такі технології пропонують багато переваг, які можуть значно оптимізувати процеси фінансового посередництва та вирішити ключові проблеми у відносинах на фінансовому ринку. Незважаючи на те, що за останні роки кількість фінансових установ, які застосовують блокчейн-технології, значно зросла, практика показала, що ці технології також мають багато недоліків, зокрема недостатнє правове регулювання, що перешкоджає їх активному впровадженню і широкому розповсюдженню.

Основні аспекти й окремі питання сутності право-

вого регулювання криптовалюти та системи блокчейн, розкриті в багатьох публікаціях таких вітчизняних і зарубіжних науковців, як Д. Казначеева, А. Дорош [1], О. Пилипенко, О. Кришталь [2], Л. Попова, К. Гордієнко [3], Г. Мутерко, С. Кучерівська, М. Яцко, В. Малець [4]. Теоретичним питанням розвитку блокчейн-технології та криптовалюти увагу приділяли М. Думчиков, Я. Шевцов [5], О. Кравченко, Н. Небаба, Р. Ботвінов [6], О. Єрмоленко, Н. Лисьонкова, А. Шумбар [7].

Г. Андрощук указує на те, що блокчейн-технологія набула популярності завдяки застосуванню її для створення криптовалют, таких як Bitcoin та Ethereum. Зараз близько 75-ти млн людей користуються біткоїном і 220 млн – усіма криптовалютами [8].

С. Ткаленко, В. Тіпанов, Н. Савчук, О. Мурашко та О. Петухова виявили, що криптовалюти працюють на основі технології блокчейн, де ланцюжок складається з постійно зростаючих блоків даних. Саме біткоїн має найвищу поточну ринкову капіталізацію, значне зростання кількості активних адрес і є найбезпечнішим [9].

Д. Коломицька вважає, що немає єдиного підходу до визначення криптовалют і віртуальних активів у різних законах, що призводить до розбіжностей у тлумаченні [10].

О. Терлюк стверджує, що вузли застосування блокчейн-технологій може бути виявлено в різних державах і формально перебувати в різних юрисдикціях, оскільки записи в блоках не перетинають кордонів і створюються одночасно в усіх вузлах [11].

МЕТА статті – з'ясування законодавчої бази стосовно криптовалют і блокчейн-технологій та їх правового статусу для учасників ринку в Україні.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Для досягнення поставлених мети та завдань у дослідженні застосовано загальнонаукові, спеціальнонаукові та загальнотеоретичні методи. Зокрема, із групи за-

гальнонаукових методів застосовано аналіз, узагальнення, індукцію та дедукцію. Серед спеціальних методів наукового пізнання вибрано такі методи, як збирання і оброблення інформації та прогнозування. Загальногеоретичні методи застосовувались для дослідження змісту понять «криптовалюта» і «блокчейн-технологія», їх правового регулювання в Україні та причинно-наслідкового зв'язку із соціальним-економічними явищами у світі.

РЕЗУЛЬТАТИ

Зі зростанням інтересу до безпечних і зручних фінансових послуг криптовалюта та блокчейн-технології стали широко застосовуватися в банківському секторі. Технологія блокчейн змінює підхід до банківської справи, підвищуючи операційну ефективність та надійність. Однак з огляду на важливість банківського сектору для стабільності національної економіки центральне місце цих технологій підкреслює необхідність відповідного правового регулювання, яке б враховувало їх специфіку та захищало інтереси всіх зацікавлених сторін.

Криптовалюти – це децентралізовані, конвертовані цифрові валюти, засновані на математичних принципах, які автоматично генеруються і управляються програмним забезпеченням. Одночасно з появою криптовалют набула поширення блокчейн-технологія, яка лежить в основі найпопулярнішої у світі криптовалюти – біткоїна [9].

Технологія блокчейн діє як захищений від несанкціонованого доступу публічний цифровий реєстр та зберігає записи транзакцій у публічній або приватній одноранговій мережі. Центр реєстрації, розподілений між усіма вузлами мережі, продовжує історію транзакцій активів між одноранговими вузлами мережі у формі інформаційних блоків. Усі блоки затверджених транзакцій пов'язані від першого до останнього доданого блоку.

Так, блокчейн є єдиним джерелом надійних даних і учасники блокчейн-ланцюга можуть бачити лише ті транзакції, які належать їм. Будучи посередником у процесі транзакцій, вузли мережі блокчейн не зв'язуються з третіми сторонами, такими як фінансові установи та кредитні організації [5]. Натомість вони застосовують спеціальні консенсусні протоколи для виправлення вмісту реєстру і криптографічні алгоритми хешування, а також електронні цифрові підписи для забезпечення достовірності транзакцій та повноти інформації.

Блокчейн-технологія може трансформувати платіжну екосистему та підвищити ефективність глобальних фінансових транзакцій [2]. Банки та інші фінансові установи мають можливість покращити операційну ефективність під час транскордонних переказів у режимі реального часу, але зі збільшенням обсягів транзакцій алгоритми блокчейну стають доступними для кількох учасників, що й збільшує ризики. У майбутньому реалізація цього потенціалу вимагатиме від учасників значних інвестицій для забезпечення безпеки та прозорості всіх транзакцій.

Етапи розвитку блокчейн-технологій:

1. 2014–2016 рр.: аналіз можливості впровадження блокчейн-технології для індустрії фінансових послуг;

2. 2017–2018 рр.: перевірка концепції впливу на бізнес і блокчейн-рішення для захисту фінансових установ. Перспективними напрямками впровадження блокчейн-технологій є документарні операції, кліринг, контр-

акти, синдіковані позики, розрахунки, кредитування, цифрова ідентифікація;

3. 2019–2020 рр.: поява спільної інфраструктури та інтерфейсів, що розширює сферу застосування блокчейн-технології;

4. 2021–2025 рр.: розвиток мережі блокчейн, завершення формулювання, затвердження правових стандартів існування і операційної сумісності та каналів зв'язку [4].

На основі проведеного аналізу можна виділити основні характеристики та можливості застосування криптовалют: вони обмінюються на послуги, товари або на інші валюти; є можливість застосовувати їх для оплати послуг або товарів; ризик крадіжки мінімізований; прямі та швидкі платежі; інвестиційний актив; можливості для розвитку криптовалютного бізнесу.

За останнє десятиліття блокчейн став невід'ємною частиною глобального технологічного прогресу, причому найбільший вплив на криптовалютну індустрію має біткойн. Блокчейн не лише впливає на зміни в банківській справі та ринку нерухомості, але й відкриває нові горизонти для цифрових медіа й навіть правоохоронних органів.

Підходи до застосування криптовалют з погляду державного регулювання та оподаткування в різних країнах відрізняються. В Україні першою спробою запровадити регулювання став законопроект № 7183 від 6 жовтня 2017 р. [12]. Закон визначає, що криптовалюта – це програмний код, що складається з набору цифр, символів і букв та є об'єктом права власності. Цей код може бути майном, а інформація про нього записується і зберігається в системі блокчейн у вигляді даних (програмного коду) як облікова одиниця поточної системи.

У вересні 2021 р. Верховна Рада України (ВРУ) ухвалила законопроект № 3637 про віртуальні активи. Він запровадив основні положення стосовно різних віртуальних активів, але слід зазначити, що цей закон ще не набув чинності. Однак після початку повномасштабної війни Україна отримала криптовалютні пожертви на суму понад 100 млн дол. США на підтримку власної оборони. Стосовно оподаткування криптовалют в Україні, – якщо юридична особа купує криптовалюту в не-підприємця, то вона повинна виступати податковим агентом і отримати 18 % податку на доходи фізичних осіб та 1,5 % військового збору від суми покупки.

Оскільки ринок цифрових активів продовжує розвиватися, класифікація криптовалют, їх правовий статус та процес оподаткування операцій з цифровими грошима набувають все більшого значення.

На початку грудня 2020 р. ВРУ ухвалила законопроект № 3637 про віртуальні активи, який передбачає легалізацію криптовалют в Україні. 17 лютого 2022 р. законопроект прийнято у ВРУ, він регулює правовідносини, які виникають у зв'язку з розповсюдженням віртуальних активів в Україні, встановлює права та обов'язки учасників ринку та засади державної політики. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку регулює ринок криптоактивів і відповідає за видачу ліцензій криптобізнесу та реалізацію державної політики в цій сфері. 15 березня 2022 р. прийнято Закон про остаточну легалізацію криптовалют в Україні [13].

Україна опосередковано визначає правову природу криптовалют через положення, що містяться в Цивіль-

ному кодексі України, Податковому кодексі України (ПКУ), положеннях про Національний банк України та інших підзаконних актах. Варто зазначити, що у ВРУ розглянуто кілька законопроектів, спрямованих на регулювання обігу віртуальних активів та криптовалют загалом: законопроект «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні» [14], «Про обіг криптовалют», «Про токенизовані активи та криптоактиви» [15].

Допоки не відбудеться прийняття відповідного законодавства та внесення змін до ПКУ, оподаткування доходів від операцій з криптовалютою здійснюється за загальними правилами, що застосовуються до оподаткування цінних паперів.

Важливо зважати на іноземний досвід регулювання криптовалют та блокчейн-технологій, проте недостатньо просто скопіювати ті ж самі норми стосовно блокчейн, які є у деяких країнах, котрі вже досягли значних успіхів з цифровими технологіями (наприклад, США, Японія) [16]. Хоча Україна поки що не може конкурувати з ними, актуальність упровадження таких технологій зростає з кожним днем через нестабільність наявних баз даних, систем управління та інших меха-

нізмів роботи з даними.

У майбутньому криптовалюти будуть краще регулюватися, а їх легалізація матиме позитивний вплив на економіку загалом. Це пов'язано з тим, що технологія блокчейн досить стійка до зовнішньої протидії.

ВИСНОВКИ

Криптовалюти як нова форма грошей має як позитивний, так і негативний вплив на фінансову систему. На цифрові гроші впливає багато факторів, але вони мають великий потенціал у майбутньому. Крім того, питання правового регулювання наразі активно розробляється за такими чотирма основними напрямками, як: визначення правового статусу криптовалют, місце криптовалют у платіжній системі, ліцензування криптовалютних операцій та контроль за криптовалютами.

Перспективи подальших досліджень полягають у проведенні системного оцінювання факторів, які здійснюють значний вплив на подальший розвиток міжнародного ринку криптовалют, та визначення майбутніх кроків задля покращення правового регулювання цифрових валют в Україні.

Список використаних джерел

1. Казначєєва Д.В., Дорош А.О. Криптовалюта: проблеми правового регулювання. *Вісник Кримінальної Асоціації України*. 2020. № 2 (23). С. 170–176. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/4166358a-80a4-4cde-bfdc-f1f4d5a29a58/content>
2. Пилипенко О.В., Кришталь Г.О. Вплив криптовалют на українську економіку. *Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом*. Економічні науки. 2023. Вип. 3 (70). С. 103–109. URL: <https://doi.org/10.32689/2523-4536/70-15>
3. Попова Л.М., Гордієнко К.Ю. Правове регулювання використання Fintech та Blockchain у банківському секторі України. *Вісник ЛІННІ ім. Е.О. Дідоренка*. 2023. Вип. 3 (103). С. 142–154. URL: <https://uhbulletin.dnuvs.ukr.education/index.php/main/article/view/136/129>
4. Мутерко Г.М., Кучерівська С.С., Яцко М.В., Малєць В.В. Впровадження блокчейн-технологій в економіці України: переваги та виклики. *Академічні візії*. 2023. Вип. 26. С. 1–13. URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/798/724>
5. Думчиков М.О., Шевцов Я.А. Перспектива застосування технологія «блокчейн» у контексті формування і розвитку держави. *Молодий вчений*. 2021. № 3 (91). С. 267–271. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2021-3-91-56>
6. Кравченко О.В., Небаба Н.О., Ботвінов Р.Г. Блокчейн-технології: стан та перспективи розвитку в Україні. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 6(2). С. 267–272. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/wp-content/uploads/2022/03/en2021-6-t2-44.pdf>
7. Єрмоленко О.А., Лисьонкова Н.М., Шумбар А.С. Сутність криптовалют і перспективи їхнього розвитку в сучасних умовах. *Інфраструктура ринку*. 2019. Вип. 37. С. 43–50. URL: http://market-infr.od.ua/journals/2019/37_2019_ukr/9.pdf
8. Андрощук Г. Патентування криптовалютних і блокчейн-технологій: стан, тенденції, проблеми регулювання. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2023. № 1–2. С. 53–63. URL: <https://doi.org/10.33731/1-22023.277148>
9. Ткаленко С., Тіпанов В., Савчук Н., Мурашко О., Петухова О. Аналіз розвитку міжнародного ринку криптовалют: стан, тренди та перспективи. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. № 5 (46). С. 97–108. URL: <https://doi.org/10.55643/fcaptr.5.46.2022.3841>
10. Коломицька Д. В. Правове регулювання криптовалют в Україні. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку юридичної науки, освіти та технологій у XXI столітті в дослідженнях молодих учених*. Харків, 2023. С. 101–103. URL: <https://dspace.library.khai.edu/xmlui/bitstream/handle/123456789/4860/Kolomitska.pdf?sequence=1>
11. Телюк О. Створення, інституціоналізація та правове регулювання Blockchain (блокчейн): аспекти міжнародного досвіду. *Вісник Національного університету Львівська політехніка. Серія: Юридичні науки*. 2022. № 3 (35). С. 224–232. URL: <https://doi.org/10.23939/law2022.35.224>
12. Проект Закону № 7183 від 06.10.2017 р. «Про обіг криптовалюти в Україні». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684
13. Проект Закону № 3637 від 11.06.2020 р. «Про віртуальні активи». URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2698>
14. Проект Закону № 7183-1 від 10.10.2017 р. «Про стимулювання ринку криптовалют та їх похідних в Україні». URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710
15. Проект Закону України № 4328 від 05.11.2020 р. «Про токенизовані активи та криптоактиви». URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70353
16. Соляник Є.О. Деякі правові аспекти запровадження блокчейну в трудовому праві. *Правове життя: сучасний стан та перспективи розвитку*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції. Запоріжжя, 2020. С. 71–75. URL: <http://surl.li/rashk>

References

1. Kaznacheieva D.V., Dorosh A.O. Cryptocurrency: problems of legal regulation. *Bulletin of the Criminal Association of Ukraine*. 2020. No. 2 (23). pp. 170–176 (in Ukrainian).
2. Pylypenko O.V., Kryshchal H.O. Impact of cryptocurrencies on the Ukrainian economy. *Scientific works of the Interregional Academy of Personnel Management. Economic sciences*. 2023. Issue 3 (70). pp. 103–109 (in Ukrainian).
3. Popova L.M., Gordiyenko K.Yu. Legal regulation of the use of Fintech and Blockchain in the banking sector of Ukraine. *Herald of*

LNNI named after E. O. Didorenko. 2023. Issue 3 (103). pp. 142–154 (in Ukrainian).

4. Muterko H.M., Kucherivska S.S., Yatsko M.V., Malets V.V. Implementation of blockchain technologies in the economy of Ukraine: advantages and challenges. *Academic visions*. 2023. Issue 26. pp. 1–13 (in Ukrainian).

5. Dumchikov M.O., Shevtsov Ya.A. Prospects for the use of blockchain technology in the context of the formation and development of the state. *A young scientist*. 2021. No. 3 (91). pp. 267–271 (in Ukrainian).

6. Kravchenko O.V., Nebaba N.O., Botvinov R.H. Blockchain technologies: state and prospects of development in Ukraine. *Bulletin of the Khmelnytskyi National University*. 2021. No. 6. (2). pp. 267–272 (in Ukrainian).

7. Yermolenko O.A., Lysyunkova N.M., Shumbar A.S. The essence of cryptocurrencies and prospects for their development in modern conditions. *Market infrastructure*. 2019. Issue 37. pp. 43–50 (in Ukrainian).

8. Androschuk H. Patenting cryptocurrency and blockchain technologies: status, trends, regulatory issues. *Theory and practice of intellectual property*. 2023. No. 1–2. pp. 53–63 (in Ukrainian).

9. Tkalenko S., Tipanov V., Savchuk N., Murashko O., Petukhova O. Analysis of the development of the international cryptocurrency market: status, trends and prospects. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2022. No. 5 (46). pp. 97–108 (in Ukrainian).

10. Kolomytska D.V. Legal regulation of cryptocurrency in Ukraine. *Actual problems and prospects for the development of legal science, education and technologies in the 21st century in the research of young scientists*. Kharkiv, 2023. pp. 101–103 (in Ukrainian).

11. Teluk O. Creation, institutionalization and legal regulation of Blockchain (blockchain): aspects of international experience. *Bulletin of the Lviv Polytechnic National University. Series: Legal Sciences*. 2022. No. 3 (35). pp. 224–232 (in Ukrainian).

12. Draft Law No. 7183 dated 06.10.2017 "On Circulation of Cryptocurrency in Ukraine". URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684

13. Draft Law No. 3637 dated June 11, 2020 "On Virtual Assets". URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/Card/2698>

14. Draft Law No. 7183-1 dated 10.10.2017 "On stimulation of the market of cryptocurrencies and their derivatives in Ukraine". URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62710

15. Draft Law of Ukraine No. 4328 dated November 5, 2020 "On tokenized assets and crypto assets". URL: https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=70353

16. Solianyuk Y.O. Some legal aspects of the introduction of blockchain in labor law. *Legal life: current state and development prospects: materials of the international scientific and practical conference*. Zaporizhzhia, 2020. pp. 71–75 (in Ukrainian).

Oksana STARCHUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2816-9951>

e-mail: oksana-starchuk@ukr.net

Nadiia CHUBOKHA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9954-3632>

e-mail: chubokhanadiya@ukr.net

Artur ANDROSOVYCH

postgraduate student, Zaporizhzhia National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-6171-5093>

e-mail: yaroslavznu@gmail.com

LEGAL ASPECTS OF REGULATION OF CRYPTO CURRENCIES AND BLOCKCHAIN TECHNOLOGIES IN UKRAINE

Introduction. Currently, there is an urgent need to regulate the functioning of cryptocurrency markets in the context of the evolution of social relations. The rejection of the bill aimed at regulating the cryptocurrency market does not have sufficient financial and legal justification, as evidenced by expert opinions and textual analysis, which revealed the narrow approach of the drafters of the bill to solving cryptocurrency issues. Moreover, since the current law of Ukraine "On Virtual Assets" defines cryptocurrencies as unsecured virtual assets, the issue of cryptocurrencies is practically removed from the agenda. At a time when the war with Russia has begun, and the general defense and financial security of Ukraine needs to be strengthened by the state and government, it seems unjustified to ignore not only threats to national security, but also potential sources of financial growth.

The purpose of the paper is to clarify the legislative framework regarding cryptocurrencies and the legal status of cryptocurrency market participants in Ukraine.

Results. The paper examines the peculiarities of the development of financial and legal regulation of the cryptocurrency market in connection with globalization processes. The main attention is paid to the problems that arise in connection with attempts to solve the issue of regulation of the crypto-currency market partially at the national legislative level, without actively promoting it at the international level. It is shown that international cooperation in the field of regulation of cryptocurrency markets should be based on the principles of international law. In the context of regulating the functioning of cryptocurrency markets in the context of globalization, a set of principles has been formed that can be worked on to harmonize national and international interests.

Conclusion. Since the cryptocurrency market is an important component of the transnational global economy, an important condition for the effective response of law-making bodies to dynamic changes in social relations in the context of globalization is the timely formulation of the principles of development of the financial and legal regulation of the cryptocurrency market at various levels. It is argued that this should happen through the timely formulation and implementation of the principles of financial and legal regulation of the cryptocurrency market at various levels.

Keywords: virtual assets, blockchain technologies, globalization, legal regulation, implementation prospects

Віталій Іванович ЗАХАРЧЕНКО

д.е.н., професор, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>
e-mail: kafedra.info@mreid.in

Дмитро Миколайович МЕРКУЛОВ

аспірант, Національний університет "Одеська політехніка"
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7447-1067>
e-mail: dimaxxx0081@gmail.com

ОЦІНЮВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ІНТЕГРОВАНІХ ТЕХНОЛОГІЧНИХ СТРУКТУР

У статті обґрунтовано можливість створення організаційно-технологічних систем у інноваційному виробництві на основі інтеграції у відповідні організаційно-виробничі структури, що у підсумку дає змогу підвищувати мобільність переносу високих технологій у військовий час, скорочувати терміни і трудомісткість розроблення та виробництва новітньої продукції. Запропоновано методика оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування організаційно-виробничих структур під час проведення їх інтеграції.

Ключові слова: система, виробництво, інтеграція, фактор, коефіцієнт, методика, оцінка, експертиза, ефективність, організація, синергія, ентропія

ВСТУП

Сучасний етап функціонування інноваційно-активних підприємств високотехнологічної промисловості відрізняється жорсткістю конкурентної боротьби і складними умовами військового стану. Унікальний характер технологічних систем, що сьогодні застосовуються в оборонно-промисловому комплексі України, підтверджується тим, що всього кілька держав у світі спроможні самостійно проектувати і виробляти достатню номенклатуру визначеної продукції. Однак зменшення у попередні роки державного замовлення суттєво ускладнило як соціально-економічні, так і виробничо-господарські аспекти діяльності переважної більшості розробників та виробників високотехнологічної продукції. Умови, що склалися у вітчизняному промисловому виробництві, негативно відгукуються на конкурентоздатності та організаційно-виробничих структур (ОВС) у високотехнологічній сфері. Та чи інша ОВС створюється для визначеного суспільного інтересу, але це в жодному разі не означає, що організованість залежить від змісту інтересу. Всі суспільні інтереси (мотиву), зовнішні до технологічного процесу ОВС, а тому не можуть і не повинні впливати на організованість структури.

Особливої актуальності та практичної значимості набувають сьогодні не тільки питання освоєння сучасних методів організації виробництва високотехнологічної продукції, але й розроблення нових методів, концепції і теоретичних основ стратегічного управління організаційно-економічною стійкістю як окремого інноваційно-активного підприємства або організаційно-технологічної системи, так й інтегрованих виробничих структур. Щоб домогтися світового рівня, підприємство повинно не тільки мати організаційно-технологічну систему сучасного рівня, але й розвиватися відповідно до досягнень світових технологій та з урахуванням внутрішніх умов функціонування. Відокремлена виробнича структура найімовірніше не буде володіти ресурсами і стратегічними навичками, достатніми для досягнення конкурентоздатності на світовому ринку. З'являється потреба у

науково-обґрунтованій інтеграції окремих підприємств з метою підвищення ефективності їх функціонування.

Тому для забезпечення відповідності вітчизняного інноваційного виробництва сучасному рівню ринкових відносин в умовах швидкої змінюваності інфраструктури потребуються реструктуризація, реорганізація та переорієнтація системи організації виробництва і управління підприємствами на стратегічному рівні. У сучасних умовах внутрішньої та міжнародної конкуренції, скорочення життєвого циклу виробів, збільшення вартості ресурсів, а також за постійно зростаючого попиту на нові оборонні технології інтегровані ОВС стають привабливим інструментом стратегії для багатьох інноваційно-активних підприємств.

У стратегії розвитку оборонно-промислового комплексу України серед основних напрямів державної військово-промислової політики відмічаємо: «проведення корпоративізації підприємств оборонно-промислового комплексу, установ та організацій, впровадження засад корпоративного управління ними відповідно до принципів Організації економічного співробітництва та розвитку, поєднання централізованого державного управління із сучасними ринковими механізмами» [14, с.9].

Аналіз останніх досліджень та публікацій

У дослідженні авторами проаналізовано законодавчу базу з корпоративного управління в Україні [12; 16], а також наукові та методичні праці таких фахівців: А. Колосова [2], К. Ковтуненко і Л. Шацкової [6], А. Кредисова [8], Й. Петровича [10; 11], Л. Федулової [7], М. Якубовського [15], J.D. Frame [17], S.C. Gilson [18], S.P. Robbins [19].

А. Кредисов стверджує, що управління й організація бізнесу постійно розвиваються, увібравши в себе як життєву практику, так і дослідження економічної теорії [8, с. 30]. Й. Петрович робить наголос: «Забезпечення ефективного організування виробництва можливе за дотримання системного підходу до розгляду всіх процесів, які відбуваються на підприємстві, у взаємозв'язку як єдиного інтегрованого цілого і з урахуванням вимог

мінливого середовища» [10, с. 281]. Велику увагу організаційній структурі системи економічного управління промисловим підприємством приділяє А. Колосов з колегами [2, с. 75-76]. Вони виділяють такі функції: визначення елементного складу системи, проектування та підтримка в актуальному стані структури, регламентація супідприємності служб та посадових осіб, визначення функціональних зв'язків елементів системи, регламентація повноважень учасників. С. Філіппова і П. Воронжак наполягають на створенні моделі стратегії інноваційного розвитку, методів її формування та організаційно-економічному інструментарії реалізації [1, с. 46]. Методологічні основи економічного оцінювання інноваційної діяльності досліджують К. Ковтуненко і Л. Шацкова: формування систем економічного оцінювання інноваційної діяльності промислового підприємства обумовлюється врахуванням особливостей діяльності підприємства, а також чітким розумінням сутності поняття «оцінювання», його змісту та складників [6, с. 34]. І. Литовченко та І. Шкурупська у своїй праці, яка присвячена аналізу основних підходів до оцінювання синергетичного ефекту, підходять до висновку, що актуальною залишається проблема оцінювання синергетичного ефекту від застосування інтегрованих комунікацій [9, с. 38]. А. М. Якубовський розглядає структурні проблеми промисловості в умовах кризового та посткризового розвитку економіки через обґрунтування критеріальних ознак високopersпективних видів діяльності [15, с. 28].

Стратегія (2021 р.) наполягає на необхідності таких заходів, як створення науково-виробничих структур, що здійснюють координацію та реалізацію великих проєктів (програм), оптимізацію та підвищення концентрації виробництва, впровадження та вдосконалення корпоративного управління і рівня менеджменту [14, с. 10].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Дослідженню інтеграції організаційно-технологічних систем у потужні організаційно-виробничі комплекси – інноваційно-активні промислові підприємства у часи кризових явищ в економіці трансформаційного типу, а поготів в умовах військової агресії присвячено доволі мало наукових та методичних робіт.

Тому, **МЕТА** статті – формування методичного забезпечення з проведення оцінювання організаційно-економічної стійкості функціонування в умовах гострої економічної кризи інтегрованих у потужні організаційно-виробничі структури технологічних систем або інноваційно-активних підприємств.

РЕЗУЛЬТАТИ

Пропонується методичне забезпечення оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування ОВС у високотехнологічній промисловості, що засновано на аналізі проблем, що виникають у процесі створення саме структури, та управлінні вже створеною структурою. До основних проблем створення ОВС в оборонно-промисловому комплексі України загалом та у високотехнологічній промисловості частково можливо віднести:

1. Недосконалість вітчизняної законодавчої бази [12; 16].
2. Негативний досвід реформ років незалежності.
3. Необхідність акціонування державних унітарних підприємств.
4. Адміністративно-територіальне роз'єднання під-

приємств, що інтегруються.

5. Територіальна віддаленість підприємств, що інтегруються.

6. Міжгалузевий характер ОВС.

7. Різниця у розумінні процесу інтеграції «наверху» та «на місцях».

8. Надмірність кількості підприємств, що плануються до входження в ОВС.

9. Недостатність державних пакетів акцій багатьох підприємств, що інтегруються.

10. Розпорошення акціонерного капіталу підприємств, що інтегруються.

11. Ексклюзивність деяких підприємств, що інтегруються.

12. Різниця у фінансово-економічному стані підприємств, що інтегруються.

13. Різний ступінь освоєння підприємствами, що інтегруються, новітніх інформаційних технологій.

14. Відсутність явного лідера в ОВС, що планується.

Також вважаємо за доцільне звернутися до поняття «ентропія» у контексті модельованості ОВС для встановлення меж інтеграції: термін, що широко застосовується у природних і точних науках та позначає міру незворотного розсіювання енергії або некорисності енергії (згідно з Вікіпедією). Хоча поняття ентропії в термодинаміці, інформатиці тощо вводиться в рамках різних формалізмів, вони мають загальний математичний зміст – логарифм числа доступних станів системи (Л. Больцман). Згідно з Вікіпедією ентропію у теорії управління і технологічну ентропію визначено як ступінь невизначеності отримання кінцевого результату.

Оскільки організаційні відношення у процесі інтеграції абстрактні, то вони не набувають будь-яких фізико-хімічних характеристик, вони не мають (так би мовити) геометричних розмірів, а тому не моделюються. Але модельованістю володіють їхні носії – організаційні елементи, що пов'язані з субстратними компонентами структури. Предметно із різним ступенем точності більшість організаційних елементів вже мають деякі модельні уявлення. Наприклад, беручи до уваги складний характер сучасного промислового виробництва для оцінювання ступеня інтегрованості підприємств (технологічних систем) може бути запропоновано вдосконалену формулу ентропії, що враховує на відміну від інших спрощених формул технологічну уніфікацію. У загальноприйнятому уявленні формула має вигляд:

$$U = \sum_{i=1}^n P_i \cdot \log_k P_i, \quad (1)$$

де U – міра ентропії ОВС; P_i – ймовірність окремого стану структури; n – число окремих станів.

Для прикладних цілей таку формулу може бути перетворено:

$$U = \log_k N - \frac{1}{N} \cdot \sum_{i=1}^n a_i \cdot \log_k a_i, \quad (2)$$

де U – ентропія структури (міра різноманіття, ступінь інтеграції); a_i – підмножина однорідних елементів; N – уся множина елементів, що розглядаються; n – множина однорідних груп елементів.

На основі проведеного аналізу наявних проблем [3; 4], що впливають на процес створення ОВС, авторами зроблено спробу розроблення методичного забезпечення оцінювання організаційно-економічної стій-

кості та керованості функціонування структури. Роботи зі створення методу оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування ОВС уявляється так: по-перше (умовно перший етап), формування підходу до експертного присвоєння значимості кожному з перерахованих дестабілізуючих структур факторів і надання всім факторам відповідних пріоритетів; по-друге (другий етап), проведення уточнення коефіцієнтів для запропонованої формули організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування структури на основі математичного оброблення даних за вже наявними структурами.

Експертам з числа кваліфікованих представників бізнесу, влади та науки пропонується оцінити вагу кожного з факторів за десятибальною шкалою. Отримані вагові коефіцієнти експертів відповідно за допомогою методів математичної статистики [13, с. 43-48] оброблюються, а результати зводяться у таблицю (табл. 1). Наводимо до розгляду такі параметри:

– рівень супротиву O_i входження в ОВС i -го підприємства (або технологічної системи), що інтегрується за першим етапом, який розраховується як сума вагових коефіцієнтів, що характеризують основні фактори, які притаманні відповідному підприємству (технологічній системі) у процесі створення структури;

– рівень супротиву R_i i -го підприємства (або технологічної системи), що інтегрується, функціонування системи за другим етапом, який розраховується як сума вагових коефіцієнтів, що відбивають основні фактори, притаманні у процесі функціонування ОВС;

– коефіцієнт можливих подальших втрат K_i i -го підприємства (або технологічної системи), що інтегрується,

який розраховується за формулою:

$$K_i = \frac{R_i \cdot V_i}{V_{КП}}, \quad (3)$$

де R_i – рівень супротиву функціонуванню структури i -го підприємства; V_i – дохід від реалізації продукції i -го підприємства, що інтегрується, у році, прийдешньому поточному року; $V_{КП}$ – дохід керуючого (головного) підприємства структури у тому ж році.

Далі проводимо розрахунки підсумкових показників організаційно-економічної стійкості та керованості ОВС:

– середній рівень супротиву входження у структуру:

$$O_{cp} = \frac{\sum_{i=1}^2 O_i}{2} = \frac{14+10}{2} = 12; \quad (4)$$

– середній рівень супротиву функціонуванню структури:

$$R_{cp} = \frac{\sum_{i=1}^2 R_i}{2} = \frac{12+6}{2} = 9; \quad (5)$$

– підсумковий коефіцієнт можливих наслідків від втрат підприємств, що інтегруються:

$$K_{\Sigma} = \sum_{i=1}^2 K_i = \frac{\sum_{i=1}^2 R_i \cdot V_i}{V_{КП}} = 12 + \frac{6 \cdot 3,450}{72,480} = 12 + 0,29 = 12,29. \quad (6)$$

Для оцінювання значимості вищевказаних показників ОВС, що пропонується, застосовано шість рівнів (мінімальний, низький, середній, не дуже високий, високий, неприпустимо високий), які визначаються експертною групою [5, с. 31-33]. Ймовірнісні діапазони значень розрахункових показників, що відповідають кожному рівню значимості, може бути наведено у табл. 2.

Таблиця 1 – Вагові коефіцієнти значимості фактора при створенні функціонуванні ОВС (пропозиція авторів)

№	Фактори	Вагові коефіцієнти	
		Етап 1	Етап 2
1	Адміністративно-територіальне роз'єднання будь-якого підприємства, що інтегрується, та керуючим підприємством структури.		
2	Територіальна віддаленість будь-якого підприємства, що інтегрується, та керуючим підприємством структури.		
3	Затребуваність будь-якого підприємства, що інтегрується.		
4	Наявність серед підприємств, які інтегруються, що відносяться до Фонду держмайна України, та необхідність його акціонування.		
5	Різниця у розумінні процесу інтеграції «наверху» і на підприємстві у частині методів і термінів інтеграції.		
6	Незначний державний пакет акцій у будь-якому підприємстві, що інтегрується, і неможливість у найближчий час довести державний пакет акцій до контрольного		
7	Підпорядкованість будь-якого підприємства, що інтегрується, і керуючого підприємства структури різним агенціям		
8	Відставання будь-якого підприємства, що інтегрується, у питанні освоєння новітніх інформаційних технологій		
9	Різниця у фінансово-економічному стані керуючого підприємства та будь-якого підприємства, що інтегрується		
10	Наявність серед підприємств, що інтегрується, лідера, яке у спроможності виконувати роль керуючого підприємства структури, але не є таким відповідно до установчих документів		

Таблиця 2 – Рівні та діапазони показників, що характеризують організаційно-економічну стійкість і керованість ОВС (пропозиція авторів)

Показники			Рівень	Діапазон
Рівень супротиву створенню структури O_i	Рівень супротиву функціонування структури R_i	Підсумковий коефіцієнт можливих наслідків від втрат у підприємств, що інтегруються K_i	Мінімальний <10 Низький 11-20 Середній 21-30 Не дуже високий 31-35 Неприпустимо високий >40	

Експерти, які беруть участь у проведенні оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування ОВС, повинні відповідати таким вимогам:

1. Експерт повинен бути ретельно освідмленим у цій предметній області, володіти компетентностями як з погляду колег, так і за власною самооцінкою [5, с. 26].

2. Експерту необхідно бути добре ознайомленому із запропонованими до експертизи концепціями створення ОВС або мати конкретну інформацію з параметрів, що підлягають оцінюванню. У разі, коли експерт не володіє власним уявленням про запропоновані для експертизи підходи, тоді якість його суджень у значному ступені буде залежати від повноти інформації.

3. Експерт не повинен залежати від думок інших експертів та будь-яких зовнішніх факторів.

4. Експерт повинен володіти необхідними компетентностями, критичним аналізом до власної професійної діяльності.

5. Експерт повинен мати бажання до будь-якої співпраці у проведенні експертизи.

6. Експерт не може бути особисто зацікавленим у кінцевому результаті експертизи [18; 19].

Під час застосування наочних колективних методів роботи експертів велике значення мають їх особисті властивості, які можуть здійснювати вплив на результати роботи групи експертів. З урахуванням достовірності статистичної вибірки спостережень (поглядів) пропонується участь не менш 15 експертів для проведення оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонування ОВС, що пропонується.

Практична цінність наданого методичного забезпечення полягає у тому, що підприємства можуть спиратися, зокрема, на думку власної узгодженої групи експертів, а також проробляти власний перелік факторів та самостійно визначати їх вагові коефіцієнти. Крім того, запропоноване забезпечення може бути вдосконалено за рахунок проведення додаткового аналізу статистичної інформації про ефективність роботи вже створених ОВС на значному часовому інтервалі за допомоги уточнення переліку факторів, які заважають інтеграції, та їх вагових коефіцієнтів. А також ще однією важливою перевагою цього забезпечення є те, що для аналізу застосовується доступна прозора фінансово-економічна звітність про підприємства, що інтегруються.

Під ефективністю створення і функціонування ОВС слід розуміти не тільки саме визначення економічного ефекту, а також здібність структури ефективно протидіяти зовнішнім і внутрішнім негативним вимогам, тобто синергетичній ефективності (СЕ). Основний закон організації – закон синергії – полягає у тому, що сума властивостей (потенціалів, енергії, якостей) організованого цілого перевищує «арифметичну» суму властивостей, що є у кожного з тих, що входять у склад цілого елементів окремо (згідно з Вікіпедією). Синергізм, за поглядом І. Литовченко та І. Шкурупської, – це перевищення сукупного ефекту застосування для просування продукції комунікацій над сумою ефектів від застосування окремих комунікаційних складників [9, с. 30]; і далі додають, що кількісна оцінка синергетичного ефекту являє визначену проблему внаслідок складності оцінювання різноспрямованої дії факторів, які обумовлюють величину і напрям синергетичного ефекту комунікацій [9, с. 31]. Факторів, які спроможні впливати на обґрунтоване створення і стійке функціонування ОВС, достатньо багато.

Це обумовлено різкими коливання у ринковому середовищі. Під таким кутом слід розглянути залежність ефективності функціонування від наявності або відсутності у керуючого підприємства можливості здійснювати координацію своїх постачальників комплектуючих і напівфабрикатів першого рівня.

Методичне забезпечення СЕ для ОВС розглянемо, наприклад, на структурі, яка побудована за продуктивним принципом (керуюче підприємство – головний розробник кінцевого продукту, підприємства-постачальники забезпечують комплектування). Структуру можливо вважати ефективною з погляду СЕ відносно конкретного постачальника у тому разі, якщо керуюче підприємство володіє не менш ніж блокувальним пакетом акцій цього постачальника за відсутністю такого у конкурента (це буде умовою СЕ). Незамінність того чи іншого постачальника для кінцевого виробника полягає у труднощах розміщення відповідного замовлення на іншому підприємстві. Такі труднощі пов'язано зі значним часом, що є необхідним для освоєння нового продукту іншим підприємством, навіть якщо у нього є всі можливості (технологічні, виробничі, фінансові, кадрові). І проблеми кінцевого виробника тим більше, чим складніше буває налагодити процес виробництва у нового постачальника.

Якщо припустити, що технологічні складності продукту пропорційні його ціні (у ринковій економіці похибка цього твердження незначна), тоді алгоритм розрахунку СЕ може бути таким.

У проведенні оцінювання СЕ прийнято низку припущень та обмежень, що дало змогу спростити процедуру оцінювання у частині збирання вихідних даних, але одночасно підвищується похибка розрахунків. Слід перерахувати ці можливі обмеження і припущення.

А. Предметом діяльності ОВС, що розглядається, є виробництво і реалізація трьох продуктів, які виготовляються серійно та формують бюджет структури на 85 %, на основі співпраці з двома суміжниками.

Б. Негативний внесок у зниження СЕ структури вносить кожен із суміжників та тих, хто не входить до складу структури, окремо не визначається.

В. Підсумкова вартість комплектуючих всіх суміжників, які не входять до складу ОВС, а також суміжників, які входять у ОВС, але за якими не виконується умова СЕ (параметр Н), за кожним з трьох кінцевих продуктів, визначається через підсумкову вартість комплектуючих, що виробляються на інтегрованих підприємствах (зокрема керуючому підприємстві); в їх відношенні виконується умова СЕ (параметр G) за такою формулою: $H_j = N_j - G_j$, де $j = 1, 2, 3$.

Г. Кожен з продуктів характеризується двома параметрами: річним випуском (N , одиниць) і ціною (C , одиниць ціни), а кожний з двох суміжників – ціною (c , одиниць ціни) комплектуючих для одного з трьох кінцевих продуктів ОВС.

Будемо вважати, що негативні фактори синергетичного характеру дорівнюють сумі негативних факторів, що привносить кожен з постачальників. Тоді СЕ для ОВС у досліджуваному разі нижче максимальної настільки, наскільки частка ціни комплектуючих проблемних постачальників в ціні кінцевих продуктів (з урахуванням їх випуску за фіксований період часу). Виходячи з цього, СЕ для ОВС має вигляд:

$$E = \frac{(C_1 \cdot N_1 + \dots + C_j \cdot N_j) - (c_1 + \dots + c_{i1}) \cdot N_j}{C_1 \cdot N_1 + \dots + C_j \cdot N_j} - \frac{(c_{12} + \dots + c_{i2}) \cdot N_j + \dots + (c_{1j} + \dots + c_{ij}) \cdot N_j}{C_1 \cdot N_1 + \dots + C_j \cdot N_j} \quad (7)$$

Формула (7) для підприємства з виробництва промислової продукції буде виглядати:

$$E = 1 - \frac{\sum_{j=1 \dots l} c_{ij} \cdot N_j}{\sum_{j=1 \dots l} C_j \cdot N_j}, \quad (8)$$

де: C_j – вартість j виробу; N_j – річний випуск j -го виробу; c_{ij} – вартість комплектуючого продукту, що випускається i -м постачальником для j -го фінального виробу; p – кількість постачальників, по відношенню до яких не виконуються умови СЕ.

Показник СЕ (Е) показує, як буде знижуватися СЕ, якщо негативні побоювання за проблемних постачальників реалізуються (наприклад, відбудеться покупка їх блокувального пакету акцій конкурентами і, як наслідок, постачання комплектуючих у затребуваних обсягах буде неможливим). Так, показник Е – у тому ж рахунку є коефіцієнтом ризику появи визначеної події, а саме ризику залишитися без потрібних комплектуючих. Хоча такої події може і не відбутися. Тому за наявності більшого часу та деяких додаткових даних можливо розширити аналіз. Для цього достатньо ввести визначені попередні коефіцієнти за кожним ненадійним постачальником.

Так, можливо врахувати через коефіцієнт ймовірності переходу блокувального пакету акцій постачальника конкуренту. Вона буде тим вище, чим меншим пакетом акцій постачальника володіє сама ОВС та чим менше розпорошений пакет акцій постачальника, який є недоступним для структури. Наприклад, ймовірність того, що конкурент отримує блокувальний пакет акцій постачальника за умови, що ОВС володіє 72 %, практично дорівнює нулю за умови, що інші 28 % знаходяться в меншості акціонерів (тобто пакет акцій сильно розпорошений). І навпаки, якщо в ОВС тільки 26 % акцій, тоді купівля 25% з лишивших 74% проблем не викликає, оскільки питання вирішується виключно з фінансового погляду.

Інший додатковий коректуючий коефіцієнт може враховувати ймовірність ОВС на протидію у разі переходу блокувального пакету акцій до конкурента. Наприклад, під час завантаження такого постачальника замовленнями від ОВС близько до 100% конкуренти можуть знизити ефективність функціонування структури загалом практично тільки ціною банкрутства постачальника. Відмовою структури у постачанні необхідних для неї комплектуючих, що, зокрема, забезпечує основне виробництво також і постачальника, конкурент, що володіє блокувальним пакетом акцій постачальника, мусить закрити підприємство внаслідок відсутності замовлень.

За допомогою таких додаткових коригувань можливо покращити керованість з боку ОВС роботу поста-

чальників інших рівнів співпраці. Для цього потрібно розрахунки відповідних коефіцієнтів СЕ. Водночас можливим буде ускладнення формули (5), а також більш поглиблений аналіз.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

Обґрунтовано висновок про можливість організаційно-технологічних систем в інноваційному виробництві на основі інтеграції у відповідні ОВС, що дасть змогу підвищити мобільність перенесення високих технологій у військовий час, скоротити терміни і трудомісткість розроблення та виробництва новітньої продукції. Запропоновано методичне забезпечення оцінювання організаційно-економічної стійкості та керованості функціонуванням ОВС у процесі їх інтеграції. Такий підхід дає змогу оцінити процес інтеграції як цілеспрямований на конкретний результат на відповідність обраній промисловим підприємством стратегії та розпочати необхідні організаційні та управлінські заходи. Крім того, його застосування у вже створених інтеграційних ОВС дасть змогу підвищити їх організаційно-економічну стійкість і керованість на 10 % знизити ризик процесу інтеграції на 5 %. Є також можливість враховувати ступінь керованості з боку інтегрованої ОВС роботою постачальників з підвищенням рівня синергетичності.

Оскільки організаційне питання є фундаментальним атрибутом ОВС, то організація й саме структура пов'язані: немає організаційного процесу поза структурою та немає структури, що не володіє організаційними заходами у світоглядному аспекті. ОВС як організована інтегрована система експлікується, строго кажучи, фундаментальними концепціями:

1) структурна концепція ОВС передбачає систему цілісно взаємопов'язаних виробничих ресурсів з таким заданим співвідношенням ресурсів, що надає структурі додаткових властивостей, якими не володіють окремо залучені ресурси;

2) Функціональна концепція ОВС розглядає множини функцій, що виходять зі співвідношень між виробничими ресурсами, які забезпечують технологічну інваріантність ОВС, в межах заданих програм;

3) ієрархічна концепція ОВС як мережа субординарних відносин розглядає множини функцій, що виходять з відносин між виробничими ресурсами;

4) ієрархічна концепція ОВС як мережа субординарних відносин розглядає ОВС, що складається з множини технологічних систем, які самі також є системними утвореннями, що вибудовано у багаторівневу систему підсистем і суперсистем.

Список використаних джерел

1. Воронжак П.В., Філіппова С.В. Організаційно-економічний інструментарій стратегії інноваційного розвитку промислових підприємств та смарт-підхід: монографія. Одеса, 2015. 276 с.
2. Економічне управління підприємством / за ред. А.М. Колосова. Старобільськ, 2015. 352 с.
3. Захарченко В.І. Стремляїн В.М. Проектування інтеграційних бізнес-структур у сучасному промисловому виробництві України: монографія. Одеса, 2016. 152 с.
4. Захарченко В.І., Єрмак С.О., Онешко С.В. Теорія створення і функціонування організаційно-технологічних систем у високотехнологічному виробництві: монографія. Одеса, 2022. 324 с.
5. Інтелектуальні системи управління / укладач Л.Д. Ярошук. Київ, 2017. 40 с.
6. Ковтуненко К.В. Шацкова Л.П. Економічне оцінювання інноваційної діяльності промислового підприємства: своєчасність

- процесу та достовірність результату: монографія. Одеса, 2015. 254 с.
7. Корпоративні структури в національній інноваційній системі України: монографія / за ред. Л.І. Федулової. Київ, 2007. 812 с.
 8. Кредисов А.І. Організаційний вектор розвитку сучасного бізнесу. *Економіка України*, 2013. №10. с. 21-31.
 9. Литовченко І.Л., Шкрупська І.О. Оцінка синергетичного ефекту від використання інтегрованих маркетингових комунікацій. *Економіка України*. 2015. № 5 (634). С. 29-39.
 10. Петрович Й.М. Організування промислового виробництва. Київ, 2009. 328 с.
 11. Петрович Й.М. Управління діяльністю організаційно-виробничих систем. Київ, 2013. 510 с.
 12. Про акціонерні товариства: закон України від 17.09.2007 р. № 514-IV. *Урядовий кур'єр*. 2008. №202.
 13. Руденко В. М. Математична статистика. Київ, 2012. 304 с.
 14. Стратегія розвитку оборонно-промислового комплексу України. Затверджено Указом Президента України від 20.08.2021 р. №372/2021. *Урядовий кур'єр*. 2021. №162. с. 9-11.
 15. Якубовський М. Структурний вектор активізації промислового розвитку. *Економіка України*. 2013. №12. с. 22-39.
 16. Цивільний кодекс України. Суми, 2015. 340.
 17. Frame J.D. The New Project Management. Tools for an Age of Rapid Change, Corporate Reengineering, and Other Business Realities. Jossey-Bass Pull, 1999. 328 p.
 18. Gilson S.C. Creating Value through Corporate Restructuring. John Wiley and Sons Inc., 2003. 515 p.
 19. Robbins S.P. Organizational Behavior. Prentice Hall, 1999. 675 p.

References

1. Voronzhak P.V., Filippova S.V. Organizational and economic tools for the strategy of innovative development of industrial enterprises and smart approach: monograph. Odesa, 2015. 276 p. [in Ukrainian].
2. Economical business management / ed. A.M. Kolosov. Starobilsk, 2015. 352 p. [in Ukrainian].
3. Zakharchenko V.I. Stremyadin V.M. Design of integration of business structures in the current industrial production of Ukraine: monograph. Odesa, 2016. 152 p. [in Ukrainian].
4. Zakharchenko V.I., Ermak S.O., Oneshko S.V. The theory of creation and functioning of organizational-technological systems in high-tech manufacturing: monograph. Odesa, 2022. 324 p. [in Ukrainian].
5. Intelligent control systems / L.D. Yaroshchuk. Kyiv, 2017. 40 p. [in Ukrainian].
6. Kovtunenko K.V. Shatskova L.P. Economic evaluation of innovative activities of industrial enterprises: relevance to the process and reliability of the result: monograph. Odesa, 2015. 254 p. [in Ukrainian].
7. Corporate structures in the national innovation system of Ukraine: monograph / ed. L.I. Fedulova. Kyiv, 2007. 812 p. [in Ukrainian].
8. Kredysov A.I. Organizational vector for the development of daily business. *Economy of Ukraine*. 2013. No. 10. pp. 21-31. [in Ukrainian].
9. Litovchenko I.L., Shkrupska I.O. Assessing the synergistic effect resulting from the integration of marketing communications. *Economy of Ukraine*. 2015 No. 5 (634). With. 29-39. [in Ukrainian].
10. Petrovych Y.M. Organization of industrial production. Kyiv, 2009. 328 p. [in Ukrainian].
11. Petrovych Y.M. Management of organizational-virtual systems. Kyiv, 2013. 510 p. [in Ukrainian].
12. About joint stock partnerships: the law of Ukraine dated September 17, 2007. No. 514-IV. *Governmental courier*. 2008. No. 202. [in Ukrainian].
13. Rudenko V.M. Mathematical statistics: a basic guide. Kyiv, 2012. 304 p. [in Ukrainian].
14. Strategy for the development of the defense-industrial complex of Ukraine. Approved by the Decree of the President of Ukraine dated August 20, 2021. No. 372/2021. *Governmental courier*. 2021. No. 162. pp. 9-11. [in Ukrainian].
15. Yakubovsky M. Structural vector of activation of industrial development. *Economy of Ukraine*. 2013. No. 12. pp. 22-39. [in Ukrainian].
16. Civil Code of Ukraine. Sumy, 2015. 340 p. [in Ukrainian].
17. Frame J.D. The New Project Management. Tools for an Age of Rapid Change, Corporate Reengineering, and Other Business Realities. Jossey-Bass Pull, 1999. 328 p.
18. Gilson S.C. Creating Value through Corporate Restructuring. John Wiley and Sons Inc., 2003. 515 p.
19. Robbins S.P. Organizational Behavior. Prentice Hall, 1999. 675 p.

Vitalii ZAKHARCHENKO

Doctor of Economics, Professor, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2903-2471>

e-mail: kafedra.info@mreid.in

Dmytro MERKULOV

postgraduate student, Odesa Polytechnic National University

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-7447-1067>

e-mail: dimaxx0081@gmail.com

ASSESSMENT OF THE ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUSTAINABILITY OF THE FUNCTIONING OF INTEGRATED TECHNOLOGICAL STRUCTURES

The paper substantiates the possibility of creating organizational and technological systems in innovative production based on integration into the relevant organizational and production structures, which in the end allows to increase the mobility of the transfer of high technologies in wartime, to reduce the time and complexity of the development and production of the latest products. A methodology for assessing the organizational and economic stability and controllability of the functioning of organizational and production structures in the process of their integration is proposed. This approach makes it possible to assess the integration process as being aimed at a specific result, at compliance with the strategy chosen by the industrial enterprise, and to initiate the

necessary organizational and management measures. Also, its use in already created integration organizational and production structures will allow to increase their organizational and economic stability and manageability by ten percent, and the risk of the integration process by five percent; the degree of management by the integrated structure of the work of suppliers with an increase in the level of synergy is considered. The problems of creating integrated structures in the defense-industrial complex are summarized. An assessment of synergistic efficiency in relation to suppliers of materials and components for the production structure was carried out. A new perspective on the interpretation of entropy for evaluating the degree of integration of high-tech systems is provided. Of particular relevance and practical importance today is the development of new methods, concepts and theoretical foundations of strategic management of organizational and economic stability of both an innovative and active enterprise or an organizational and technological system, as well as the integration of industrial enterprises structures. In order to achieve a light level, the enterprise must rely not only on the organizational and technological system of the current level, but also on developing in line with the advances in light technologies and on internal arrangements. the functioning of our minds. The strategic structure will be strengthened rather than lacking the resources and strategic skills necessary to achieve competitiveness in the light market. There is a need for scientifically-based integration of neighboring enterprises in order to improve the efficiency of their functions.

Keywords: system, production, integration, factor, coefficient, technique, evaluation, expertise, efficiency, organization, synergy, entropy

Антон Вікторович ГАЄВСЬКИЙ
аспірант, Київський університет права НАН України
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0822-6747>
e-mail: haievskiy@gmail.com

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРИВАТНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ ПОРІВНЯНО З ПУБЛІЧНИМИ

У статті розглянуто різні аспекти правового забезпечення приватних та публічних закупівель. Розглянуто підходи до визначення та розуміння приватних закупівель порівняно з публічними закупівлями, а також особливості їх здійснення. Запропоновано власне визначення «приватних закупівель» як процедури придбання приватним суб'єктом господарювання товарів, робіт, послуг, необхідних для повноцінного та ефективного функціонування. Проаналізовано деякі елементи процесу закупівель як у приватних, так і в публічних закупівлях, таких як проведення тендерної процедури та подальше укладання договору, звертаючи увагу на їхню юридичну природу та особливості умов та учасників задля досягнення чіткого розуміння цих понять, які в подальшому можуть допомогти у забезпеченні ефективного правового регулювання закупівельних процесів у всіх сферах господарської діяльності.

Ключові слова: приватні закупівлі, публічні закупівлі, тендер, договір, договір про закупівлю, процедура закупівлі

ВСТУП

Сучасна парадигма стрімкого розвитку вільного господарювання та прозорої конкуренції між суб'єктами приватного сектору господарювання стала підставою для формування прозорої системи правового забезпечення приватних закупівель, в яких на відміну від публічних менше законодавчого регулювання та можливостей для зловживання. Проте на рівні правозастосування, виправданого в інших країнах їх врегулювання, в Україні воно дає збій. У зв'язку з чим виникає необхідність проведення правового аналізу та вивчення норм забезпечення та оформлення відносин під час здійснення приватних закупівель. Основним напрямом дослідження цієї статті є визначення та правовий аналіз аспектів правового забезпечення приватних закупівель порівняно з публічними відповідно до українського законодавства.

Приватні закупівлі відрізняються від публічних наявністю в останніх спеціальних нормативно-правових актів, розрахованих на спеціального (відповідного) суб'єкта господарювання. І саме тому у дослідженні правового забезпечення приватних закупівель слід не лише винести на ретельний аналіз чинні норми, а також дослідити їх правову природу та визначити місце договору як основного інструменту регулювання приватних закупівель.

Здійснення приватних закупівель постає одним з ключових факторів функціонування бізнесу. Приватні закупівлі є корисним інструментом як для замовника, адже дають змогу досягти позитивного економічного ефекту та отримання найбільш якісної матеріально-технічної продукції та/або якісних робіт чи послуг на ринку, так і для потенційних постачальників та/або виконавців за рахунок вільної конкуренції.

МЕТА роботи полягає у викладенні авторського бачення, отриманого під час проведення правового аналізу та вивчення нормативно-правового забезпечення приватних закупівель порівняно з публічними в українському праві. Основними завданнями дослідження було визначення та аналіз сутності деяких аспектів правового регулювання приватних закупівель,

визначення їх правової природи та ролі договору як фіналізуючого інструменту у цьому процесі.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У підготовці статті застосовано філософські, загальнонаукові та спеціально наукові методи, сукупність яких дала змогу досягти поставленої мети. До них можемо віднести такі методи: порівняльний аналіз, юридично-правовий аналіз, соціологічні методи, а також досліджено підходи науковців таких як: В.Ю. Квач, Р.В. Афанасієв, Р.Б. Шишка, Ю.І. Пивовар, В.М. Новаківець, Н.Г. Здирко, В.В. Смиринський, С.М. Науменко, В. Боднар, Г. Ільченко, О.Л. Зайцев, С.В. Ясечко, О.М. Калітенко у сфері регулювання приватних та публічних закупівель. Проте, на наш погляд, окремі з них морально застаріли та не відображають тенденції сучасної практики та мінливого позитивного права.

РЕЗУЛЬТАТИ

Перш ніж досліджувати питання правового забезпечення приватних закупівель, слід визначити їх предмет та суть. Відтак, доречним вважаємо почати зі встановлення рівня дослідження, визначення самого поняття закупівель. У науковій доктрині загально вживаним визначенням закупівель слід вважати визначення, в якому закупівлі розглядаються як процес придбання товарів робіт та послуг замовником. Вони, зі свого боку, поділяються на публічні, де замовником є держава або підприємства та установи, які знаходяться у власності держави, органи місцевого самоврядування та приватні або як їх ще називають комерційні, де замовником є приватні юридичні чи фізичні особи.

В.Ю. Квач та Р.В. Афанасієв постулювали публічні закупівлі як процес придбання замовником товарів, робіт, послуг, необхідних для його повного та ефективного функціонування, що відбувається у визначеному законодавством про публічні закупівлі порядку, в межах добросовісної конкуренції з метою забезпечення ефективності та максимальної економії державних коштів [1, С. 886]. Проте з огляду на значення доктринальних визначень та їхню здатність спричинити помилковий напрям світогляду, ми дозволимо собі не погодитися з терміном «процес», який у праві сприймається як пос-

лідовність розгляду справ, а застосувати більш правильний термін – «процедуру», що відповідає започаткованому В.М. Горшеньовим розмежуванню юридичного процесу та процедури.

Також, слід навести більш теоретичне поняття публічних закупівель від Ю.І. Пивовар та В.М. Новаковець, які визначили їх як специфічний інструмент фінансово-правового регулювання правовідносин щодо формування, раціонального розподілу та ефективного використання коштів публічних фондів, що застосовується у процесі реалізації публічного інтересу під час придбання товарів, робіт і послуг за публічні кошти [2, С. 112]. Слід зауважити, що в приватному праві, куди й відносяться вказані закупівлі, йдеться про здійснення цивільних прав та охоронюваних законом інтересів, що проведено у ст.12 ЦК України.

Н.Г. Здирко запропонувала визначати «публічні закупівлі» як сукупність відносин між учасниками та замовниками стосовно прозорого придбання останніми товарів, робіт, послуг відповідно до державних замовлень (річного плану) з дотриманням принципів максимальної економії та ефективності при умові рівності та добросовісної конкуренції [3, С. 3–4], що нейролінгвістично критикується правниками, хоча б тому, що право є системним, а публічні закупівлі змодельовано саме як система послідовних виважених дій їх сторін, де сумбур чи порушення вписаного імперативу не припустимі.

Попри це, у доктрині також є подібні поняття. Наприклад, В.В. Смиринський навів визначення прок'юремент (від англ. procurement – закупівлі) як конкурентної системи закупівлі продукції в ринковій економіці, що базується на принципах гласності проведення торгів, справедливості товарного обміну, економічності, ефективності та підзвітності обмінних операцій, обов'язковості виконання контрактних умов [4, С. 12].

На відміну від публічних закупівель, де в юридичній доктрині є різноманітність визначень та підходів до розуміння поняття, у приватних закупівлях не спостерігається такого різноманіття визначень та підходів, саме тому це питання зараз вимагає більш глибокого дослідження і уваги з боку юридичної доктрини.

Оскільки публічні та приватні або комерційні закупівлі досить подібні у своїй сутності (концепті), то можна надати таке визначення: приватні (комерційні) закупівлі – це *процедура* придбання приватним суб'єктом господарювання товарів, робіт, послуг, необхідних для повноцінного та ефективного функціонування, яка відбувається у визначеному внутрішніми правилами того чи іншого суб'єкта господарювання порядку та базується на принципах законності, економічності та ефективності.

Отже, ми приходимо до того, що приватні закупівлі вчиняються відповідно до внутрішніх правил того чи іншого суб'єкта господарювання, а підставою для їх здійснення постає внутрішня потреба у товарах, роботах та послугах. І хоча нами досягнуто розуміння сутності та підстав здійснення приватних закупівель, питання до їх правового забезпечення залишається відкритим.

Для подальшого дослідження правового забезпечення приватних закупівель та їх порівняння з публічними слід дослідити основний інструмент проведення закупівель, а саме – тендерну процедуру або тендер.

С.М. Науменко надав його визначення як здійс-

нення конкретного відбору учасників з метою визначення переможця тендеру (торгів) згідно з процедурами (крім процедури закупівлі в одного постачальника) або оголошення покупцем (замовником) конкурсу для продавців (постачальників) зі заздалегідь визначеними характеристиками. Під тендером як конкурсними торгами найчастіше розуміють змагання наданих претендентами ofert з погляду їх відповідності критеріям, які містяться в тендерній документації, або конкурс, який проводить покупець або замовник серед постачальників з метою вибору найбільш вигідної пропозиції [5, С. 244–245].

Виходячи з цього, слід зробити висновок, що тендер як основний інструмент проведення закупівлі притаманний як публічним, так і приватним закупівлям, оскільки у своїй суті він є інструментом досягнення найбільш сприятливого результату закупівлі та не є пов'язаним з формою власності замовника. Проте слід одразу зауважити про відмінність у проведенні тендеру в публічних закупівлях, де є їх чітке регулювання відповідно до Закону України від 25 грудня 2015 р. "Про публічні закупівлі", який є основним правовим актом, та Постанови Кабінету Міністрів від 12 жовтня 2022 р. «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України «Про публічні закупівлі», на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» зі змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів та у приватних, де тендери не регулюються законодавчо, а їх правила встановлюються самими замовниками та електронними майданчиками. Ці закупівлі організуються приватними компаніями та установами і зазвичай проводяться або на власних платформах замовника (що не завжди є оптимальним, оскільки обмежує кількість потенційних учасників), або на електронних торговельних майданчиках.

Логічним продовженням теми є питання завершення проведення тендеру та переходу до укладання договору, оскільки такий процес є важливим етапом як для приватних, так і для публічних закупівель. Етап укладання договору є наступним після оцінювання пропозицій та обрання переможця закупівлі з найвигіднішою пропозицією. Він є ключовим, оскільки фіналізує та формалізує зобов'язання сторін, уточнює умови співпраці між сторонами. Порівнюючи договори у приватних закупівлях та публічних, можна виокремити як спільні риси, так і розбіжності.

Розпочнемо з аналізу договорів у здійсненні приватних закупівель із загального поняття самого договору в цивільному та господарському праві України, який нам дає ст. 626 ЦК України, згідно з якою договором є домовленість двох або більше сторін, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків; та господарського договору, про який влучно висловилася Г. Ільченко – ГК України не містить визначення договору чи господарського договору. Проте у ч. 7 ст. 179 ГК України зазначається, що господарські договори укладаються за правилами, встановленими ЦК України з урахуванням особливостей, передбачених ГК України, іншими нормативно-правовими актами стосовно окремих видів договорів. Такий підхід відображає домінування приватно-правового чи «циві-

лістичного походження договору». Г. Ільченко розмежує цивільний та господарський договори за відносинами, які регулюються даним договором, а також суб'єктивним складом сторін договору. Так, господарський договір опосередковує відносини, що виникають між суб'єктами господарювання або між суб'єктами господарювання і негосподарюючими суб'єктами, юридичними особами, а також органами державної влади, органами місцевого самоврядування, наділеними господарською компетенцією [6, С. 21–22].

Відповідно до концепції Р.Б. Шишки у ГК України врегульовано відносини у сфері господарювання на засаді господарського зобов'язання, яке є особливим родом правочину, а тому неможна допустити ігнорування загального призначення договору – узгодження відносин товарообороту. Принципами європейського контрактного права зафіксовано саму сутність договору як добровільно взятого на себе зобов'язання задля досягнення певної мети у сфері товарообороту: реалізувати товар – придбати товар [7, С. 496].

Оскільки нами вже з'ясовано, що приватні закупівлі – це процедура придбання приватним суб'єктом господарювання товарів, робіт, послуг, необхідних для його повноцінного та ефективного функціонування, який відбувається у визначеному внутрішніми правилами того чи іншого суб'єкта господарювання порядку, то можемо стверджувати, що такі договори укладаються на загальних підставах.

Важливо зазначити, що у приватних закупівлях на відміну від публічних закупівель договір не є єдиним інструментом для закріплення попередніх домовленостей сторін, яких досягнуто як на етапі тендеру – ключових домовленостей, відповідно до яких приймалося рішення про обрання переможця закупівельної процедури, так і побіжних узгоджень, що разом складають сукупність умов майбутнього договору, тобто всього обсягу прав та обов'язків сторін.

У практиці приватних закупівель широко застосовується LOI «Letter of Intent» (лист намір або протокол про намір). Це документ, який підписують сторони під час переговорів перед укладанням остаточного договору. Застосування подібного правового інструменту значно пришвидшує процес здійснення закупівлі. Р.Б. Шишка надав таку характеристику цьому типу правочинів, зазначаючи, що на практиці широко застосовуються протоколи про наміри, які є передумовою укладення основних договорів, але не мають обов'язкового характеру. У ч. 4 ст. 635 ЦК України визначено, що договір про наміри (протокол про наміри тощо), якщо в ньому немає волевиявлення сторін про надання йому сили попереднього договору, не є попереднім договором. Протоколи про наміри можна поділити на дві підгрупи: констатуючі загальні умови та намір майбутнього співробітництва та які прирівняно до попередніх договорів [8, С. 121].

Проте в публічних закупівлях все не так однозначно, оскільки з'являється поняття договору про закупівлю. Тож, відтак, договір про закупівлю є одним із специфічних видів цивільно-правових договорів. Незважаючи на широке застосування цього договору у сфері державних закупівель, його неможна віднести до достатньо досліджених в науці цивільного права, що позначилося на відсутності відповідних публікацій в науковій літе-

ратурі [9, С. 15].

У п. 6 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про публічні закупівлі» від 25.12.2015 р. надано таку дефініцію: договір про закупівлю – господарський договір, що укладається між замовником і учасником за результатами проведення процедури закупівлі/спрощеної закупівлі та передбачає платне надання послуг, виконання робіт або придбання товару.

Потрібно також відмітити підхід О.Л. Зайцева та С.В. Ясечко, які зазначили, що у публічних закупівлях концепція домовленості між сторонами, що є підставою виникнення договірних зобов'язань, на якій ґрунтується все приватне право, підмінюється окремим технічним документом: звітом про результати проведення закупівлі, який автоматично генерується в електронній системі закупівель. Отже, замість домовленості між сторонами ми маємо звіт в електронній системі закупівель, який стає підставою та навіть основними стовпами договору про закупівлю та уточнюють, що у вищезазначеному концепті домовленості між двома або більше сторонами обмежено конкретним та визначеним статусом замовника та учасника, що призводить до нерівності юридичного положення сторін, а статуси замовника та учасника є актуальними на стадії «до визначення переможця». І хоча ст. 627 ЦК України передбачає, що сторони майбутнього договору є вільними стосовно обрання форми домовленості, можуть вибрати контрагента та на свій розсуд визначати умови договірних правовідносин, але їх очевидна нерівноправність чітко прослідковується у ст. 32 Закону України «Про публічні закупівлі» у контексті надання замовникові можливості на власний розсуд відмінити закупівлю у разі: відсутності подальшої потреби у замовника в закупівлі або неможливості усунення порушень за конодавства з питань публічних закупівель, що були в діях, як правило, замовника або скорочення видатків замовника під час здійснення закупівлі товарів, робіт або послуг. Отже, замовники в порушення цивільно-правового принципу рівності сторін завжди матимуть переваги у становищі перед учасниками публічної закупівлі у разі розірвання або зміни умов договору [10, С. 141].

Таку ж логіку вбачають і О.М. Калітенко з А.В. Станкевич та зазначають, що у цій переддоговірній процедурі учасники мають обов'язково погодитися з проектом договору замовника та у відповідь надати замовнику відповідний документ погодження. Документ погодження учасника з проектом договору є складником частиною пропозиції учасника. Ненадання учасником документу, який би свідчив про його погодження з проектом договору, спричиняє відхилення його пропозиції у зв'язку з її невідповідністю умовам тендерної документації замовника. Згідно з ч. 4 ст. 41 Закону України «Про публічні закупівлі» умови договору про закупівлю не повинні відрізнятися від змісту тендерної пропозиції / пропозиції за результатами електронного аукціону переможця процедури закупівлі / спрощеної закупівлі, крім зменшення ціни (але без зменшення обсягів закупівлі) [11, С. 41–42].

Повертаючись та погоджуючись з позицією О.Л. Зайцева та С.В. Ясечко слідуює, що за логікою законодавця сторони договору про закупівлю досягли згоди шляхом проведення процедури закупівлі. Тобто,

коли замовник включив умови у проект договору, ґрунтуючись на абз. 1 ч. 1 ст. 638 ЦК України, такі умови і є обов'язковими умовами, стосовно яких за позицією замовника повинен надати згоду учасник. Отже, подаючи тендерну пропозицію, учасник погоджується з проектом договору про закупівлю, й у разі визнання переможцем процедури закупівлі він може підписати вже узгоджений договір, зміст і текст якого не повинні суперечити та відрізнятися від включеного до оголошення та тендерної документації проекту договору про закупівлю. Водночас з цього правила є виняток: це особливий порядок переговорної процедури закупівлі, в якій укладаються договори за результатами застосування попередньої домовленості, предмет якої прямо передбачено законодавством [10, С. 141-142].

ВИСНОВКИ

Отже, нами проаналізовано деякі аспекти правового забезпечення приватних закупівель порівняно з публічними та зроблено висновки стосовно того, що приватні закупівлі слід розглядати як процедуру придбання приватним суб'єктом господарювання товарів, робіт, послуг, необхідних для повноцінного та ефективного функціонування, яка відбувається у визначеному внутрішніми правилами того чи іншого суб'єкта господарювання порядку та базується на принципах законності, економічності та ефективності, на відміну від публічних, які чітко регулюються нормами законодавства.

Ми зауважуємо, що приватним закупівлям доступний більш широкий інструментарій врегулювання відносин на договірних етапах, такий як LOI «Letter of Intent» (лист намір або протокол про намір), який лише ок-

реслює основні домовленості, що потім будуть перенесені сторонами у договір, проте можуть видозмінюватись за погодженням сторін.

Публічні закупівлі, зі свого боку, відрізняються не лише наявністю особливого або спеціального суб'єкта здійснення таких закупівель, а ще й тим, що основою для подальшого договору між сторонами стає звіт в електронній системі закупівель, в якому зазначено усі основні аспекти, які буде відображено на договірному етапі, без можливості внесення змін. Майже кожен крок у процедурі публічних закупівель врегульовано на підставі Закону України від 25 грудня 2015 р. "Про публічні закупівлі", який є основним правовим актом, та Постановою Кабінету Міністрів від 12 жовтня 2022 р. «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» зі змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів. Приватні закупівлі, зі свого боку, покладаються на внутрішні регламенти та закони, під дію яких підпадає їх діяльність залежно від специфіки.

З цього можемо зробити висновок, що на етапі завершення процедури закупівлі, а саме – укладання договору, у приватних закупівлях є більше простору для зміни навіть основних умов, про які домовлено під час закупівлі, чого немає у публічних закупівлях для уникнення зловживань та порушень, пов'язаних, зокрема, із розтратою державних коштів.

Список використаних джерел

1. Квач В.Ю., Афанасієв Р.В. Загальнотеоретичні положення про публічні закупівлі: поняття та призначення. *Молодий вчений*. 2017. № 11. С. 884 – 887
2. Пивовар Ю.І., Новаковець В.М. Фінансово-правовий механізм регулювання державних закупівель: монографія. Київ, 2012. 224 с.
3. Здирко Н.Г. Теоретичні підходи до визначення поняття "публічні закупівлі". *Ефективна економіка*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7558>
4. Смирчинський В.В. Прок'юремент як механізм формування конкурентоспроможного ринку державних закупівель європейського типу в Україні. *Конкуренція. Вісник Антимонопольного Комітету України*. 2004. № 4. С. 11–16.
5. Науменко С.М. Система тендерних закупівель: теоретико – методологічні підходи до дефініції і класифікації. *Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності*. 2014. Вип. 1(2). С. 242–247. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trapeiv_2014_1\(2\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Trapeiv_2014_1(2)_41)
6. Ільченко Г. Співвідношення понять "цивільний договір" та "господарський договір". *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 2. С. 20–23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_5
7. Шишка Р.Б. Концепція та ознаки підприємницького договору за законодавством України. *Форум права*. 2008. № 2. С. 495–501. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index
8. Шишка Р.Б. Характеристика договорів. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2013. № 4. С. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnaц_2013_4_25
9. Боднар В. Договір про закупівлю: особливості змісту та порядку укладання. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Юридичні науки*. 2012. Вип. 94. С. 15-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_5
10. Зайцев О.Л., Ясечко С.В. Договір про публічні закупівлі з погляду приватного права. *Право і Безпека*. 2021. № 1. С. 139–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2021_1_21
11. Калітенко О.М., Станкевич А.В. Особливості укладання договорів про публічні закупівлі та можливі негативні наслідки у разі порушення певних умов та закону. *Правова держава*. 2022. № 48. С. 39-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2022_48_7
12. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 435-IV. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
13. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
14. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 р. № 922-VIII. Дата оновлення: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження особливостей здійснення публічних закупівель товарів, робіт і послуг для замовників, передбачених Законом України "Про публічні закупівлі", на період дії правового режиму воєнного стану в Україні та протягом 90 днів з дня його припинення або скасування» від 12 жовтня 2022 р. № 1178. Дата оновлення: 14.03.2024.

URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-n#Text>

References

1. Kvach V.Yu., Afanasiiev R.V. General theoretical provisions on public procurement: concepts and purposes. *Young Scientist*. 2017. № 11. pp. 884 – 887. (in Ukrainian).
2. Pyvovar Y.I., Novakovets V.M. Financial and Legal Mechanism of Public Procurement Regulation: monography. Kyiv, 2012. 224 p. (in Ukrainian).
3. Zdyrko N.H. Theoretical approaches to defining the concept of "public procurement". *Effective economy*. 2019. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7558> (in Ukrainian).
4. Smyrichynskiy V.V. Procurement as a mechanism for forming a competitive market for European-type public procurement in Ukraine. *Competition. Bulletin of the Antimonopoly Committee of Ukraine*. 2004. № 4. pp. 11-16. (in Ukrainian).
5. Naumenko S.M. System of tender procurement: theoretical and methodological approaches to definition and classification. *Theoretical and practical aspects of economics and intellectual property*. 2014. Issue 1(2). P. 242–247. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2014_1\(2\)_41](http://nbuv.gov.ua/UJRN/Tpaeiv_2014_1(2)_41) (in Ukrainian).
6. Ichenko H. Correlation of the concepts of "civil contract" and "economic contract". *Entrepreneurship, economy and law*. 2017. № 2. pp. 20-23. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2017_2_5 (in Ukrainian).
7. Shyshka R.B. Concept and features of the entrepreneurial contract under Ukrainian law. *Forum of law*. 2008. № 2. pp. 495–501. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index (in Ukrainian).
8. Shyshka R.B. Characteristics of contracts. *Legal bulletin. Air and space law*. 2013. № 4. pp. 119–125. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2013_4_25 (in Ukrainian).
9. Bodnar V. Procurement agreement: features of content and procedure. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. Legal sciences*. 2012. Issue 94. pp. 15-20. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VKNU_Yur_2012_94_5 (in Ukrainian).
10. Zaitsev O.L., Yasechko S.V. Public procurement contract from the perspective of private law. *Law and Security*. 2021. № 1. pp. 139–143. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2021_1_21 (in Ukrainian).
11. Kalitenko O.M., Stankevych A.V. Features of conclusion of contracts for public procurement and possible negative consequences in case of violation of certain conditions and laws. *Legal State*. 2022. № 48. pp. 39-48. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prav_2022_48_7 (in Ukrainian).
12. Civil Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 №. 435-IV. Date of update: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (in Ukrainian).
13. Economic Code of Ukraine: Law of Ukraine of 16.01.2003 No. 436-IV. Date of update: 08.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (in Ukrainian).
14. On Public Procurement: Law of Ukraine dated 25.12.2015 No. 922-VIII. Date of update: 01.01.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text> (in Ukrainian).
15. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On approval of features of public procurement of goods, works and services for customers provided by the Law of Ukraine "On public procurement" for the period of the legal regime of martial law in Ukraine and within 90 days from the date of its termination or cancellation" dated October 12, 2022 No. 1178. Date of update: 14.03.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-n#n466> (in Ukrainian).

Anton HAIEVSKYI

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0822-6747>

e-mail: haievskiy@gmail.com

SOME ASPECTS OF LEGAL SUPPORT FOR PRIVATE PROCUREMENT COMPARED TO PUBLIC PROCUREMENT

The modern paradigm of rapid development of free business and transparent competition between subjects of the private business sector became the basis for the formation of a transparent system of legal support for private procurement, which, unlike public ones, have less legislative regulation and opportunities for abuse. However, at the level of law application, their settlement justified in other countries in Ukraine fails. This paper has considered various aspects of legal support for private and public procurement. The author conducted a study aimed at considering approaches to the definition and understanding of private procurement in comparison with public procurement, as well as the features of their implementation, with the aim of presenting the author's vision obtained during the legal analysis and study of the private procurement regulatory and legal support in comparison with public procurement in the Ukrainian right. A proper definition of "private procurement" is proposed as a procedure for the acquisition by a private business entity of goods, works, and services necessary for full and effective functioning, which takes place in the order determined by the internal rules of a particular business entity, and is based on the principles of legality, economy and efficiency. An analysis of some contracts conclusion elements of the process in both private and public procurement, such as conducting a tender procedure and subsequent conclusion of the contract, paying attention to their legal nature and features of conditions and participants. Attention was also drawn to the widespread use of the LOI "Letter of Intent" as a document signed by the parties during negotiations before concluding a final contract. The highlighted aspects contribute to the achievement of a clear understanding of these concepts, which in the future can help ensure effective legal regulation of procurement processes in all spheres of economic activity.

Keywords: private procurement, public procurement, tender, contract, procurement contract, procurement procedure

Вікторія Олегівна ПАНКРАТОВА

к.ю.н., доцент, старший викладач, Сумський державний університет

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4775-565X>

e-mail: pankratova@yur.sumdu.edu.ua

ПРИНЦИП СВОБОДИ СЛОВА ПІД ЧАС ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ: ОКРЕМІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Статтю присвячено висвітленню особливостей дії принципу свободи слова під час воєнного стану в Україні. Визначено, що обмеження свободи слова мають позитивні та негативні наслідки, проаналізовано їх зміст. Зазначено, що законодавство України окреслює рамки введення воєнного стану та встановлює обов'язки щодо обмеження окремих прав та свобод у цей період. Наголошено на необхідності постійного моніторингу та адаптації правових механізмів для забезпечення свободи слова та важливості збереження цього принципу, навіть в період воєнного стану.

Ключові слова: принципи права, свобода, принцип свободи, свобода слова, права людини, воєнний стан, засоби масової інформації

ВСТУП

У контексті сучасних глобальних реалій, де збереження національної безпеки стає вищим пріоритетом для держави, вирішального значення набуває забезпечення прав та свобод громадян, зокрема свободи слова, яка традиційно є однією з основоположних цінностей демократичного суспільства. Свобода слова в Україні через повномасштабну війну зазнала викликів. Зокрема, основні аспекти свободи слова можуть виявитися під тиском через низку заходів, призначених для забезпечення безпеки та утримання стабільності, що означає право держави обмежувати деякі права і свободи громадян, якщо це необхідно для забезпечення національної безпеки. Водночас обмеження свободи слова можуть спричинити негативне сприйняття суспільством ситуації, зростання кількості фейків та дезінформації, які можуть бути частиною інформаційної війни росії.

МЕТА статті полягає у дослідженні правових аспектів дії принципу свободи слова під час воєнного стану в Україні.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Інформаційну основу статті складають дослідження вітчизняних науковців, дані соціологічних опитувань, а також результати спеціальних тематичних досліджень.

У написанні статті застосовано загальнонаукові методи пізнання: аналіз і синтез, системний підхід та приватно наукові: формально-логічний та порівняльно-правовий. Їх поєднання дало змогу провести комплексне та всебічне вивчення матеріалу, оптимально застосувати нормативні акти та наукові праці.

РЕЗУЛЬТАТИ

Згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [2] воєнний стан визначається як особливий правовий режим, що вводиться у країні у разі збройної агресії або загрози нападу. Ст. 20 Закону містить положення про те, що в умовах воєнного стану не може бути обмежено права і свободи людини і громадянина, передбачені ч. 2 ст. 64 Конституції України (КУ).

Вплив воєнного стану на свободу слова в Україні є колосальним, оскільки під час війни доступ до перевіреної правдивої інформації є особливо актуальним. Водночас, зважаючи на численні інформаційні атаки з боку країни-агресора та неконтрольоване поширення інфор-

мації, яка під час війни не підлягає розголошенню, в умовах воєнного стану є виправданим введення певних обмежень на реалізацію права на інформацію.

Вважаємо, що обмеження свободи слова має як позитивні, так і негативні наслідки. Розглядаючи позитивні аспекти, можна зазначити те, що такі обмеження можуть допомогти та запобігти поширенню дезінформації та пропаганди, які можуть завдати шкоди обороноздатності або безпеці України.

Засоби масової інформації під час воєнного стану змушені змінювати формат своєї роботи. Вони переходять на онлайн-формат, збільшують кількість репортажів з місць подій, а також створюють спеціальні проєкти, присвячені війні. З огляду на те, що журналісти часто опиняються на передовій подій, їхня безпека може бути серйозною проблемою. Уряд повинен вживати заходів для захисту журналістів, аби забезпечити їхню безпеку під час виконання їхньої професійної діяльності [2].

Зростання ролі соціальних мереж, які стали одним з основних джерел інформації для населення України та платформою для поширення дезінформації та пропаганди. У зв'язку з цим виникає необхідність посилення контролю за поширенням інформації у соціальних мережах, зокрема за поширенням дезінформації та пропаганди. Крім того, обмеження свободи слова, яка передбачається ст. 34 КУ [1], може допомогти забезпечити громадський порядок та запобігти заздалегідь скоординованим провокаціям, які можуть призвести до масових заворушень.

До негативних аспектів обмеження свободи слова можна віднести те, що вони можуть призвести до самоцензури, коли журналісти або інші представники ЗМІ будуть боятися поширювати будь-яку інформацію, яку може бути розцінено як порушення законодавства. У додаток обмеження свободи слова в контексті воєнного стану може суперечити принципу верховенства права, який є одним з основоположних принципів правової системи. Якщо обмеження не буде чітко визначеним, пропорційним та обґрунтованим, це може стати підставою для недемократичних практик, порушуючи основні права і свободи громадян.

Водночас законодавство України визначає рамки введення воєнного стану та встановлює обов'язки з обмеження окремих прав та свобод у цей період. Умови

воєнного стану націлено на негайне реагування на агресії, що може призвести до тимчасового обмеження деяких прав, з метою забезпечення громадського порядку [4, с. 33].

Україна, керуючись принципами конституційної демократії та правової держави, визначає правові обмеження під час воєнного стану. Згідно зі ст. 64 КУ введення воєнного стану може бути оголошено на частині або на всій території держави у разі агресії проти України або загрози агресії [1].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [2] є основним правовим документом, що регулює введення, дію та використання воєнного стану. Ст. 15 цього Закону надає органам влади право тимчасового обмеження чи заборони прав та свобод громадян в інтересах національної безпеки під час воєнного стану.

У контексті обмежень свободи слова під час воєнного стану важливе значення має ст. 17 цього Закону. Згідно з нею органи влади мають право обмежити діяльність ЗМІ та контролювати їхню інформаційну діяльність з метою забезпечення національної безпеки [2]. Передбачається можливість обмеження розповсюдження інформації, що може створити загрозу національній безпеці або підірвати обороноздатність країни. Особливу увагу варто звернути на те, що такі обмеження повинні бути обґрунтованими, тимчасовими та пропорційними загрози.

Закон передбачає можливість оскарження обмежень до Конституційного Суду України, який має визначити їхню відповідність конституційним нормам. Такий підхід до регулювання обмежень свободи слова в умовах воєнного стану відображає бажання забезпечити національну безпеку, одночасно зберігаючи важливі принципи конституційних прав та свобод громадян. Необхідність гармонізації заходів, спрямованих на захист країни в умовах кризи, з дотриманням основних цінностей демократії та правової держави.

Провідні науковці в області конституційного та міжнародного права у своїх дослідженнях аналізують проблематику обмеження свободи слова під час воєнного стану. Вони розглядають конфлікт між необхідністю забезпечення національної безпеки та збереженням основних прав та свобод громадян. Необхідно враховувати конституційні та міжнародні стандарти, а також забезпечити прозорі та обґрунтовані механізми обмежень з метою збереження конституційних цінностей та прав громадян в умовах воєнного конфлікту [3, с. 98].

Професор М. Ковалів наголошує на тому, що обмеження свободи слова є необхідним заходом в умовах загрози національній безпеці, тому конституційність таких обмежень повинна базуватися на принципах пропорційності, необхідності та обґрунтованості [4, с. 33].

Ю. Ірха зазначає, що обмеження свободи слова під час воєнного стану не повинно перетворюватися на інструмент цензури чи політичного переслідування. Він висвітлює важливість ролі Конституційного Суду в гарантуванні дотримання конституційних норм та прав громадян [4, с.34].

О. Бурмагін підкреслює, що будь-які обмеження повинні відповідати вимогам, закладеним у Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [5, с. 34].

Проаналізувавши думки вчених, можна зробити висновки, що науковий підхід до обмежень свободи слова в

умовах воєнного стану включає в себе аналіз конституційних принципів, взаємозв'язку з міжнародним правом та роллю Конституційного Суду в забезпеченні законності та захисту прав громадян. Такий науковий підхід сприяє розумінню та розробленню ефективних механізмів обмежень у контексті сучасних викликів національної безпеки.

Україна як країна з багатовіковою історією та виборчою системою неодмінно стикається з численними викликами і випробуваннями у забезпеченні свободи слова, особливо під час воєнного конфлікту. У контексті важливості вільного вираження думок та різноманіття інформаційних поглядів, аналіз ризиків та проблем, пов'язаних із реалізацією свободи слова, стає надзвичайно актуальним. Враховуючи складну політичну обстановку та воєнні дії, дослідження впливу цих факторів на свободу слова є не лише академічним завданням, але й важливим кроком у розумінні сучасних викликів суспільства.

Однією з ключових проблем, що виникають у контексті свободи слова під час воєнного стану, є тенденція до введення цензури та контролю над інформацією. Навіть тоді, коли такі обмеження визначаються конституційними положеннями, є ризик, що їх може бути застосовано надто широко або без необхідного обґрунтування. Це може призвести до витіснення альтернативних поглядів та обмеження доступу до об'єктивної інформації, порушуючи тим самим принципи свободи слова.

Згідно з висновками науковців будь-які обмеження свободи слова у воєнний період були необхідними, адекватними та пропорційними до завдань забезпечення національної безпеки. Брак конкретних та обґрунтованих обмежень може стати причиною порушення прав і свобод громадян [4, с. 34].

Цікавими є результати соціологічних дослідження. Українські журналісти оцінювали стан свободи слова у 2023 р. у 6,4 бала за 10 бальною шкалою, де «1» – дуже погано, а «10» – дуже добре. Водночас значна частина опитаних працівників медіа після початку повномасштабного вторгнення стикались у своїй діяльності з порушеннями права на свободу слова та інформації. Найчастіше журналісти заявляли про відмову посадових осіб у наданні суспільно важливої інформації (51 % опитаних), цензурування готових матеріалів або заборону оприлюднення певної інформації (22 %) та відмови в акредитації (17 %) [6]. У цьому аспекті важливим є питання знаходження розумного та пропорційного балансу між свободою слова та її обмеженням.

Іншою проблемою, на яку варто звернути увагу, є можливість недостатнього контролю та надмірного застосування правоохоронними органами своїх повноважень у сфері інформаційної безпеки. Це може призвести до затримання журналістів, обшуків редакцій та інших заходів, які обмежують доступ до інформації та створюють атмосферу страху, що загрожує свободі слова. Зокрема, внаслідок воєнного конфлікту може виникнути ситуація, коли правоохоронні органи використовують широкий діапазон заходів, включаючи переслідування журналістів чи блокування доступу до ресурсів мас-медіа, під виглядом необхідних заходів для забезпечення безпеки. Однак важливо враховувати, що обмеження свободи слова може відбуватися не лише через офіційні дії, але й через тиск, самоцензуру та інші форми неконструктивного впливу на журналісти та громадянське суспільство.

Тому виникає необхідність регулювання та контролю за діяльністю правоохоронних органів у сфері інформаційної безпеки, аби уникнути зловживань та порушень принципів свободи слова. Враховуючи концепцію розумної обмеженості та необхідності захисту національної безпеки, важливим є визначення балансу між заходами, необхідними для управління загрозами, і збереженням основних прав і свобод громадян.

У цьому контексті пріоритетним є визначення ефективних механізмів нагляду та відповідальності за дії правоохоронних органів у сфері інформаційної безпеки, щоб запобігти можливим порушенням конституційних гарантій свободи слова в умовах воєнного стану [5, с. 95].

Додатковою проблемою, що виникає в контексті свободи слова під час воєнного стану в Україні, є ризик політизації мас-медіа та інформаційного простору. За відсутності ефективного механізму контролю можливе використання засобів масової інформації владою для розповсюдження власних поглядів та пригнічення думок, що суперечать офіційній лінії. Така ситуація суперечить принципам об'єктивності та різноманіття інформаційного простору, що є важливим аспектом свободи слова.

Ще одним викликом є можливість виникнення самоцензури серед журналістів та медіа, що обурюються можливими наслідками критичного висловлення або розслідувань. Такий аспект може призвести до самозаборони від публікацій, які влада може вважати неприйнятними, порушуючи таким чином ідею вільної та непоодинокі преси. Дослідження проведене Фондом “Демократичні ініціативи” ім. Ілька Кучеріва у співпраці із Центром прав людини ZMINA у січні 2023 р. свідчить про те, що більшість працівників медіа (78 %) кажуть, що російське вторгнення збільшило кількість випадків самоцензури. Серед причин, що змушують журналістів до самоцензури: страх помилитися чи складнощі в перевірці інформації та власні переконання (по 45 %) і страх залишитися без роботи (44 %) [6].

Важливо також дослідити вплив цього фактора на висвітлення подій у воєнний період та його відобра-

ження в засобах масової інформації. Спрямованість дезінформації та фейків може призвести до паніки серед громадськості та створення штучних обмежень на розповсюдження істинної інформації. Це викликає необхідність розглядати механізми захисту від дезінформації та збереження об'єктивності інформаційного простору в умовах воєнного конфлікту.

Очевидним є факт, що для держав, що знаходяться у стані конфлікту, свобода вираження поглядів є далеко не першочерговим пріоритетом. Захист життя людей та національної безпеки стають визначальними чинниками політики держави у періоди нестабільності. Водночас значна частина протистояння продовжує відбуватися в інформаційному просторі із застосуванням інформаційних технологій. Тому необхідно здійснювати постійний моніторинг та адаптацію правових механізмів для забезпечення свободи слова та важливості збереження цього принципу, навіть в період воєнного стану.

ВИСНОВКИ

Науковий аналіз свободи слова під час воєнного часу не тільки сприяє поглибленню розуміння проблем цієї сфери, але й вказує на необхідність розроблення ефективних механізмів його захисту в умовах кризових ситуацій. Оскільки обмеження такого конституційного права є неоднозначним явищем, яке вимагає ретельного аналізу та уважного врахування контексту. З одного боку, впровадження обмежень може бути виправданим для забезпечення безпеки громадян та держави в умовах воєнного стану, а з іншого – це може породжувати ризик застосування цензури як інструменту політичного тиску чи обмеження свободи інформації.

Наукове дослідження також вказує на необхідність постійного вдосконалення законодавства та механізмів захисту свободи слова в умовах воєнного часу. Суттєвою є роль громадськості, правозахисних організацій та незалежних ЗМІ у протидії можливим зловживанням влади, а також у забезпеченні доступу до об'єктивної та різноманітної інформації.

Список використаних джерел

1. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 34
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28.
3. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ, 2008. 252 с.
4. Кузнiченко С.О. Концепт обмеження прав людини в умовах воєнного стану. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2022. № 1-2. С. 32–36.
5. Свобода слова в умовах збройного конфлікту. Огляд практики Європейського суду з прав людини / О.О. Бурмагін та ін. Київ, 2019. 112 с.
6. Суспільне. Новини. Більшість українських журналістів вважають, що в Україні зберігається свобода слова. URL: <https://susplne.media/464693-bilsist-ukrainskih-zurnalistiv-vvazaut-so-v-ukraini-zberigaetsa-svoboda-slova-doslidzenna/>

References

1. Constitution of Ukraine. Adopted by the Verkhovna Rada on June 28, 1996. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 1996. № 30. art. 34. (in Ukrainian).
2. On the legal regime of martial law: Law of Ukraine dated May 12, 2015. *Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*. 2015. №. 28. (in Ukrainian).
3. Constitutional rights, freedoms and duties of a person and a citizen in Ukraine / ed. Yu. S. Shemshuchenka. Kyiv, 2008. 252 p. (in Ukrainian).
4. Kuznichenko S.O. The concept of restriction of human rights in the conditions of martial law. *South Ukrainian legal journal*. 2022. № 1-2. pp. 32-36. (in Ukrainian).
5. Freedom of speech in conditions of armed conflict. Review of the practice of the European Court of Human Rights / O.O. Burmahin et al. Kyiv, 2019. 112 p. (in Ukrainian).
6. Public. News. The majority of Ukrainian journalists believe that freedom of speech is preserved in Ukraine. URL: <https://susplne.media/464693-bilsist-ukrainskih-zurnalistiv-vvazaut-so-v-ukraini-zberigaetsa-svoboda-slova-doslidzenna/> (in Ukrainian).

Viktorii PANKRATOVA

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Senior Lecturer, Sumy State University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4775-565X>

e-mail: pankratova@yur.sumdu.edu.ua

THE PRINCIPLE OF FREEDOM OF SPEECH DURING THE EFFECT OF MARTIAL STATE IN UKRAINE: CERTAIN LEGAL ASPECTS

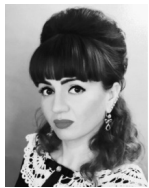
Introduction. The paper focuses on a topical topic - the effect of the principle of freedom of speech in martial law conditions in Ukraine. It is noted that in the context of modern global realities, where the preservation of national security becomes the highest priority for the state, the issue of limiting freedom of speech in the conditions of martial law. In this context, the question arises of ensuring the rights and freedoms of citizens, in particular, freedom of speech, which is traditionally one of the fundamental values of a democratic society.

The purpose of the paper is to investigate the legal aspects of the principle of freedom of speech during martial law in Ukraine.

Results. The author emphasizes that the influence of martial law on freedom of speech in Ukraine is enormous because the ongoing war in Ukraine has a significant impact on freedom of speech. In this regard, during the martial law in Ukraine, freedom of speech is limited. In particular, some mass media were forced to suspend their work because their activities could be considered a violation of martial law. The paper analyzes leading scientists' approaches to limiting freedom of speech during martial law. They consider the conflict between ensuring national security and preserving citizens' fundamental rights and freedoms. The author summarizes that the scientific approach to restrictions on freedom of speech under martial law includes: an analysis of constitutional principles; the relationship with international law; the role of the Constitutional Court is to ensure legality and protect the rights of citizens.

Conclusion. The work summarizes that the scientific analysis of freedom of speech during wartime not only contributes to deepening the understanding of the problems of this sphere but also indicates the need to develop effective mechanisms for its protection in crises. It is summarized that restrictions on freedom of speech are possible during wartime.

Keywords: principles of law, freedom, the principle of freedom, freedom of speech, human rights, martial law, mass media

Ганна Вікторівна БУЛКОТ

к. е. н., доцент, Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>

e-mail: Pupcanna@ukr.net

ШАХРАЙСТВО ТА КОРУПЦІЯ ЯК ОБ'ЄКТ ВНУТРІШНЬОГО АУДИТУ У КОРПОРАТИВНОМУ УПРАВЛІННІ

У статті розглянуто проблему шахрайства та корупції в організаціях, виходячи зі складної взаємодії економічних, соціокультурних та організаційних факторів, а також різні види шахрайства та корупції, такі як фінансові маніпуляції, використання конфлікту інтересів та неправомірне використання ресурсів. Досліджено методи виявлення та аналізу потенційних випадків шахрайства та корупції в організаціях. Описано основні методи, такі як аудит, розроблення контрольних процедур, аналіз фінансової звітності, застосування програмних засобів та систем моніторингу. Подано модель трьох ліній, що запропонована Інститутом внутрішніх аудиторів і спрямована на управління ризиками шахрайства та корупції в організаціях. Наведено оптимальні принципи, які сприяють ефективній ролі внутрішнього аудиту у запобіганні шахрайству та корупційній діяльності в організаціях.

Ключові слова: шахрайство, корупція, внутрішній аудит, моніторинг, ризик, контрольні механізми

ВСТУП

Шахрайство та корупція в сучасному світі є актуальною проблемою, що суттєво впливає на функціонування корпоративного сектору та економічний розвиток загалом. Ці феномени породжують серйозні втрати для бізнесу, порушують довіру інвесторів та споживачів, а також підривають ефективність системи корпоративного управління. Однак, не зважаючи на їх важливість, шахрайство та корупція залишаються складними для виявлення та контролю явищами.

Відтак, внутрішній аудит виявляється ключовим інструментом у боротьбі з цими негативними явищами у сфері корпоративного управління. Він спрямований на виявлення, аналіз та мінімізацію ризиків, пов'язаних з шахрайством та корупцією, а також на вдосконалення системи контролю та управління відповідно до найкращих практик.

Для досягнення успішних результатів у цій сфері необхідно розглядати шахрайство та корупцію як складні явища, що виникають в контексті взаємодії різних факторів, таких як організаційна культура, структура управління, законодавча база та соціально-економічні умови. Тому важливо розробляти і вдосконалювати стратегії внутрішнього аудиту, що спрямовано на виявлення та протидію шахрайству та корупції, враховуючи специфіку кожної конкретної організації та її ділове середовище.

МЕТА статті – проаналізувати шахрайство та корупцію як явища, що впливають на корпоративне управління, з метою виявлення їх причин, форм, обсягу та наслідків.

Об'єкт дослідження – шахрайство та корупція в корпоративному управлінні. Предмет дослідження – шахрайство та корупція як фактори, що впливають на корпоративне управління, включаючи їхні прояви, механізми виявлення та запобігання, а також наслідки для ефективності управління.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Методологічною та теоретичною основою роботи є наукові праці вітчизняних та іноземних фахівців з організації внутрішнього аудиту в корпоративному управлінні. У написанні статті застосовано загальнонаукові та спеціальні методи дослідження: пошуковий за наявною

методичною та науковою літературою з аналізом знайденого матеріалу; метод конкретизації для уточнення області дослідження стосовно шахрайства та корупції в корпоративному управлінні. Визначено ключові елементи системи контролю, такі як політика, процедури та механізми виявлення шахрайства та корупції, для подальшого детального аналізу; метод системного аналізу для розгляду шахрайства та корупції як складників системи корпоративного управління. Проаналізовано взаємозв'язки між різними елементами цієї системи, виявлено фактори, що сприяють виникненню шахрайства та корупції; метод синтезу для об'єднання різноманітних даних та висновків стосовно шахрайства та корупції у корпоративному управлінні.

Інформаційну базу дослідження становили законодавчі акти України, національні нормативні документи, що регламентують процес бухгалтерського обліку, аудиту та контролю, теоретичні розробки науковців, монографії, автореферати кандидатських дисертацій, посібники, збірники наукових праць, матеріали наукових конференцій, наукові фахові та періодичні видання, Інтернет-ресурси.

РЕЗУЛЬТАТИ

Причини та фактори виникнення шахрайства та корупції в організаціях представляють собою складну проблему, яку переважно обумовлено різноманітним сплетінням економічних, соціокультурних та організаційних факторів.

Початковою причиною може бути недолік в системі етичних норм та цінностей, що приводить до морального розладу серед працівників організації. Недостатня увага до етичних стандартів та відсутність чітких правил поведінки може сприяти появі негативних явищ, таких як викривлення інформації, завищення звітності та зловживання службовим становищем.

Далі, недоліки в системі контролю можуть створювати умови для вчинення шахрайства та корупції. Відсутність ефективних механізмів внутрішнього контролю, слабка перевірка та моніторинг діяльності працівників можуть стати причиною використання недоліків у системі для особистої вигоди [2, с. 186].

П. 55 ISSAI 400 «Fundamental Principles of Compliance Auditing» («Фундаментальні принципи аудиту відповідності») визначає, що аудитори повинні враховувати ризик шахрайства. Водночас згідно з ISSAI 2240 «The auditor's responsibilities relating to fraud in an audit of financial statements» («Відповідальність аудитора, що стосується шахрайства, в аудиті фінансової звітності») аудитор має справу з двома типами навмисних викривлень: викривлення, які є наслідком шахрайства у фінансовому звітуванні, та викривлення, які є наслідком незаконного приховування активів [7].

За словами Ю. Слободяник, С. Шимон, В. Адама, аудит відповідності зменшує ризик шахрайства та корупції, які заважають прозорості, підзвітності та належному управлінню [6, с. 324].

В рамках корпоративного управління є велика різноманітність видів та форм шахрайства та корупції, які можуть виявлятися через різні способи та механізми.

Одним з видів шахрайства є фінансові маніпуляції, що включають у себе широкий спектр дій, спрямованих на маніпулювання фінансовою звітністю та даними. Це може включати завищення або заниження фінансових показників, приховування витрат чи прибутку, вигадкування фіктивних транзакцій тощо. Фінансові маніпуляції можуть призвести до спотворення реальної фінансової ситуації компанії та створення ілюзії про її успішність або фінансову стабільність.

Ще одним видом є використання конфлікту інтересів, коли особи, що мають вплив у компанії, застосовують свій статус або позицію для отримання особистої вигоди за шкоду організації. Це може включати укладання невигідних контрактів з партнерами, застосування конфіденційної інформації для особистого збагачення чи неробосовісне прийняття рішень, які не відповідають інтересам компанії.

Неправомірне використання ресурсів також є поширеним видом шахрайства, коли працівники компанії використовують ресурси організації для особистих цілей без дозволу або відома керівництва. Це може включати використання корпоративних коштів для особистих витрат, зловживання корпоративними активами чи інші форми недобросовісної поведінки.

Виявлення та усунення цих видів та форм шахрайства та корупції вимагає вдосконалення систем контролю, впровадження ефективних процедур та політик, а також високого рівня етичних стандартів у внутрішній культурі організації [3, с. 98].

Методи виявлення та аналізу потенційних випадків шахрайства та корупції включають в себе різноманітні техніки та інструменти, які застосовуються з метою ідентифікації недоліків та виявлення порушень в організаційних процесах. Основними методами є такі: аудит є основним інструментом для перевірки та оцінювання ефективності внутрішньої системи контролю. Внутрішній аудитор проводить систематичні перевірки фінансових операцій, внутрішніх процедур та процесів, що дає змогу виявляти випадки шахрайства та корупції; розроблення та впровадження ефективних внутрішніх контрольних процедур дає змогу зменшити ризик виникнення недоліків. Ці процедури включають в себе розділення обов'язків, подвійний контроль, регулярні перевірки та звітності, що сприяє виявленню та запобіганню недобросовісним діям; проведення детального аналізу фінансової звіт-

ності може допомогти виявити незвичайні або сумнівні транзакції, неправомірне використання активів або завищення звітності, що може бути індикатором шахрайства чи корупції; застосування спеціальних програмних засобів для аналізу великих обсягів електронних даних дає змогу виявити аномалії чи незвичайні відмінності, що можуть бути зв'язані з неправомірними діями; встановлення системи регулярного моніторингу та звітності дає змогу оперативно виявляти та реагувати на випадки шахрайства та корупції, забезпечуючи вчасну реакцію та запобігання подібним подіям у майбутньому.

Ці методи інтегруються в систему внутрішнього контролю та аудиту, що сприяє ефективному виявленню та аналізу потенційних випадків шахрайства та корупції в організації. Ретельне застосування цих інструментів може допомогти забезпечити високий рівень прозорості та добросовісності у корпоративному управлінні [1, с. 5].

Оцінювання та покращення ефективності внутрішньої системи контролю у контексті запобігання шахрайству та корупції є ключовим завданням для забезпечення інтегритету та добросовісності в корпоративному управлінні. Це включає в себе аналіз поточних політик, процедур та контрольних механізмів з метою ідентифікації слабких місць та визначення способів їх вдосконалення. Розроблення та впровадження ефективних політик, процедур та контрольних механізмів допомагає зменшити можливість виникнення випадків шахрайства та корупції, сприяючи підвищенню рівня довіри та прозорості в організації [3, с. 101].

Процес внутрішнього аудиту передбачає оцінювання достатності та ефективності внутрішнього контролю, зокрема допомагає керівництву впроваджувати ефективні заходи із запобігання шахрайства та корупції. Його роль може змінюватись від оцінювання потенціалу виникнення шахрайства до того, як організація управляє контролями щодо запобігання ризику шахрайства загалом.

Інститут внутрішніх аудиторів (ІА) сформував «модель трьох ліній», що базується на ідеї, що ці три лінії працюють разом для забезпечення внутрішнього управління та комплексного підходу до управління ризиками. Бізнес-підрозділи, працівники функції комплаєнсу, аудиту та інші працівники з управління ризиками разом формують ці три лінії захисту, і кожна з них виконує певну функцію. Ця модель надає гнучкий інструмент для встановлення чітких ролей та взаємозв'язків, що допомагають впровадити організаційні заходи з усунення ризику шахрайства та корупції.

Перша лінія включає керівників та відповідальних осіб, які безпосередньо займаються щоденною діяльністю компанії. Їх головне завдання – контролювати та взяти на себе відповідальність за ризики, пов'язані з цією діяльністю. Вони також впроваджують контрольні заходи, розробляють внутрішню політику та відстежують їх виконання співробітниками. Представники цієї лінії також відповідають за виявлення та оцінку ризиків шахрайства у своїх відділах.

Друга лінія охоплює фахівців, які займаються управлінням ризиками та комплаєнсом, такі як ризик-менеджери та спеціалісти з комплаєнсу. Вони надають підтримку у вдосконаленні програми з управління ризиками, здійснюють моніторинг дотримання політик та нормативних актів. Представники другої лінії також визначають ризики у щоденній діяльності підприємства та ке-

рують діяльністю з управління ризиками шахрайства.

Третя лінія представлена внутрішніми аудитором, чим основним завданням є оцінка ефективності контрольних заходів, призначених для запобігання ризикам шахрайства. Вони перевіряють розроблення та впровадження програм з управління ризиками, забезпечуючи вищому керівництву впевненість у застосуванні внутрішніх контролів.

Модель трьох ліній широко визнається багатьма галузями як модель управління ризиками, а також управління ризиками шахрайства та корупції. Форма її реалізації залежить від галузі та розміру компанії [4].

Шахрайство та корупція в організаціях можуть мати серйозний вплив на їх фінансову стабільність, репутацію та ефективність. По-перше, вони можуть призвести до фінансових втрат через незаконне використання коштів, завищення витрат чи втрати доходів внаслідок неправомірних дій. Це може призвести до зниження прибутку та погіршення фінансових показників організації.

По-друге, шахрайство та корупція можуть шкодити репутації компанії, що може призвести до втрати довіри споживачів, інвесторів та інших зацікавлених сторін. Втрата довіри може мати довгострокові наслідки для бізнесу, такі як зниження обсягів продажів, втрата інвесторів або негативний вплив на котирування акцій на фондовому ринку.

Крім того, шахрайство та корупція можуть підірвати ефективність організації, знижуючи продуктивність працівників, викриваючи організаційні ресурси та відволікаючи увагу від стратегічних цілей. Це може призвести до зменшення конкурентоспроможності та втрати ринкових позицій компанії [5].

Оптимальні принципи, що допоможуть впровадити ефективну роль внутрішнього аудиту у запобіганні шахрайству та корупційної діяльності в організації: внутрішній аудит повинен стати необхідним складником стратегічного управління для боротьби з шахрайством та забезпечення більш ефективного та надійного управління ризиками шахрайства на рівні всієї організації. Це передбачає провідну роль в оцінюванні загроз шахрайства на рівні всієї структури; забезпечення незалежності та об'єктивності внутрішнього аудиту є важливим складником; основною функцією внутрішнього аудиту є оцінювання ефективності систем управління ризиками, а також надання консультацій та підтримки вищому керівництву стосовно розроблення та впровадження внутрішніх контрольних заходів; внутрішній аудит має враховувати ризики шахрайства як у плануванні аудитів, так і під час виконання окремих проєктів. Окрема увага приділяється аудиту системи управління ризиками шахрайства, який може бути проведений самостійно [4]; внутрішній аудит володіє можливістю надавати вищому керівництву рекомендації стосовно покращень у системі управління ризиками шахрайства та відповідних контрольних заходів для зменшення впливу шахрайства; участь внутрішнього аудиту може виявлятися як у реактивних розслідуваннях, так і у проактивних заходах, за наявності достатніх ресурсів та можливості оперативно

реагувати на ситуації, що вимагають аудиту; роль внутрішнього аудиту в управлінні ризиками шахрайства повинна бути чітко визначена в ухвалених політиках і процедурах організації; внутрішній аудит має дотримуватися високих стандартів професійної обережності та відповідати встановленому кодексу етики, забезпечуючи чесність, об'єктивність, конфіденційність та компетентність у своїй роботі; організація повинна мати достатній кадровий резерв для забезпечення ефективного виконання завдань внутрішнього аудиту, пов'язаних з управлінням ризиками шахрайства; спеціалісти внутрішнього аудиту повинні постійно розвивати свої компетенції, щоб мати здатність оцінювати ефективність управління ризиками шахрайства та корупційною діяльністю.

Варіації цих принципів може бути зумовлено розміром і сектором, місцевим середовищем і культурою організації, а також бажанням інвестувати в боротьбу з шахрайством на вищому рівні. Внутрішні аудитори в багатьох випадках мають хороші можливості для того, щоб відігравати дедалі важливішу роль в управлінні ризиками шахрайства та брати участь у більш стратегічному аналізі та прийнятті рішень. Наявність потужної та дієвої функції внутрішнього аудиту в організації забезпечить впевненість, що внутрішня система контролів ефективна та повна, що безумовно сприятиме успішній діяльності організації на довгострокову перспективу [4].

ВИСНОВКИ

Отже, шахрайство та корупція як об'єкт внутрішнього аудиту в корпоративному управлінні є ключовими аспектами, які вимагають уваги та системних заходів для їх виявлення, запобігання та ефективного контролю. Детальний аналіз причин та факторів виникнення шахрайства та корупції показує, що вони знаходяться в комплексі різноманітних економічних, соціокультурних та організаційних чинників.

Розгляд різних видів та форм шахрайства та корупції відкриває широкий спектр можливих негативних явищ, що можуть впливати на функціонування та розвиток організації. Виявлення цих явищ можливе за допомогою різноманітних методів, таких як аудит, внутрішні контрольні процедури, аналіз фінансової звітності та інші.

Ефективність системи контролю та управління є критично важливою для запобігання шахрайству та корупції. Оцінювання та покращення внутрішньої системи контролю спрямовано на зниження ризиків та підвищення рівня довіри в організації. Важливо розробляти та впроваджувати ефективні політики, процедури та контрольні механізми, що допомагають забезпечити інтегритет та прозорість в управлінні.

Нарешті, виявлення та усунення шахрайства та корупції в організаціях має значний вплив на бізнес, включаючи фінансову стабільність, репутацію та ефективність. Вирішення цих проблем вимагає спільних зусиль з боку усіх зацікавлених сторін, а також впровадження стратегій та механізмів, спрямованих на протидію та запобігання виникненню подібних явищ у майбутньому.

Список використаних джерел

1. Каменська Т. Шахрайства при аудиторській перевірці. *Бухгалтерський облік і аудит*. 2015. № 6. С. 2–7.
2. Климко Т.Ю., Мельник О.О. Корпоративне шахрайство: реалії сучасності. *Науковий вісник Ужгородського університету*.

Сер.: Економіка. 2015. Вип. 2. С. 185–190.

3. Соколенко Л.Ф. Виявлення та оцінка шахрайства у ході аудиту публічного сектору. *Статистика. України*. 2022. № 2. С. 95–103.

4. Павло Б. Внутрішній аудит – дієвий інструмент у боротьбі із шахрайством. URL: <https://kpmg.com.ua/uk/home/media/press-releases/2024/02/vnutrishniy-audit-diyevyy-instrument-u-borotbi-iz-shakhraystvom.html>

5. Стецюк О., Чубай В. Шахрайство на підприємствах: види, критерії ідентифікації та причини виникнення. *Економіка та суспільство*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-95>

6. Slobodianyuk Y., Shymon S., Adam V. Compliance auditing in public administration: Ukrainian perspectives. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. №4 (5). pp. 320–331.

7. Financial Audit ISSAI Implementation Handbook. Version 1. Oslo: INTOSAI Development Initiative, 2020. URL: <https://idi.no/elibrary/professional-sais/issai-implementation-handbooks-english/1118-financial-audit-issai-implementation-2020/file>

References

1. Kamenska T. Fraud during the audit. *Accounting and audit*. 2015. № 6. С. 2-7. (in Ukrainian).

2. Klymko T., Melnyk O. Corporate fraud: the realities of our time. *Scientific Bulletin of Uzhhorod University. Ser: Economics*. 2015. Issue 2. pp. 185-190. (in Ukrainian).

3. Sokolenko L.F. Detection and assessment of fraud in the course of public sector audit. *Statistics. Ukraine*. 2022. № 2. pp. 95-103. (in Ukrainian).

4. Pavlo B. Internal audit – an effective tool in the fight against fraud. URL: <https://kpmg.com.ua/uk/home/media/press-releases/2024/02/vnutrishniy-audit-diyevyy-instrument-u-borotbi-iz-shakhraystvom.html> (in Ukrainian).

5. Stetsiuk O., Chubai V. Fraud at enterprises: types, identification criteria and causes of occurrence. *Economy and society*. 2023. № 47. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-47-95> (in Ukrainian).

6. Slobodianyuk Y., Shymon S., Adam V. Compliance auditing in public administration: Ukrainian perspectives. *Baltic Journal of Economic Studies*. 2018. №4 (5). pp. 320–331.

7. Financial Audit ISSAI Implementation Handbook. Version 1. Oslo: INTOSAI Development Initiative, 2020. URL: <https://idi.no/elibrary/professional-sais/issai-implementation-handbooks-english/1118-financial-audit-issai-implementation-2020/file>

Hanna BULKOT

PhD in Economics, Associate Professor, Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2657-2862>

e-mail: Pyrcanna@ukr.net

FRAUD AND CORRUPTION AS AN OBJECT OF INTERNAL AUDIT IN CORPORATE GOVERNANCE

Introduction. *Fraud and corruption in the modern world is a pressing issue that significantly affects the functioning of the corporate sector and economic development in general. These phenomena generate serious losses for businesses, violate investor and consumer confidence, and undermine the effectiveness of the corporate governance system. Nevertheless, despite their importance, fraud and corruption remain complicated phenomena to detect and control. Therefore, internal audit is proving to be a key tool in combating these negative developments in corporate governance. It aims to identify, analyze and minimize risks related to fraud and corruption, as well as to improve the control and management system in accordance with best practices.*

The purpose of the paper is to analyze fraud and corruption as phenomena that affect corporate governance in order to identify their causes, forms, scope and consequences.

Results. *The paper examines the problem of fraud and corruption in organizations based on the complex interaction of economic, sociocultural and organizational factors. Different types of fraud and corruption such as financial manipulation, exploitation of conflict of interest, and misuse of resources are explored, as well as methods for identifying and analyzing potential fraud and corruption in organizations. Emphasized the importance of integrating these techniques into the internal control and audit system to ensure effective detection and prevention of fraud and corruption in organizations. The author presents the optimal principles that contribute to the effective role of internal audit in preventing fraud and corruption in organizations.*

Conclusions. *Fraud and corruption, as an object of internal audit in corporate governance, are key aspects that require attention and systematic measures to detect, prevent and effectively control them. Detecting and eliminating fraud and corruption in organizations has a significant impact on business, including financial stability, reputation and efficiency. Solving these problems requires joint efforts on the part of all stakeholders, as well as the implementation of strategies and mechanisms aimed at counteracting and preventing the occurrence of such phenomena in the future.*

Keywords: *fraud, corruption, internal audit, monitoring, risk, control mechanisms*

Роман Миколайович ЗАХАРЧУК

аспірант, Київський університет права НАН України

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1725-8032>

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ РЕФОРМУВАННЯ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ ДО СТАНДАРТІВ НАТО. ВИВЧЕННЯ ДОСВІДУ ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДНИХ ГРУП У АРМІЯХ ЧЛЕНІВ ТА КРАЇН-ПАРТНЕРІВ АЛЬЯНСУ

У статті досліджено концепцію командування через цільові завдання (mission command) у контексті військового управління. Розглянуто походження та принципи цієї тактики, що поєднує централізований намір з децентралізованим виконанням завдань, сприяючи швидкості та ініціативі в діях. Проаналізовано застосування командування через цільові завдання військами різних країн та його відповідність сучасним стратегічним концепціям. Показано, що ця тактика є ефективним засобом керівництва в умовах військових операцій та сприяє забезпеченню відповідності стратегічним завданням військового управління із застосуванням сучасних систем військового менеджменту, зосередження точок прийняття рішень у «командних групах».

Ключові слова: реформування Збройних Сил України, командна група, командування через цільові завдання, військове управління, тактика цільового типу, командування та контроль

ВСТУП

У сучасних умовах, коли геополітичні та безпекові загрози набувають нових розмірів та складнощів, важливість професійного та висококваліфікованого сержантського та старшинського складу в Збройних Силах (ЗС) не може бути переоцінена. Рівень їх підготовки та керівництва визначає успішність виконання завдань у різних сферах військової діяльності. Проте в контексті сучасних військових викликів є проблеми, пов'язані з ефективністю командного ведення та виконанням цільових завдань.

Останні дослідження та публікації акцентують увагу на важливості впровадження концепцій командної групи та Командування через цільові бойові завдання як способів підвищення ефективності військового керівництва та розширення повноважень на рівні солдатів та сержантів відповідно до принципів та стандартів НАТО розглянуто в роботах В.П. Бочарнікова, М.М. Денежкіна, М.М. Лобка, С.М. Нечхасєва, Ю.В. Пунди, І.С. Романченка, І.С. Руснака, Ф.В. Саганюка, С.В. Свешнікова, В.М. Телеліма, Р.І. Тимошенка, В.С. Фролова та інших дослідників. Проте багато аспектів цих питань залишаються невирішеними, особливо стосовно їх впливу на професіоналізацію та підготовку особового складу ЗС [3-5; 9; 12].

МЕТА статті – дослідити вплив концепцій командної групи та Командування через цільові завдання на професіоналізацію сержантського та старшинського складу Збройних Сил, проаналізувати сучасні дослідження у сфері командного ведення та підготовки військового персоналу, зокрема сержантського та старшинського складу, з урахуванням концепцій командної групи та Командування через цільові бойові завдання. Автор висвітлює ключові виклики та недоліки в цих сферах, а також пропонує шляхи вдосконалення системи командного ведення для підвищення бойової ефективності ЗС.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Для досягнення мети статті застосовано описовий метод для детального розгляду ключових факторів реформування ЗС. Стаття розглядає такі аспекти, як професіоналізація сержантського та старшинського складу,

концепція командної групи та принцип Командування через цільові завдання. Метод аналізу застосовано для вивчення застосування цих концепцій у ЗС країн НАТО. Порівняльний аналіз дав змогу виявити відмінності та спільні риси застосування принципу командної групи в контексті mission command і можливості їх застосування у Силах оборони України.

РЕЗУЛЬТАТИ

В останні роки Україна активно вживає заходів для вдосконалення своїх Сил оборони, націлених на взаємодійність та адаптацію з військовими формуваннями країн-членів НАТО та країн-партнерів [11].

Оскільки переважна кількість особового складу в армії є рядовий та сержантський (старшинський) склад, одним з ключових завдань у посиленні обороноздатності будь-якої країни, є формування високо професійного сержантського корпусу, інституції молодших командирів, яка відіграє вирішальну роль в оновленні та модернізації Сил оборони України. Значного прогресу досягнуто у налагодженні взаємодійності ЗС України та інших складниках сил оборони зі ЗС НАТО та держав-членів НАТО [7].

Сержанти в системі управління ЗС є перехідною ланкою між офіцерами та солдатами, вони забезпечують не лише пряму комунікацію верх і вниз у вертикалі управління і через весь спектр системи Управління та Контролю, та відіграють важливу роль у прийнятті рішень у командній групі [16], але й забезпечують безпосереднє виконання завдань на різних рівнях.

Враховуючи вимоги стандартів НАТО, виникає потреба у постійній готовності сержантів до виконання службово-бойових завдань в умовах різноманітних конфліктів, що підкреслює важливість безперервного підвищення їх професійного рівня. У цьому світлі дослідження напрямів вдосконалення системи професійного розвитку сержантського складу ЗС України стає насущною задачею, яка потребує глибокого аналізу та обґрунтування на міжнародному правовому форумі [6; 11].

Серед причин значних втрат армії росії на початку широкомасштабного вторгнення у 2022 р. на відміну від гібридного вторгнення 2014 р. є інертність системи прийняття рішень на динамічному полі бою та нездар-

ність дій у малих групах. Кожна епоха має свої світові війни. У часи четвертої промислової революції в умовах інформаційного прориву на стадії застосування технологій штучного інтелекту, швидкі обрахунки та моделі готових рішень дає комп'ютер (або штучний інтелект) значно краще ніж людина, що робить можливість часткової заміни функцій штабу трансформованими системами, менеджменту та управління [16]. Водночас армія як система, безпосереднім компонентом якої є людина, не може замінити технологіями функції молодшого командира – солдата, який вступив на військову службу, призначений керувати іншими солдатами та допомагати кадровим офіцерам [3; 23].

Однією з визначальних характеристик війни є, безсумнівно, хаос. З моменту вступу в бій плани руйнуються, зв'язки ослаблюються, люди гинуть чи отримують поранення, військові підрозділи розпадаються, забезпечення порушується, панує непередбачуваність [18]. В цих умовах вирішальну роль відіграють ті, хто фізично бере участь у бою [2]. Поле бою – царина молодших командирів [22] потребує акцентів на оперативному плануванні [9] та застосуванню військ.

В умовах асиметричної війни знищити ворога на полі бою практично неможливо, що вимагає застосування «Доктрини дій» Хайма Ласкова [1] шляхом підвищення ролі сержантського складу у процесі прийняття військових рішень зокрема у діяльності міжвидових угруповань, та обумовлює необхідність спільного застосування різних збройних формувань із застосуванням сучасних систем військового менеджменту, зосередження точок прийняття рішень у «командних групах» [21] та реалізації задуму командира штабами та сержантами на всіх рівнях військового управління від взводу до головнокомандувача згідно з принципами Mission Command, що призведе до збільшення ефективності під час виконання завдань за призначенням безпосередньо в інтересах командира операції (угруповання військ, контингенту) згідно з його задумом, молодші командири виконують його вказівки у різних районах виконання завдань за призначенням, посилюючи там командний вплив та надаючи допомогу сержантському (старшинському) складу у виконанні найбільш важливих та складних завдань [19]. У ЗС України такий принцип закладено у Концепції розвитку професійного сержантського корпусу ЗС України [6].

Наведені факти обумовлюють необхідність адаптації нормативних актів, що стосуються Сил оборони, зокрема статутів, що може бути викладено у формі окремого документу або бути частиною більш широкого комплексу нормативно-правових актів, що регулюють військовий порядок.

Дослідження станом на 2020 р. показали, що загальна кількість військових керівних публікацій, які підлягають опрацюванню складає 272 документи, з них 85 у структурних підрозділах Генерального штабу та 187 у видах, окремих родах військ (сил) ЗС України [13].

Враховуючи останні дослідження, для розроблення доктринальних документів треба врахувати особливості ЗС України порівняно з країнами Альянсу, які беруть участь у бойових діях (операціях) лише за межами території власних держав [16; 17], також слід врахувати, що типова структура бригад в Альянсі однотипна у всіх країн-партнерів, а в ЗС України чисельність бригад та

окремих батальйонів не має чітко обумовленої кількості особового складу за шатом.

Прецедентом адаптації є Тимчасовий бойовий статут механізованих військ Сухопутних військ ЗС України. Частина 1 (бригада). К.: командування підготовки КСВ ЗС України спільно з НУОУ ім. Івана Черняхівського, на основі Польового статуту армії США FM 3.96, але не скасовує дію «Бойового статуту механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗС України, частина I (бригада)», введеного в дію наказом командувача Сухопутних військ ЗС України від 25.12.2016 № 8т та застосовувався під час проведення заходів підготовки військових частин у ході відновлення боєздатності на період апробації (протягом 2021-2022 рр.) [15].

Розглянемо стандартну структуру координаційного штабу бригади Сухопутних Військ США (рис. 1). Штаби відпрацьовують рекомендації з прийняття рішень командиром, готують плани та накази, організують і підтримують взаємодію із старшими та підпорядкованими штабами з тими, хто підтримує, та з тими, кого підтримує з'єднання.

Принциповою відмінністю структури штабів армій держав-членів НАТО від пострадянської моделі є розподіл секцій (структурних елементів) штабу за його функціями під керівництвом офіцерів штабу, які виконують координаційні, спеціальні завдання та керують підлеглими.

Персональний штаб призначений для розроблення рекомендацій командиром щодо корегування наказів і планів відповідно до напрямів діяльності. До персонального штабу входять: головний сержант; начальник юридичної служби; начальник медичної служби; капелан [8].

Враховуючи особливості пострадянської структури ЗС України, постає необхідність пояснення принципу діяльності «командних груп» за методом логіко-структурних схем. Це дає можливість оперативно змінювати штати підрозділів та вводити поняття взаємосумісності сержантських та офіцерських посад у ЗС України. Так, наприклад, на рівні лінійного батальйону достатньо посади «Сержант з вогневої підтримки» а на рівні окремого батальйону вже у штаті потрібна офіцерська посада за цим напрямком.

ВИСНОВКИ

Здійснений аналіз свідчить, що виникли передумови для поглиблення наукового дослідження цієї теми, оскільки станом нині на полі бою, яке перебуває на території України здобувається колосальний досвід застосування Сил оборони. Мета наукового товариства, що вивчає цю проблематику розробити шлях інтеграції уніфікованого військового управління країн-партнерів Альянсу, вивчення його практичного застосування в умовах сучасного бою, аналізу реалізації впровадження стандартів прийняття рішень у контексті командної групи з метою передачі досвіду країнам-партнерам та можливості спільного застосування військ різних держав в умовах гібридної війни, збільшення поляризації у світовому порядку та зменшення впливу військово-політичних блоків. Це вимагає трансформації професійної культури на основі принципів і стандартів НАТО в системах керівництва силами оборони, управління військами (силами), їх підготовки, військової освіти і науки; зміни керівних документів та нормативно-правових актів, що стосуються цієї сфери.

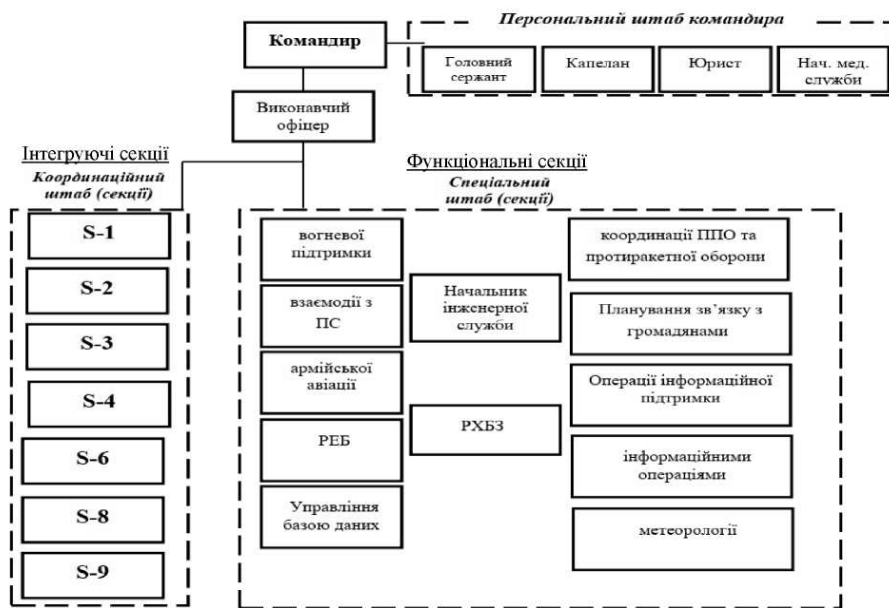
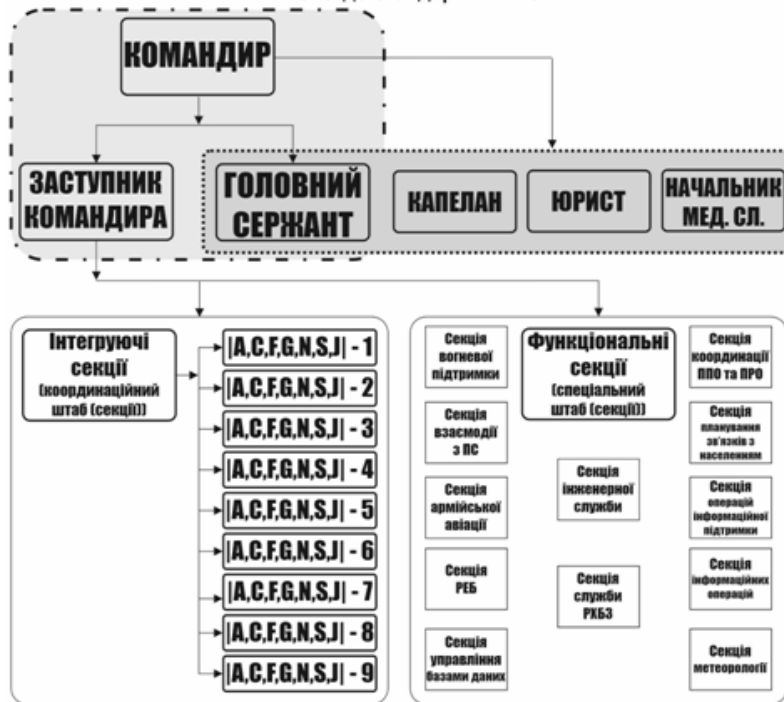

Рис. 1. Структура штабу бригади Сухопутних Військ США

Логіко-структурна схема, яка пояснює необхідність внесення поняття «командна група» у НПА, з метою адаптації системи управління та прийняття рішень ЗСУ до стандартів НАТО

Тлумачення позначення полів, які мають взаємодію за певним принципом

- командна група командира
- персональний штаб командира
- секції штабу за напрямками та функціям

Тлумачення позначень типів штабів J-структури НАТО

- A – штаби Повітряних сил (Aviation);
- C – багатонаціональні штаби (Combined);
- F – рухомі (передові) штаби (Forward);
- G – штаби Сухопутних військ, які очолюють генерали (General);
- N – штаби Військово-морських сил (Navy);
- S – штаби Сухопутних військ, які очолюють майори – полковники;
- J – об'єднані (міжвидові) штаби (Joint).

Рис. 2. Адаптована до стандарту ЗС України типова структура штабу бригади (полку, окремого батальйону)

Список використаних джерел

1. Тененбаум Б. Знаменитая Арабо-израильская война 1967 года. URL: <https://web.archive.org/web/20120210220249/http://waronline.org/IDF/Articles/war-1967y.html#3>.
2. Грант Г. 2023 – Рік часу і можливостей для військових змін в Україні, переклад статті URL: <https://maidan.org.ua/2023/02/glen-grant-2023-a-time-and-chance-for-military-change-in-ukraine>
3. Segell G. Selective Leadership Expectations in a Multinational Force Context Examined through NATO Training. URL: <https://doi.org/10.11610/Connections.rus.21.1.01>
4. Історія воєнного мистецтва / І.І. Фурман та ін. Київ, 2012. 300 с.
5. Історія українського війська / П.П. Ткачук та ін. Львів, 2017. 312 с.
6. Наказ Міністерства оборони України №44 від 08.02.2022: Про затвердження Концепції розвитку професійного сержантського корпусу Збройних Сил України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044322-22#Text>
7. Наказ Міністерства оборони України № 56 від 24.02.2020: Про питання військової стандартизації. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-20#Text>
8. Оборонна реформа: системний підхід до оборонного менеджменту: монографія / А. Павліковський та ін.; за заг. ред. А. Сиротенка. Київ, 2020. 274 с.
9. Оперативні стандарти НАТО, URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/operatyvni-standarty-nato-2>
10. Організація Варшавського Договору була збудником конфліктів у світі URL: <https://armyinform.com.ua/2023/12/19/organizacziya-varshavskogo-dogovoru-bula-zbudnykom-konfliktiv-u-sviti/>
11. Про Стратегічний оборонний бюлетень України: Указ Президента України від 20.05.2016 р. № 240/2016. URL: <https://president.gov.ua/documents/4732021-40121>
12. Процедури процесу прийняття військового рішення (за стандартами НАТО) / Д.П. Музиченко та ін. Київ, 2018. 140 с.
13. Російцев В. Аналіз основ та вироблення рекомендацій щодо початку роботи із системою доктринального забезпечення Сухопутних військ США в контексті приведення доктринального забезпечення Збройних Сил України до стандартів НАТО. *Social development and Security*. 2020. Т. 10, № 5. С. 68–89. URL: <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.7>
14. Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/121/2021#n15>
15. Тимчасовий бойовий статут “Механізованих військ Сухопутних Військ Збройних Сил України. Частина 1 (Бригада)”, Затверджений наказом Командувача Сухопутних військ Збройних Сил України 09 березня 2021 року № 152
16. Army Doctrine Publication 3-0, Operations, Headquarters Department of the Army Washington, DC, July 2019, 102 p. URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN18010_ADAP%203-0%20FINAL%20WEB.pdf
17. B. Joint Doctrine Publication 05. Shaping a Stable World: the Military Contribution. The Development, Concepts and Doctrine Centre Ministry of Defence Shrivenham SWINDON, Wiltshire, UK, March 2016, 102 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516849/20160302-Stable_world_JDP_05.pdf
18. Chris Mc Nab, Will Fowler. The encyclopedia of combat techniques. London, 2002.
19. FM 6-0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters, Department of the Army. May 2014.
20. Klaus Schwab (January 14, 2016). The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>
21. NATO Non-Commissioned Officer Bi-SC Strategy and Recommended Non-Commissioned Officer Guidelines, dated 13 October 2010, SH/DOM/SWM/10-270697, 1000 TSC GXX 0200/TT-6327/Ser:NU URL: <https://shape.nato.int/resources/site7234/General/NCO%20leadership/NATO-NON-COMMISSIONED-OFFICER%20BI-STRATEGIC-COMMAND-STRATEGY-AND-NCO-GUIDELINES-NU-18SEPT17.pdf>
22. Non-Commissioned Officer Professional Military Education Reference Curriculum, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_10_/20151013_151013-non-comm-officer-eng.pdf (дата звернення: 14.03.2024).
23. Oxford University, Oxford English Dictionary. Oxford, 2016.

References

1. Tenenbaum B. The Famous Arab-Israeli War of 1967. URL: <https://web.archive.org/web/20120210220249/http://waronline.org/IDF/Articles/war-1967y.html#3> (in Russian).
2. Glen Grant. 2023 – a time and chance for military change in Ukraine. URL: <https://maidan.org.ua/en/2023/02/glen-grant-2023-a-time-and-chance-for-military-change-in-ukraine/> (in Ukrainian).
3. Segell G. Selective Leadership Expectations in a Multinational Force Context Examined through NATO Training. URL: <https://doi.org/10.11610/Connections.rus.21.1.01>
4. History of Military Art / I.I. Furman et al. Kyiv, 2012. 300 p. (in Ukrainian).
5. History of the Ukrainian Army / P.P. Tkachuk et al. Lviv, 2017. 312 p. (in Ukrainian).
6. Ministry of Defense of Ukraine Order No. 44 of 08.02.2022 On Approval of the Concept of Development of the Professional Sergeant Corps of the Armed Forces of Ukraine. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0044322-22#Text> (accessed: 13.03.2024) (in Ukrainian).
7. Ministry of Defense of Ukraine Order No. 56 of 24.02.2020 On Military Standardization Issues. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-20#Text> (in Ukrainian).
8. Defense Reform: Systematic Approach to Defense Management: Monograph / A. Pavlikovskiy et al.; ed. A. Syrotenko. Kyiv, 2020. 274 p. (in Ukrainian).
9. NATO Operational Standards, URL: <https://ukrainetonato.com.ua/standarty-nato/operatyvni-standarty-nato-2> (in Ukrainian).
10. The Organization of the Warsaw Pact Was the Cause of Conflicts in the World URL: <https://armyinform.com.ua/2023/12/19/organizacziya-varshavskogo-dogovoru-bula-zbudnykom-konfliktiv-u-sviti/> (in Ukrainian).
11. On the Strategic Defense Bulletin of Ukraine: Decree of the President of Ukraine dated May 20, 2016 No. 240/2016. URL: <https://president.gov.ua/documents/4732021-40121> (in Ukrainian).
12. Procedures for the Military Decision-Making Process (According to NATO Standards) / D.P. Muzychenko et al. Kyiv, 2018. 140 p. (in Ukrainian).

13. Rossiitsev V. Analysis of Fundamentals and Development of Recommendations for Starting Work with the Doctrine Support System of the US Army Ground Forces in the Context of Bringing Doctrine Support of the Armed Forces of Ukraine to NATO Standards. *Social development and Security*. 2020. Vol. 10, № 5. pp. 68–89. URL: <https://doi.org/10.33445/sds.2020.10.5.7> (in Ukrainian).

14. Strategy of Military Security of Ukraine, approved by the Decree of the President of Ukraine dated March 25, 2021 No. 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/121/2021#n15> (in Ukrainian).

15. Temporary Combat Statute "Mechanized Troops of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine. Part 1 (Brigade)", Approved by the Order of the Commander of the Ground Forces of the Armed Forces of Ukraine on March 9, 2021 No. 152 (in Ukrainian).

16. Army Doctrine Publication 3-0, Operations, Headquarters Department of the Army Washington, DC, July 2019, 102 p. URL: https://armypubs.army.mil/epubs/DR_pubs/DR_a/pdf/web/ARN18010_ADP%203-0%20FINAL%20WEB.pdf

17. B. Joint Doctrine Publication 05. Shaping a Stable World: the Military Contribution. The Development, Concepts and Doctrine Centre Ministry of Defence Shrivenham SWINDON, Wiltshire, UK, March 2016, 102 p. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/516849/20160302-Stable_world_JDP_05.pdf

18. Chris Mc Nab, Will Fowler, *The encyclopedia of combat techniques*. London, 2002.

19. FM 6-0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters, Department of the Army. May 2014.

20. Klaus Schwab (January 14, 2016). The Fourth Industrial Revolution: what it means, how to respond. World Economic Forum. URL: <https://www.weforum.org/agenda/2016/01/the-fourth-industrial-revolution-what-it-means-and-how-to-respond>

21. NATO Non-Commissioned Officer Bi-SC Strategy and Recommended Non-Commissioned Officer Guidelines, dated 13 October 2010, SH/DOM/SWM/10-270697, 1000 TSC GXX 0200/TT-6327/Ser:NU URL: <https://shape.nato.int/resources/site7234/General/NCO%20leadership/NATO-NON-COMMISSIONED-OFFICER%20BI-STRATEGIC-COMMAND-STRATEGY-AND-NCO-GUIDELINES-NU-18SEPT17.pdf>

22. Non-Commissioned Officer Professional Military Education Reference Curriculum, URL: https://www.nato.int/nato_static_fl2014/assets/pdf/pdf_2015_10_/20151013_151013-non-comm-officer-eng.pdf (дата звернення: 14.03.2024).

23. Oxford University, *Oxford English Dictionary*. Oxford, 2016.

Roman ZAKHARCHUK

postgraduate student, Kyiv University of Law of NAS of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1725-8032>

INTERNATIONAL LEGAL REGULATION OF REFORMING THE ARMED FORCES OF UKRAINE TO NATO STANDARDS. STUDYING THE EXPERIENCE OF COMMAND GROUPS' ACTIVITIES IN THE ARMIES OF NATO MEMBER STATES AND PARTNER COUNTRIES

The paper investigates the concept of mission command within the framework of military management, focusing on its application in modern military operations. Mission command, characterized by centralized intent and decentralized execution, is examined in terms of its origins, principles, and effectiveness in enhancing speed and initiative in military actions. The author conducts a comprehensive analysis of how mission command has been utilized by various military forces worldwide, assessing its alignment with contemporary strategic concepts and its contribution to achieving strategic objectives. Special attention is paid to its relevance and applicability in the context of the Ukrainian Armed Forces reform, particularly in enhancing command and control structures. The research highlights mission command as a vital component of effective military leadership, facilitating adaptability and responsiveness in complex operational environments. The findings underscore the importance of integrating mission command principles into modern military management systems to optimize decision-making processes and achieve mission success. Overall, the study provides valuable insights into the practical implementation and impact of mission command on military operations, offering recommendations for its further development and refinement within the Ukrainian Armed Forces and beyond.

Keywords: *Ukrainian Armed Forces reform, command group, mission command, military leadership, target-oriented tactics, command and control*

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.27>
УДК 341.22

Віталій ЯРОЦЬКИЙ

д.ю.н., професор, в.о. зав. кафедри, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого; член-кор. НАПрН України
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4489-1816>
e-mail: v.l.yarotskyu@nlu.edu.ua

Єва ЯСЮК

к.ю.н., доцент, Університет Комісії національної освіти (Краків), Інститут міжнародних відносин і журналістики
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0918-7225>

Ольга ЮХИМЮК

к.ю.н., доцент, Волинський національний університет імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3803-4746>
e-mail: iukchymiuk.olga@vpu.edu.ua

ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ МІЖНАРОДНОГО ЗМІШАНОГО ПЕРЕВЕЗЕННЯ ВАНТАЖУ

Статтю присвячено аналізу особливостей правового регулювання договірних відносин у сфері міжнародних змішаних перевезень вантажів в міжнародному приватному праві. У дослідженні акцентовано увагу на ключовій ролі предмета перевезення як істотної умови договору міжнародного змішаного перевезення вантажу. Розкрито значення вантажної ємності як фактичного предмета договору міжнародного змішаного перевезення та актуалізовано питання стосовно впливу різних підходів до перевантаження на класифікацію змішаних перевезень – мультимодальні, інтермодальні та комбіновані. Висвітлено необхідність гармонізації національного законодавства з міжнародними стандартами.

Ключові слова: договір, договір перевезення вантажів, юридичні факти як підстава виникнення договору перевезення, змішані транспортні зобов'язання, цивільні правовідносини у сфері перевезення вантажів, надання транспортних послуг

ВСТУП

Серед різноманітних правових форм транспортних операцій договірні змішані перевезення займають особливе місце, оскільки дають змогу оптимізувати логістичні ланцюги, знижуючи вартість і час доставки товарів через кордони. Така модель передбачає застосування двох або більше видів транспорту (наприклад, автомобільного, залізничного, морського, повітряного) в межах єдиного транспортного процесу, що, зі свого боку, породжує необхідність комплексного правового регулювання відносин, які виникають між учасниками такого договору перевезення.

Незважаючи на очевидні переваги, договірні міжнародні змішані перевезення супроводжуються численними правовими та організаційними складнощами. Серед них – питання розподілу відповідальності за збереження вантажу, особливості митного оформлення та страхування, порядок розв'язання спорів, що виникають з договірних та позадоговірних відносин у міжнародних змішаних перевезеннях. Окреслена проблематика додатково ускладнюється розмаїттям міжнародно-правових, національних та вітчизняних нормативно-правових актів, що регулюють ці відносини, а також потребою їх гармонізації з урахуванням специфіки кожного окремого виду транспорту, яким здійснюється перевезення вантажів.

У дослідженні акцентовано увагу на одній з ключових проблем міжнародних змішаних перевезень, а саме – особливостях правового регулювання предмета договору перевезення, що є їх істотною умовою. Оскільки, початковим моментом виконання договору перевезення можна визначити момент прийняття вантажу до перевезення, а кінцевим – дату оповіщення отримувача про прибуття предмета договору перевезення до кінцевого пункту призначення [1], з'ясування питання стосовно природи предмета договору міжнародних змі-

шаних перевезень є ключовим для таких суспільних відносин, а факт його передачі до перевезення безпосередньо впливає на вирішення проблемного питання, чи будуть виникати правовідносини з перевезення взагалі.

Тематика правового регулювання змішаних перевезень була предметом комплексного дослідження С.М. Павлюк, в дисертації якого обгрунтовано доцільність створення правового підґрунтя для забезпечення інтеграції різних видів транспорту [2]. Окремими питаннями правового регулювання перевезення вантажів займалися такі вітчизняні дослідники як Р.Б.Сірко, О.Л. Дзюбенко та ін. Водночас правова природа та специфіка предмета договору міжнародних змішаних перевезень вантажів і досі залишається малодослідженою.

МЕТА дослідження – визначення особливостей та правової природи предмета договору міжнародних змішаних перевезень вантажів в міжнародному приватному праві.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Стаття базується на працях вітчизняних і зарубіжних вчених та юристів-практиків з урахуванням останніх досягнень вітчизняної цивілістики. Методологічною основою наукової статті стали загальнонаукові та спеціально-наукові методи пізнання: діалектичний, формально-логічний. Діалектичний метод застосовувався у характеристиці відповідних правових явищ і процесів. За допомогою формально-логічного методу проаналізовано окремі норми чинного законодавства з досліджуваних питань.

РЕЗУЛЬТАТИ

Міжнародно-правова основа регулювання договірних міжнародних змішаних перевезень вантажів

Основним міжнародним актом, що регулює змішані перевезення, є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні змішані перевезення вантажів (Женева,

24 травня 1980 р.) [3]. Крім того, положення про змішані (мультимодальні) перевезення містяться в міжнародних конвенціях та дво- чи багатосторонніх договорах, зміст яких присвячено питанням перевезення вантажів відповідними видами транспорту.

Міжнародні договірні автомобільні перевезення вантажів передусім врегульовано нормативними приписами Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів 1956 р. (CMR) [4].

Для залізничного транспорту основу правового регулювання досліджуваних договірних відносин становлять положення Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (COTIF) [5] (Берн, 1980 р.), а також такі додатки до неї: «Єдині правила до договору про міжнародне залізничне перевезення пасажирів (ЦІВ)», «Єдині правила до договору про міжнародне залізничне перевезення вантажів (ЦІМ)», «Регламентом про міжнародне перевезення небезпечних вантажів (РІД)» тощо.

Основним джерелом сучасного міжнародного повітряного права є Конвенція про міжнародну цивільну авіацію (Чиказька конвенція 1948-го р.) [6]. Водночас питання договірних міжнародних повітряних перевезень регулюються зазвичай Монреальською конвенцією 1999-го р. [7] про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень, яка поступово витісняє застарілу Варшавську конвенцію 1929-го р. для уніфікації деяких правил, що стосуються договірних міжнародних повітряних перевезень.

Для договірних морських перевезень найбільш актуальною на сьогодні є Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів (Гамбург, 1978 р.) [8], що набрало чинності 1 січня 1992 р. Її прийняття покликано замінити Міжнародну конвенцію про уніфікацію деяких правил, що стосуються коносаментів, підписану 25 серпня 1924 року в Брюсселі (відому як Гаазькі правила) та її дещо оновлену версію у вигляді Правил Вісбі 1968 р.

Вказані міжнародно-правові акти закріплюють правові основи здійснення договірних міжнародних змішаних перевезень вантажів, визначають права та обов'язки учасників досліджуваного договору перевезення, а також механізми вирішення можливих спорів. Водночас характерною особливістю предмета договорів міжнародних змішаних перевезень вантажу є те, що вони можуть підпадати під дію різних правових режимів на різних ділянках транспортного маршруту. Так, договірні відносини у сфері перевезення вантажу, що переміщується морем, підпадають під дію Гамбурзьких правил, а з переходом на сухопутний транспорт можуть бути об'єктом правового регулювання, наприклад, Конвенції про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів (CMR) або Конвенції про міжнародні залізничні перевезення (COTIF).

Національна правова база з регулювання договірних міжнародних змішаних перевезень вантажу

Відповідно до положень ст. 908 Цивільного Кодексу України (ЦКУ) [9], що визначає загальні положення про перевезення, договором перевезення регулюється перевезення «вантаж», «пасажирів», «багажу» та «пошти». Отже, ЦКУ пропонує виокремлювати чотири можливих види предмета договору перевезення, кожен з яких

впливає на особливості правового регулювання досліджуваних відносин.

Гл. 32 Господарського Кодексу України (ГКУ) [10] розкриває особливості такого предмета договору перевезення, як «вантаж». Так, згідно з ч. 1 ст. 306 ГКУ перевезенням вантажів визнається господарська діяльність, пов'язана з переміщенням «продукції виробничо-технічного призначення» та «виробів народного споживання». За ст. 262 ГКУ перша категорія включає у себе матеріальні блага, призначені для застосування у сфері виробництва в якості засобів виробництва, тоді як друга – для застосування у сфері особистого споживання. У разі, коли певні матеріальні блага можуть застосовуватися як у виробництві, так і для особистого споживання, їх правовий режим визначається залежно від цільового призначення.

Водночас ч. 5 ст. 306 ГКУ передбачає встановлення особливих умов перевезення для окремих видів вантажів, наводячи їх невичерпний перелік: вибухові речовини, зброя, отруйні, легкозаймисті, радіоактивні та інші небезпечні речовини тощо. Специфіка правового регулювання відносин у сфері їх застосування визначається ЦКУ та ГКУ і виданими згідно з ними поточними законами, транспортними статутами й іншими нормативно-правовими актами.

Таке розмаїття підходів у вирішенні питання правового регулювання відносин за договорами перевезення, об'єктивують наукову дискусію про необхідність досягнення такого рівня одноманітності в актах вітчизняного законодавства, який би взагалі виключав можливості виникнення колізій правових норм. Ця теза повною мірою стосується такої категорії, як предмет договору перевезення як його істотної умови. З цього приводу цікавою є наукова позиція О.Л. Дзюбенко, яка наголошує, що перелік предметів перевезень, визначений ЦКУ, по-перше, не є вичерпним [11], а по-друге, – конкурує з нормативно-правовими актами господарського законодавства України. До того ж ситуація виникнення колізії правових норм спостерігається, якщо аналізувати зміст окремих положень цивільного та господарського законодавства України і норм міжнародних договорів за участю України. Так, Розділ 24 Правил перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України [12] регулює перевезення покійників, що дає змогу віднести їх до предмета договору перевезення як окрему категорію, яка має особливий режим перевезення та не підпадає під жодну з раніше перелічених груп об'єктів. Проте необхідно наголосити, що відповідно до положень двосторонніх договорів між Урядом України та Урядами інших держав (наприклад, Правил перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та портами Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення, між Кабінетом Міністрів України та Урядом Турецької Республіки, ратифікованих Законом України від 09.10.2013 р. № 633-VII), перевезення покійників віднесено до видів вантажу, який не приймається до перевезення у міжнародному сполученні різними видами транспорту (п. 5.1.4.) [13]. Саме тому актуальним питанням сьогодення залишається гармонізація та прогресивна уніфікація норм, що регулюють міжнародні змішані перевезення. Адже їх наслідком може бути не лише покращення ситуації пра-

вового забезпечення міжнародних транспортних відносин, які первісно є економічними за своєю природою, а й досягнення позитивного соціального ефекту для не-економічних правовідносин.

Окремо у контексті цього дослідження постає питання стосовно доцільності наявності у вітчизняному законодавстві певних термінів, які не мають аналогів у міжнародних правових документах. Так, наприклад, Закон України «Про залізничний транспорт» [14], окрім таких об'єктів перевезення як «пасажири», «багаж» та «вантаж» виокремлює ще й «вантажобагаж». У ст. 1 Закону, зокрема, зазначається, що під вантажобагажем слід розуміти вантаж, що перевозиться в пасажирських і поштово-багажних поїздах, водночас у змісті цього нормативно-правового акту не створено жодної статті (статей), які б присвячено вирішенню питання правового режиму такого об'єкта. Водночас згідно з Роз'ясненням Комітету Верховної Ради України (ВРУ) з питань будівництва, транспорту, житлово-комунального господарства [15] термін «вантаж» включає в себе поняття «вантажобагаж» (або товаробагаж), що робить ці терміни тотожними для міжнародних перевезень автомобільним, морським і річковим транспортом.

Особливості перевезення окремих видів вантажу

В обранні оптимального способу доставки вантажу необхідно враховувати низку чинників, що стосуються предмета договору перевезення, зокрема: тип вантажу, його розмір та вагу, спосіб пакування, загальну кількість, а також наявність специфічних умов та вимог до транспортування й термінів доставки, зокрема суму витрат для обраного способу перевезення та особливі потреби замовника. Крім того, обов'язково має бути враховано перелік дозволених до транспортування вантажів тим чи іншим видом транспорту.

Так, наприклад, застосування авіаційного транспорту для перевезень має найбільший перелік обмежень порівняно з іншими видами міжнародних перевезень. Проте цей спосіб є незамінним для швидкої доставки термінових вантажів, а такий підхід є особливо релевантним для перевезення документації, предметів великої цінності, товарів із обмеженим терміном придатності, фармацевтичної продукції та медичного обладнання, окремих небезпечних вантажів тощо.

Відповідно до положень міжнародних угод, таких як Європейська угода про міжнародне дорожнє перевезення небезпечних вантажів (далі – ADR) [16], вантажі поділяються на кілька класів залежно від ступеня їх небезпеки. Кожен клас вимагає спеціальних умов транспортування, пакування та маркування. Наприклад, перевезення вибухових матеріалів (клас 1 ADR) накладає на перевізника обов'язок забезпечення особливих умов безпеки, відмінних від умов перевезення інфекційних речовин (клас 6.2 ADR).

Закон України «Про перевезення небезпечних вантажів» надає дефініцію поняття «небезпечний вантаж» [17], в якій перелічує окремі ознаки такого вантажу та зазначає, що він має бути віднесений до одного з класів небезпечних речовин залежно від ступеня їх впливу на довкілля або людину у відповідності до міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана ВРУ або за результатами випробувань в установленому порядку. Такими класами, зокрема, є: клас 1 – вибухові речовини

та вироби; клас 2 – гази; клас 3 – легкозаймисті рідини; клас 4.1 – легкозаймисті тверді речовини; клас 4.2 – речовини, схильні до самозаймання; клас 4.3 – речовини, що виділяють легкозаймисті гази під час стикання з водою; клас 5.1 – речовини, що окислюють; клас 5.2 – органічні пероксиди; клас 6.1 – токсичні речовини; клас 6.2 – інфекційні речовини; клас 7 – радіоактивні матеріали; клас 8 – корозійні речовини; клас 9 – інші небезпечні речовини та вироби.

Окрім «небезпечних вантажів», особливому регулюванню можуть піддаватися категорії вантажу зі специфічними властивостями: «швидкокопсувні вантажі», «антисанітарні вантажі», «живі вантажі» тощо. Окресленими термінами, зокрема, оперують Правила перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні [18]. Загалом наведені правила пропонують класифікувати вантажі також за такими ознаками як вид продукції (продукція сільського господарства, паливно-енергетичної промисловості тощо); фізичний стан (тверді, рідкі і газоподібні); наявність тари; спосіб вантаження і розвантаження (штучні, сипучі, навалочні і наливні); специфічні властивості; а також маса та габарити (великогабові, великогабаритні, небезпечні) тощо.

Значення вантажної ємності предмета договору перевезення

Принциповим в контексті цього дослідження також є вирішення проблеми, за допомогою якої вантажної ємності буде здійснюватися перевезення та чи не буде вона змінюватись впродовж чинності договору перевезення. Саме на підставі цього критерію змішані перевезення може бути класифіковано на мультимодальні, інтермодальні та комбіновані.

Так, особливістю мультимодальних перевезень є те, що під час переходу від одного виду транспорту до іншого відбувається перевантаження вантажу та заміна контейнера чи іншої тари. Водночас інтермодальні перевезення вирізняються застосуванням підходів, які дають змогу уникнути перевантаження товарів зі зміною транспортного засобу (наприклад, контейнерні та кон-трейлерні перевезення). Комбіноване перевезення також передбачає застосування методів безперервного транспортування, однак його особливістю є те, що більша частина маршруту припадає на залізничний, річковий або морський транспорт, тоді як автомобільний транспорт задіяно лише на початкових та/або кінцевих ділянках маршруту.

Значення вантажної ємності предмета договору перевезення вантажу для змішаного міжнародного перевезення викликало дискусію серед вітчизняних правників. Так, О.В. Кирилловою запропоновано класифікацію предметів договору змішаного перевезення для трьох його підвидів. До предмета договорів мультимодального перевезення дослідниця відносить: 1) вантаж, розміщений у вантажній одиниці (loading unit); 2) окреме вантажне місце (the unit load), тобто вантаж на піддоні або попередньо упакована вантажна одиниця, розміри якої за периметром відповідають габаритам піддону і яка може бути поміщена в інтермодальну транспортну одиницю (ТТО), зокрема контейнери, знімні кузови, напівпричепа; 3) вантаж у пакуваннях, якщо вони надані вантажовідправником. До предмета договорів інтермодального перевезення – вантаж в автотранспортному

засобі (road vehicle) або в ТГО: контейнері, знімному кузові, напівпричепі. До об'єктів комбінованого перевезення – вантаж в автотранспортному засобі (road vehicle) або в ТГО: контейнері, знімному кузові, напівпричепі [19].

Наведена класифікація предметів договорів змішаного перевезення, на нашу думку, дає змогу певною мірою наблизитися до вирішення проблеми напрацювання уніфікованих норм, призначених для регулювання договірних міжнародних змішаних перевезень вантажів. Такі класифікації предмета договорів змішаних перевезень вантажів є важливими для вітчизняної правової науки ще й тому, що під час здійснення змішаних перевезень на перший план виходить не вантаж як конкретна матеріальна річ, а вантаж як «вантажна одиниця» чи ТГО, тобто певна уніфікована категорія зі своєю правовою природою та специфікою.

ВИСНОВКИ

Предмет договору є одним із ключових елементів досліджуваних правовідносин перевезення та постає істотною умовою договору міжнародного змішаного перевезення вантажу.

З'ясування шляхів вирішення проблеми визначення правової природи предмета договору міжнародного змішаного перевезення вантажу безпосередньо впливає на вирішення ключового питання, чи будуть виникати правовідносини з перевезення взагалі. Дослідження специфіки правового режиму відповідного виду багажу істотно впливає на визначення категорій юридичних фактів, на підставі яких виникають, змінюються чи припиняються досліджувані правовідносини.

Предмет договору перевезення підлягає класифікації за різними критеріями, зокрема: вид продукції, її фізичний стан, наявність тари (звичайної чи спеціалізованої), спосіб завантаження і розвантаження, специфічні властивості (зокрема, клас безпеки), маса та габарити тощо. Специфічні властивості предмета договору перевезення можуть істотно вплинути на порядок та процедуру міжнародного змішаного перевезення вантажу,

водночас різні види транспорту, яким здійснюються перевезення, мають різні вимоги та процедури транспортування відповідних вантажів.

Особливе значення для належного і безпечного здійснення міжнародних змішаних перевезень вантажів має правовий режим вантажних ємностей (ємностей, у яких перевозиться вантаж). Варто зазначити, що фактично вантажна ємність є невіддільною від вантажу, що перевозиться і охоплюється категорією предмет договору міжнародного змішаного перевезення вантажу. У відносинах перевезення небезпечних вантажів ємність може мати досить значну вартість і згідно з умовами договору підлягати обов'язковому поверненню. Не менш важливим є застосування підходів, що дають змогу уникнути перевантаження у міжнародних змішаних перевезеннях, особливо це актуально у межах здійснення міжнародних мультимодальних, інтермодальних та комбінованих перевезень. Адже загальновідомо про значні суми штрафів, які встановлено в європейських країнах за перевищення нормативів завантаженості автотранспорту в ході здійснення договірних міжнародних автомобільних перевезень вантажу.

Подальше вдосконалення забезпечення ефективного правового регулювання відносин у сфері договірних міжнародних змішаних перевезень вантажу вимагає комплексного міжнародно-правового підходу. Він передбачає врахування інтересів усіх учасників транспортних правовідносин, проведення подальшої превентивної роботи у напрямі вдосконалення норм міжнародного транспортного права та положень вітчизняного законодавства в умовах глобалізації та інтернаціоналізації міжгосподарських зв'язків. Гармонізація транспортного законодавства України із міжнародними стандартами нормативного забезпечення договірних міжнародних змішаних перевезень вантажу постає запорукою забезпечення правової визначеності та уникнення колізій правового регулювання у цій сфері.

Список використаних джерел

1. Сірко Р.Б. Актуальні питання виконання договорів перевезення вантажів за законодавством України. *Держава та регіони. Серія: Право*. 2022. № 4 (78). С. 174–178. URL: <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.25>
2. Павлюк С.М. Правове регулювання перевезення вантажів у прямому змішаному сполученні: дис. ... д-ра філософії. Вінниця, 2020. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/8879>
3. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про міжнародні змішані перевезення вантажів від 24 травня 1980 р. URL: <http://www.singlewindow.org/docspravo/12/119?lang=ukr>
4. Конвенція про договір міжнародного автомобільного перевезення вантажів від 19 травня 1956 р. Приєднання від 01.08.2006 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_234
5. Конвенція про міжнародні залізничні перевезення (КОТІФ) згідно з текстом Протоколу змін від 3 червня 1999 року від 09.05.1980. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_291#Text
6. Конвенція про міжнародну цивільну авіацію від 07.12.1944. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text
7. Конвенція про уніфікацію деяких правил міжнародних повітряних перевезень від 28.05.1999. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text
8. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про морське перевезення вантажів від 31.03.1978. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_391
9. Цивільний кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
10. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003 р. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
11. Дзюбенко О.Л. Особливості правового регулювання договорів перевезення. *Адвокат*. 2012, № 11. С. 31–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_11_8
12. Правила перевезення пасажирів, багажу, вантажобагажу та пошти залізничним транспортом України: Наказ Міністерства транспорту та зв'язку України від 27 грудня 2006 р. № 1196. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07#Text>
13. Правила перевезення вантажів у міжнародному прямому вантажному залізнично-поромному сполученні між портами України та портами Турецької Республіки, що мають залізничне сполучення, між Кабінетом Міністрів України та Урядом

Турецької Республіки, ратифіковано Законом України від 09.10.2013 р. № 633-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_086#Text

14. Про залізничний транспорт: Закон України від 04.07.1996 № 273/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/273/96-вр#Text>

15. Щодо надання роз'яснень у визначенні термінів вантаж, багаж і вантажобагаж в частині застосування до них ставки ПДВ з послуг по міжнародних перевезеннях: Лист Комітети Верховної Ради від 11.01.2006 р. № 06-12/10-14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0-14450-06#Text>

16. ADR dangerous goods. Classes 1-9 of dangerous goods explained. URL: https://adrdangerousgoods.com/eng/articles/dangerous-goods-hazmat-classes/#article_section_class6

17. Про перевезення небезпечних вантажів: Закон України від 06.04.2000 р. № 1644-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text>

18. Про затвердження Правил перевезень вантажів автомобільним транспортом в Україні: Наказ Мінтрансу України від 14.10.1997 р. № 363. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text>

19. Кириллова О.В. Теоретичні основи управління роботою флоту у транспортно-технологічних системах: дис. ... д.т.н.: 05.22.01. Одеса, 2016. С. 169. URL: https://onmu.org.ua/spec_rada/Kirillova/part4.pdf

References

1. Sirko R.B. Topical issues of execution of contracts of carriage of goods under the legislation of Ukraine. *State and regions. Series: Law*. 2022. No. 4 (78). pp. 174–178. <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2022.4.25> (in Ukrainian).

2. Pavliuk S.M. Legal regulation of cargo transportation in direct mixed combination: PhD thesis. Vinnytsia, 2020. URL: <https://abstracts.donnu.edu.ua/article/view/8879> (in Ukrainian).

3. United Nations Conference on a Convention on International Multimodal Transport (1980, May 24). URL: <http://www.singlewindow.org/docspravo/12/119?lang=ukr> (in Ukrainian).

4. Convention on the Contract for the International Carriage of Goods by Road dated 1956, May 19. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_234 (in Ukrainian).

5. International Convention for the transportation of Passengers (COTIF) dated 1980, May 9. According to the text of the Protocol of changes (1999, June 3). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_291#Text (in Ukrainian).

6. Convention on International Civil Aviation dated 1944, December 7. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_038#Text (in Ukrainian).

7. Convention for the Unification of Certain Rules for International Carriage by Air dated 1999, May 28. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_594#Text (in Ukrainian).

8. United Nations Convention on the Carriage of Goods by Sea dated 1978, March 31. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_391 (in Ukrainian).

9. Civil Code of Ukraine, No. 435-IV dated 2003, January 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (in Ukrainian).

10. Commercial Code of Ukraine, No. 436-IV dated 2003, January 16. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (in Ukrainian).

11. Dziubenko O.L. Features of legal regulation of transportation contracts. *Lawyer*. 2012. No. 11. pp. 31–34. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/adv_2012_11_8 (in Ukrainian).

12. Order of the Ministry of Transport and Communications of Ukraine on Rules for transportation of passengers, luggage, cargo and mail by rail of Ukraine, No. 1196 dated 2006, December 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0310-07#Text> (in Ukrainian).

13. Rules for the transportation of goods in the international direct freight railway and air connection between the ports of Ukraine and the ports of the Turkish Republic having a railway connection between the Cabinet of Ministers of Ukraine and the Government of the Turkish Republic, ratified by the Law of Ukraine, No. 633-VII dated 2013, October 9. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/792_086#Text (in Ukrainian).

14. Law of Ukraine On Railway Transport, No. 273/96-ВР dated 1996, July 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/273/96-вр#Text> (in Ukrainian).

15. Letter Committees of the Verkhovna Rada On the provision of clarifications in the definition of the terms cargo, baggage and cargo baggage in terms of the application of the VAT rate for international transportation services to them, No. 06-12/10-14 dated 2006, January 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0-14450-06#Text> (in Ukrainian).

16. ADR dangerous goods. Classes 1-9 of dangerous goods explained. Retrieved from: https://adrdangerousgoods.com/eng/articles/dangerous-goods-hazmat-classes/#article_section_class6

17. Law of Ukraine On transportation of dangerous goods, No. 1644-III dated 2004, April 6. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1644-14#Text> (in Ukrainian).

18. Order of the Ministry of Transport of Ukraine On approval of the Rules of Transportation of Goods by Road Transport in Ukraine, No. 363 dated 1997, October 14. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0128-98#Text> (in Ukrainian).

19. Kyryllova O.V. Theoretical bases of fleet management in transport and technological systems. dis. ... Doctor of engineering sciences. Odessa, 2016. P. 169. URL: https://onmu.org.ua/spec_rada/Kirillova/part4.pdf (in Ukrainian).

Vitalii YAROTSKYI

Doctor of Legal Sciences, Professor, Acting Head of department, Yaroslav Mudryi National Law University; Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4489-1816>

e-mail: v.l.yarotskyi@nlu.edu.ua

Ewa JASIUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, University of the National Education Commission (Krakow), Institute of International Relations and Journalism

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0918-7225>

Olha YUKHYMIUK

PhD in Legal Sciences, Associate Professor, Lesya Ukrainka Volyn National University

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3803-4746>

e-mail: iukchymiuk.olga@vnu.edu.ua

THE SUBJECT OF THE CONTRACT OF INTERNATIONAL MIXED CARGO TRANSPORTATION

The object of transportation is a key element in transportation relationships and constitutes an essential condition of the mixed transportation contract. The issue of the transportation object impacts whether transportation legal relations will arise at all and when they are considered to have started and finished. Specifically, it was concluded that certain categories of objects, such as deceased persons, cannot be considered cargo in international mixed transportation (i.e., they do not form respective legal relations) and have their separate legal regulation.

The transportation object can be classified according to various criteria, including the type of product, physical state, presence of packaging, method of loading and unloading, specific properties (including the hazard class), weight, and dimensions, etc. Specific properties, such as the characterization of "live cargo," can significantly affect the order and possibility of the respective transportation as a whole.

Of particular importance for the objects of mixed transportation is the cargo units (containers, trailers, barrels etc.), which essentially acts as the subject of the respective transportation. Based on this (in particular, the use of approaches that avoid reloading), mixed transportation can be classified into multimodal, intermodal, and combined.

The specifics of mixed transportation objects require a detailed analysis of their status in each jurisdiction through which the transport route passes. The harmonization of national legislative acts with international standards is an important direction for ensuring legal certainty and avoiding conflicts in legal regulation in the field of mixed transportation. This will ultimately contribute to both improving the economic condition and meeting intangible social needs.

Keywords: *contract, cargo transportation contract, legal facts as a basis for a transportation contract, mixed transport obligations, civil legal relations in the field of cargo transportation, provision of transportation services*

Світлана Сергіївна **МОРОЗ**

к.ю.н., доцент кафедри, Державний податковий університет; адвокатка

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0499-3170>

e-mail: moroz@dictum.ua

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У МІЖНАРОДНИХ УГОДАХ

Статтю присвячено аналізу нормативно визначеної характеристики міжнародного договору та наявності зобов'язань в них, способів відродження зобов'язань у договорі, порівнянню договорів з різним предметом та зобов'язань у них. Зроблено акценти на наявній проблематиці виконання чинних міжнародних домовленостей. Показано, що договори з безпекових питань зазвичай містять негативні зобов'язання, на противагу їм, торговельні угоди включають як позитивні, так і негативні види зобов'язань. Зазначено, що безпекові договори передбачають дотримання принципу невтручання та утримання від дій, що можуть зашкодити іншій країні, а натомість торговельні угоди мають на меті активну співпрацю між державами, що й підкреслює необхідність позитивних зобов'язань країн.

Ключові слова: укладення міжнародних договорів державою, міжнародний договір, правові зобов'язання держави, правове регулювання зобов'язань держави, гарантії забезпечення виконання зобов'язань

ВСТУП

Право міжнародних договорів є однією з ключових галузей міжнародного права. Саме міжнародними угодами як джерелом міжнародного права керуються держави, оскільки договірне унормування міжнародної діяльності здатне забезпечити цивілізовану міждержавну співпрацю, як-от торговельну, інвестиційну, створити належні умови для розвитку економік договірних сторін та гарантувати безпекові процеси у країні.

Належне формулювання зобов'язань договірних сторін є запорукою виконання міжнародного договору у сфері торгівлі. Дослідники багато уваги приділяють визначенню дефініції «зобов'язання», проте мало хто досліджує саме зміст зобов'язань у текстах міжнародних договорів. Проблеми гарантій забезпечення взятих на себе державою зобов'язань, наприклад, у торговельній сфері, науковою спільнотою приділено ще менше уваги.

Так, окресленням поняття зобов'язань у національному праві займалися такі вчені, як Т.А. Грабович, О.О. Коптева, О.О. Нігреєва, Г.О. Христова та ін. Проте дослідники рідко керуються безпосередньо текстами міжнародних угод.

МАТЕРІАЛИ ТА МЕТОДИ

Позиції автора сформовано на основі аналізу багатосторонніх міжнародних договорів у сфері ядерної зброї та дослідження торговельних угод України. Для відображення позиції автора застосовано методи аналізу, узагальнення та теоретичного порівняння.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

У рамках статті на прикладі діючих міжнародних договорів, стороною яких є Україна, є намір показати актуальність належного окреслення зобов'язань держави та їх значення для діяльності, торговельної співпраці та безпеки країни.

РЕЗУЛЬТАТИ

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України»: «міжнародний договір України – укладений у письмовій формі з іноземною державою або іншим суб'єктом міжнародного права, який регулюється міжнародним правом, незалежно від того, міститься договір в одному чи декількох пов'язаних між собою доку-

ментах, і незалежно від його конкретного найменування (договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо)». [1]

Виходячи з визначення поняття, здавалося б, що наявність зобов'язань для міжнародного договору не є обов'язковою умовою. Оскільки ця дефініція не окреслює жодної іншої поведінки, ніж регульованість міжнародним правом. Проте ст. 16 згаданого Закону встановлює, що міністерства та інші центральні органи виконавчої влади, Рада міністрів Автономної Республіки Крим, інші органи державної влади, до відання яких віднесені питання, що регулюються міжнародними договорами України, забезпечують дотримання і виконання зобов'язань, взятих за міжнародними договорами України, стежать за здійсненням прав, які випливають з таких договорів для України, і за виконанням іншими сторонами міжнародних договорів України їхніх зобов'язань [1].

На наш погляд, найважливішим, а іноді й вирішальною, складником будь-якого договору, зокрема й торговельного, є зобов'язання. Таку позицію поділяв і болгарський академік Петко Стоянов Стайнов. Науковець вказував, що у правовій доктрині поняття «зобов'язання» є ключовим, воно формує засади домовленості сторін і визначає вектор, перспективи розвитку соціально-ринкової економіки, впорядковує відносини як між людьми, господарськими суб'єктами, так і між державами [2].

Природу, суть та зміст останніх досліджувала значна кількість науковців-правників. В межах цієї статті не доцільно повторюватися, оскільки формулювання понятійно-категоріального апарату не є метою цього дослідження. Проте мало хто з дослідників наголошує на важливості коректно прописати зобов'язання сторін у домовленості. Україні доводиться співпрацювати не лише з усіма країнами ЄС, а й з усім світом. Тому вважаємо, що поняття «зобов'язання держави» має бути універсальним.

Зобов'язання в міжнародному праві визначаються його джерелами, зокрема – міжнародними договорами. Так, ряд науковців сходиться на думці, що міжнародна угода – єдине джерело міжнародного права, оскільки вона виникає з загальної волі держав. Така угода досягається компромісом в результаті поєднання волі держав, що й робить такі договори джерелами міжнародного

права. Відповідно, виходячи з нормативного значення міжнародних торговельних договорів, передбачені ними зобов'язання повинні носити універсальний характер.

Базою дослідження є чинні міжнародні договори України з безпекових та торговельно-економічних питань. Належно сформульовані зобов'язання під час укладення домовленості (не важливо: укладеному між фізичними особами, юридичними особами або між державами; будь то питання ядерної зброї, торговельні чи будь-які інші) є запорукою належного її виконання.

Керуючись однаковим розумінням умов досягнутих домовленостей, грамотно з юридичного погляду прописані правові зобов'язання у міжнародних торговельних договорах забезпечують: виконання міжнародних домовленостей в той спосіб, в який сторони домовились; гарантії їх належного виконання домовленостей сторонами угоди; можливість притягнення винної сторони до відповідальності. Паралельно з зобов'язаннями доцільним є застосування гарантій виконання таких зобов'язань.

Враховуючи, що базовим принципом міжнародного права й основою міжнародних договорів є мирне співіснування держав, пропонуємо звернутися до одного з найактуальніших питань сьогодення – безпеки. Саме рівність та мирне вирішення спорів гарантують держави одна одній під час укладення торговельних домовленостей. На протигагу цьому хочемо проілюструвати інший тип договорів, який регулює таку безпеку.

16.11.1994 р. Україна приєдналася до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. [3]. Цей правочин є цікавим зважаючи на два види суб'єктів: ті, що володіють ядерною зброєю, та ті, які нею не володіють. Відповідно і зобов'язання різняться. Так, за характером згаданого договору, зобов'язання є негативними, тобто передбачають утримання від певних діянь. Наприклад, країни, що володіють ядерною зброєю зобов'язані жодним чином не заохочувати і не спонукати інший тип суб'єктів цього договору, до виробництва або придбання ядерної зброї (ст. 1). Відкритим залишається питання, як розцінювати погрози стосовно використання ядерної зброї до України. Дзеркальним є зобов'язання країн, що не мають ядерної зброї: не приймати, не виробляти і не придбавати її (ст. 2). [3]

Так, зазначений договір містить лише негативні зобов'язання держави, натомість торговельно-економічні домовленості, які можуть укладатися виключно у разі зацікавленості країн у співпраці та впевненості у країні-партнері, містять як позитивні, так і негативні зобов'язання.

Відповідно для заохочення країн для укладення договорів чи приєднання до них, а також до виконання взятих на себе зобов'язань (наприклад, відмовлятися від ядерної зброї) необхідні певні гарантії для держав. Одним з найвідоміших правочинів зазначеного характеру є «Будапештський меморандум» (Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї, укладений між Україною з однієї сторони та російською федерацією, Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії й Сполученими Штатами Америки – з іншої (далі – сторони цього договору разом, окрім України – договірні сторони) 05.12.1994 р.) [4]. Зазначений документ є міжнародним договором в розумінні ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних дого-

ворів [5] та ст. 2 Закону України «Про міжнародні договори України».

Так, відповідно до Будапештського меморандуму Україна зобов'язалась ліквідувати всю ядерну зброю, а договірні сторони зобов'язалися поважати незалежність, суверенітет та наявні кордони України; утримуватися від загрози силою чи її застосування проти територіальної цілісності чи політичної незалежності України, і що жодна їхня зброя ніколи не буде застосовуватися проти України, крім цілей самооборони; утримуватися від економічного тиску, спрямованого на те, щоб підкорити своїм власним інтересам здійснення Україною прав, притаманних її суверенітету, і таким способом отримати будь-які переваги. Належне виконання зобов'язань за цим договором також залишається відкритим і неоднозначним питанням, яке повинно бути вирішено в судовому порядку.

В результаті аналізу приходимо до висновку, що зобов'язання для будь якого договору є його першоосною. Відповідно спосіб вираження (позитивні чи негативні) та характер зобов'язань може бути різним, та визначається безпосередньо предметом договору. Натомість, якщо сторони не змогли чітко окреслити власні наміри стосовно характеру угоди, то варто керуватися намірами та цілями сторін. До речі, Комісія ООН з міжнародного права обговорювала доцільність внесення у конвенційне визначення міжнародного договору положення стосовно намірів створити міжнародно-правові зобов'язання. Проте вирішено, що елементи намірів входить у фразу «регульовану міжнародним правом».

Не менш значимими у міждержавних договірних відносинах вважаються гарантії виконання зобов'язань, взятих на себе сторонами. На жаль, лише окремі види договорів прямо їх передбачають. На наш погляд, можна говорити про деяку прогалину і відповідно доктринальну недослідженість цього питання, зокрема у торговельній сфері.

ВИСНОВКИ

Питання належності формування зобов'язань однаково важливі, як у міжнародному приватному, так і в міжнародному публічному праві. Проте дослідниками, на жаль, приділяється незначна увага специфіці зобов'язань держав. Саме останні є важливими, складними та тривалими в узгодженні та впливають на широке коло осіб. Безумовно, вони значно різняться між собою специфікою багатосторонніх міжнародних угод, що передбачають саме приєднання, а не участь у формуванні текстів домовленостей.

Усе вищезазначене підкреслює складність та багатоаспектність досліджуваного питання. Відповідно сучасне міжнародне договірне право, розвиваючись, потребує нових поглядів, належного формулювання зобов'язань у домовленостях, та гарантій виконання останніх.

Узагальнюючи, зазначимо, що міжнародні домовленості держав, завжди так чи інакше передбачають певні зобов'язання для сторін договору. Відповідно необхідно розробити певні стандарти зобов'язального міжнародного права, що допоможе нівелювати розмиття змісту зобов'язань, сприятиме розвитку інституту гарантування виконання зобов'язань за міжнародними домовленостями та допоможе розвитку інституту відповідальності, як гарантії виконання взятих на себе державою зобов'язань.

Список використаних джерел

1. Про міжнародні договори України : Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-IV : станом на 15 берез. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
2. Стайнов. П. Теорія за административний договір и соціалістическою право. *Годишник на Софийския университет, Юридически факултет*. 1965, Т. LVI. С. 26
3. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 року : Договір Орг. Об'єдн. Націй від 01.07.1968 р. : станом на 16 листоп. 1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text
4. Меморандум про гарантії безпеки у зв'язку з приєднанням України до Договору про нерозповсюдження ядерної зброї: Меморандум Україна від 05.12.1994 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text
5. Віденська конвенція про право міжнародних договорів: Конвенція Орг. Об'єдн. Націй від 23.05.1969 р. : станом на 13 черв. 1986 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

References

1. On International Treaties of Ukraine: Law of Ukraine of 29.06.2004 р. № 1906-IV: as of 15 March 2022 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text> (in Ukrainian).
2. Stainov. P. The theory of the administrative contract and socialist law. *Yearbook of Sofia University, Faculty of Law*. 1965, Vol. LVI. P. 26 (in Bulgarian).
3. Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons: Convention United Nations of 01.07.1968: as of 14 November 1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_098#Text (in Ukrainian).
4. Memorandum on security assurances in connection with Ukraine's accession to the Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons: Memorandum Ukraine of 05.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_158#Text (in Ukrainian).
5. Vienna Convention on the Law of Treaties : Convention United Nations of 23.05.1969: as of 13 June 1986. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text (in Ukrainian).

Svitlana MOROZ

PhD in Legal Sciences, Associate Professor of department, State Tax University; Attorney-at-law

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-0499-3170>

e-mail: moroz@dictum.ua

LEGAL REGULATION OF OBLIGATIONS IN INTERNATIONAL AGREEMENTS

The law of international treaties is one of the key branches of international law. It is international agreements, as a source of international law, that govern states, since the contractual regulation of international activity is able to ensure civilized interstate cooperation, such as: trade, investment, create appropriate conditions for the development of the economies of the contracting parties, and guarantee security processes in the country.

The obligations of states assumed during the conclusion of international agreements, their proper formulation, agreement and compliance are the primary basis of quality international relations. Accordingly, this paper is devoted to the analysis of the normatively determined characteristics of an international agreement and the presence of obligations in them, methods of revival of obligations in the agreement, comparison of agreements with different subjects and obligations in them. Emphasis is made separately on the existing problems of the implementation of current international agreements.

The study shows that security agreements usually contain negative obligations, while trade agreements include both positive and negative types of obligations. The above demonstrates that an international agreement is an expression of the will of the parties, their intentions, and also demonstrates the nature of the relationship dictated by the subject of the agreement. Thus, security agreements provide for compliance with the principle of non-interference and refraining from actions that could harm another country. Instead, trade agreements aim at active cooperation between states, which emphasizes the need for positive commitments by countries.

The issues of appropriateness of the formation of obligations are equally important, both in international private and in international public law. However, researchers, unfortunately, pay little attention to the specifics of states' obligations. It is the latter that are important, complex and lengthy to negotiate and affect a wide range of individuals. Undoubtedly, they differ significantly among themselves in the specifics of multilateral international agreements, which provide for accession itself, and not participation in the formation of the texts of agreements.

All of the above emphasizes the complexity and multifacetedness of the researched issue. Accordingly, as modern international agreement law develops, it needs new views, the proper formulation of obligations in agreements, and guarantees of the latter's fulfillment.

Keywords: conclusion of international agreements by the state, international agreement, legal obligations of the state, legal regulation of the obligations of the state, guarantees of ensuring the fulfillment of obligations

DOI: <https://doi.org/10.37634/efp.2024.3.29>Валерій Петрович **БОНДАР**д.е.н., професор, Генеральний директор ТОВ «ЕЙЧ ЕЛ Бі УКРЕЙН»
e-mail: vp@hlb.com.ua**Valerii BONDAR**Doctor of Economics, Professor, General Director of "HLB Ukraine"
e-mail: vp@hlb.com.ua

РІЗНОВИДИ ШАХРАЙСТВ У СУЧАСНОСТІ

VARIETIES OF FRAUD IN THE CURRENT TIMES

Насамперед форензик розпочинається із запиту клієнта (як правило, керівника або власника), який зіштовхнувся з невідповідністю фінансових планів та фактичного фінансового результату компанії або групи компаній за відсутності об'єктивних причин. У такому разі клієнтом може бути керівник або власник компанії, який може мати певні підозри та які хоче спростувати або підтвердити. Форензик необхідний та є корисним у різноманітних сферах та ситуаціях в організації, а результат форензик експертизи зокрема є чітко орієнтованим на запит клієнта щодо виявлення шахрайства.

Шахрайство – це використання своєї професії для особистого збагачення шляхом навмисного зловживання або неправильного використання ресурсів чи активів організації-роботодавця¹.

Шахрайство завдає значної шкоди репутації й економіці країни, корпорації та фізичній особі. Шахрайство скоюють на робочому місці працівники, менеджери, керівники, які є висококваліфікованими, мають високий рівень IQ, талановиті, мають особливі навички обману, здатність до аналізу та синтезу, індукції, дедукції, абстрагування, узагальнення.

Індивідуальні якості особистості шахраїв працюють там, де слабка система внутрішнього контролю та можливість зловживати, обходячи контроль.

Поняття «шахрайство» має іноземні корені, воно передбачає зловживання, шкоду, неправильні дії та обман. Сучасне право доповнило поняття шахрайства наміром зловмисників «відокремити» активи від власника шляхом обману для власної вигоди, шляхом неправдивих, оманливих дій чи бездіяльності або приховування чи перекручування фактів, які можуть завдати реальної шкоди суб'єктам господарської діяльності, державному бюджету, окремим особам, фондам тощо.

Злочинність керівників, бухгалтерів, фінансистів, банкірів є особливим видом шахрайства.

Шахрайство – це підробка первинних документів шляхом підміни фактично отриманих товарно-матеріальних цінностей (ТМЦ), основних засобів, «регулювання» їх ціни за одиницю або списання на витрати запасів, витрат, які безпосередньо не стосуються процесу

виготовлення готової продукції, виставлення безтоварних інвойсів та сплата коштів за «повітря», за недійсні ТМЦ, запаси, продукти, товари, які є в надлишку в юридичної особи, але не оприбутковані в бухгалтерському обліку. Також до шахрайства належить пересписання паливно-мастильних матеріалів (ПММ) на недійсні регламентні акти, списання запчастин, шин, дороговартісного обладнання на поточні та капітальні ремонти за завищеним кошторисом через завищення та фальсифікацію машинного обладнання, суден, літаків; необґрунтування пробігу в кілометрах, зношення, псевдодефектації, знецінення активів та продажу їх за заниженою ціною, а також отримання неправомірної вигоди від цього. Ще до шахрайства зараховують корупцію в банківській сфері. Зокрема, шляхом нарахування необґрунтованих відсотків за користування депозитами окремим фізичним особам. І навпаки – під час видавання кредитів на вигідних умовах злочинні клерки банків вимагають понаднормову додаткову плату з клієнтів до 20 % (залежно від тіла кредиту) за отримання пільгового кредиту або за реструктуризацію кредитів (кредит-ноти); продовження строків кредитів або оформлення кредитів юридичним особам за завищеною оціночною вартістю застав, яка не є ринковою, у змові з найнятими професійними актуаріями, валюейторами, бухгалтерами – фахівцями з аутсорсингу; а також спонукання фізичних осіб – вкладників банку залишати свої вклади в банках, що «лягли» на ринку, але мають час повернути відселекціонованим вкладникам їхні депозити з особистою вигодою, з дисконтом до 50 % від тіла депозиту. Це є схемою та змовою декількох осіб, які мають жагу до наживи та самозбагачення, зловживань і перевищення службових повноважень. Через банки здійснювали відмивання коштів, що й спричинило їх передавання державі після форензик-експертиз.

Є широкомасштабний невичерпний перелік зловживань: як історичних (уже виявлених та періодично повторюваних), так і нових (технологічних). Їх розроблено далеко не простими працівниками, а досить обдарованими: з високими аналітичними та розумовими здібностями; оригінальною, нестандартною фантазією; неординарними здібностями абстрактно мислити; усно й письмово репрезентувати та фальсифікувати події, факти; камуфлювати їх, щоб зробити з негативних фактів – позитивні, застосовуючи артистизм, навички вводити в

¹ Термін, що визначено Асоціацією сертифікованих експертів з визначення шахрайства (ACFE – Association of Certified Fraud Examiners)

оману та підбурюючи інших осіб ставати на шлях організованої злочинності, спонукати посадових осіб до небезпечної бездіяльності та індиферентності до дій зловмисників. Як наслідок, вони пасивно потрапляють у «частку» від вигідних оборудок, необґрунтованих виплат, порушення закупівель. Це завдає значної шкоди всьому ринку; їх недосконалість призводить до дискримінації учасників ринку, виникнення «елітних» продавців товарів, виконавців робіт, надавачів послуг, які домінують над чесними учасниками ринку, що потерпають від наявних схем у закупівлях, що становить не закриту інформацію, а публічну і час від часу з'являється в ЗМІ, судових процесах, наказах на звільнення посадових осіб КМУ, міністерств, відомств, виконавчих органів влади тощо.

Шахрайство – це фальсифіковані бухгалтерські документи, притік виручки, зменшення витрат, неправомірні витрати на премії, роялті, бонуси, «парашути»; використання в комп'ютерних облікових системах чипів, які спотворюють бухгалтерські й фактичні дані, зменшення ваги на вагових, заміна матеріалів, які значаться у проєктній будівельній документації, на дешевші, гіршої якості, з меншими кількісними та якісними властивостями. Також це завищення фактично виконаних обсягів будівельно-монтажних робіт (БМР) за Формою № КБ-2в «Акт приймання виконаних будівельних робіт», порівняно з опроцентованими обсягами, відхилення від проєктів БМР тощо.

Шахрайство є безмежним поняттям, тобто не скінченим, бо є особи, які бажають зберегти свої гроші, майно, отримавши особисті вигоди безоплатно, оскільки їхня посада сама «заробляє», адже має місце влада, обман, приховування. Наявний тиск, погрози чи навіть жага шахраїв отримати політичну, ділову чи репутаційно-авторитетну перевагу, порушивши морально-етичні принципи.

У сучасному світі є різні види шахрайств, які ми розглянемо нижче.

1. *Зловживання менеджерів, працівників у білінговій системі*: виставлення інвойсів, збирання готівки, повернення «надлишково» сплачених коштів клієнтом, виплати гарантійних компенсаційних сум за поверненими товарами (у торгівлі), нарахування пені, неустойки, штрафів, масові закупівлі сільськогосподарської продукції як за фітчерсними контрактами, так і в період збирання врожаю, які проводять агрохолдинги та заводи з перероблення сільськогосподарської продукції. Передавання давальної сировини (м'ясо, борошно, зерно, ліс, напівфабрикати тощо) з метою перероблення та зворотне передавання «Замовнику» («Давальцю») від «Переробника»; продаж оборотних та необоротних активів із застосуванням «націнки», яка в подальшому переходить в руки «Продавця» від «Покупця» з використанням «прокладок», «фіктарів». «Відстрочка» – неправомірне відтермінування платежу за попередню поставку («товарний кредит»), де головну роль відіграє менеджер-«продажник», який отримує за цей товарний кредит від 10 % до 15 % гонорару від загальної суми заборгованості, тобто отримує неправомірну вигоду, вступивши в змову з іншими керівниками середньої і вищої ланки управління. Пряме привласнення грошових коштів шляхом перерахування на «ТОВки-одноденки», змінюючи, підмінюючи тексти в платіжних банківських

документах, як-от «сплата ПДВ», «митні збори», «сплата податку на прибуток». Фактично кошти переходять через «прокладки» в руки корпоративних злочинців, які маніпулюють «призначеннями платежів» та підмінюють і банківські реквізити, і банківські платіжні документи, і навіть банківські виписки та акти виконаних робіт, товарно-транспортні накладні (ТТН), інші керівні документи. У подальшому відбувається маніпуляція з обліково-фінансовими працівниками, які «перекривають» дебет кредитом у подвійних записах, у бухгалтерських програмах, нівелюючи або завищують наявну «дебіторку» і «кредиторку», доводячи її до нуля або до повної ліквідації заборгованості.

Перелік зловживань є безмежним, у що важко повірити навіть нам, власникам бізнесу та «інвесторам», які уявлення не мають про масштаби шахрайства. Шахраї не сплять, шахраї постійно: знижують вартість продажів, не реєструють продажі, затримують платежі, затримують виставлення інвойсів, відпрацьовують схеми «зняття» бонусів з карток клієнтів; «недоважать», «переважать», «безтоварять», «замінять», не пропустять товар через ціновий сканер у супермаркеті, «доставлять» товар за іншою адресою, перекрутують рахунки, «помилково» відправляють грошовий переказ своїм «колегам-подільникам»; спишуть «безнадійку» за певну плату. І все це, шановні власники, КБВ, наглядові ради, гендиректори, фіндиректори, бухгалтери й акціонери, завдяки слабкій системі внутрішнього контролю на самому підприємстві, в установі, органі виконавчої влади, фонді тощо.

То порада вам, підприємці, власники, інвестори: не чекайте корпоративних зловживань, корпоративних злочинів, крадіжок, перевищення службових повноважень – замовляйте послуги не тільки аудиторів, які проводять вибіркові перевірки та підтверджують фінансову звітність, а й форензик-експертів, ревізорів, судово-економічних, судово-бухгалтерських, фінансово-кредитних експертів для проведення профілактичних заходів з метою виявлення і запобігання шахрайству. Досвідченому форензик-експерту можете довірити Ваш бізнес.

2. *Переманювання клієнтів та відкати*. У 2000–2022 рр. низку українських банків продано іноземним інвесторам за \$700–750 млн. Однак інвесторів ошукали шахраї, бо персонал банків, екс-співробітники, змовившись з іншими інсайдерами, зацікавленими особами, вивели клієнтів (як фізичних, так і юридичних осіб) зі щойно купленого банку в інші банки за попередньою домовленістю з іншими власниками банків за вигоду, яку вони отримували від цих схем. Пізніше вони звільнилися та переходили на роботу в ті ж банки, в які переманили клієнтів, для ведення там свого бізнесу. У страховому середовищі домінують нетипові, оригінальні випадки шахрайства поза контролюми страхової, а саме подання штучно фальсифікованих, надуманих заяв про страхові випадки стосовно як майна, так і фізосіб, транспортних засобів. Найпоширеніший такий вид шахрайства – страхування нереальних фінансових ризиків, ймовірність яких є нульовою та за межею мізерності, а виплати – значущими тощо.

Пам'ятаєте бухгалтерську компанію «Arthur Andersen», яка стала легендою шахрайства в концерні «ENRON» і яка постійно маніпулювала виручкою, витратами, завищувала прибутки «ENRON» та доходи на акції, що от-

римували керівництво та акціонери. Це ввело в оману простих акціонерів, які бачили біржові індекси та оманливо скуповували такі акції, а потім потерпіли від цієї омани в масштабах SEC США, отримавши збитки та прямі витрати готівки.

Інвестори, життя та бізнес не стоїть на місці – нові хіти та прем'єри шахрайств уже зриваються, тому їм слід запобігти. А якщо шахрайство вже сталося, то залучайте форензик-експертів для уникнення публічних скандалів, збереження репутації бренду та конфіденційності.

3. *Скімінг, скімер, кардинг та фішинг.* Вікіпедія так трактує поняття «скімінг»: це спосіб підробки пластикової банківської картки, коли магнітну смугу однієї картки переписують на іншу.

Кардинг – це проведення транзакцій із застосуванням платіжної картки або її реквізитів, які не ініційовані й не підтверджені Держателем (власником картки). Пристроєм для скімінгу є автономний блок, що встановлюється в карткотримач для зчитування інформації з картки та CVV-коду.

Фішинг (fishing – риболовля) – вид шахрайства, за якого виманюється інформація в довірливих та неуважних власників платіжних карт, які є користувачами мережі персональних даних, клієнтів, онлайн-аукціонів, сервісу, переказів або обміну валюти інтернет-магазинів.

У фільмі «Бджоляр», американському бойовику 2024 р. режисера Девіда Еера, у сценарії чітко показано роботу фішингової компанії, і долю шахраїв вирішено головним героєм Джейсоном Стейтемом без участі слідства та форензик-експертів. Шахраї трансформуються.

4. *Шахрайство у сфері нарахування та виплат заробітної плати, премій, пенсійних забезпечень, відпускних, компенсації шкоди та інших компенсаційних виплат.*

Основою шахрайства є навмисне завищення величини середнього заробітку, співробітництва. Відповідно завищуються премії, пенсії й інші компенсаційні виплати. Потім зловмисники ділять отриману вигоду, виплати «мертвим душам» – співробітникам, які не працюють, з подальшим перерозподілом неправомірної вигоди – це шахрайські виплати.

5. *Штучне доведення підприємства до банкрутства* – це порівняно нова технологія «приватизації» підприємств будь-якої форми якості шляхом створення групою шахраїв фіктивних договорів на послуги із завідомо неможливими термінами виконання, завищенням цін на товари і послуги та високими штрафами, встановленими для майбутнього банкрута, – і через суд та штучні борги підприємство рішенням суду визнається неплатоспроможним, по суті, банкрутом. А далі шахраї-умільці розкрадають частки, викупувають за борги або ж застосовують інші схеми.

Однак факт привласнення активів може бути розкрито форензик-експертом.

За будь-які факти шахрайства керівництво підприємства згідно з чинним законодавством України – Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» від 16.07.1999 р. № 996-XIV – несе повну відповідальність за результати функціонування підприємства та дотримання вимог НП(С)БО або за достовірне подання відповідно до МСФЗ та за застосування ефективних засобів контролю для виявлення шахрайства. Також значно зросла роль незалежного зовнішнього аудитора Компанії відповідно до Закону України «Про

аудит фінансової звітності та аудиторську діяльність» від 21.12.2017 р. № 2258-VIII. Але роль прогнозування та запобігання шахрайству завдяки діям форензик-експерта є дещо недооціненою.

6. *Шахрайство у сфері будівництва, ремонтів при виконанні БМР.*

Основні способи шахрайства.

– відхилення від проєкту БМР;

– заміна проєктних матеріалів, товарів, сировини на дешевші;

– підміна кількості матеріалів, записів (зменшення діаметра арматур, прутів, металопрофілів), заміна марки будівельних сумішей, цегли, блоків, зменшення товщини фарбо-, лако-, ізо-, термопокриття; зменшення діаметрів водо-, газо-, нафто-, повітряних труб, електродротів, потужності електромоторів; зменшення ширини, товщини доріг; недоукладення поребриків, бордюрів, водовідводів; зменшення висоти огорож, будівель; зайві ремонти будівельної техніки; завищення розцінок за обсяг робіт; установлення неправомірних коефіцієнтів, які завищують вартість БМР; завищення прихованих (підземних) БМР; аварійні ремонти доріг, колій, метро, мостів, тунелів, телевішок; завищення обсягів земельних робіт та спорудження фундаментів та ін.

Перелік шахрайських дій у БМР є солідним, а технології шахраїв щодня стають досконалішими.

Для запобігання шахрайству Власники повинні створити корпоративну культуру ведення бізнесу на високому рівні з постійними контролями та заохоченням майже всіх співробітників виявляти ознаки чи факти шахрайства та оприлюднювати всі, навіть дрібні випадки шахрайства всьому персоналу Компанії. Така практика, запропонована Власниками Компанії, її Керівництвом, є бар'єром для спритних дільців та запобігає їм позбавляє їх бажання до наживи. Ревізія політик і процедур повинна проводитися Керівництвом постійно.

Основні прийоми, способи, методи, підходи до аналізу шахрайства форензик-експертом.

Є загальнонаукові методи:

- індукція і дедукція;
- аналіз і синтез;
- абстрагування;
- моделювання;
- спостереження;
- зіставлення і протиставлення;
- порівняння;
- узагальнення;
- аналогія;
- конкретизація;
- анкетування;
- системний аналіз тощо.

А також спеціальні, до яких належать:

- ревізійна перевірка;
- збирання інформації;
- підрахунок;
- перерахунок;
- повторний перерахунок;
- вибірка;
- розробка аналітичних таблиць;
- планові розрахунки й обґрунтування;
- прогнозування;
- експертні оцінки тощо.

Форензик-експертиза здійснюється, як правило, у 4

етапи:

I. Цей етап містить дослідження та вивчення бізнесу Клієнта, його політик і процедур, усіх договорів, правочинів, системи внутрішнього контролю, системи бухгалтерського обліку, колективного договору, облікової політики, IT-програм, наявних у Компанії. Тобто збирання всіх доказів, які свідчать про шахрайство.

На цьому етапі здійснюється анкетування персоналу, причетного до корпоративного злочину, до систем внутрішнього контролю (СВК), до ревізій та фінансового контролю, заходів із запобігання шахрайству шляхом складання опитувальників, обробка анкет, їх аналіз.

II. Цей етап передбачає аналіз зібраних доказів форензик-експертом та оцінювання всіх доказів із залученням, за необхідності, аудиторів, бухгалтерів, судових експертів, економістів, IT-спеціалістів, оцінювачів, актуаріїв, рецензентів, фахівців з інвентаризації, фахових інженерів, технологів, конструкторів, комерційних менеджерів, спеціалістів з якості, фінансистів, внутрішніх аудиторів, приватних детективів, адвокатів, юристів та інших експертів.

Також на цьому етапі відбувається вивчення базових показників ефективності маржинальних показників, аналіз аномальних транзакцій, відхилень; проведення анкетування з Клієнтом та ключовими постачальниками товарів, робіт, послуг, посадовими особами банків, пов'язаними особами; з'ясування деталей отримання боргів, кредитів, гарантій; спілкування з орендарями, залученими фахівцями з оцінки активів; вивчення актів органів контролю (ДФС, Рахункова палата, НАЗК, Анти-монопольний комітет тощо); детальне вивчення судових справ та інших документів; анкетування вищого рівня управління Компанії та їх досвіду в цій галузі; визначення, чи є цей досвід адекватним та гідним для ефективного управління Компанією.

III. Цей етап полягає в узагальненні зібраних доказів та складанні проекту висновку; конфіденційному обговоренні отриманих доказів зловживань та шахрайських дій з Власниками чи Керівництвом Компанії; презентації проекту висновку.

IV. Цей кінцевий етап передбачає представлення фінального висновку Власникам та/або Керівництву з додатками.

Конкретні завдання, які виконують форензики, будуть індивідуальними для кожного окремого випадку. Однак, якщо говорити про базовий алгоритм, то він такий:

– оцінювання ризиків та фінансових показників ком-

панії, розміру дебіторської та кредиторської заборгованості;

– вивчення податкового профілю, заборгованості перед бюджетом та працівниками;

– аналіз фінансової звітності, аудиторських висновків, судових розглядів;

– аналіз іншої офіційної інформації;

– перевірка контрагентів на наявність фірм-одноденок;

– опитування керівництва та співробітників;

– перевірка постачальників та підрядників;

– виявлення пов'язаності чи конфліктів інтересів.

Отже, у ході форензик експертизи використовуються фінансові, юридичні, інформаційні і навіть психологічні методи.

Як правило, сумніви керівництва вкрай рідко бувають безпідставними і проведення форензика приносить клієнту виключно позитивні результати у вигляді повернення активів, відшкодування збитків, усунення причин, що перешкоджають одержанню (збільшенню) виручки. Також важливим результатом форензик-розслідування є створення (рекомендації стосовно розроблення) ефективної системи захисту та системи внутрішнього контролю.

Крім того, якщо в результаті розслідування встановлено в діях будь-яких осіб ознаки складу злочину, то матеріали, зібрані та оформлені як допустимі докази, можуть бути передані до правоохоронних органів для проведення дослідчої перевірки. За результатами цієї перевірки може бути порушена кримінальна справа.

Залежно від поточної ситуації бізнесу, може знадобитися та чи інша допомога та підтримка. Тому точно можна сказати, що якась послуга форензик корисна та має найбільший ефект, який можна отримати при її своєчасному застосуванні.

На нашу думку, для бізнесу необхідна профілактика ризиків та неефективних рішень, своєчасне їх лікування. Не завжди бізнес встигає стежити за «правилами гри» та своєчасно відстежувати зміни. Те, що вчора вважалося законним, сьогодні вже може мати серйозні ризики.

Не варто забувати і про безпеку зловживань «на місцях». У відсутності незалежної системи контролю це, на жаль, стає неминучим.

Ефективне управління активами компанії, запобігання непотрібним ризикам, помилкам та спотворенням в обліку – це професійний системний підхід, здатний гарантувати захист від зовнішніх і внутрішніх загроз, забезпечити фінансове здоров'я бізнесу.